

Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike
rakendusüuringute keskus RAKE

RAKE

TEENUSMAJANDUSE SEKTORI KAARDISTAMINE

RIIGIKANTSELEI

teema / estonian service industry
association
teenusmajanduse koda

Lõppraport
01. oktoober, 2012

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Uuringu tellis Riigikantselei. Uuringu teostamist rahastatakse Tarkade otsuste fondist.

Uuringu koostas Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE koostöös Tartu Ülikooli majandusteaduskonnaga.

Uuringu autorid:

- Uku Varblane, RAKE, projekti juht
- Raul Eamets, TÜ majandusteaduskond, ekspert
- Aivi Themas, RAKE, analüütik
- Kärt Rõigas, TÜ majandusteaduskond, analüütik
- Jaan Masso, TÜ majandusteaduskond, analüütik
- Kalev Kaarna, TÜ majandusteaduskond, intervjuerija

Uuringu autorid tänavad Kaidi Ruusaleppa, kes toetas uuringuraporti valmimist asjakohaste märkustega. Autorid tänavad ka kõiki ettevõtjaid, kes osalesid ankeetküsitluses ning kvalitatiivintervjuudes. Samuti soovivad autorid tänada tellija esindajat Juhani Lemmikut, kes oli suureks abiks kogu uuringu protsessis.

RAKE on võrgustikutüüpi rakendusuringute keskus. Meie missiooniks on tõsta teadmisel põhineva otsustamise osakaalu Eesti ühiskonnas. Lisaks RAKE meeskonnale kaasame kõrgeima kvaliteedi tagamiseks oma uuringutesse parimaid valdkonnaeksperte nii Tartu Ülikoolist kui vajadusel ka väljastpoolt. RAKE võrgustik hõlmab kõiki TÜ sotsiaalteadlasi ning meditsiini-, loodus-, tehnika- ja humanitaarteaduste valdkonna esindajaid.

Kontaktandmed: Lossi 36-124, 51003, Tartu
Telefon/e-post 737 6378, rake@ut.ee
<http://www.ec.ut.ee/rakendusuringud>

SISUKORD

Sissejuhatus.....	5
1. Uuringu meetoodika	6
2. Teenusmajanduse kaardistamise teoreetilised lähtekohad	9
2.1. Teenusmajandus ja sellega seonduvad mõisted	9
2.1.1. Teenuse mõiste ja omadused	9
2.1.2. Teenuseid iseloomustavad karakteristikud.....	10
2.1.3. Teenustesektori defineerimine läbi tegevusalade loetelu.....	11
2.1.4. Teenuste liigitamise võimalused	11
2.1.5. Teadusmahukad teenused (KIS – <i>knowledge-intensive services</i>)	14
2.2. Ülevaade kehtivast klassifikaatorsüsteemist.....	17
2.2.1. Klassifikaatorite kasutamise peamised põhimõtted	17
2.2.2. Ülevaade Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatorist (EMTAK 2008)	17
2.2.3. Üleminek EMTAK 2003-lt EMTAK 2008-le.....	21
2.3. Klassifitseerimise rahvusvahelise meetoodika ülevaade.....	23
2.3.1. Rahvusvaheline klassifikaatorsüsteem NACE.....	23
2.3.2. Toodangu tegevuspõhine statistiline klassifikaatorsüsteem CPA	28
2.4. Klassifitseerimise ja statistika kogumise temaatika kajastamine varasemates Eesti teenusmajandust käsitlevates uuringutes.....	29
2.4.1. Käsitletavate uuringute nimekiri	29
2.4.2. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistamine (2009)	29
2.4.3. Finantsteenused 2018: Eesti ekspordivõimalused ja poliitikavalikud	36
2.4.4. Eesti transiit ja logistika (I, II osa, 2008)	36
2.4.5. Tervishoiuteenused 2018: Eesti tervise- ja heaoluteenuste ekspordivõimalused (2010) ...	37
2.4.6. „Eesti loomemajanduse potentsiaal ja arenguks vajalikud riiklikud toetusmeetmed“ (2009)	38
2.4.7. Eesti info- ja kommunikatsioonitehnoloogia sektori ettevõtete uuring (2009).....	39
3. Eesti teenusmajanduse statistiline ülevaade	41
3.1. Teenusmajanduse roll Euroopa Liidu riikides.....	42
3.2. Teenusmajanduse osakaal kogumajanduses Eestis	48
3.2.1. Teenusmajanduse osakaal kogumajanduses aastal 2010.....	48
3.2.2. Teenusmajanduse osakaalu dünaamika 2005-2010	53
3.3. Teenusmajanduse sisemine struktuur.....	57
3.4. Teenusmajanduse allharude võrdlevanalüüs.....	66
3.5. Välisinvesteeringud Eesti teenusmajanduses.....	73
3.6. Statistikaga seonduvad peamised probleemid.....	76
4. Teenusettevõtete läbi viidud intervjuude tulemused	80
4.1. Teenusmajanduse defineerimine	80
4.2. Teenusmajanduse klassifitseerimine.....	80
4.3. Innovatsioon ja arendustegevus.....	82
4.4. Ekspordivõimalused ja arengu takistused	83
4.5. Koostöö.....	86
4.6. Riiklikud toetuskeemid.....	87
5. Veebipõhise küsitluse tulemused	91
5.1. Küsitluses osalenud ettevõtete ülevaade.....	91
5.2. Teenusmajanduse defineerimine ja klassifitseerimine	93

5.3. Teenusmajanduse alane teadlikkus ja vajalik tugisüsteem	106
5.4. Teenusmajanduse ettevõtete uuendusmeelsus, ekspordivõimekus ja koostöö.....	113
KOKKUVÕTE.....	124
Viidatud allikad.....	130
Lisad.....	135
Lisa 1. Teenuste kategooriad Lovelock'i ja Gummesson'i käsitluses	135
Lisa 2. IHIP karakteristikute rakendatavus.....	136
Lisa 3. Teenustesektori jagamise aluseks olevad EMTAK 2003 koodid	137
Lisa 4. Euroopa Komisjoni foorumil toodud teenustesektori jaotamine neljaks grupiks	139
Lisa 5. Kaheksa teenuse liiki Viitamo käsitluses.....	139
Lisa 6. Üleminekutabel klassifikaatorilt NACE Rev 1.1 klassifikaatorile NACE Rev. 2	141
Lisa 7. Teenusmajanduse sisemine struktuur müügitulu osakaalu alusel 2005-2010.....	142
Lisa 8. Teenusmajanduse sisemine struktuur tegutsevate ettevõtete osakaalu alusel 2005-2010	143
Lisa 9. Teenusmajanduse sisemine struktuur lisandväärtuse osakaalu alusel 2005-2010	144
Lisa 10. Teenusmajanduse sisemine struktuur töötajate arvu osakaalu alusel 2005-2010	145
Lisa 11. Teenusmajanduse sisemine struktuur põhivara osakaalu alusel 2005-2010	146
Lisa 12. Teenusmajanduse sisemine struktuur materiaalse põhivara osakaalu alusel 2005-2010	147
Lisa 13. Teenusmajanduse sisemine struktuur ärikasumi osakaalu alusel 2005-2010.....	148
Lisa 14. Teenusmajanduse sisemine struktuur makstud dividendide osakaalu alusel 2005-2010.....	149
Lisa 15. Teenusmajanduse sisemine struktuur ekspordi alusel 2005-2010.....	150
Lisa 16. Välisomanduses ettevõtete osakaal tegutsevate ettevõtete arvust 2005-2010.....	151
Lisa 17. Välisomanduses ettevõtete osakaal töötajate arvust 2005-2010	152
Lisa 18. Välisomanduses ettevõtete osakaal müügitulust 2005-2010.....	153
Lisa 19. Välisomanduses ettevõtete osakaal lisandväärtusest 2005-2010.....	154
Lisa 20. Lisandväärtus töötaja kohta teenusmajanduse harudes 2005-2010.....	155
Lisa 21. Müügitulu töötaja kohta teenusmajanduse harudes 2005-2010	156
Lisa 22. Tööjõukulu töötaja kohta teenusmajanduse harudes 2005-2010.....	157
Lisa 23. Ettevõtete teenusmajanduse alased teadmised	158
Lisa 24. Kasutatavad välisturgudele sisenemise meetodid.....	160

SISSEJUHATUS

Teenuste sektori osakaal kogu majandusest on aja jooksul järk-järgult kasvanud, moodustades 2011. aastal Eestis ligikaudu kaks kolmandikku kogumajanduse müügitulust. Nii teenus- kui tööstussektori ettevõtete jaoks on väärtusloome läbi teenuste muutunud konkureerimise aluseks. Selle põhjuseks on inimeste muutunud elustiil, kus üha suurem roll on individuaalsel lähenemisel. Arvestades teenusmajanduse suurt osakaalu kogumajanduses, on poliitikakujundajate jaoks **vajalik piisavalt täpne ülevaade teenusmajanduse** ja sealhulgas teadmumahukate teenuste osakaalust ja rollist majanduses.

Eesti teenusmajanduse määratlemine ja osakaalu statistiline hindamine on hetkel ettevõtete majandustegevuste seotuse ja mitmesuunalisuse ning Eesti Majanduse Tegevusalade Klassifikaatori (EMTAK) puuduste tõttu ebakorrapärane. Eestis hetkel kehtiva klassifikaatorsüsteemi EMTAK 2008 aluseks on rahvusvaheline klassifikaatorsüsteem NACE, mida on arendatud alates 1970. aastast ning aja jooksul mitmel korral ümber vaadatud ning täiendatud. Paraku on **klassifikaatori kohandumine** uue, järjest enam teenustepõhiseks muutuva Euroopa majanduse struktuuriga olnud aeglane. Vaatamata sellele, et ligikaudu 70% Euroopa lisandväärtusest luuakse teenustesektoris, eristatakse tööstussektori harusid väga detailsel tasemel, kuid teenustesektori klassifitseerimisel on siiani kasutatud pigem üldiseid klasse.

Tulenevalt teenusmajanduse puudulikust määratlemisest nii mõistete kui ka statistika tasandil Eestis ei saa paljud ettevõtted hinnata adekvaatselt oma majandustulemusi erinevate tegevusvaldkondade lõikes (teenused, tootmine, kaubandus). Kuna puudub vastav usaldusväärne statistika ettevõtte tasandil, **ei ole ka poliitikakujundajatel korrektset ülevaadet** teenusmajanduse, sealhulgas teadmumahukate teenuste osakaalust ja rollist majanduses ega ka haru ekspordipotentsiaalid.

Eelnevalt tuleneb ka käesoleva **uuringu eesmärk** – kaardistada Eesti teenusmajanduse sektor ja sellega seonduvad alamtegevused, defineerida valdkonnaga seotud olulisemad mõisted, määratleda teenusmajanduse sektorisse kuuluvate tegevuste karakteristikud ja koostada tüpoloogia, selgitada teenusmajanduse osakaalu kogumajanduses ja tuua välja sektori ettevõtete struktuur erinevate karakteristikute lõikes ning teha ettepanekuid ja soovitusi valdkonnaga seotud statistika kogumise ja klassifikatsioonisüsteemi täiustamiseks.

Käesolev raport koosneb sissejuhatuses, uuringu metoodikat selgitavast osast ning neljast sisulisest peatükist. Esimeses peatükis selgitatakse uuringu metoodilisi lähtealuseid. Teises peatükis antakse ülevaade teenusmajandusega seotud mõistetest ning selgitatakse klassifikaatorsüsteemi ning nende kasutamise põhimõtteid. Kolmandas peatükis viiakse läbi statistiline analüüs, selgitamaks teenusmajanduse rolli kogumajanduses. Raporti neljandas peatükis esitatakse teenusmajanduse ettevõtetega läbi viidud intervjuude tulemused. Viiendas peatükis luuakse ülevaade veebipõhise ankeetküsitluse tulemustest. Raporti viimane peatükk sisaldab eelneva analüüsi baasil koostatud kokkuvõtteid, järeldusi ja poliitikasoovitusi.

Raporti koostajad loodavad, et uuringu **tulemused** annavad väärtuslikku informatsiooni teenusmajanduse sektori täpsemaks kaardistamiseks, arengupotentsiaali määratlemiseks, ekspordivõimekuse arendamiseks ja kasvu soodustamiseks.

1. UURINGU METOODIKA

Kõige laiemalt oli käesoleva uuringu eesmärgiks kaardistada Eesti teenusmajanduse sektor. Lähteülesandes olid püstitatud järgmised **uurimisülesanded**:

1. Kaardistada teenusmajanduse sektor Eestis, sealhulgas teadmismahukad teenused:
 - defineerida **teenusmajanduse sektoriga seotud olulised mõisted** ja töötada välja valdkonna taksonoomia;
 - **analüüsida teenusmajanduse sektori ettevõtete struktuuri** erinevate karakteristikute lõikes.
2. Tuginedes riiklikule statistikale ja ettevõtelt kogutavale infole:
 - **tuvastada teenusmajanduse sektorisse kuuluvad tegevusalad** ja ettevõtete tüübid, kus ettevõtetel puudub võimalus oma tegevust ja/või alamtegevusi täpselt määratleda;
 - tuvastada ja kirjeldada teisi sektorispetsiifilisi **määratlusprobleeme**;
 - teha **ettepanekud valdkonnaga seotud statistika kogumise** ja EMTAK klassifikatsioonisüsteemi vastavusse viimiseks valdkonna taksonoomiaga.
3. Anda **statistiline ülevaade** teenusmajanduse sektori viimaste aastate (2005-2010) arengust ning määratleda esialgselt teenusmajanduse osakaal kogumajanduses.

Lähteülesande täitmiseks ja uurimisülesannetele vastuse leidmiseks kasutati erinevaid kvantitatiivseid ja kvalitatiivseid uurimismeetodeid. Uuringu tegevused on jaotatavad **viieks etapiks**:

- taustaanalüüs dokumendianalüüsi vormis;
- statistiline analüüs Eesti Äriregistri ja Eesti Statistikaameti andmete alusel;
- kvalitatiivanalüüs intervjuude vormis ja tulemuste analüüs;
- veebipõhine ankeetküsitlus ja tulemuste analüüs;
- järelduste ja soovitude väljatötamine.

Alljärgnevalt selgitatakse täpsemalt iga uuringuetapi elluviimise meetodikat, tuues ühtlasi ära, millistes etappides millistele uurimisküsimustele vastuseid otsiti.

Taustaanalüüs

Esimesel etapil viidi läbi **dokumendianalüüs**, eesmärgiga defineerida peamised teenusmajanduse sektoriga seotud mõisted, sektori määratlemisel kasutatavad printsiibid ja põhimõtted ning töötada välja valdkonna taksonoomia – tegevusalade koondamine, alamsektorite moodustamine ja selle põhimõtete kirjeldamine. Taustaanalüüsi käigus koostati ülevaade praegu kehtivast Euroopa Ühenduse majandustegevusalade statistilise klassifikaatori NACE Rev.2 ja sellel põhineva Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori (EMTAK 2008) struktuurist ning ülesehitusest.

Ülevaate koostamisel **kirjeldati teenusmajanduse sektori tegevusalad**, kasutades olemasolevat EMTAK klassifikaatorit ning varasematele teenusmajanduse valdkonnas läbi viidud uuringutele tuginedes toodi välja peamised klassifitseerimisega seonduvad probleemkohad.

Dokumendianalüüsis tugineti rahvusvahelistele uuringutele antud valdkonnas, sh kasutati Euroopa Komisjoni soovituslikke materjale. Samuti kasutati Eestis viimastel aastatel läbi viidud teenusmajandust puudutavate uuringute (Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistamine (2009), Finantsteenused 2018: Eesti ekspordivõimalused ja poliitikavalikud, Eesti transiit ja logistika (I, II osa, 2008), Tervishoiuteenused 2018: Eesti tervise- ja heoluteenuste ekspordivõimalused (2010), Eesti loomemajanduse potentsiaal ja arenguks vajalikud riiklikud toetusmeetmed (2009), Eesti info- ja kommunikatsioonitehnoloogia sektori ettevõtete uuring (2009)) tulemusi.

Taustaanalüüsi tulemusi kasutati sisendina nii kvalitatiiv- ja kvantitatiivanalüüsis etapis kui ka projekti viimases etapis, järelduste ja soovitude väljatöötamisel.

Statistiline analüüs

Uuringu teisel etapil viidi läbi statistiline analüüs, mille raames analüüsiti **teenusmajanduse osakaalu kogumajanduses**, uuriti teenusmajanduse sisemist struktuuri ja jaotumist alamvaldkondadeks ning võrreldi teenusmajanduse allharusid erinevate majandusnäitajate alusel. Majanduslike indikaatoritena teenusmajanduse valdkonna kaardistamisel kasutati müügitulu, müügitulu mitteresidentidele (eksport), ärikasumit, põhivara kulumit, tööjõukulusid, aktsia- või osakapitali, omakapitali, bilansimahtu, keskmist töötajate arvu ning loodud lisandväärtust (sh loodud lisandväärtus töötaja kohta). Teenusmajandust defineeriti läbi tegevusalade loetelu ning lähtuti määratlusest, mille alusel teenustesektorisse kuuluvad ettevõtted, mis liigituvad põhitegevusala järgi Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori EMTAK 2008 jagudesse G-S.

Statistilise ülevaate koostamisel tugineti **Eesti Äriregistri ning Eesti Statistikaameti andmetele**. Erinevate andmebaaside kasutamine võimaldab hinnata Eesti Äriregistri mikroandmete ehk ettevõtte tasandi andmete ning Eesti Statistikaameti poolt kogutud ja töödeldud andmete kooskõla. Kuna oluline oli peegeldada ühelt poolt pikemaajalisi suundumusi ning teisalt anda ülevaade viimaste aastate arengutest, siis käsitleti statistilises ülevaates põhjalikumalt aruande koostamise hetkel kõige värskemad kättesaadavat statistikat (aasta 2010 kohta) ning samas loodi ülevaade olulisematest trendidest ja suundumustest perioodil 2005-2010.

Lisaks toodi statistilise ülevaate raames välja peamised andmelised ja klassifitseerimisalased piirangud, mis takistavad teenusmajandusest täpsema ülevaate loomist.

Intervjuud teenusettevõtetega

Uuringuprojekti selles etapis viidi läbi individuaalintervjuudel põhinev kvalitatiivuuring, mis keskendus eelkõige **teadmismahukate teenusmajanduse valdkondade määratlemise** ja tegevusega seotud **probleemidest sügavama ülevaate saamisele**. Lisaks oli kvalitatiivuuringu eesmärgiks tuvastada teenusmajanduse sektorisse kuuluvad tegevusalad ja ettevõtete tüübid, kus ettevõtetel puudub võimalus oma tegevust ja/või alamtegevusi täpselt määratleda (näiteks puuduvad vastavad koodid EMTAKi klassifikaatoris).

Lähtudes Tellija ettepanekust, keskendus kvalitatiivuuring eelkõige meditsiini- ja finantsteenuste ning loomemajanduse valdkondadest ülevaate saamisele. Samuti kaasati intervjueeritavate valimisse

ettevõtteid teistest teenusmajanduse valdkondadest – õigusabi, koolitus- ja personaliteenused, nõustamisteenused, infotehnoloogia, arhitektuur. Kokku viidi läbi **15 intervjuud**.

Intervjueeritavatele töötati välja intervjuude kavad, eesmärgiga tuvastada ja kirjeldada sektorispetsiifilisi määratlusprobleeme. Arvestades lähteülesannet, kasutati küsitlusmeetodina **poolstruktureeritud süvaintervjuud**. Nimetatud andmekogumismeetod võimaldas eelnevalt määratleda käsitletavat teemavaldkonnad ning sõnastada huvipakkuvad küsimused avatud küsimustena. Poolstruktureeritud intervjuu võimaldas intervjueerijal juhtida vestlust sobivas suunas vastavalt väljatöötatud ankeedile. Poolstruktureeritud intervjuu eeliseks on võimalus avada täiendavalt teemasid juhul, kui see osutub otstarbekaks. Intervjuude analüüsi tulemused koondati uuringuraporti neljandasse peatükki.

Veebipõhine ankeetküsitlus

Uuringu neljandas etapis viidi läbi veebiküsitluse vormis kvantitatiivuuring teenusmajanduse ettevõtete seas. Kvantitatiivuuringu eesmärgiks oli selgitada **teenuste osakaalu erinevates valdkondades tegutsevate ettevõtete tegevuses**. Küsitluse teiseseks eesmärgiks oli koguda ettevõtetele laiapõhjalist arvamust ja hinnanguid **teenuste klassifitseerimisvõimaluste täpsustamise** võimaluste kohta.

Veebiküsitluse läbiviimiseks koostati küsitlusankeet, mille sisendina kasutati muuhulgas uuringu eelnevate etappide tulemusi. Veebiankeedil eeliseks alternatiivsete küsitlusmeetodite (telefoniintervjuu, paber kandjal ankeedid) ees antud uuringu läbiviimisel on eelkõige paindlikkus ja kiirus. Nimelt oli vastajatel võimalik valida vastamiseks neile sobiv aeg, samuti on veebipõhiselt küsitlusele vastamine kiirem.

Kvalitatiivse veebiküsitluse üldkogumi moodustasid kõik 2012. aasta seisuga Eesti Äriregistris registreeritud käesoleva uuringu mõistes teenusmajanduse valdkonda (EMTAK 2008 jaod G-S) kuuluvad ettevõtted, lisaks kaks valdkonda (ehitus ning veevarustus; kanalisatsioon; jäätme- ja saastekäitlus), mis kuuluvad teenusmajanduse laiemale määratlusse. Samuti kaasati ettevõtete küsitluse valimisse mõningaid töötleva tööstuse valdkondi, mille osas uuringu eelnevate etappide põhjal on alust arvata, et tegemist teenused omavad suurt osakaalu ettevõtete reaalses tegevuses. Valim koostati juhusliku kihtvalimina ettevõtte suuruse (möödetuna müügitulu kaudu) ja tegevusala (EMATK 2008 klassifikaator) alusel. Kutse uuringus osalemiseks saadeti 3800 ettevõttele. Veebiküsitluse valimisse ei kaasatud neid ettevõtteid, millega oli uuringu III etapis läbi viidud intervjuu. **Veebiküsitlusele laekus kokku 269** kvaliteetselt täidetud vastust. Etapi väljundiks on küsitluse tulemusi kajastav viies peatükk uuringuraportis.

Kokkuvõte, järelduste ja soovitude väljatöötamine

Uuringu viimases, kuendas etapis sünteesiti eelnevatel etappidel kogutud uurimistulemused ühtseks kokkuvõtteks ning formuleeriti peamised järeldused ja ettepanekud, sh klassifikaatorite ja statistiliste andmete kogumise protseduuride täpsustamiseks.

2. TEENUSMAJANDUSE KAARDISTAMISE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

2.1. Teenusmajandus ja sellega seonduvad mõisted

Teenuste ja toodete eristamine muutub üha keerulisemaks, seetõttu on keeruline täpselt defineerida ka teenustesektorit. Eksisteerib **vähe puhtaid teenuseid või tooteid** ning vaid ühele või teisele keskenduvaid ettevõtteid on samuti üha vähem. Üldine trend on teenuste tähtsuse suurenemise suunas – nii teenus- kui tööstussektori ettevõtete jaoks on väärtusloome läbi teenuste muutunud konkureerimise aluseks. Üheks põhjuseks on seejuures inimeste muutunud tarbimisharjumused ning elustiil, kus üha enam tähtsustatakse individuaalset lähenemist ning personaliseeritud lahendusi. Kirjeldatud muutustest on kasvanud välja ka teenusmajanduse mõiste, mis viitab teenustesektori tähtsuse kasvule ja teenuste ja toodete järjest tihedamale seotusele.

Teenustesektoril **ei ole ühtset definitsiooni**, sektorit on võimalik **defineerida kas läbi teenuse mõiste või läbi tegevusalade**, mis teenustesektorisse kuuluvad. Tihedamini kasutatakse teenustesektori defineerimist läbi sinna kuuluvate tegevusalade. Ühtse definitsiooni leidmine on raske just seetõttu, et **teenustesektor hõlmab väga erilaadseid tegevusi**, mida ei ole võimalik kokku võtta paari omadusega. Seetõttu piirduakse praktikas pigem tegevuste loetlemisega, kuna raske on leida ühiseid jooni kõikide harude jaoks. Ühiste joonte leidmine on lihtsam, kui teenustesektor eelnevalt mingil viisil kategooriateks jaotada. Sellisel juhul on võimalik välja tuua igale kategooriale omased tunnusjooned.

2.1.1. Teenuse mõiste ja omadused

Mõiste „teenused“ katab väga laia ja heterogeenset ala, mis koosneb immateriaalsetest toodetest ja tegevustest, mida on raske ühe lihtsa definitsiooniga kokku võtta. Teenuseid on tihti raske toodetest eristada, sest teenused on toodetega teatud tasemel (erineb teenuste lõikes) seotud. (Pariag 2009)

Rahvamajanduse arvepidamise süsteemis (*System of National Accounts* 2008, paragrahv 6.17) defineeritakse teenuseid järgmiselt: teenused on sellise tootmistegevuse tulemus, mis muudab tarbija olukorda (varalist või meelelist seisundit) või aitab kaasa toodete või finantsvarade vahendamisele. Selliseid teenuseid nimetatakse vastavalt ümberkujundavateks (*transformation services*) ja vahendusteenusteks. **Ümberkujundavaid teenuseid** ei ole võimalik müüa tootmisest eraldiseisvatena (selleks ajaks, kui tootmine on lõpetatud, peab teenus olema jõudnud kliendini) ning nende teenuste puhul ei ole tegemist teenustega, mille korral toimub omandiõiguste vahetamine või loomine. (Pariag 2009)

Teenustega kaasnevateks muutusteks võivad olla (Pariag 2009):

- muutused tarbija omanduses oleva varaga: töödeldakse tarbija esemeid (vara), näiteks transpordi-, puhastus- või parandusteenus, samuti teised ümberkujundavad teenused;

- muudatused isiku füüsilises seisundis: inimeste vedu, nende majutamine, meditsiiniteenused, isikute välimust parandavad teenused, nagu ilusalongid (juuksuriteenus, maniküür jne);
- muudatused isiku vaimses seisundis: haridusteenuse pakkumine, informatsiooni, konsultatsiooni, meelelahutuse või teiste sarnaste (näost näkku) teenuste pakkumine.

Eeltoodud lootelul on palju sarnast Lovelock'i ja Gummesson'i (2004) poolt pakutud teenuste klassifikatsiooniga (vt. Lisa 1). Pariagi definitsioonid ei ole teenustesektori defineerimisel ainsad, teenuste karakteristikutega seotud teenuse mõisted on toodud alapeatükis 2.1.4.

2.1.2. Teenuseid iseloomustavad karakteristikud

Teenuse mõiste avamiseks on oluline aru saada, mis eristab teenuseid toodetest. Enamasti toetutakse **teenuste defineerimisel neljale peamisele teenuseid toodetest eristavale karakteristikule**, milleks on **mittemateriaalsus, heterogeensus, simultaansus ja säilimatus** (inglisekeelses kirjanduses IHIP *characteristics: intangibility, heterogeneity, inseparability, perishability*). Järgnevalt on toodud mõned näited teenuste defineerimiseks, lähtuvalt eelmainitud karakteristikutest.

Mittemateriaalsusega seostub näiteks Regani (1963: 57) poolt pakutud teenuse mõiste: tegevused, kasu ja rahulolu, mida pakutakse müügiks või pakutakse osana toodete müügist.

Heterogeensus tingivad nii teenuse, selle tootmisprotsessi kui jaotusvõrgu piiratud standardiseerimise võimalused (Innovation in Services 2006: 10) kliendi ja teenindaja otsese kokkupuute tõttu. Samas sisaldub heterogeensuses võimalus pakkuda klientidele paindlikku lähenemist ja kohandada teenust vastavalt kliendi vajadustele. Kui kliendi vajadustega arvestamine ehk **toote kohandamine** (*customization*) toimub tootmis-tasandil, siis peetakse seda heterogeense toote tootmiseks. Kui kohandamine leiab aset müügitasandil, siis on tegemist teenusega. (Winsor et al. 2004: 252)

Simultaansus ehk tootmis- ja tarbimisprotsessi lahutamatus (*simultaneous process, inseparability*) on samuti vaid teenustele iseloomulik tunnus, sest toodete puhul on selgelt eristatavateks etappideks tootmine, seejärel toote müümine ning viimaks tarbimine. Teenuse puhul on esimeseks etapiks müümine, millele järgneb üheaegne tootmine ja tarbimine. (Schiffman et al. 2008: 193) tuntud majandusteadlane Rathmell (1966: 34) on defineerinud teenuseid simultaansuse aspektist lähtuvalt: teenus on tegevus või protsess, mis toodetakse selle tarbimishetkel, mistõttu ei eksisteeri vahendajaid ja võimalik on ainult otsemüük.

Säilimatus (*perishability*) tähendab teenuste kaduvust ja säilitamise võimaluste puudumist. Adam Smithi (1986: 430) teenuste mõiste selgitus põhineb just sellel karakteristikul: toodang, mis hävib selle valmistamise hetkel.

Tehnoloogilise arengu tõttu ei ole praegusel hetkel enam võimalik teenuseid ja tooteid eelmainitud karakteristikute alusel selgelt eristada. Üheks oluliseks tööks selles valdkonnas on Lovelock'i ja Gummesson'i (2004) vastavateemaline artikkel, kus autorid hindavad IHIP karakteristikute rakendatavust erinevate teenuste kategooriate lõikes (vt. Lisa 2). Nimetatud töös on teenuste kategoriseerimise aluseks võetud **kaks dimensiooni: kellele või millele on teenus suunatud** ja kas see on oma loomult **materiaalne või mittemateriaalne** (Lovelock 1983: 10), kahe dimensiooni alusel on teenused jagatud nelja

kategooriasse (vt. Lisa 1). Vargo ja Lusch (2004) suhtuvad IHIP karakteristikutesse samuti kriitiliselt ning käsitlevad neid kui teenuste karakteristikute müüte, mis on liiga piiratud ulatusega ning asetavad teenuste ja toodete eristamise liiga teenuste-kesksesse käsitluse. Varasemad teenuste eristamiseks kasutatud karakteristikud ei ole tänapäeval enam rakendatavad viimastel aastakümnetel toimunud tehnoloogiliste muutuste tõttu. Näiteks on internetist saanud väga oluline vahend äritegevuses ning suurenenud on e-kaubandus, mis raskendab veelgi teenuste ja toodete eristamist.

2.1.3. Teenustesektori defineerimine läbi tegevusalade loetelu

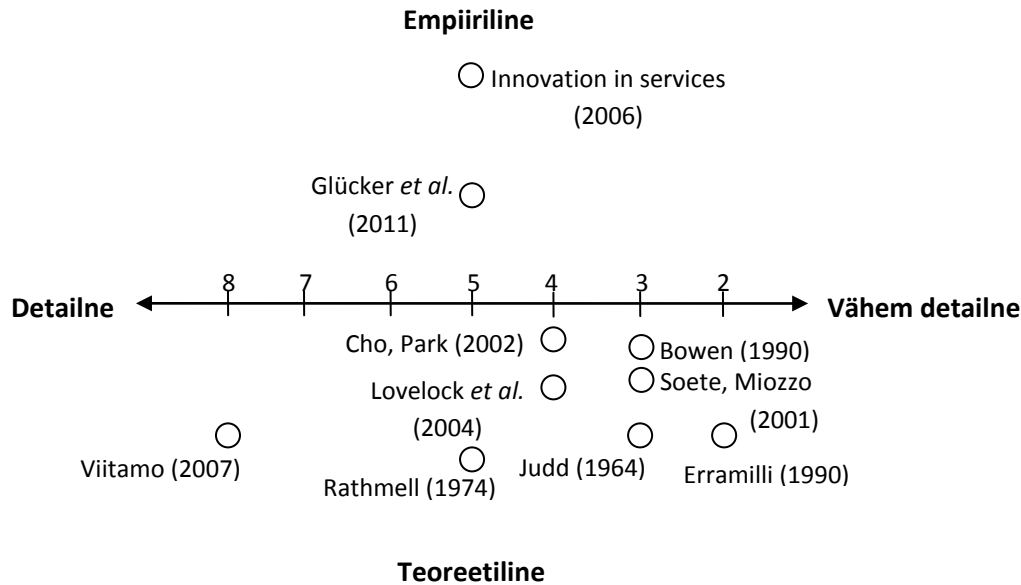
Kõige laiem teenustesektori definitsioon hõlmab kõiki harusid, välja arvatud neid, mis kuuluvad tootmissektorisse (põllumajandus, kaevandamine, ehitus, töötlev tööstus). Sellise definitsiooni kohaselt kuuluvad teenustesektorisse järgmised tegevused: transport, info ja side, hulgi- ja jaekaubandus, finantsteenused, kindlustus, kinnisvara, teised era- ja äriteenused ja avaliku sektori teenused. (Kutcher, Mark 1983)

Üks eeltoodud definitsiooni variatsioon jätab teenustesektorist välja avaliku sektori teenused kõikidel tasanditel. Kolmas teenustesektorit iseloomustav definitsioon piiritleb teenustesektori ainult era- ja äriteenustega ning jätab teenustesektori definitsioonist välja transpordi, info ja side, hulgi- ja jaekaubanduse, finantsteenused ja kindlustuse ning kinnisvara. (Kutcher, Mark 1983)

Definitsioonide paljusus näitab, kui keeruline on leida kõikidele teenustesektori harudele ühtseid nimetajaid ja neid seeläbi defineerida.

2.1.4. Teenuste liigitamise võimalused

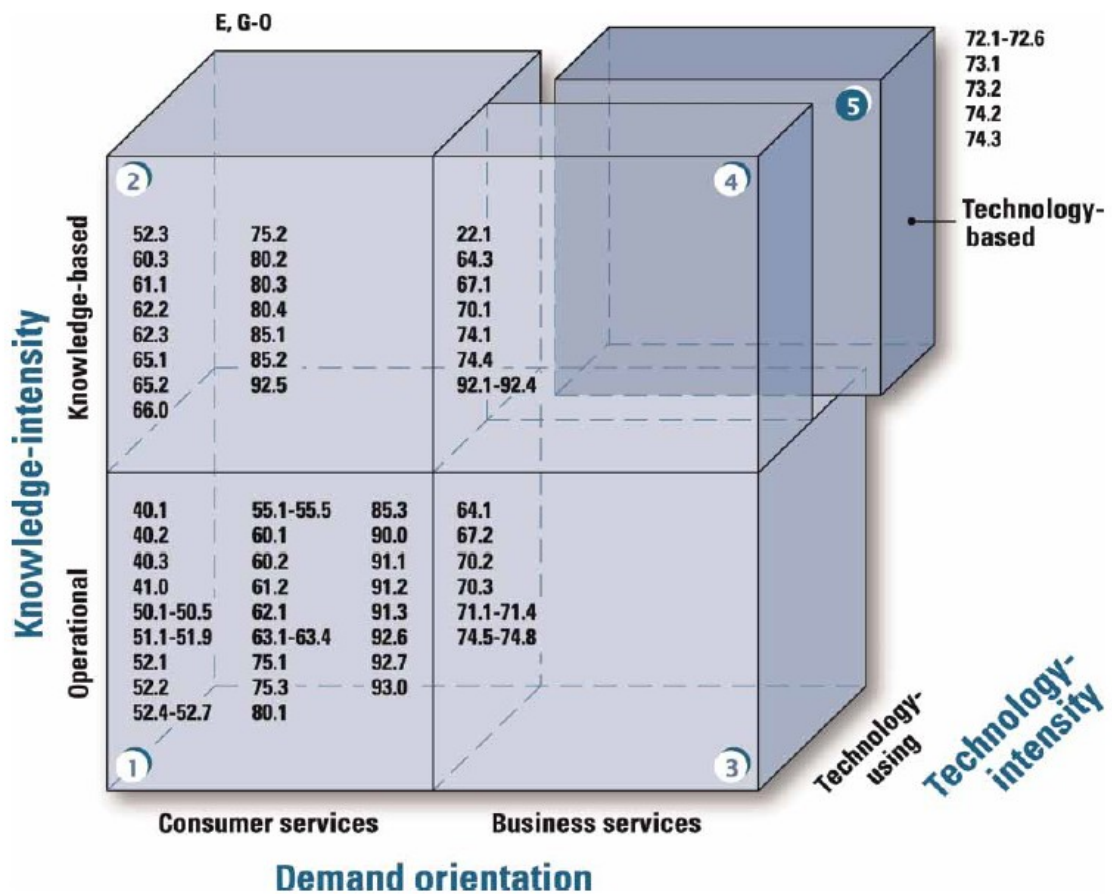
Teenuste liigitamiseks on teaduskirjanduses kasutusel palju erinevaid lähenemisi. Mõned näited on toodud joonisel 2.1. **Väheste teadustööde puhul on aga liigitamisel lähtutud konkreetsetest enamkasutatava tegevusalade klassifikaatori NACE koodidest** (sellised tööd on joonisel 2.1 välja toodud empiirilistena). Samas on koodide aluseks võtmine oluline, sest see kindlustab, et üks teenusettevõtte ei saa korruga kuuluda mitmesse kategooriasse ja lihtsustab ka statistika kogumist vastavate ettevõtete kohta.

Joonis 2.1 Teenustesektorisse kuuluvate ettevõtete liigitamist käsitlevad autorid.

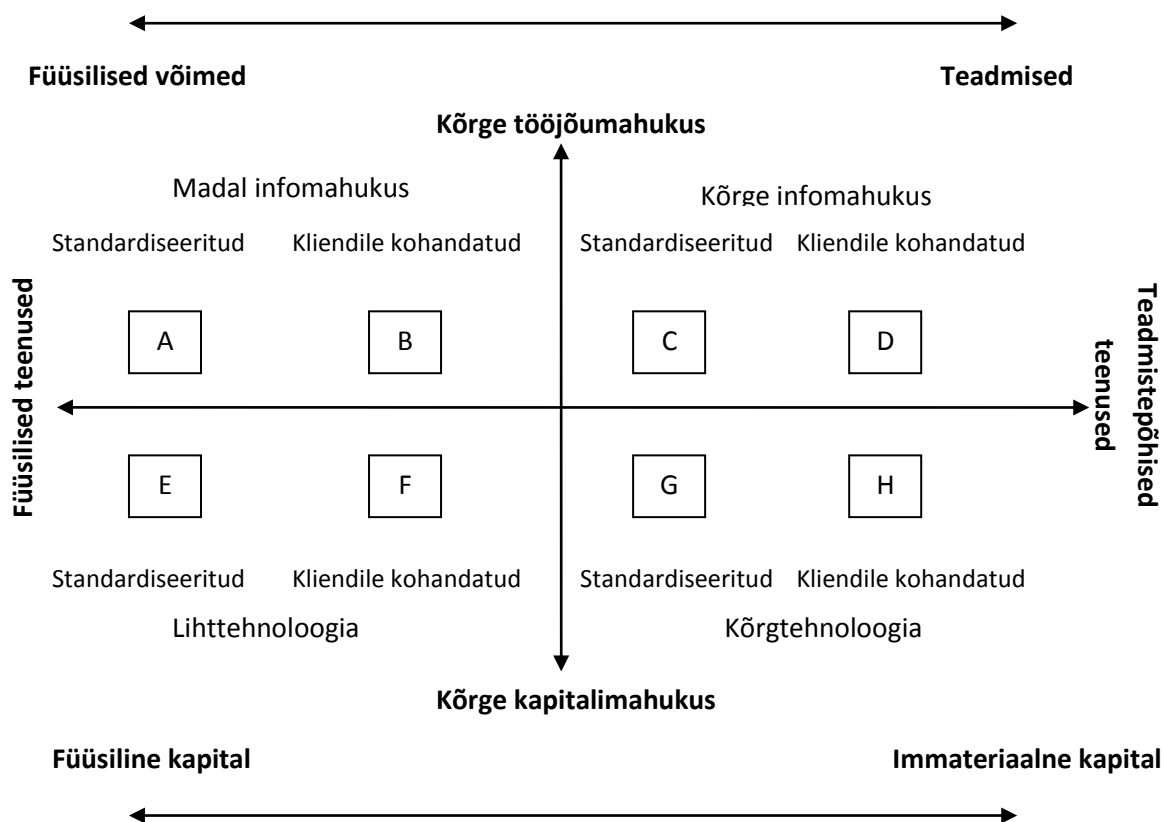
Üheks teenuste liigitamise viisiks, mis ei lähtu tehnoloogia ja teadmuse kasutamisest teenuse loomisel, on **teenuste liigitamine väärtusloomest lähtuvalt** ehk kuidas erinevad tootjad loovad kliendile väärtust. Lähtutakse põhimõttest, et teenus on see, mida ta pakub (*services are what services do*). (Innovation in Services 2006) Sellest lähtuvalt on **teenused jagatud viide kategooriasse**: probleemi lahendajad (*problem solvers*), abistavad teenused (*assisting services*), vaba aja teenused (*leisure services*) ja jaotavad teenused, mille puhul eristatakse digitaalset ja füüsilist pakkumist (*distributive services: digital and manual*), mis moodustavad neljanda ja viienda teenusegrupi. (Innovation in Services 2006).

Teine detailne käsitlus põhineb samuti konkreetsetel NACE koodidel, kuid ei lähtu enam viiekohalistest, vaid kolmekohalisest koodist. Glücker ja Hammer käsitlevad oma töös teenustesektorit kui NACE Rev. 1.1 jagusid E ja G-O. Nii riiklikul kui rahvusvahelisel tasandil oli 2005. aastani levinud teenustesektorit defineerimine kui NACE Rev. 1.1 jaod G-O. 2005. aastal toimunud foorumil „*European Forum on Business Related Services*“ tulemusena kaasati võrgustikega seonduvate teenuste hulka ka elektrienergia-, gaasi- ja veevarustus (jagu E). Lisas 4 on toodud Euroopa Komisjoni foorumil toodud teenustesektorit jaotamine neljaks alagrupiks. Glücker ja Hammer tuginesid oma artiklis eelmainitud foorumil tehtud laiendusest teenustesektorit tegevusaladele. Oma töös lähtusid Glücker ja Hammer teenuste jaotamisel järgmistest teenuste liigitamisel olulistest dimensioonidest: kellele teenust pakutakse (*demand orientation*) (lõpptarbimine vs vahetarbimine), teadmismahukus (*knowledge intensity*) ja tehnoloogiamahukus (*technology intensity*).

Joonis 2.2 Viis teenuste liiki Glücker'i ja Hammer'i käsitluses (Glücker, Hammer 2011).

Üks **detailsemaid teenustesektori ettevõtete jaotusi on välja pakutud Viitamo (2007) poolt**. Oma raportis **jabab Viitamo teenused kaheksasse kategooriasse**. Jaotuse aluseks on kolm dimensiooni: **töajõu/kapitalimahukus, standardiseerimismäär ja tulemi materiaalsus**. Tekkinud grupid on toodud joonisel 2.3 ning erinevate gruppide kirjeldus on toodud lisa 5. Kuigi Viitamo käsitluse erinevad kategooriad iseloomustavad küllalt hästi teenuste karakteristikuid, siis **kahjuks ei põhine antud jaotus konkreetsel klassifikaatoril, mistõttu praktikas on selle jaotuse alusel teenusettevõtete jagamine erinevatesse gruppidesse võrdlemisi keeruline**. Jaotuse negatiivseks küljeks võibki pidada klassifikaatori puudumist ning samuti jaotuse liigset keerukust. Kategooriaid on palju ning neid on raske omavahel täielikult eristada (**kategooriatel on palju omavahel kattuvaid tunnusoone**), kuulumine kas ühte või teise gruppi sõltub tihtipeale väga väikestest nüanssidest, mida ei pruugi ei liigitaja ega ettevõtte ise märgata/teadvustada ja mis tingib ettevõtte liigitamise valesse kategooriasse. Samas on negatiivseks küljeks veel see, et üks **ettevõtte võibki kuuluda korraga mitmesse kategooriasse**, näiteks parandus- ja ehitustööd võivad kuuluda nii kategooriasse A kui B (vt. veel näiteid lisa 5).

Joonis 2.3 Kaheksa teenuse liiki Viitamo käsitluses (Viitamo 2007).

2.1.5. Teadusmahukad teenused (KIS - *knowledge-intensive services*)

Teadusmahukad teenused on üks osa teenustesektorist, tihtipeale kasutatakse erinevates uuringutes teenustesektori jagamist **teadusmahukateks ja vähem teadusmahukateks teenusteks**. Ka teadusmahukate teenuste puhul esineb definitsioone nii läbi vastavasse teenusegruppi kuuluvate tegevusalade loetelu kui ka teenusegruppi kuuluvate teenustele iseloomulikele karakteristikutele toetudes.

Käesolevas uuringuraportis on esmalt välja toodud tegevusalad, mida peetakse teadusmahukateks vastavalt Eurostati (Miles *et al.* 1995) klassifikatsioonile: veetransport (NACE rev1.1¹ kood 61), õhustransport (62), postside ja telekommunikatsioon (64), finantsvahendus (65), kindlustus (66), finantsvahenduse abitegevused (67), kinnisvaraalne tegevus (70), masinate ja seadmete rentimine (71), arvutid ja nendega seotud tegevus (72), teadus- ja arendustegevus (73), muu äritegevus (74).

¹ Kõik tegevuse järel sulgudes olevad koodid vastavad EMTAK 2003 koodidele.

Ülejäänud teenustesektor on defineeritud kui vähem teadmismahukad teenused, sinna alla kuuluvad hulgi- ja jaekaubandus (50-52), hotellid ja restoranid (55), maismaaveondus (60), veondusega seotud ja veondust abistavad tegevusalad (63). (Miles *et al.* 1995)

Sagedast kasutust leiab ka **teadmismahukate teenuste kitsam definitsioon**, mille kohaselt kuuluvad teadmismahukate teenuste alla vaid järgmised tegevusalad: arvutid ja nendega seotud tegevus (72), teadus- ja arendustegevus (73), muu äritegevus (74) (Muller and Doloreux 2007).

Tuginedes **NACE Rev. 2 koodidele** (KIT – Knowledge, Innovation, Territory 2010: 29-30), **liigitatakse teadmismahukate teenuste alla** jaos J sisalduvad tegevused: vee- ja õhustransport (50-51), kirjastamine (58), kinofilmide, videote ja telesaadete tootmine; helisalvestiste ja muusika kirjastamine (59), programmid ja ringhääling (60), telekommunikatsioon (61), programmeerimine, konsultatsioonid jms tegevused (62), infoalane tegevus (63); finants- ja kindlustustegevus (jagu K, 64-66), jaos M: juriidilised toimingud ja arvepidamine (69), peakontorite tegevus; juhtimisalane nõustamine (70), arhitekti- ja inseneritegevused; teimimine ja analüüs (71), teadus- ja arendustegevus (72), reklaamindus ja turu-uuringud (73), muu kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus (74), veterinaaria (75), lisaks veel tööhõive (78), turvatöö ja juurdlus (80), jagu O (84): avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus, jagu P (85): haridus, jagu Q (86-88): tervishoid ja sotsiaalhoolekanne, jagu R (90-93): kunst, meelelahutus ja vaba aeg.

Teadmismahukad teenused jagunevad omakorda **teadmismahukateks turuteenusteks** (50-51, 69-71, 73-74, 78 ja 80), **kõrgtehnoloogilisteks teadmismahukateks teenusteks** (59-63 ja 72), **teadmismahukateks finantsteenusteks** (64-66), muudeks teadmismahukateks teenusteks (58, 75 ja 84-93).

Vähem teadmismahukate teenuste alla kuuluvad seega jagu G (45-47): hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont; maismaaveondus ja torustransport (49); laondus ja veondust abistavad tegevusalad (52); posti- ja kulleriteenistus (53); jagu I (55-56): majutus ja toitlustus; jagu L (68): kinnisvaraalane tegevus; rentimine ja kasutusrent (77); reisibüroode ja reisikorraldajate tegevus, reserveerimine ning sellega seotud tegevus (79); hoonete ja maastike hooldus (81); büroohaldus, büroode ja muu äritegevuse abitegevused (82); jagu S (94-96): organisatsioonide tegevus, arvutite ning tarbeesemete ja kodutarvete parandus, muu teenindus; jagu T (97-99): kodumajapidamiste kui tööandjate tegevus; kodumajapidamiste oma tarbeks mõeldud eristamata kaupade tootmine ja teenuste osutamine; jagu U (99): eksterritoriaalsete organisatsioonide ja üksuste tegevus.

Vähem teadmismahukad teenused jagunevad kaheks: **vähem teadmismahukad turuteenused** (45-47, 49, 52, 55-56, 68, 77, 79, 81, 82, 95) ja teised vähem teadmismahukad teenused (53, 94, 96, 97-99).

Teadmismahukate äriteenuste (KIBS – knowledge-intensive business services) ettevõtted tegelevad peamiselt teadmismahuka sisendi pakkumisega teiste organisatsioonide äritegevuse jaoks, sealhulgas nii era- kui avaliku sektori klientidele. Miles *et al.* (1995) toovad välja KIBSi ja KIBS-ettevõtete kolm peamist karakteristikut:

- toetuvad tugevalt professionaalsele teadmusele;

- nad on kas ise informatsiooni ja teadmuse allikad (primaarsed info- ja teadmiste allikad) või kasutavad teadmust, et pakkuda vahendusteenuseid klientidele tootmisprotsessi jaoks;
- on suunatud eelkõige ettevõtetele ning on ettevõtte konkurentsivõimet silmas pidades olulise tähtsusega.

Järgnevalt on toodud mõned **näited KIBSi ning KIBS-ettevõtete definitsioonidest**, nende hulgas leidub nii üldisemaid kui ka väga täpselt piiritletud definitsioone. Esimesena on välja toodud Miles *et al.* (1995) poolt pakutud definitsioon: teenused, mis on seotud sellise majandustegevusega, mille **eesmärgiks on teadmuse loomine, kogumine ja levitamine** („*services that involve economic activities which are intended to result in the creation, accumulation or dissemination of knowledge*“).

Teine, üldisem KIBS-ettevõtteid hõlmav definitsioon on välja pakutud Toivonen'i poolt (2006): ekspertettevõtted, mis **pakuvad teenuseid teistele ettevõtetele ja organisatsioonidele** („*expert companies that provide services to other companies and organizations*“).

Den Hertog'i (2000) definitsioon KIBS-ettevõtetele: eraettevõtted või organisatsioonid, mis **toetuvad oma tegevuses suurel määral professionaalsele teadmusele**, mis on seotud spetsiifilise (tehnoloogilise) teadusharuga ja mille eesmärgiks on **pakkuda teadmuspõhiseid pooltooteid või teenuseid** („*private companies or organizations who rely heavily on professional knowledge, i.e. knowledge or expertise related to a specific (technical) discipline or (technical) functional-domain to supply intermediate products and services that are knowledge based*“).

Bettencourt *et al.* (2002) defineerivad KIBS-ettevõtteid kui ettevõtteid, kelle peamised lisandväärtust andvad tegevused on **teadmuse kogumine, loomine ja levitamine**, eesmärgiga arendada kohandatud teenus- või tootelahendusi, mis vastaksid kliendi vajadustele („*enterprises whose primary value-added activities consist of the accumulation, creation, or dissemination of knowledge for the purpose of developing a customized service or product solution to satisfy the client's needs*“).

KIBS-ettevõtted võivad olla olulised uue tehnoloogia kasutajad, aga veel olulisem on nende kui **uue tehnoloogia loojate ja edasikandjate** roll. Uued tehnoloogiapõhised KIBSid on peamiselt seotud uute tehnoloogiatega või probleemidega, mis vajavad uusi tehnoloogilisi lahendusi. (Miles *et al.* 1995)

Teenusesektorit on selle heterogeensuse tõttu raske üheselt defineerida, teenuste defineerimise muudab raskeks ka järjest hägunev piir toodete ja teenuste vahel. Seda näitab ka paljude erinevate karakteristikute olemasolu toodete-teenuste eristamiseks. Teenusesektori heterogeensust illustreerivad erinevad teenusesektori liigitused, näiteks teadusmahukateks ja vähem teadusmahukateks teenusteks, liigitused lähtuvalt teenuste väärtusloomest jne. Seega on uuringuraporti järgmiste peatükkide seisukohast oluline piiritleda teenuste mõiste, mida kasutatakse edaspidi teenusesektori kajastamisel läbivalt kogu raportis. Edasistes peatükkides võetakse teenuste defineerimisel aluseks järgmine teenuste definitsioon: teenused on sellise tootmistegevuse tulemus, mis muudab tarbija varalist või meelelist seisundit või aitab kaasa toodete või finantsvarade vahendamisele. Samuti jaotatakse teenusmajandus NACE klassifikaatorist lähtudes teadusmahukateks ja vähem teadusmahukateks teenusteks.

2.2. Ülevaade kehtivast klassifikaatorsüsteemist

2.2.1. Klassifikaatorite kasutamise peamised põhimõtted

Klassifikaatoreid kasutatakse **informatsiooni süstemaatiliseks grupeerimiseks ja organiseerimiseks** kujule, mis võtab arvesse ideede, sündmuste, objektide või isikute sarnasust. Klassifikatsiooni ettevalmistamine tähendab põhjaliku ja struktureeritud kategooriate kogumi loomist, kusjuures kategooriad peavad olema ammendavalt kirjeldatud ning üksteist välistavad. Üldiselt kasutatakse hierarhilisi klassifikaatoreid, kus erinevaid kategooriaid tähistatakse kas tähtede või numbritega. (Hoffmann, Chamie 1999) **Hierarhilist klassifikatsiooni iseloomustab järjest detailsem jaotumine** kategooriatesse, mis võimaldab esitada andmeid erinevatel agregeerituse tasemetel (NACE Rev. 2 ... 2008).

Kõik objektid, mida kirjeldatakse statistikas, peavad omama mingit süstemaatilist klassifikatsiooni. Klassifikaatorite abil jagatakse objektid gruppidesse selliselt, et **gruppidesiseselt oleksid erinevate objektide karakteristikud võimalikult sarnased**. (NACE Rev. 2 ... 2008)

Statistilisi **klassifikaatoreid iseloomustab**:

- a) põhjalik kaetus üle vaadeldava tunnuse;
- b) üksteist välistavad kategooriad: iga objekt saab kuuluda vaid ühte kategooriasse;
- c) metodoloogilised põhimõtted, mis võimaldavad objektide jaotumist erinevatesse kategooriatesse.

2.2.2. Ülevaade Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatorist (EMTAK 2008)

Statistiliste andmete avaldamisel kasutatakse andmete võrreldavuse tagamiseks ühtseid klassifikaatoreid. **Eestis kasutatakse majanduse tegevusalade klassifitseerimiseks majanduse tegevusalade klassifikaatorit – EMTAK**, mis on rahvusvaheliselt ühtlustatud klassifikaator. EMTAK kood põhineb Euroopa Ühenduse majanduse tegevusalade klassifikaatoril – NACE. (Üleminek ... 2012, Näpunäiteid ... 2012) Majanduse tegevusalade ülesehitus on hierarhiline, kus esmalt tuleb määratleda tegevusvaldkond (näiteks A – põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük), tegevusala aitab määrata ülalt-alla meetod, mis tähendab, et alustatakse kõrgeimast tasemest ja liigutakse samm-sammult detailsemate koodideni. EMTAK kood on viiekohaline, viies tase on aluseks korrektse tegevuslakoodi valimisel. **Viies tase on ühtlasi koodi rahvuslik tase, mida on võimalik riigispetsiifiliselt korrastada**. Viienda taseme lisamine koodile on vajalik seetõttu, et paljudel juhtudel on neljas tase liiga üldine. (Eesti majanduse ... 2012, Näpunäiteid ... 2012)

Tabel 1. EMTAK 2008 struktuur teenustesektori lõikes

Jagu	Pealkiri	Divisjon
G	Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrattaste remont	45-47
H	Veondus ja laondus	49-53
I	Majutus ja toidlustus	55-56
J	Info ja side	58-63
K	Finants- ja kindlustustegevus	64-66
L	Kinnisvaraalne tegevus	68
M	Kutse-, teadus- ja tehnikaalne tegevus	69-75
N	Haldus- ja abitegevused	77-82
O	Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus	84
P	Haridus	85
Q	Tervishoid ja sotsiaahoolekanne	86-88
R	Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	90-93
S	Muud teenindavad tegevused	94-96

Allikas: EMTAK 2008 selgitavad ... 2012).

Aastast 2008 kehtib majanduse tegevusalade **klassifikaator EMTAK 2008**. Vastavalt sellele klassifikaatorile **kuuluvad teenustesektorisse jaod G-S**. Järgnevalt on toodud selgitused erinevate teenustesektori alla kuuluvate jagude kohta (EMTAK 2008 selgitavad ... 2012):

Jagu G: Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrattaste remont

Siia jakku kuulub igat liiki **kaupade hulgi- ja jaemüük ning müügiga kaasnevad teenused**. Hulgi- ja jaemüük on kaupade turustamise viimased etapid. Hulgi- ja jaemüügi käigus ei muudeta kauba omadusi, samas võib müügi juurde kuuluda kauba sortimine, liigitamine, komplekteerimine, segamine (nt vein, liiv), villimine (sh pudelite pesemine), pakkimine, mahtkauba jagamine väiksemateks kogusteks ja ümberpakendamine, ladustamine (k.a jahutatult või külmutatult) jne.

Ossa 45 liigitatakse mootorsõidukite ja mootorrattaste müük ja remont. Kõik muud müügitegevused liigitatakse ossa 46 (hulgimüük) või 47 (jaemüük).

Hulgimüük on uute ja kasutatud kaupade edasimüük teistele ettevõtjatele: jaemüüjatele, teistele hulgi- müüjatele, tööstus- ja kaubandusettevõtetele, asutustele, organisatsioonidele jt iseseisvatele majandusüksustele. Hulgimüüja on müüdava kauba omanik. Hulgimüüjateks on hulgikaupmehed, tööstusturustajad, eksportijad, importijad, kokkuostuühistud ning tööstus- ja kaevandusüksuste müügiosakonnad- ja kontorid (v.a jaemüügikauplused), kes lisaks tellimusmüügile (otse tehast või kaevandusest kliendile toimetatav kaup) turustavad ka muul viisil nende üksuste tooteid. Hulgimüüjate hulka kuuluvad kauba-maaklerid ja ostuagendid, kokku- ja ülesostjad ning ühistud, kes turustavad põllumajandustoodangut. Hulgimüüja tavaliselt komplekteerib, sordib ja liigitab kaubapartiisid, pakendab mahtkaupu, pakendab ümber ja jagab väiksemateks kogusteks (nt farmaatsiatooted); ladustab ja külmutab kaupu, toimetab kohale ja paigaldab, tegeleb müügiedendusega ning kujundab etikette.

Jaemüük on uute ja kasutatud kaupade edasimüük kaupluste, kaubamajade, kioskite, müügilette, postimüügikaupluste, tänavamüüjate, lävemüüjate (*door-to-door sales persons*), Interneti ja oksjonite kaudu isiklikuks või majapidamises kasutamiseks. Enamik jaemüüjatest on müüdava kauba omanikud, kuid müüa võib ka volituse alusel (vahendajad).

Jagu H: Veendus ja laondus

Jakku H kuulub sõitjate/reisijate või kauba regulaar- e liinivedu ning juhuvedu raudtee-, maantee-, vee- või õhusõidukiga; kaupade torustransport ning veendusega seotud terminali- ja parkimisteenused; kaubalasti/veose käitlemine, ladustamine, hoiustamine jne. Siia liigitatakse ka transpordivahendite rentimine koos juhiga ning posti- ja kulleriteenused.

Jagu I: Majutus ja toitlustus

Siia jakku liigitatakse külastajate ja reisijate lühiajaline majutus, toitude ja jookide valmistamine ja pakkumine/müük koheseks tarbimiseks ning majutus- ja toitlustusteenusega kaasnevad lisateenused.

Pikaajaline majutus, mille puhul sõlmitakse eluruumi üürileping, liigitatakse jakku L – Kinnisvaraalane tegevus. Selliste toitude ja jookide tootmine/valmistamine, mis ei sobi koheseks tarbimiseks või mida müüakse hulgi- või jaemüüjate kaudu, liigitatakse jakku C – Töötlev tööstus.

Jagu J: Info ja side

Info- ja kultuuritoodete tootmine, edastamine ning levitamine; side- ja infotehnoloogiaalane tegevus, andmetöötlus jm infoalane tegevus. Siia kuulub kirjastamine, k.a tarkvara kirjastamine (osa 58), kino- filmide ja helisalvestiste tootmine (osa 59), raadio- ja teleringhääling, st raadio- ja teleprogrammide tootmine ja edastamine (osa 60), telekommunikatsioon (osa 61), infotehnoloogia (osa 62) ja muu infoalane tegevus (osa 63).

Kirjastamine hõlmab info- või kultuuritootte sisule autoriõiguste omandamist ning reprodutseerimise ja levitamise teel toote/teose sisu avaldamist. Siia kuulub materjalide avaldamine paberil, elektroonilises või audioformaadis, Internetis, multimeediatootena (nt CD-ROM-raamatud) jne. TV-programmide tootmise, edastamise ja levitamisega seotud tegevused jagunevad osade 59, 60 ja 61 vahel. Üksikute programmiosade (nt filmid, teleseriaalid jms) tootmine kuulub ossa 59. Üksikutest programmiosadest vm komponentidest (nt uudiste otsesaated) terviklike teleprogrammide loomine ja nende programmide leviedastus tootja poolt kuulub ossa 60. Terviklike teleprogrammide levitamine kolmandate osapoolte poolt (ilma sisu muutmata) kuulub ossa 61. Levitamine (osa 61) võib toimuda ringhäälingu, satelliit- või kaabelside vahendusel.

Jagu K: Finants- ja kindlustustegevus

Jakku K liigitatakse finantsteenuste osutamine, kindlustus, edasikindlustus, pensionifondid ning finants-tegevust toetavad tegevused. Siia kuulub finantsvarade valdus, st valdusfirmade ning kontsernide, fondide jms finantsüksuste tegevus.

Jagu L: Kinnisvaraala tegevus

Kinnisvara üürileandjate, kinnisvarabüroode ja/või kinnisvaramaaklerite tegevus enda või renditud varaga tasu eest või lepingu alusel. Siia kuulub kinnisvara ost ja müük või üürileandmine, kinnisvara hindamine või tegutsemine kinnisvara depositaarina jm kinnisvarateenused. Siia kuulub ka kinnisvara-projektide (hoonestusprojektide) arendus (sh hoonete ehitus ning nende hilisem üürileandmine või käitus) ning kinnisvarahaldurite tegevus.

Jagu M: Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus

Ossa 69 kuulub advokatuuri liikmete poolt või nende järelevalve all ühe poole huvide juriidiline esindamine nii enne kohut kui kohtus või teistes juriidilistes organites (nt nõustamine ja esindamine tsiviil- või kriminaalasjus, töövaidlustes). Siia liigitatakse juriidiliste dokumentide koostamine ja vormistamine

(nt põhikirjad, ühingulepingud jms ettevõtte asutamisdokumendid; patendid ja autoriõigused; testamendid, usalduslepingud jne); muud juriidilised toimingud õigusnõustajate, notarite, kohtutäiturite, lepitajate, audiitorite ja vahekohtunike poolt ning arvepidamis- ja raamatupidamisteenusused (raamatupidamise auditeerimine, finantsaruannete koostamine ja raamatupidamine).

Jagu N: Haldus- ja abitegevused

Jakku N liigitatakse üksused, kes osutavad mitmesuguseid majandustegevust (ettevõtlust) toetavaid teenuseid. Haldus- ja abitegevused erinevad jaos M loetletud tegevustest, sest nende esmane eesmärk ei ole erialateadmiste edastamine.

Jagu O: Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus

Jagu hõlmab riikliku iseloomuga tegevused, mida tavaliselt teostavad avalik-õiguslikud üksused: seaduste ja nendest tulenevate määruste vastuvõtmine ja juriidiline tõlgendamine, nendel aktidel põhinevate programmide (plaanide) haldamine, seadusandlikud tegevused, maksustamine, riigikaitse, avalik kord ja julgeolek, immigratsiooniteenistused, välissuhted ja valitsuse programmide (plaanide) haldamine. Jagu hõlmab ka kohustusliku sotsiaalkindlustuse.

Ainuüksi õiguslik või institutsionaalne seisund ei määra kuulumist sellesse jakku. Kui üksuse tegevus kuulub oma iseloomult mõnesse teise EMTAKi jakku, tuleb ta liigitada sinna, vaatamata üksuse avalik-õiguslikule staatusele. Näiteks koolisüsteemi haldamine (st määrused, kontroll, õppekavad) kuulub siia jakku, aga õpetamine mitte (vt jagu P); vangla- ja sõjaväehaiglad liigitatakse tervishoiu alla (jagu Q). Analoogiliselt võivad mõningaid selles jaos kirjeldatud tegevusi teostada valitsusvälised üksused.

Jagu P: Haridus

Jagu hõlmab koolitust mis tahes tasemel ja erialadel. Koolitus võib olla suuline või kirjalik, toimuda raadio, televisiooni, Interneti või muude kommunikatsioonikanalite kaudu.

Siia liigitatakse nii riikliku koolisüsteemi üksuste poolt pakutav erinevate tasemete haridus kui ka täiskasvanute koolitus, kirjaoskamatusse likvideerimise programmid jms, sõjakoolid ja -akadeemiad, vangla-

koolid jne oma vastavatel tasemetel. Jagu hõlmab nii riiklikku kui eraharidust. Siia kuulub ka spordi- ja vabaajakoolitus (nt tennise- või golfiõpetus) ning haridust abistavad tegevused.

Kategooriatesse jaotamisel on lähtutud ISCED 1997-s määratletud haridustasemeist: tasemele 0 liigituv haridus kuulub klassi 8510, tasemele 1 – klassi 8520, tasemele 2 kuni 3 liigituv haridus gruppi 853, tasemele 4 liigituv haridus kuulub klassi 85321 ning tasemele 5 kuni 6 liigituv haridus klassi 85421.

Jagu Q: Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne

Tervishoiu ja sotsiaaltööga seotud tegevused: haiglaravi ja muud tervishoiuteenused, mida osutavad eriharidusega tervishoiutöötajad ning hooldekodude tegevus, mis sisaldab tervishoiu- ja sotsiaalhoolekandevalaseid tegevusi ilma tervishoiutöötajate osavõtuta.

Jagu R: Kunst, meelelahutus ja vaba aeg

Elanikkonna kultuuriliste ja meelelahutuslike huvide ning vaba aja veetmisega seotud tegevused, k.a lavakunst, muuseumide tegevus, hasartmängud, sporditegevus jm vaba aja tegevused.

Jagu S: Muud teenindavad tegevused

Siia kuulub organisatsioonide tegevus ning arvutite, tarbeesemete ja kodutarvete parandus ja mitmesugused mujal liigitamata isikuteenused.

Alates 2008. aastast tuleb majandusaasta aruandes müügitulu jaotusse lisada tegevusalatekst kuni kümnele tegevusalale Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori EMTAK 2008 järgi. Lisaks tekstile võib märkida ka klassifikaatori koodi. Koodi lisamine ei ole kohustuslik, vaid soovituslik. Koodi märkimine on siiski oluline, kuna võimaldab kontrollida selgitava teksti ja koodikirjelduse kokkusobivust ning võimaldab kindel olla, et mõeldakse just seda konkreetset tegevust. Ehkki koodi märkimine ei ole kohustuslik, peab tegevusalatekst olema vastavuses EMTAK 2008 neljanda tasemega. (Näpunäiteid... 2012)

Nagu peatüki alguses märgitud, on EMTAK hierarhilise ülesehitusega ning koodi märkimisel kasutatakse ülalt-alla meetodit. Esimeseks sammuks tegevusala valimisel valdkonna määratlemine (valitakse esimene tase ehk jagu, mis on EMTAKi struktuuris tähistatud tähtkohtkoodiga). Teine tase ehk osa on tähistatud kahekohalise numbrilise koodiga, mis konkretiseerib tegevusvaldkonda. Kolmas tase ehk grupp on tähistatud kolmekohalise numbrilise koodiga, mis täpsustab tegevusala valdkonnasiseselt. (Näpunäiteid... 2012)

2.2.3. Üleminek EMTAK 2003-lt EMTAK 2008-le

Kiire areng teaduses ja tehnoloogias ning struktuurimuutused majanduses tingivad vajaduse **klassifikaatoreid perioodiliselt uuendada**. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrusega nr. 1893/2006 kehtestati majanduse tegevusalade statistiline klassifikaator NACE Revision 2, mille eesmärgiks on andmete parem võrreldavus ja asjakohasus, mis aitab kaasa paremale majanduse juhtimisele nii Euroopa Liidu kui ka liikmesriikide tasandil. Samuti on usaldusväärsed ja võrreldavad andmed vajalikud konkurentsivõime hindamiseks. Uus klassifikaator tagab vastavuse tegelikule majandusolukorrale ja tõstab erinevate klassifikaatorite omavahelist võrreldavust. (Euroopa Parlamendi ... 2006)

Eelmainitud määrust kohaldati alates 1. jaanuarist 2008 (Euroopa Parlamendi ... 2006). Enne EMTAK 2008 kasutuselevõttu kasutati klassifikaatorit EMTAK 2003, mis vastas rahvusvahelisele klassifikaatorile NACE Rev. 1.1. **Võrreldes NACE eelmise versiooniga on uuemat versiooni oluliselt muudetud, kusjuures kõige enam uuendati teenustesektori osa, kus klassifikaator muutus kõrgematel tasemetel palju detailsemaks.** (Üleminek ... 2012)

Järgnevalt on toodud mõned **näited muudatustest teenustesektoris**. Mootorsõidukite ja mootorrataste müük, hooldus ja remont; mootorikütuse jaemüük, mis EMTAK 2003 kohaselt oli tähistatud koodiga 50, on uues EMTAK-is jagunenud kaheks osaks: Mootorsõidukite ja mootorrataste hulgi- ja jaemüük ning remont koodiga 45 ning jaekaubandus, v.a mootorsõidukid ja mootorrattad koodiga 47. Detailsemal tasemel EMTAK-i muutus toimus näiteks **mootorsõidukitega seotud tegevustes** (EMTAK 2003 koodid 50103, 50104, 50109), kus EMTAK 2008 puhul eristatakse sõiduautosid ja väikebussid muudest mootorsõidukitest. (Nace Rev. 2 ... 2008)

Samuti on toimunud **olulisi muudatusi ka EMTAK-i jagudes**, mida tähistatakse tähtkoodiga. Teenuste valdkonnas on peamiseks muutusteks endise I jao (veondus, laondus ja side) eraldamine EMTAK 2008 jagudeks H (veondus ja laondus) ja J (info ja side). Endine jagu K (kinnisvara, rentimine ja äritegevus) on uues EMTAK-is esindatud kolme uue jaona – L (kinnisvaraala tegevus), M (kutse-, teadus- ja tehnikaala tegevus) ning N (haldus- ja abitegevused). Kolmandaks suuremaks muutuseks on jao O (muu ühiskonna-, sotsiaal- ja isikuteenindus) jagunemine kaheks: jagu R (kunst, meelelahutus ja vaba aeg) ning jagu S (muud teenindavad tegevused). (Nace Rev. 2 ... 2008)

Toimunud muutuste kohta klassifikaatori jagudes annab ülevaate lisa 6, kus on välja toodud toimunud muutused NACE Rev. 1.1 üleminekul NACE Rev. 2, kuna need muutused on aluseks ka Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori muutustele, siis annab vastav tabel ülevaate ka EMTAK-is toimunud muutustest. Detailsemat infot EMTAK-is toimunud muutuste kohta on võimalik leida Statistikaameti koduleheküljelt (vt. Vastavustabel viidatud allikate loetelus).

Tabel 2 on toodud ülevaate muutustest, mis leidsid aset klassifikaatorilt EMTAK 2003 üleminekul klassifikaatorile EMTAK 2008.

Tabel 2 Klassifikaatorite EMTAK 2003 ja 2008 võrdlus

Tase	EMTAK 2008	EMTAK 2003	Kirjeldus
1	21 jagu	17 jagu	tähtkood A–U (EMTAK 2008), A–Q (EMTAK 2003)
2	88 osa	62 osa	kahekohaline numberkood 01 kuni 99
3	272 gruppi	224 gruppi	kolmekohaline numberkood 011 kuni 990
4	615 klassi	514 klassi	neljakohaline numberkood 0111 kuni 9900
5	775 alamklassi	1020 alamklassi	viiekohaline numberkood 01111 kuni 99009

Allikas: Üleminek ... 2012.

EMTAK klassifikaatori **esimesed neli taset ühtivad rahvusvahelise klassifikaatoriga**, mis tuleneb otseselt Euroopa Parlamendi ja Nõukogu eelmainitud määrusest, mis sätestab, et **kuni neljanda tasemeni peab**

EMTAK 2008 koosnema kas samadest rubriikidest kui NACE Rev. 2 vastav tase või selle täpsetest jaotusüksustest. Juhul, kui siseriiklik majanduse struktuur ei ole kooskõlas NACE Rev. 2-ga, siis on siseriiklikult võimalik konkreetsetes sektorites NACE Rev. 2 rubriigid omavahel koondada. (Euroopa Parlamendi ... 2006)

Klassifikaatorid on vajalikud informatsiooni süstemaatiliseks grupeerimiseks ja organiseerimiseks ning andmete võrreldavuse tagamiseks, klassifikaatori kategooriad peavad olema ammendavalt kirjeldatud ning üksteist välistavad. Enamasti on kasutusel hierarhilised klassifikaatorid, kus esmalt tuleb määratleda tegevusvaldkond. Ka Eesti majanduse tegevusalade klassifikaator EMTAK on hierarhilise ülesehitusega. EMTAKi näol on tegemist viiekohalise koodiga, mille esimesed neli taset on vastavuses rahvusvahelise NACE klassifikaatoriga ning viies on koodi rahvuslik tase.

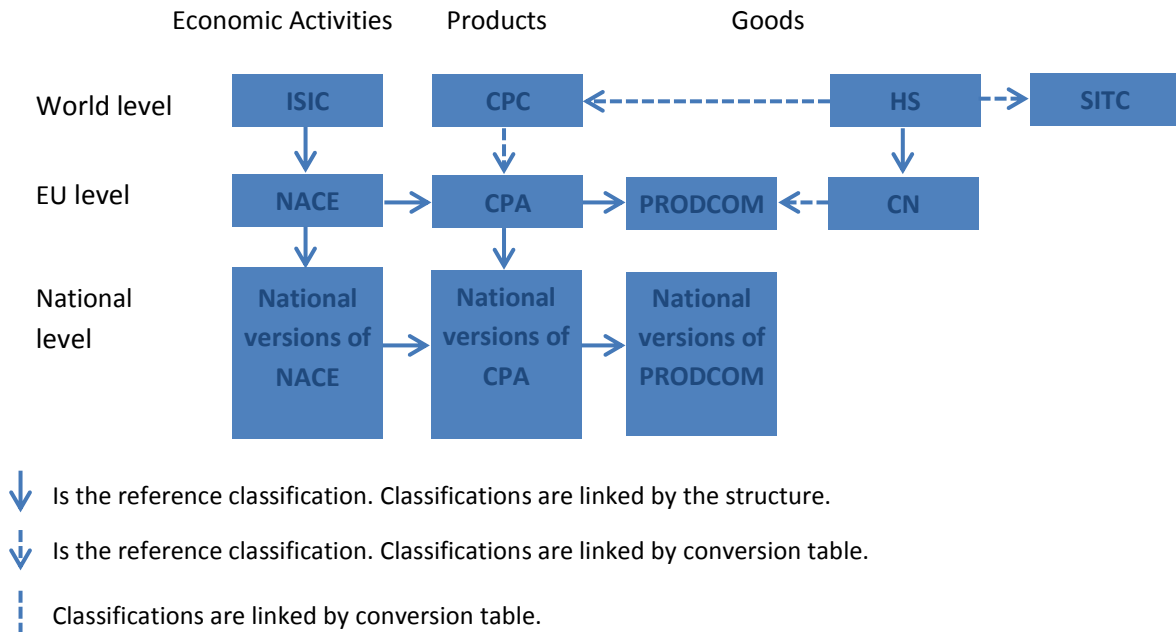
2.3. Klassifitseerimise rahvusvahelise meetodika ülevaade

2.3.1. Rahvusvaheline klassifikaatorsüsteem NACE

Eestis hetkel kehtiva klassifikaatorsüsteemi EMTAK 2008 aluseks on rahvusvaheline klassifikaatorsüsteem NACE (*Nomenclature des activités économiques dans la Communauté Européenne*) Rev. 2. NACE klassifikaatorsüsteemi on Euroopa Liidus arendatud alates 1970. aastast (NACE Rev. 2 ... 2008). Alates sellest ajast on NACE klassifikaatorit mitmel korral ümber vaadatud, kuid **klassifikaatori kohandumine uue, järjest enam teenustepõhiseks muutuva Euroopa majanduse struktuuriga on olnud aeglane**. Vaatamata sellele, et ligikaudu 70% Euroopa lisandväärtusest luuakse teenustesektoris, eristatakse tööstussektori harusid väga detailsel tasemel, kuid teenustesektori klassifitseerimisel on siiani kasutatud pigem üldisemaid klasse. (Glücker, Hammer 2011) Seoses uue majanduse tegevusalade klassifikaatori NACE Rev. 2 välja töötamisega pööratakse suuremat tähelepanu ka teenustesektorile (vt. toimunud muutusi osast Üleminek EMTAK 2003-lt EMTAK 2008-le ning lisa 6).

NACE süsteem annab ette raamistiku statistiliste andmete kogumiseks ja avaldamiseks majandusliku tegevusala kontekstis. Andmeid kasutatakse erinevates majandusstatistika valdkondades, nagu tootmine, tööhõive, rahvamajanduse arvepidamises jne ning samuti leiavad andmed kasutust ka teistsuguse statistika avaldamiseks. (NACE Rev. 2 ... 2008)

NACE alusel avaldatud **statistika on võrreldav nii Euroopa kui ka maailma tasemel**. Euroopa statistilises süsteemis (*European Statistical System*) on **NACE kasutamine kohustuslik**. NACE põhjal avaldatud statistika võrreldavus tuleneb sellest, et NACE on üheks osaks suuremast integreeritud klassifikaatorite süsteemist, mis on peamiselt välja arendatud Ühendatud Rahvaste statistikaosakonna poolt. Lähtudes Euroopa vaatepunktist, on võimalik esitada seosed erinevate klassifikaatorsüsteemide vahel järgmiselt:

Joonis 2.4 Seosed erinevate klassifikaatorsüsteemide vahel

Allikas: NACE Rev. 2 ... 2008.

NACE klassifikaatorsüsteem on tuletatud rahvusvahelisest klassifikaatorist ISIC (*International Standard Industrial Classification of All Economic Activities*), samas on NACE detailsem kui ISIC, kõige kõrgemal tasemel on NACE ja ISIC identsed, kuid madalamal tasemel muutub NACE detailsemaks. Selleks et kindlustada rahvusvahelist andmete võrreldavust, on NACE klassifikaatorsüsteemi juhendmaterjalid kooskõlas ISIC juhendmaterjalidega. (NACE Rev. 2 ... 2008)

NACE-s defineeritud **tegevusala võib koosneda ühest lihtsast protsessist, kuid võib samas katta ka terve rea alamprotsesse**, mis võivad kuuluda klassifikaatorsüsteemi erinevatesse kategooriatesse. Näiteks koosneb autotööstus järgmistest tegevustest: vormivalu, keevitamine, värvimine jne. Kui tootmisprotsess toimub integreeritud tegevuste jadana samas statistilises üksuses, siis vaadatakse seda kui üht tegevust. (NACE Rev. 2 ... 2008)

NACE ei paku kategooriaid spetsiifilistele statistilistele üksustele *per se*: üksused võivad olla seotud mitme tegevusalaga, seega on neid võimalik defineerida erinevalt, vastavalt nende eristuvatele karakteristikutele. (NACE Rev. 2 ... 2008)

Üksused, mis tegutsevad sarnastel majanduse tegevusaladel klassifitseeritakse samasse NACE kategooriasse, olenemata sellest, kas tegemist on äriühingute või riigiasutustega, kas ettevõtte põhineb kodumaisel või väliskapitalil, samuti ei ole oluline, mitut allüksust ettevõtte omab. Seega puuduvad NACE klassifikaatorsüsteemil sidemed SNA (*System of National Accounts*) ja ESA (*European System of Accounts*) institutsiooniliste üksuste klassifikatsiooniga. (NACE Rev. 2 ... 2008)

NACE struktuur (NACE Rev. 2 ... 2008):

- I. esimene tase koosneb alfabeetilisest koodist ehk tähtkoodist (seksioon, jagu, osa)
- II. teine tase koosneb kahekohalisest numbrilisest koodist (divisjon)
- III. kolmas tase koosneb kolmekohalisest numbrilisest koodist (grupid)
- IV. neljas tase koosneb neljakohalisest numbrilisest koodist (klassid)

Tegevusala kood ise tähestik osa ei sisalda, vaid koosneb ainult numbrilistest osadest.

Divisjonid on kodeeritud järjestikku. Siiski leidub nn "auke", et vajadusel uusi divisjone lisada (ilma et oleks vaja olemasolevat NACE süsteemi muuta). "Augud" on jäetud seksioonidesse (jagudesse), kus vajadus uuteks divisjonideks on kõige tõenäolisem. Sellest tulenevalt on NACE Rev. 2 puhul jäetud kasutamata järgmised koodid: 04, 34, 40, 44, 48, 54, 57, 67, 76, 83 ja 89. (NACE Rev. 2 ... 2008)

Juhul, kui klassifikaatori mingi tase ei ole järgnevalt osadeks jaotatud, kasutatakse koodis selle koha peal nulli. Näiteks klassi "Veterinaaria" puhul kasutatakse koodi 75.00, sest vastav divisjon ei ole jagatud ei gruppideks ega klassideks. Üldjuhul püütakse kasutada numbrit üheksa nende klasside puhul, millele viidatakse kui "muud" või "mujal mitte klassifitseeritud". (NACE Rev. 2 ... 2008)

NACE klassifikaatorsüsteemi ümber vaatamine

Muutused majanduse struktuuris ja organisatsioonides, samuti tehnoloogiline areng on põhjustanud uute tegevusalade ja toodete esilekerkimise, mis võivad asendada juba olemasolevaid tegevusalasid ja tooteid. Sellised muutused tekitavad pidevalt uusi väljakutseid statistiliste klassifikatsioonide koostamisel. **Vahemikud klassifikaatorsüsteemide üle vaatamisel ei tohiks olla liiga pikad**, sest klassifikaatorite relevantsus (asjakohasus) väheneb ajas. **Samas ei ole hea ka liiga tihe klassifikaatorite muutmise**, sest see vähendab andmete võrreldavust ajas. Klassifikaatorsüsteemide ümber muutmise, eriti juhul, kui on tegemist struktuursete muutustega, viib lünkadeni aegridades. (NACE Rev. 2 ... 2008)

Kriteeriumid erinevate NACE tasemete defineerimiseks:

Nagu eelpool mainitud, püütakse ühte gruppi koondada tegevused, mis oleksid võimalikult sarnased. Tegevused grupeeritakse, kui neil on sarnane tootmisprotsess (nii toodete kui teenuste puhul) ning kui kasutatakse sarnaseid tehnoloogiaid. **Klasside defineerimisel lähtutakse tegevusalade suhtelisest olulisusest.** Üldiselt paigutatakse eraldi klassidesse Euroopa Liidu riikides enamlevinud tegevusalad. Samas tulenevad mõned klassid otseselt rahvusvahelisest klassifikaatorist ISIC, mis on vajalik rahvusvahelise võrreldavuse tagamiseks. (NACE Rev. 2 ... 2008)

Agregeeritumatel tasemetel muutub tootmisprotsessi sarnasus tegevusalade grupeerimisel vähemtähtsaks kriteeriumiks (kui klasside puhul). Kõige agregeeritumal tasemel (tähtkood) muutuvad grupeerimise aluseks selles seksioonis toodetud teenustele ja toodetele iseloomulikud karakteristikud ning potentsiaalne kasutamine statistika avaldamise eesmärgil. (NACE Rev. 2 ... 2008)

Peamised kriteeriumid (mis iseloomustavad tootmistegevust) gruppide ja divisjonide moodustamisel on järgmised (NACE Rev. 2 ... 2008):

- toodetud teenustele ja toodetele iseloomulikud karakteristikud;
- milleks vastavaid teenuseid ja tooteid kasutatakse;
- tootmise sisendid, tootmisprotsess ja tehnoloogia.

Klassifitseerimise reeglid:

Statistilise üksuse põhitegevusala on tegevus, mis moodustab suurima osa üksuse poolt loodud lisandväärtusest. Kui statistiline üksus tegeleb vaid ühe alaga, siis see, millisesse NACE kategooriasse vastav üksus on paigutatud, näitabki tema põhi- ja samal ajal ka ainsat tegevusala. **Kui üksusel on rohkem kui üks tegevusala, määratakse põhitegevusala lisandväärtuse alusel.** Põhitegevusala määratakse ülalt-alla meetodiga ning see ei pruugi moodustada 50% kogu lisandväärtusest (võimalik vaid siis, kui üksuses tegeletakse rohkem kui kahe tegevusalaga). Teisese tegevusala lisandväärtus peab olema väiksem kui põhitegevusala oma. (NACE Rev. 2 ... 2008)

Info statistiliste registrite talituse juhtivstatistikult Katrin Aasmäelt kuupäeval 19. juuli 2011 seoses projektiga „Registripõhise rahva- ja eluruumide loenduse (REL) meetodika välja töötamine“: „Registreerimisel peavad küll ettevõtted määrama tegevusala, millel tegevust kavatakse, kuid kogemus näitab, et valik tehakse sageli kergekäeliselt ning ei oma edasise tegevusega vähimatki seost. Uute sündinud ettevõtete andmete, sh tegeliku tegevusala kontrolliks/määramiseks on meil küsitlusleht, mis saadetakse ca 2 kuud peale registreerimist kõigile sündinud ettevõtetele. Väga sageli tuleb RIKist saadud registreerimise hetkel üles antud tegevusala kood ära muuta.“

Eristada tuleb nii põhi- kui teiseseid tegevusalasid kui ka abitegevusi. Üldjuhul on nii põhitegevuse kui teiste tegevuste läbi viimiseks vajalik suur hulk abitegevusi, nagu raamatupidamine, transport, laondus, parandamine jne. Seega kuuluvad abitegevuste alla need tegevused, mis on vajalikud vaid põhi- või teiste tegevusalade toetamiseks (sisuliselt pakutakse teenust tootmisüksuse-siseselt ja mitte sellest väljapoole) (NACE Rev. 2 ... 2008)

Mitme tegevusala korral põhitegevusala määramiseks kasutatakse ülalt-alla meetodit. Meetod järgib hierarhilist põhimõtet: madalaima taseme klassifikatsioon peab olema kooskõlas kõrgeima taseme klassifikatsiooniga. Selle tingimuse rahuldamiseks algab tegevusala määratlemise protsess kõrgeima taseme määramisest ning jätkub madalama taseme koodide määramisega (NACE Rev. 2 ... 2008):

- määratakse sektsioon suurima lisandväärtusega;
- sektsiooni-siseselt määratakse divisjon, mis annab suurima osa lisandväärtusest;
- divisjoni-siseselt määratakse grupp, mis annab suurima osa lisandväärtusest;
- grupi-siseselt määratakse klass, mis annab suurima osa lisandväärtusest.

Kui põhitegevusala määramiseks ei ole võimalik kasutada lisandväärtust (alati ei ole teavet selle kohta, kui suures osas mingi tegevus lisandväärtusesse panustas), **tuleb kasutada asenduskrITERIUME** (NACE Rev. 2 ... 2008):

- väljundil põhinevad kriteeriumid:
 - üksuse koguväljund, mis on võimalik jagada teenuste ja toodete vahel iga tegevuse korral;
 - iga tegevusega kaasnev müügitulu.
- sisendil põhinevad kriteeriumid:
 - palgad iga tegevuse lõikes (või FIE-de puhul sissetulek);
 - iga tegevusega seotud töötajate arv;
 - igale tegevusele kulutatud tööaeg;

Eelmainitud **asenduskrITERIUME tuleb kasutada lähendina lisandväärtusele** (mis ei ole üksikute tegevuste kaupa teada), et saada võimalikult lähedane tulemus olukorrale, kus oleks kasutatud lisandväärtuse näitajat. Samas **võivad sellised asenduskrITERIUMID olla eksitavad** juhul, kui asenduskrITERIUMI struktuur ei ole proportsionaalselt sama, mis oleks lisandväärtuse korral. (NACE Rev. 2 ... 2008)

Kasutades müügitulu lisandväärtuse lähendina, tuleb tähele panna, et müügitulu ja lisandväärtus ei ole teatud juhtudel proportsionaalselt samasugused. Näiteks müügitulu kaubandusest omab tavaliselt madalamat lisandväärtust kui müügitulu tööstusest. Ka tööstussektori-siseselt varieerub müügitulu ja lisandväärtuse suhe tegevusalade lõikes. Mõne tegevusala puhul on müügitulu aga väga spetsiifiliselt defineeritud, mis teeb võrdluse teiste tegevustega kasutuks, näiteks finantsvahenduse ja kindlustustegevuse puhul. Tähelepanelik tuleb olla ka koguväljundi kasutamise korral. (NACE Rev. 2 ... 2008)

Paljude üksuste tegevusalade hulka kuulub näiteks kaubandus. Sellisel juhul on müügitulu kasutamine lisandväärtuse lähendina ebasobiv. Paremaks indikaatoriks kaubanduse osa määramisel on erinevus müügihinna ja omahinna vahel. (NACE Rev. 2 ... 2008)

Info statistiliste registrite talituse juhtivstatistikult Katrin Aasmäelt kuupäeval 19. juuli 2011 seoses projektiga „Registripõhise rahva- ja eluruumide loenduse (REL) meetodika välja töötamine“: „Tegime 2010 äärmiselt põhjaliku kontrolli (pea kõik pakutavad tegevusala muudatused vaadati käsitsi üle kas valdkonna ekspertide või registritöötajate poolt). Pakutud tegevusala oli õige ca 60% juhtudest. Seevastu 40% puhul oli tegevusala kodeeritud valesti. Enimlevinud veaks oli see, et näiteks tootmisettevõtteid kodeeriti hulgimüügi alla, kuna tulu saadi mitte tootmisest, vaid toodetu edasimüügist.“

Ka sisendi näitajate kasutamise puhul tuleb olla ettevaatlik: palkade või tööjõu kasutamise proportsioon ja lisandväärtuse proportsioon ei ole võrreldavad, kui tegevused ühes statistilises üksuses on erineva tööjõuintensiivsusega (näiteks käsitsi valmistamine vs mehhaniseeritud protsess). (NACE Rev. 2 ... 2008)

Üksustel võib tekkida vajadus oma põhitegevusala muuta, kas hooajaliste tegurite või juhtkonna otsuste tõttu. Põhitegevusala muutmine toob aga kaasa muutused ka klassifikaatori koodis. **Liiga tiheda põhitegevusala muutmise vältimiseks on kehtestatud stabiilsuse printsiip.** Kui on tegemist üksusega, millel on kaks tegevusala ning mõlemad panustavad lisandväärtusesse 50% ümber. Vastavalt stabiilsuse printsiibile muudetakse põhitegevusala siis, kui praeguse seisuga märgitud põhitegevusala on kahe viimase aasta jooksul andnud lisandväärtusesse vähem kui 50%. (NACE Rev. 2 ... 2008)

2.3.2. Toodangu tegevuspõhine statistiline klassifikaatorsüsteem CPA

NACE klassifikaatori puhul on tegemist ühe enamkasutatava majanduse tegevusalade klassifikaatoriga Euroopa Liidu tasandil, **NACE kõrval on Euroopa Liidu tasandil oluliseks klassifikaatorsüsteemiks ka toodangu (tooted ja teenused) tegevuspõhine statistiline klassifikaatorsüsteem (CPA – Classification of Products by Activity)** (vt. NACE ja CPA omavahelisi seoseid jooniselt 2.4). Toodangu klassifikatsioonid on kujundatud kategoriseerimaks sarnaste karakteristikutega tooteid. Need klassifikatsioonid annavad vajaliku aluse statistika kogumiseks ning arvestamiseks tootmise, hulgikaubanduse, tarbimise, väliskaubanduse ja toodete transpordi kohta. CPA toodangu kategooriad on seotud Euroopa Ühenduse majandustegevuse statistiliste klassifikaatoritega (vt. joonis 2.4). (Glossary ... 2012)

CPA on üks osa statistiliste klassifikatsioonide integreeritud süsteemist, mis on peamiselt arendatud Ühendatud Rahvaste statistikaosakonna poolt. See süsteem annab võimaluse rahvusvahelise statistilise võrdluse tegemiseks erinevate valdkondade lõikes. (Glossary ... 2012)

CPA-I on kuue tasemeline hierarhiline struktuur, iga tase omab spetsiifilist koodi (Glossary ... 2012):

- esimene tase: 21 sektsiooni (jagu, osa) (tähestikuline kodeering);
- teine tase: 88 divisjoni (kahekohaline numbriline kood);
- kolmas tase: 261 gruppi (kolmekohaline numbriline kood);
- neljas tase: 575 klassi (neljakohaline numbriline kood);
- viies tase: 1 342 kategooriat (viiekohaline numbriline kood);
- kuues tase: 3 142 alamkategooriat (kuuekohaline numbriline kood).

Iga CPA toodang – on selleks siis transporditav või mittetransporditav toode või teenus – on seotud vaid ühe ainsa NACE tegevusega. See seotus näitab **CPA struktuuri paralleelsust NACE** iga taseme tegevustega. (Glossary ... 2012) Neljanda tasemeni on CPA struktuur vastavuses NACE-ga. Üldiselt on CPC alamkategooriad ümberkorraldatud vastavalt nende majanduslikule päritolule. Seos CPA ja NACE Rev.2 vahel on CPA koodides ilmne: kõigil CPA tasemetel on neli esimest numbrit koodis identsed NACE Rev. 2 koodidega (välja arvatud mõned üksikud erandjuhud). Igapäevase statistilise töö vahendina saab CPA-d, nagu ka teisi toote klassifikaatoreid, kasutada individuaalsete tegevustoodangute karakteristikute piiritlemiseks. Mõnedel juhtudel on tegevuse ja toodangu seos kokkuleppeline. See juhtub siis, kui sama toodang on erinevate tegevuste (erinevate tootmisprotsesside) tulemuseks. Eksisteerivad rahvuslikud CPA-d, nagu on olemas NACE Rev. 2 rahvusvahelised versioonid (Eestis EMTAK 2008). (NACE Rev. 2 ... 2008)

Rahvusvaheliselt enamkasutatavaks klassifikaatoriks on NACE, mille kasutamine Euroopa statistilises süsteemis on kohustuslik. NACE alusel avaldatud statistika on võrreldav nii Euroopa kui ka maailma tasemel. Praegusel hetkel on kasutusel NACE versioon 2 (Rev. 2), mis erineb eelmisest just teenussektori detailsuse poolest. NACE kohaselt on statistilise üksuse põhitegevusalaks tegevus, mis moodustab suurima osa üksuse poolt loodud lisandväärtusest. Andmete puudumise tõttu ei ole alati võimalik lisandväärtust kasutada, seetõttu kasutatakse asenduskrITERIUMITENA väljundil ja sisendil põhinevaid kriteeriumeid.

2.4. Klassifitseerimise ja statistika kogumise temaatika kajastamine varasemates Eesti teenusmajandust käsitlevates uuringutes

2.4.1. Käsitletavate uuringute nimekiri

Käesolevas uuringuraportis on klassifitseerimist käsitleva temaatika ja varasemalt tõstatatud klassifitseerimisega seonduvate probleemkohtade kaardistamisel vaadeldud järgmisi uuringuid:

- Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistamine (2009)
- Finantsteenused 2018: Eesti ekspordivõimalused ja poliitikavalikud
- Eesti transiit ja logistika (I, II osa, 2008)
- Tervishoiuteenused 2018: Eesti tervise- ja heaoluteenuste ekspordivõimalused (2010)
- Eesti loomemajanduse potentsiaal ja arenguks vajalikud riiklikud toetusmeetmed (2009)
- Eesti info- ja kommunikatsioonitehnoloogia sektori ettevõtete uuring (2009)

2.4.2. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistamine (2009)

Uuringu läbiviija:

Eesti Konjunktuuriinstituut

Eesmärk:

- arendada edasi 2005. aastal välja töötatud uurimismetoodikat loomemajanduse valdkonna majanduslikuks analüüsiks;
- koondada olemasolev informatsioon ja kaardistada Eesti loomemajanduse valdkond 2007. aasta seisuga;
- anda ülevaade loomemajanduse valdkonna trendidest aastatel 2003-2007 ja arengupotentsiaalid Eestis;
- analüüsida loomemajanduse olulisust tööhõives ja ettevõtluses;

- teha ettepanekuid loomemajanduse arengu toetusmeetmete ja vajalike arengutingimuste kujundamiseks tulevikus;
- defineerida loomemajanduse arengut puudutavad olulised küsimused ja probleemid, mis vajavad riigi edasist tähelepanu.

Uurimisobjekt ja meetod:

Uuringu teostamiseks viis Eesti Konjunktuuriinstituut läbi järgmised tööetapid:

- loomemajanduse kaardistamise rahvusvahelise metoodika ja viimastel aastatel Euroopa Liidu liikmesriikides teostatud loomemajanduse uuringutega tutvumine;
- Eesti loomemajanduse kaardistamise metoodika edasiarendamine;
- riikliku statistilise informatsiooni kogumine, töötlus, analüüs;
- Äriregistrist informatsiooni tellimine, töötlus, analüüs;
- muudest andmeallikatest informatsiooni tellimine, töötlus, analüüs;
- intervjuuplaanide koostamine, valimite koostamine ning intervjuude läbiviimine;
- intervjuude tulemuste töötlus ja analüüs;
- uuringuaruande kirjutamine;
- valdkondlike ümarlaudade korraldamine;
- uuringuaruande täiendamine vastavalt ümarlaudadel ekspertidelt laekunud informatsioonile;
- uuringuaruande esitamine ja uuringu tulemuste esitlemine.

Eesti loomemajanduse kaardistamise metoodika edasiarendamine.

Tagamaks andmete ülevaatlikkust ja võrdlusvõimalust aastast 2003 oli uurimismetoodika aluseks 2005. aastal Kultuuriministeeriumi tellimisel EKI poolt välja töötatud metoodika. EKI täiustas metoodikat vastavalt rahvusvahelistele arengusuundadele. Nii lisandusid valdkondadest kultuuripärand: käsitöö ja raamatukogud. Analüüsil kasutati uut Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatorit (EMTAK 2008). Eristati tuumikvaldkondi ja nendega seotud valdkondade mõistet. Metoodika täiustamise protsessi kaasati loomemajanduse välisekspert Sam Inkinen (Soome Tuleviku-uuringute Keskuse juures tegutseva interdistsiplinaarse loomemajanduse ja tehnoloogia valdkondadele keskenduva uurimisgrupi liige; artikkel lisas 1.1) ning EKI tegi metoodiliste aluste väljatöötamisel koostööd Kultuuriministeeriumi ning Ettevõtluse Arendamise Sihtasutusega (EAS). Tuginedes varasemale kogemusele Eesti loomemajanduse kaardistamisel ning teades baasmetoodika piiranguid, töötas EKI välja iga eraldiseisva loomemajanduse valdkonna (muusika, disain, kunst jms) jaoks lisaks oma spetsiifilise uurimismetoodika, mis tulenes antud valdkonna eripärast. Vajaduse selle järele tingis peamiselt asjaolu, et riiklik statistika ei võimaldanud koguda piisavalt vajalikku informatsiooni.

EKI koostas valimid ning intervjuuplaanid, et puuduvat andmestikku koguda loomeinimestele suunatud küsitluste kaudu. Riikliku statistilise, Äriregistri ja muude andmeallikate informatsiooni kogumine, tellimine, töötlus ja analüüs

Uurimistöö **objektiks oli majandus-statistiline ülevaade erinevate loomevaldkondade mahust, hetkeolukorrast ning trendidest** Eestis perioodil 2003-2007 (rõhuga professionaalsele kultuurile). Majanduslike indikaatoritena loomemajanduse valdkonna kaardistamisel ja arengute väljaselgitamisel

kasutati hõivenäitajaid, valdkonna ettevõtete arvu, müügitulu (kogutulu), puhaskasumit, lisandväärtust jne. Riikliku statistika analüüsi tulemusena toodi välja loomesektori osakaal hõivest, ettevõtlusest, SKP-st jms.

Riikliku statistika peamiste allikatena kasutas EKI Statistikaameti ning Äriregistri andmebaase, lisaandmeallikatena kaasati Maksu- ja Tolliamet, Kultuuriministeerium, loomeliidud ning vajadusel muud statistikat omavad asutused. Loomemajanduse valdkondade kohta majandusinfo kogumisel võttis EKI aluseks Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori (EMTAK). Kuna alates 2008. aastast on ettevõtete poolt andmete esitamisel kasutusel uus EMTAK, siis lähtus andmete kogumise protsessis uuendustest ka EKI.

Metoodika täiustumise käigus suurenes alavaldkondade agregeerituse aste, vastavad täiendused viidi sisse kokkuleppel Kultuuriministeeriumi ja EAS-ga. Samuti viidi koostöös Kultuuriministeeriumi ja EAS-ga sisse valdkondlikud muudatused, kui seda tingis andmete kättesaadavus ja võrreldavus rahvusvahelise praktikaga.

Kokkuvõtte:

- **Loomemajanduse turg on jätkuvalt tugevalt killustunud** – turul on palju väga erinevate omandivormidega tegutsejaid ja puudub ühtne ülevaade valdkondade kohta.
- Nii nagu ka 2005. aastal, peab märkima, et kuigi ettevõtted/asutused esitavad riigile päris palju statistilist informatsiooni, siis seda informatsiooni ei töödelda eristamist võimaldavate klassifikaatorite alusel (st valdkondade kaupa) ja **ettevõtjad/asutused ei saa riigilt tagasi ülevaadet nende poolt esitatud statistikast**. Nii nagu ka 2005. aastal on väga puudulik teenustealane väliskaubanduse informatsioon, samuti informatsioon FIE-de tegevuse ja MTÜ-de majandustegevuse kohta.
- Mitmed loomemajanduse tuumikvaldkonnad (kunst, muusika) on üldse riikliku statistika poolt katmata.
- Paljud loomemajanduse valdkonnad on väikeste ettevõtete arvuga ja **Statistikaamet ei väljasta riiklikku statistikat, põhjendades seda andmekaitsereeglitega** (näiteks ringhäälingu osas). Samas võiks andmete esitajate nõusolekul neid koondand meid ikkagi esitada, sest valdkonnad ise seda soovivad ja paluvad ning ka riik vajaks ülevaadet.
- Nii nagu 2005. aastal, oli ka 2009. aastal loomemajanduse sektoris tegutsevad liidud rohkem erialaliidud ja **väga vähe pakutakse oma valdkonnale majandus-statistilist ülevaadet turust, pakkumisest, nõudlusest, ettevõtluse arendamise võimalustest**. Sageli haaravad liidud koostöösse vaid väikese osa valdkonnas tegutsevatest ettevõtetest ja töötajatest.
- Paljude loomemajandusettevõtete/asutuste suutlikkus ettevõtlusega tegeleda on nõrk, sest peljatakse bürokraatiat (mis sageli seisneb vaid vajaduses lihtsalt sõnastada oma äriplaan ja fikseerida olulisemad ettevõtte majandusolukorda iseloomustavad numbrid), peljatakse raamatupidamist, peljatakse maksuaruandlust ja maksude maksmist.
- Nii nagu 2005. aastal, oli ka 2009. aastal **loomemajanduse valdkonnas palju registreerimata majandust** (eriti muusika, kunsti, käsitöö ja etendus kunstide osas).
- Nii nagu ka 2005. aastal, märgiti ka aastal 2009, et **Äriregistri andmestik sisaldab palju kodeerimisvigu**, pahatihti ettevõtjad aruandeid ei esita. Eesti e-riigi imagoga ei ole vastavuses

Äriregistri andmete algeline edastus, sisestus ja töötlemine. Ettevõtjad ei oska esitada oma töötajate arvu. Suur osa kaardistamise töömahust kulus antud töö teostajatel Äriregistri andmete kontrollile ja korrigeerimisele.

- Loomemajandusettevõtted ootavad, et riik muudaks **statistilise informatsiooni kogumise süsteemsemaks** ning et Statistikaamet, Äriregister, Maksu- ja Tolliamet, Eesti Pank (maksebilansi koostamise käigus kogutud teenuste info osas) ka paremini töötleks kogutud informatsiooni ning muudaks koondinfo avalikkusele ja valdkondades tegutsejatele kättesaadavaks. Samuti oodatakse, et statistilise süsteemi korrastamisel töödeldaks esitatud andmeid ühtselt (õigete ja piisavalt täpsete EMTAK koodidega, ka FIE-de ja MTÜ-de aruandluse töötlus jne).

Arhitektuur

Tulemused:

- **Arhitektuur.** Lisaks ettevõtetele töötavad arhitektid ka füüsilisest isikust ettevõtjatena ehk FIE-dena. Arhitektuuri alal on võimalik jälgida üksnes Äriregistris registreeritud, s.o käibemaksukohustuslastest FIE-de arvu muutusi, sest väiksema müügituluga üksnes Maksu- ja Tolliametis registreeritud FIE-d on eristatavad vaid 2-kohalise tegevusala koodi, s.o laiema tegevusala järgi.
- **Sisearhitektuur.** Sisearhitektide looming avaldub hoonete interjööri kavandamisel ja kujundamisel. Sisearhitektuuribürood liigitatakse majanduse tegevusalade klassifikaatori alusel **Äriregistris reeglina tegevusalade disainerite tegevus** (EMTAK 2008 järgi kood 74101, EMTAK 2003 järgi kood 74873 – toote kujundamine ja kavandamine). Osa sisearhitektuuribüroosid on Äriregistri poolt kantud ka tegevusalale arhitektitegevused (71111). **Kuna sisearhitektuuribürood on kantud erinevatele tegevusaladele, on neid raske teistest samadel aladel tegutsevatest firmadest eristada**, näiteks EMTAK kood 74101 puhul (sisekujundus, tootedisain, graafiline disain jne). Väga täpselt sisearhitektuuri näitajaid ei ole võimalik välja tuua, sest paljud sisearhitektid (ligikaudseil hinnangul pooled) töötavad arhitekti-inseneribüroodes ja üksikettevõtjatena.
- **Maastikuarhitektuur.** Varem kehtinud tegevusalade klassifikaatori EMTAK 2003 järgi oli maastikuarhitektuur tegevusalana eristatav (kood 74203), alates 2008. aastast EMTAK 2008 järgi enam mitte ja vastavad ettevõtted liigitatakse üldisemalt arhitektitegevuste alla (tegevusala 71111).
- **Ehituslik insener-tehniline projekteerimine.** Suur osa selle ala ettevõttest tegeleb ka arhitektuurse projekteerimisega, kuid insener-tehnilistest projekteerimisest enamasti väiksemas mahus. Seoses uue tegevusalade klassifikaatori kasutuselevõtuga 2008. aastal ei ole ehituslik insener-tehniline projekteerimine ja nõustamine (enne kood 74202) tegevusalana ametlike andmete baasil enam võrreldav eelmiste aastate andmetega, kuna EMTAK 2008 poolt uue tegevusalana väljatoodav ehituslik insener-tehniline projekteerimine ja nõustamine (kood 71121) sisaldab ka projektijuhtimisega tegelevaid firmasid.

Audiovisuaalvaldkond – film ja video

Tulemused:

- Audiovisuaalvaldkonna alavaldkondade andmete võrreldavus 2003. ja 2007. aasta osas on tinglik, kuna muutusid äriühingute tegevusalade koodid EMTAK lõikes. Adekvaatse ülevaate annab üldkoodi 591 ehk kogu valdkonna võrdlus. Filmide ja telesaadete tootmine toimub filmi- ja videolindile või plaadile linastamiseks kinodes või edastamiseks televisioonis. Filmide tootmise alla ei kuulu filmide kopeerimine ning audio- ja videolintide, CD-de või DVD-de paljundamine etalonsalvestistelt (EMTAK 18201) ja originaalsalvestiste (masterplaatide) tootmine, väljaandmine, tutvustamine ja levitamine, muusika kirjastamine ja helisalvestamise teenuste osutamine stuudios või mujal (EMTAK 592).

Audiovisuaalvaldkond – ringhääling

Tulemused:

- Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori (EMTAK) järgi on programmid ja ringhääling kahekohaline kood 60, sh raadioringhääling kolmekohaline kood 601 ning teleprogrammid ja ringhääling kolmekohaline kood 602.

Disain

Tulemused:

- **Disaini valdkonda puudutav statistika Statistikaametis ja Äriregistris on puudulik ning kohati eksitav.** Valdkonna analüüsi ja arengusuundade prognoosimist võimaldasid töö raames läbiviidud ekspertintervjuud sektoris töötavate inimestega. Disaini sektori kaardistamisel on vaatluse all disainiteenust pakkuvad äriühingud, kes on Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori (EMTAK) alusel liigitatud 74101 koodi alla, välja arvatud sisearhitektuuribürood. **Disainerite teenust kasutatakse kõigis majandusharudes**, antud töös on lisaks EMTAK koodile 74101 eraldi uuritud veel tootedisainiga seonduvat, kuna töötlev tööstus on üheks tähtsamaks disainiteenuse tarbijaks.
- Äriregistri andmetel tegeles 2007. aastal disaini valdkonnas 371 ettevõtet, kuid osa nendest olid sisearhitektuuriga tegelevad firmad, kes on kaardistamisel liigitatud arhitektuuri alla, teiseks oli osa disainifirmasid EMTAK koodi 74101 alt puudu ning kolmandaks ei olnud mõnede antud koodi alla liigitatud firmade tegelikuks tegevusalaks disainiteenuse pakkumine. Korrigeeritud andmetel tegeles disaini valdkonnas kokku 334 ettevõtet (nii ainult disainilahendusi pakkuvad firmad kui selle kõrval ka laiema tegevusalaga firmad). Disainifirmad on väikeettevõtted.
- Korrigeeritud Äriregistri andmetel töötas 2007. aastal disaini valdkonnas 350 inimest. Lisaks neile tegeles 2007. aastal antud alal ka 11 FIE-t, seega kokku oli sektoris 361 töötajat. Tegelikuses on valdkonna töötajate üldarv lepinguliste töötajate võrra suurem, kuid viimaste kohta puudub riiklik statistika ning seda ei osanud hinnata ka eksperdid.

Etenduskunstid

Tulemused:

- Äriregistri andmebaasis on äriühinguid liigitatud tegevusalade järgi (EMTAK) ning koodid on detailsemad. Etenduskunstidega seotud koodid on järgmised: lavakunst (kood 90010), teatri- ja tantsuetenduste lavastamine ja esitamine (kood 90011) ning kunstialane loometegevus (vabakutseliste näitlejate tegevus, kood 90031). Kuna need äriühingud on enamjoalt seotud teatri tegevusega, siis ekspertide hinnangul kajastub nende tööga hõivatute arv etendusasutuste statistikas. Etenduskunstidega seonduvad ka lavakunsti abitegevused (kood 90021), kus töötajaid oli Äriregistri andmetel kokku 10 inimest. Teatri-, kontserdi- jm hoonete käitlusega (kood 90041) tegelevates äriühingutes oli hõivatuid 41 ning 12 töötajat olid seotud tantsukoolide ja – õpetajatega (kood 85522). Kokku oli Äriregistri andmetel ülaltoodud koodide alusel etenduskunstide valdkonnas töötajaid 63.

Kirjastamine

Tulemused:

- Klassifitseerimise ning EMTAK koodidega seotud olulised märkused puuduvad.

Kultuuripärand – käsitöö

Tulemused:

- Käsitöö üldine mõiste on loomemajanduslikust käsitlusest laiem. Käsitööettevõtlus hõlmab ettevõtteid, kes ise kujundavad tooteid ja valmistavad neid käsitööna või enamasti käsitsi juhitavate masinate või seadmete abil. Üldreeglina on toodanguks kas unikaalsemed või väikeseeriatooted. Käsitööettevõtted kuuluvad tegevusalade klassifikatsiooni järgi tootmisettevõtete hulka (EMTAK 2008 puhul tegevusalad koodiga 13-32). Käsitööettevõteteks loetakse üldiselt alla 10 töötajaga tootmisettevõtteid. Käsitöövaldkond on tihedalt seotud kunsti ja disaini valdkonnaga, mis on antud kaardistuses käsitletud eraldi (ka EMTAK koodid teised).
- Kuna käsitöö ei ole üldjuhul kasumlik ala, tegeldakse käsitöö müügiga sageli ka MTÜ-de vormis. MTÜ-de müügitegevuse kohta statistilised andmed puuduvad.

Kultuuripärand – muuseumid

Tulemused:

- Klassifitseerimise ning EMTAK koodidega seotud olulised märkused puuduvad.

Kultuuripärand – raamatukogud

Tulemused:

- Klassifitseerimise ning EMTAK koodidega seotud olulised märkused puuduvad.

Kunst

Tulemused:

- **Äriregistri andmed kujutava ja tarbekunsti valdkonna kohta on väga puudulikud** ning need on esitatud EMTAK-i koodi 90031 (kunstialane loometegevus) ja EMTAK-i koodi 47783 (kunsti müüvate kommertsгалериide tegevus) alusel.
- Fotograafia (EMTAK 74201) liigitatakse kunstivaldkonna alla, kuid samas ei ole õige kõiki äriühinguid nimetada kunstiga seetuiks. Professionaalse fotokunstniku ateljeena oli 2007. Aastal Äriregistris kirjas vaid üks (ja seegi kunstialase loometegevuse all EMTAK 90031) ning fototeenuse pakkumisega tegelevaid äriühinguid oli kokku 134 (lisaks fototeenustele müüvad ka fotokaupu). Tegelikult on foto- ja videokunstnikud suures osas liitunud teiste kunstivaldkonna gruppidega või tegutsevad fotokunstiga spetsialiseeritumalt) pressifoto, loodusfoto jms).

Meelelahutuse IT

Tulemused:

- Majandusstatistika kogumiseks kasutatavates klassifikaatorites puuduvad meelelahutuse IT kohta eraldi koodid. Samuti, kuna valdkonna kohta ei ole täpset definitsiooni, kajastab töö vaid *online*, arvuti- ja konsoolmängudega ja Interneti meelelahutuskeskkondadega seonduvat.

Muusika

Tulemused:

- Muusika valdkonna puhul tuleb arvestada, et ülevaatlik statistika puudub, seda ei kogu hetkel Eestis ükski organisatsioon. Valdkonna kohta saab äriühingute lõikes ükshaaval otsides andmeid Äriregistrist, mis aga nõuab väga ulatuslikku ja teadmistemahukat eeltööd. Takistuseks on, et **Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori (EMTAK-i) koodid ei kajasta eraldi muusika valdkonda, mitmed äriühingud ei esita andmeid ja puudub ülevaade MTÜ-de tegevusest** (aruandlus pole kättesaadav). Muusikatööstuse, kontserdikorraldajate, kontsertide ja helisalvestiste kohta ei kogu andmeid ka Statistikaamet, viimased andmed pärinevad aastast 2005 ja puudutavad ainult Eesti Kontserti.
- Varasemalt kehtinud EMTAK võimaldas eraldi vaadelda helisalvestusstuudioid, kuid uus EMTAK 2008 liigitab kõik kokku helisalvestiste ja muusika kirjastamise alla.
- Hulgi- ja jaemüügifirmade müügitulu eraldi väljatoomine on raskendatud, sest firmad tegelevad mitmel alal ja **EMTAK klassifikaatoris puudub helisalvestiste hulgimüügi kohta eraldi tegevusala kood**. Salvustusega heli- ja videolintide, CD-de ja DVD-de hulgimüüjad on kodeeritud ühe koodi alla elektriliste kodumasinade hulgimüüjatega (kood 46431), muusikariistade ja nootide jaemüük mujal liigitamata kodutarvete jaemüüjatega (kood 47599). Eraldi on Äriregistris kodeeritud vaid muusika- ja videosalvestiste jaemüük spetsialiseeritud kauplustes (kood 47631).
- **Muusika äriühinguid tegelevad sageli mitme erineva valdkonnaga, kuid Äriregistri andmestik ei võimalda jaotada müügitulusid äriühingu mitme tegevusala vahel.**

Reklaam

Tulemused:

- Klassifitseerimise ning EMTAK koodidega seotud olulised märkused puuduvad.

2.4.3. Finantsteenused 2018: Eesti ekspordivõimalused ja poliitikavalikud

Uuringu läbiviija:

Oxera ja Arengufond

Eesmärk:

- selgitada välja finantssektori osad, milles Eesti võib omada rahvusvahelist konkurentsieelist;
- pakkuda välja strateegilise tasandi poliitikavalikud Eesti finantssektori perspektiivikamate osade kasvu ja arengu edendamiseks.

Uurimisobjekt ja meetodika:

Analüüsi koostamiseks tehtud uurimistöö koosnes järgmistest osadest:

- andmete kogumine ja analüüs, sealhulgas statistika tegevuse mahtude, põhitegijate ja nende strateegiade kohta;
- kontseptuaalne majandus- ja finantsanalüüs;
- varasemate uuringute, olemasolevate analüüside, akadeemiliste publikatsioonide ja erialakirjanduse läbivaatamine;
- intervjuud juhtivate finantsasutustega ja reguleerijatega Eestis ja üle Euroopa;
- kaks seminari, milles osalesid Eesti finantssektori ja sidusrühmade esindajad.

Uuring viidi läbi koostöös Eesti finantsteenuste valdkonna sidusrühmadega.

Tulemused:

- Klassifitseerimise ning EMTAK koodidega seotud olulised märkused puuduvad.

2.4.4. Eesti transiit ja logistika (I, II osa, 2008)

Uuringu läbiviija:

Enno Lend, Ain Eidast, Wladimir Segercrantz, Aare-Maldus Uustalu, Mihkel Uriko

Eesmärk:

Käesoleva uuringu põhieesmärgiks on analüüsida transiitvedude muutuste trende (hetkeolukorra kuvandi andmine) ja nende võimalikku mõju Eesti transpordisektorile ja majandusele tervikuna, riigi sotsiaalprobleemidele ning sellest tulenevalt koos äri- ja avaliku sektori spetsialistide ja teadlastega sünteesida alternatiivseid jätkusuutlikke transiidi ja logistika arengutsenaariume.

Uurimisobjekt ja meetodika:

Etapp 1. Transiitvedude hetkeseisu analüüs – praeguse olukorra tekkimise põhjused, muudatused absoluutarvudes, rahaline ja sotsiaalne mõju

Etapp 2 – võimalikud lahenduste ja stsenaariumide väljatöötamine

Tulemused:

- Klassifitseerimise ning EMTAK koodidega seotud olulised märkused puuduvad.

2.4.5. Tervishoiuteenused 2018: Eesti tervise- ja heaoluteenuste ekspordivõimalused (2010)

Uuringu läbiviija:

Praxis

Eesmärk:

Uuringu konkreetseks eesmärgiks oli **välja selgitada Eesti jaoks ekspordi mõttes perspektiivseimad tervise- ja heaoluteenused ja turud** ning algatada eri osapooli kaasavat strateegilist diskussiooni nende võimaluste ärakasutamiseks vajalike sammude osas.

Uuringu objekt ja meetodika:

Analüüs lähtus hüpoteesist, et Eesti tervise- ja heaoluteenustel on ekspordipotentsiaali. Eesmärgiks oli uurida selle paikapidavust ning eeldusi, mis võivad ekspordi kasvu positiivselt mõjutada.

Hüpotees lähtus kolmest eeldusest:

- üleilmsetest suundumustest tervishoiuvaldkonna mahu, sh teenuste ekspordi kasvule;
- tunnetatud Eesti tervishoiusüsteemi tugevusest ja kasutamata potentsiaalid;
- Eesti soovist arendada teadmismahukat, valdavalt teenustel põhinevat tugeva ekspordi-orientatsiooniga majandust.

Tulemused:

- Eesti Statistikaamet kogub tervishoiu ja sotsiaalhooldekande sektori kohta ettevõtlusstatistika jaoks andmeid kõigist selle tegevusala ettevõttest, kes on registreeritud kas aktsiaseltsi, osaühingu, usaldusühingu, täisühingu, tulundusühistu või välismaa äriühingu filiaalina. **Paraku**

jäävad sellisel juhul arvestusest välja sihtasutused, mis teostavad lõviosa haiglaravist (sh SA Tartu Ülikooli Kliinikum, SA Põhja-Eesti Regionaalhaigla, SA Ida-Viru Keskhaigla ning SA Pärnu Haigla). Samal ajal ei ole nende asutuste osa tervishoiu- ja heaoluteenuste ekspordis märkimisväärne, kuna põhitähelepanu on pööratud Eesti elanike teenindamisele.

2.4.6. „Eesti loomemajanduse potentsiaal ja arenguks vajalikud riiklikud toetusmeetmed“ (2009)

Uuringu läbiviija:

Eesti Tuleviku-uuringute Instituut

Tallinna Ülikooli Eesti Humanitaarinstituut

Eesmärk:

Uuringu peaesmärgiks oli seatud Eesti loomemajanduse sotsiaal-majandusliku potentsiaali hindamine ning loomemajanduse arendamiseks riigi tasandil ettepanekute tegemine.

Uuringu objekt ja metoodika:

Käesoleva uuringu aluseks on kvalitatiivne lähenemine uuritaval probleemile. Kvalitatiivne lähenemine võimaldab kasutada erinevaid tõendusmaterjale paralleelselt – dokumente, intervjuusid, jt. Kvantitatiivne-kvalitatiivne sõltuvus on pigem kujutletav pidevana kui vastandlikuna, sest suur osa

kvalitatiivseid meetodeid arvestab teatud ulatuses kvantifitseerimist ja küsimus on vaid, mil määral (Bell, 1997). Käesoleva uuringu erinevates etappides on samuti kasutatud kvantitatiivseid uurimis- ja analüüsimeetodeid, kuid eelkõige iseloomustab uuringut siiski kvalitatiivne lähenemine, mis tähendab, et „empiirilisest materjalist järelduste tegemisel ei kasutata arvulisi näitajaid peamiste argumentidena“ (Lagerspetz, 2000:83). Tegemist on pigem kirjeldusega, millised on loomemajanduse arendamist mõjutavad tegurid ning mis suunas peaks edaspidine arendamine toimuma.

Tulemused:

- Ettevõtete valim moodustati EMTAK koodide alusel (tööstusettevõtted EMTAK C alusel ja teenusettevõtted EMTAK koodide D kuni S alusel). Arvestades tootmis- ja teenusettevõtete eripära võimalike seoste jm koostöö osas loomemajandusvaldkonnaga, eristati valimis tootmis- ja teenusettevõtteid. Ettevõtete valimi moodustamiseks telliti Äriregistrist väljavõtte (vt väljavõtte kogumile esitatud kriteeriumid Lisast 3). Saadud valim koosnes kokku 1035 ettevõttest, millest teenidusettevõtteid oli 504 ja tootmisettevõtteid 531. Nendest ligikaudu 20% olid puudulikud kontaktandmetega, mille võrra vähenes nende ettevõtete hulk, kelle poole küsitluses osalemise palvega pöörduiti.
- **Kontentalüüsi** põhjal näitab loomemajandusealast teadlikkust vastava teema esitlemise intensiivsus meedias ja kvalitatiivsed seosed erinevate kultuuritegevuste ja loovtööstuse vahel.

See tähendab, et analüüs ei taotle arvuliselt suure hulga artiklite läbitöötamist vaid pigem on oluline loomemajandusalaste seoste ja uudsete tegevusalade selgitamine.

2.4.7. Eesti info- ja kommunikatsioonitehnoloogia sektori ettevõtete uuring (2009)

Uuringu läbiviija:

Helena Rozeik, Anne Jürgenson, Poliitikauuringute Keskus PRAXIS

Eesmärk:

Käesoleva uuringu eesmärgiks on **anda ülevaade Eesti IKT sektori ettevõtete arengutest** viimastel aastal ning **selgitada välja IKT ettevõtete senine eksporditegevus**, praegused ja tulevased ekspordimahud, peamised ekspordi sihtturud, ekspordi soodustavad ja takistavad tegurid, ettevõtete senine koostöö teiste ettevõtetega ekspordi suunaliste tellimuste täitmisel, muutused põhikompetentsides ja EASI roll IKT ettevõtete ekspordivõimekuse suurendamisel.

Uuringu objekt ja metoodika:

Uuring teostati kahes etapis:

1. Esimeses etapis koguti baasandmeid IKT sektori ettevõtete olulisemate majandusnäitajate kohta Eesti Statistikaameti ja Äriregistri andmebaasidest.
2. Teises etapis viidi läbi veebiküsitlus IKT sektori ettevõtete ekspordivõimaluste ja -võimekuse väljaselgitamiseks.

Tulemused:

- uue EMTAK 2008 klassifikaatori järgi saab anda **detailemat ülevaadet** IKT sektori erinevate alasektorite lõikes
- Äriregistri andmebaasi koostamisel võeti IKT sektori määratlemisel aluseks OECD IKT sektori klassifikatsioon, mis viidi vastavusse Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatoriga EMTAK 20083. Vastavalt sellele tehti Äriregistrist väljavõtted kõikide ettevõtete kohta, kes olid 2007. aastal märkinud enda põhitegevusalaks IKT tegevusala. Esialgelt saadi päringu tulemusena andmed 2207 ettevõtte kohta. Hiljem tehti andmebaasis siiski mõned muudatused. Kõrvaldati need ettevõtted, kes polnud 2007. aastal majanduslikult aktiivsed (ettevõtetel puudus müügitulu). Samuti olid ITLi hinnangul andmebaasist välja jäänud pelgalt Äriregistrist EMTAK 2008 koodi järgi vaadates mitmed olulised IKT ettevõtted. Need ettevõtted (23 ettevõtet) lisati andmebaasi ning nende põhitegevusaladeks pandi lähim EMTAK 2008 kood IKT vallast. Selle tulemusena saadi andmebaas 1969 IKT ettevõtte kohta. Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liit (ITL).

Äriregistri andmestik sisaldab palju kodeerimisvigu, pahatihti ettevõtjad majandusaasta aruandeid ei esita. Eesti e-riigi imagoga ei ole vastavuses Äriregistri andmete aeglane edastus, sisestus ja töötlemine. Ettevõtjad ei oska esitada oma töötajate arvu. Paljud loomemajanduse valdkonnad on väikeste ettevõtete arvuga ja Statistikaamet ei väljasta riiklikku statistikat, põhjendades seda andmekaitsereeglitega (näiteks ringhäälingu osas). Samas võiks andmete esitajate nõusolekul neid koondandmeid ikkagi esitada, sest valdkonnad ise seda soovivad ja paluvad ning ka riik vajaks ülevaadet. Probleemsed valdkonnad – nt sisearhitektuuribürood liigitatakse majanduse tegevusalade klassifikaatori alusel Äriregistris reeglina tegevusalade disainerite tegevus (EMTAK 2008 järgi kood 74101, EMTAK 2003 järgi kood 74873 – toote kujundamine ja kavandamine). Osa sisearhitektuuribüroosid on Äriregistri poolt kantud ka tegevusalale arhitektitegevused (71111). Kuna sisearhitektuuribürood on kantud erinevatele tegevusaladele, on neid raske teistest samadel aladel tegutsevatest ettevõtetest eristada, näiteks EMTAK kood 74101 puhul (sisekujundus, tootedisain, graafiline disain jne). Ehituslik insener-tehniline projekteerimine – suur osa selle ala ettevõttest tegeleb ka arhitektuurse projekteerimisega, kuid insener-tehnilistest projekteerimisest enamasti väiksemas mahus. Seoses uue tegevusalade klassifikaatori kasutuselevõtuga 2008. aastal ei ole ehituslik insener-tehniline projekteerimine ja nõustamine (enne kood 74202) tegevusalana ametlike andmete baasil enam võrreldav eelmiste aastate andmetega. Disaini valdkonda puudutav statistika Statistikaametis ja Äriregistris on puudulik ning kohati eksitav. Majandusstatistika kogumiseks kasutatavates klassifikaatorites puuduvad meelelahutuse IT kohta eraldi koodid. Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori (EMTAK-i) koodid ei kajasta eraldi muusika valdkonda, mitmed äriühingud ei esita andmeid ja puudub ülevaade MTÜ-de tegevusest (aruandlus pole kättesaadav). Muusikatööstuse, kontserdikorraldajate, kontsertide ja helisalvestiste kohta ei kogu andmeid ka Statistikaamet, viimased andmed pärinevad aastast 2005 ja puudutavad ainult Eesti Kontserti. Eesti Statistikaamet kogub tervishoiu ja sotsiaalhooldekande sektori kohta ettevõtlusstatistika jaoks andmeid kõigist selle tegevusala ettevõttest, paraku jäävad sellisel juhul arvestusest välja sihtasutused, mis teostavad lõviosa haiglaravist (sh SA Tartu Ülikooli Kliinikum, SA Põhja-Eesti Regionaalhaigla jt).

3. EESTI TEENUSMAJANDUSE STATISTILINE ÜLEVAADE

Käesolevas peatükis analüüsitakse esmalt Eurostati andmetele tuginedes **teenusmajanduse rolli erinevates Euroopa Liidu riikides** ning hinnatakse Eesti teenusmajanduse positsiooni selles valguses. Seejärel vaadeldakse lähemalt **teenusmajanduse paiknemist Eesti majanduse kontekstis**, keskendudes küsimusele, milline on teenusmajanduse roll Eesti majanduses ja kuidas see on lähiaastatel muutunud. Analüüsis tuginetakse erinevatele sektori olulisust ja konkurentsivõimet mõõtvatele majandusnäitajatele.

Tutvustatakse, milline on teenusmajanduse osakaal Eesti majanduses, uuritakse **teenusmajanduse sisemist struktuuri ja jaotumist alamvaldkondadeks ning võrreldakse teenusmajanduse allharusid** erinevate majandusnäitajate alusel. Statistilise **ülevaate koostamisel tuginetakse Eesti Äriregistri ning Eesti Statistikaameti andmetele**. Seeläbi hinnatakse ka Eesti Äriregistri mikroandmete ehk ettevõtte tasandi andmete ning Eesti Statistikaameti poolt kogutud ja töödeldud andmete kooskõla. Kuna oluline on peegeldada ühelt poolt pikemaajalisi suundumusi ning teisalt anda ülevaade viimaste aastate arengutest, siis käsitletakse statistilises ülevaates põhjalikumalt aruande koostamise hetkel kõige värskemad kättesaadavat statistikat (aasta 2010 kohta) ning samas luuakse **ülevaade olulisematest trendidest ja suundumustest perioodil 2005-2010**.

Käesolevas peatükis võetakse **teenusmajanduse defineerimisel aluseks järgmine teenuste definitsioon: teenused on sellise tootmistegevuse tulemus, mis muudab tarbija varalist või meelelist seisundit või aitab kaasa toodete või finantsvarade vahendamisele**. Sellest tulenevalt defineeritakse statistikaülevaates teenusmajandust läbi tegevusalade loetelu ning lähtutakse määratlusest, mille alusel teenusmajandusse kuuluvad ettevõtted, mis liigituvad põhitegevusala järgi Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori EMTAK 2008 jagudesse G-S:

- Hulgi- ja Jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrattaste remont
- Veondus ja laondus
- Majutus ja toitlustus
- Info ja side
- Finants- ja kindlustustegevus
- Kinnisvaraala tegevus
- Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus
- Haldus- ja abitegevused
- Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus
- Haridus
- Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne
- Kunst, meelelahutus ja vaba aeg
- Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine
- Veevarustus; kanalisatsioon; jäätme- ja saastekäitlus
- Muud teenindavad tegevused

Eraldi on vaadeldud ka nõ teadmismahukaid (*knowledge-intensive services*) ja vähem teadmismahukaid (*less knowledge-intensive services*) teenusmajanduse valdkondi². Lisaks tuuakse käesolevas peatükis lisaks statistilisele ülevaatele välja peamised andmelised ja klassifitseerimisalased piirangud, mis takistavad teenusmajandusest täpsema ülevaate loomist.

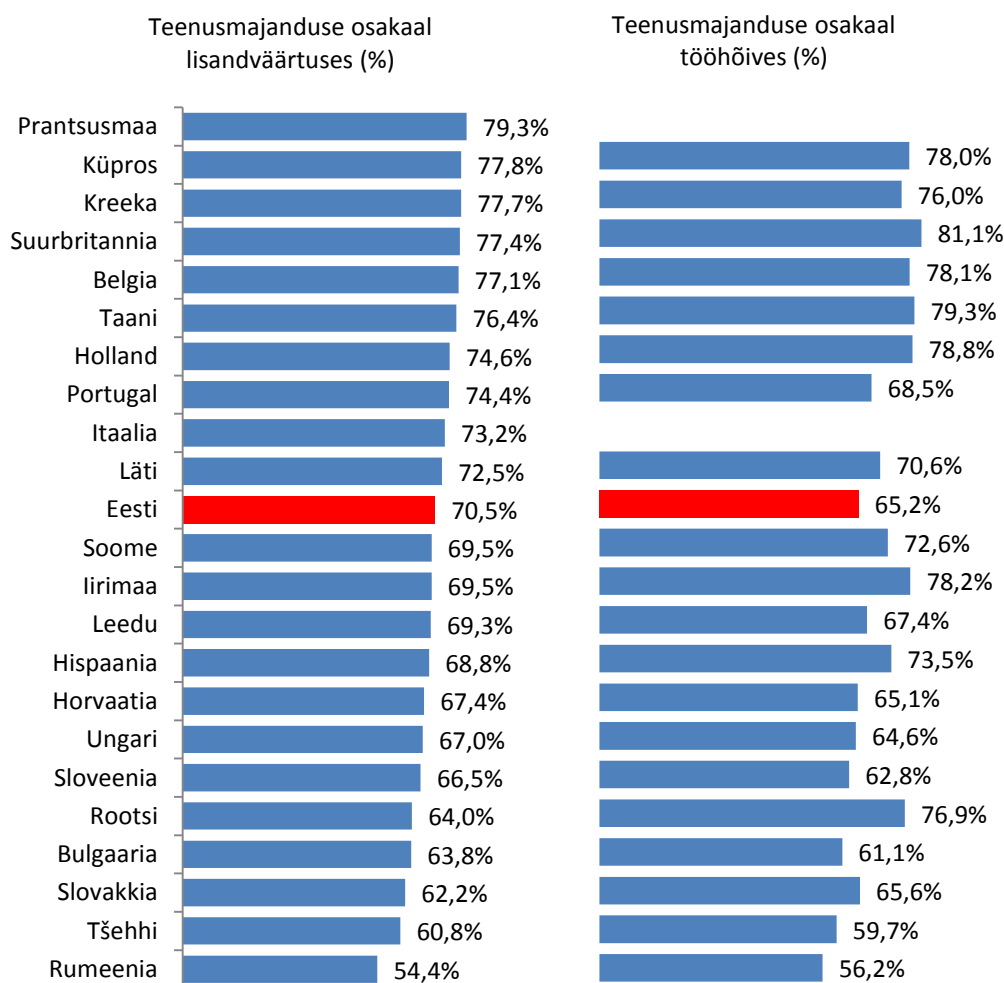
3.1. Teenusmajanduse roll Euroopa Liidu riikides

Alapeatükis antakse Eurostati andmeid kasutades ülevaade, milline on **teenusmajanduse tähtsus erinevates Euroopa riikides** ning kuidas paigutub Eesti selles kontekstis. Teenusmajanduse rolli määratlemiseks kasutatakse kahte indikaatorit – teenusmajanduse harudes loodud lisandväärtust ning teenusmajanduse harudes töötavate inimeste osakaalu kogumajanduses. **Teenusmajandust vaadeldakse nii laiemas kui kitsamas tähenduses** (viimasel juhul jäetakse välja teenindava iseloomuga harud nagu kaubandus, veondus ja laondus, majutus ja toitlustus). Ülevaate koostamisel tuginetakse 2009. aasta andmetele, mis on uuringuraporti valmimise hetkel Eurostati andmebaasis kõige värskemad andmed. Võrdlusriikide nimistusse on kaasatud kõik Euroopa Liidu riigid, mille andmed olid kättesaadavad.

Lisandväärtuse³ osakaalu alusel oli 2009. aastal teenusmajanduse (laiem definitsioon, mis hõlmab ka kaubanduse, veonduse laonduse ning majutuse ja toitlustuse) **roll vaadeldavates riikides vahemikus 60-80%** (vt Joonis 3.1). Suurim oli teenusmajanduse tähtsus Prantsusmaal (79,3%), Küprosel (77,8%) ja Kreekas (77,7%). **Eestis moodustas teenusmajandus Eurostati andmetel 70,5% kogu majanduses loodud lisandväärtusest**, millega paigutus keskmike sekka. Teenusmajanduse harudes töötavate inimeste osakaal on võrreldavatest riikidest suurim Suurbritannias (81,1 %), järgnevad Taani (79,3 %) ja Holland (78,8 %). **Eestis oli teenusmajanduse harudes aastal 2009. hõivatud ligikaudu 65 % töötajatest**, mis on võrreldes teenusmajanduses loodava lisandväärtusega ligi 5 protsendipunkti võrra madalam näitaja.

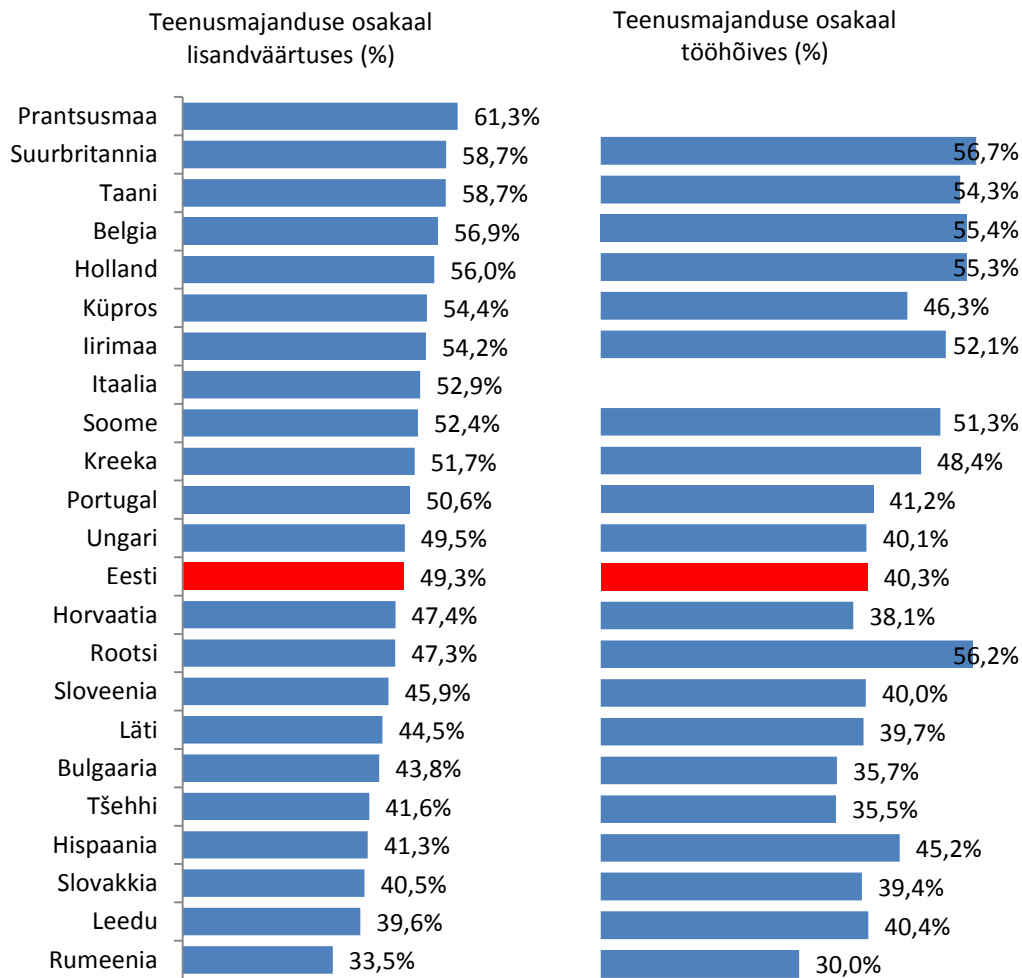
² Teadmismahukate teenuste defineerimist on pikemalt selgitatud raporti 2. peatükis.

³ Ülevaates lähtutakse kogulisandväärtuse (*gross value added*) kontseptsioonist. Kogulisandväärtus on defineeritud kui väärtus, mis leitakse lahutades realiseerimise netokäibest vahetarbimine (OECD 2012). Kogulisandväärtus sisaldab maksude, intressi, rendi, kasumi, amortisatsiooni ning juht-ja töötajaskonna töötasu, kaasa arvatud sotsiaalkindlustust.

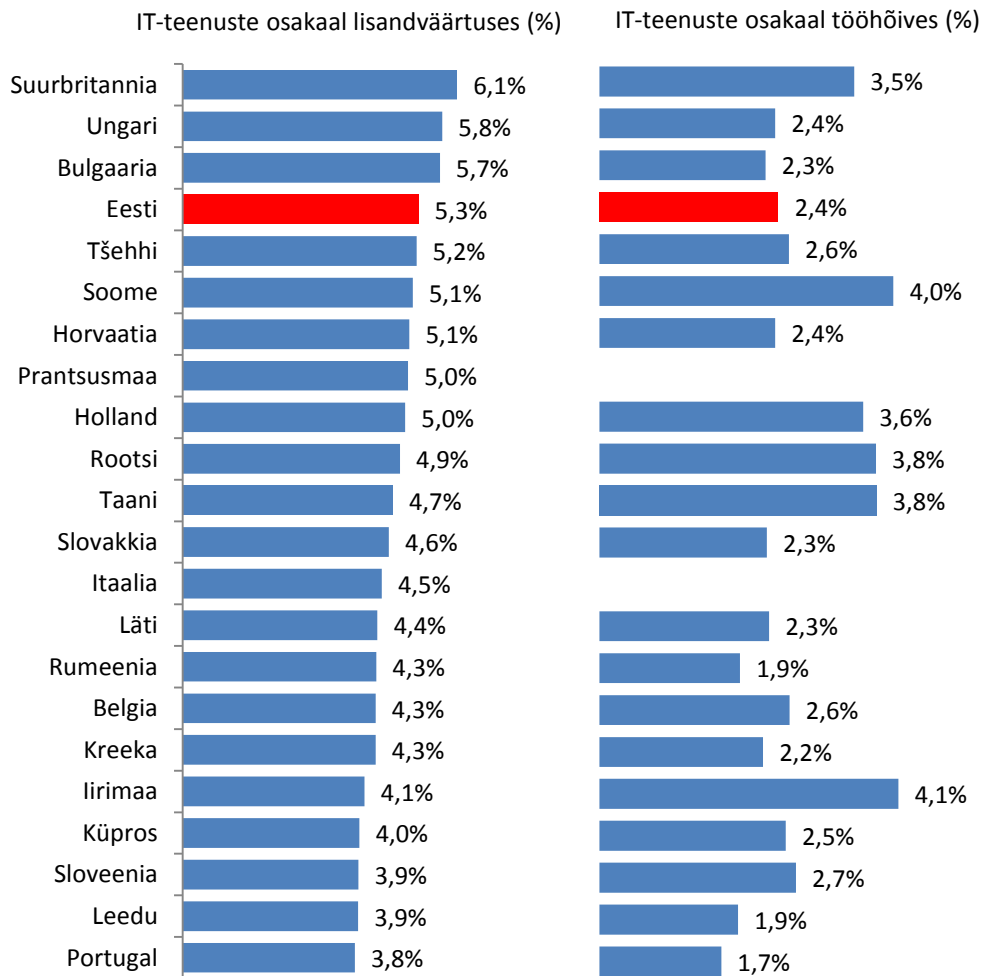
Joonis 3.1. Teenusmajanduse (laiem definitsioon) osakaal kogumajanduses valitud Euroopa riikides aastal 2009. (Allikas: Eurostati andmebaas)

Ka **teenusmajanduse kitsama definitsiooni kohaselt**, mille puhul ei arvata teenusmajanduse hulka EMTAK jagusid G, H ja I (hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrattaste remont, veondus ja laondus, majutus ja toitlustus), **moodustas teenusmajandus 2009. aastal suurima osa lisandväärtusest Prantsusmaal (61,3%)** (vt. Joonis 3.2). **Eestis oli vastav osakaal 49,3%**, mis on ligi 10% suurem kui antud harudes hõivatud inimeste osakaal kõigist töötajatest (40,3%). Võrreldes teenusmajanduse laiema ja kitsama definitsiooni järgi leitud osakaalusid, ilmneb, et eelpoolnimetatud tegevusalade (kaubandus, veondus ja laondus, majutus ja toitlustus) osakaal on Eestis võrdlemisi suur (ligikaudu 21% kogumajanduse lisandväärtusest) ning Eesti paigutub selles arvestuses Leedu, Läti, Hispaania, Kreeka, Portugali, Küprose ja Slovakkia järel kaheksandaks. Väikseim on nimetatud tegevusalade suhteline tähtsus Iirimaa, Rootsis, Soomes, Taanis, Prantsusmaal ja Hollandis. See viitab, et nimetatud riikides moodustab teenusmajandusest suurema osa nõ teenuste panus ning vähem on otseselt teenindusega seotud tegevusi.

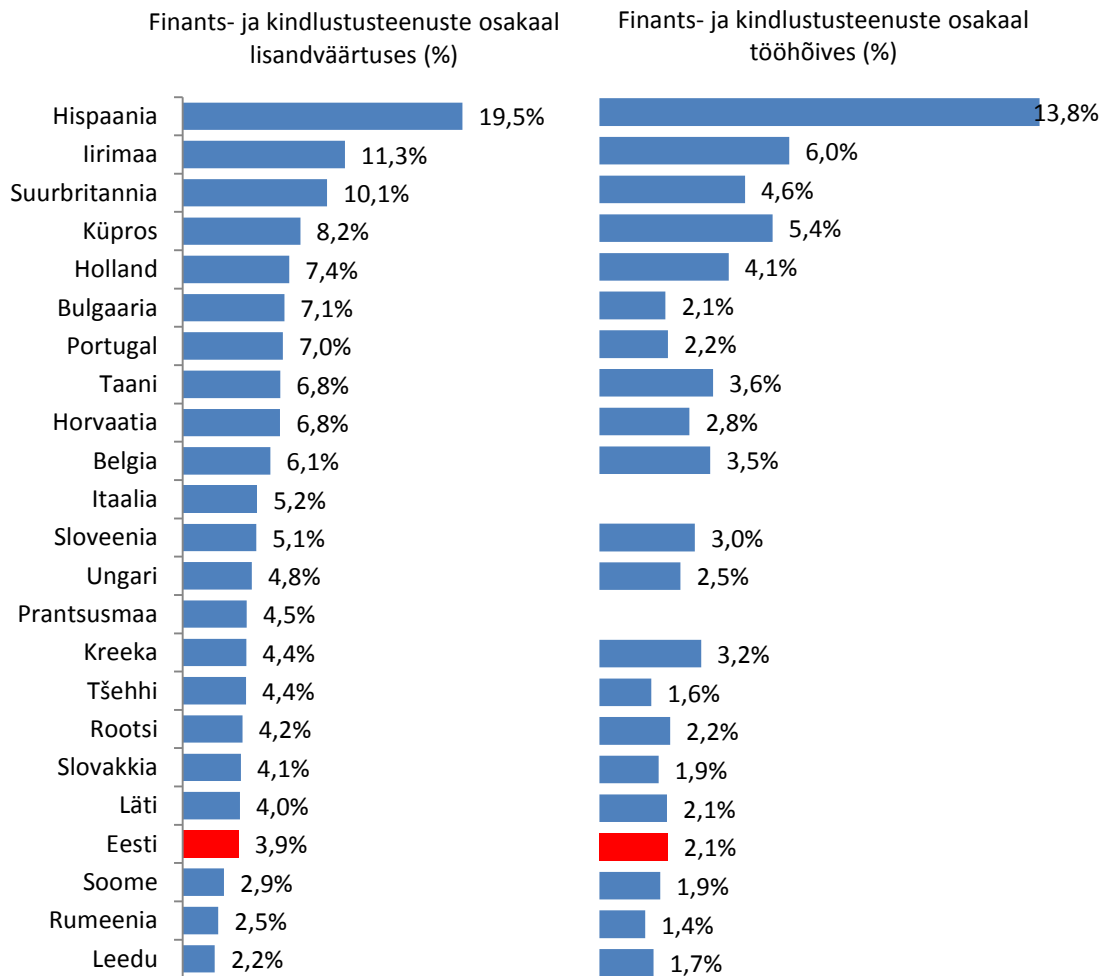
Joonis 3.2. Teenusmajanduse (kitsam definitsioon) osakaal kogumajanduses valitud Euroopa riikides aastal 2009. (Allikas: Eurostati andmebaas)

Kitsamatest **teenusmajanduse hulka kuuluvatest valdkondadest paistab Eesti silma IT-teenuste osas**. IT-teenused moodustasid 2009. aastal Eestis ligikaudu 5,3% kogumajanduse lisandväärtusest (vt. Joonis 3.3), kõrgem oli näitaja vaid Suurbritannias (6,1%), Ungaris (5,8%) ja Bulgaarias (5,7%). Samas oli Eestis IT-teenuste valdkonnas hõivatud vaid 2,4% kõigist töötajatest.

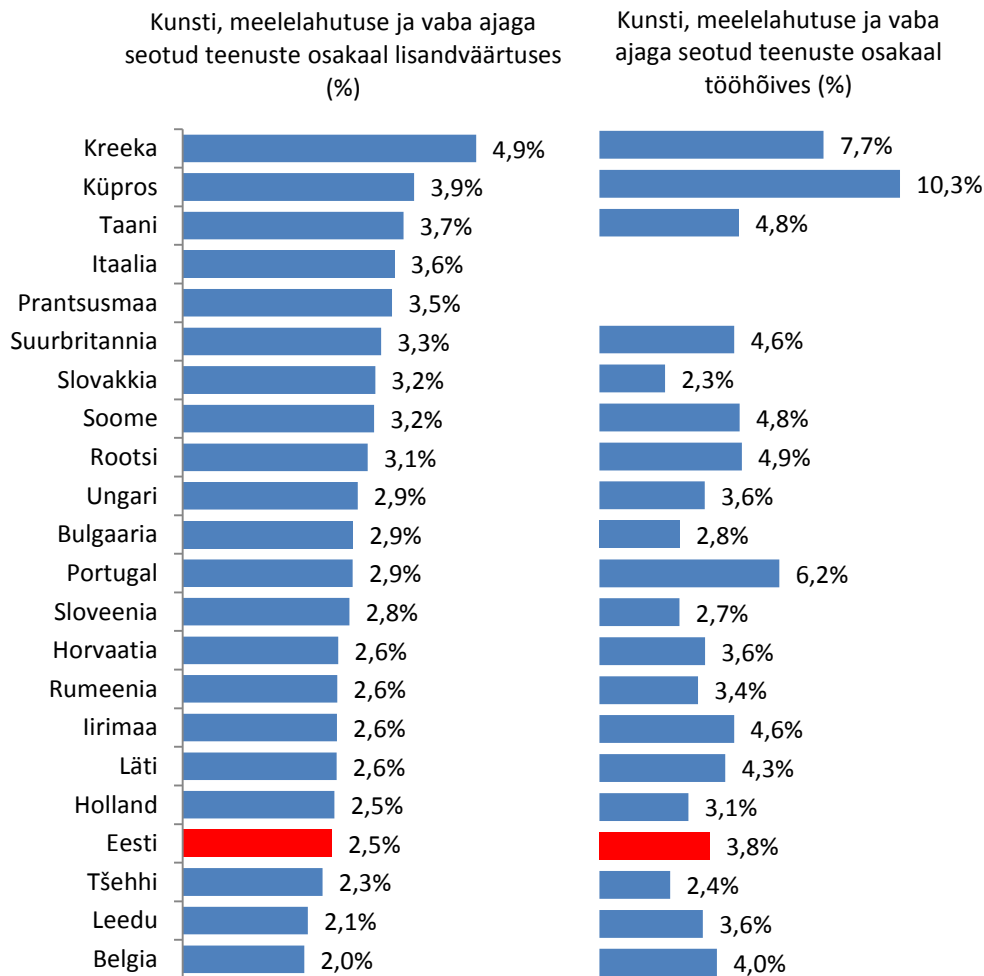
Joonis 3.3. IT - teenuste osakaal kogumajanduses valitud Euroopa riikides aastal 2009. (Allikas: Eurostati andmebaas)

Finants- ja kindlustusteenuste valdkonnas loodud lisandväärtuse osakaal oli Eurostati andmetel Eestis 2009. aastal võrreldes teiste Euroopa riikidega suhteliselt madal (3,9%) ning valdkonnas hõivatute osakaal veelgi madalam (2,1%) (vt Joonis 3.4). Finantsteenused moodustasid võrdluse kaasatud riikides suurima osakaalu lisandväärtusest Hispaanias (19,5 %), Iirimaal (11,3 %) ja Suurbritannias (10,1 %).

Joonis 3.4 Finants- ja kindlustusteenuste osakaal kogumajanduses valitud Euroopa riikides aastal 2009. (Allikas: Eurostati andmebaas)

Sarnaselt eelnevaga loodi 2009. aastal **Eestis suhteliselt väike osa lisandväärtusest loomemajanduse valdkonnas** (EMTAK jaod R-U ehk kunst, meelelahutus ja vaba aeg, kodumajapidamiste kui tööandjate tegevus; kodumajapidamiste oma tarbeks mõeldud eristamata kaupade tootmine ja teenuste osutamine, samuti muud teenindavad tegevused). Nimetatud valdkondade osakaal kogumajanduses loodud lisandväärtuses oli 2,5% ning samal ajal osakaal hõives 3,8%. Suurim tähtsus on antud valdkondadel nii loodava lisandväärtuse kui ka hõive osakaalu mõttes Kreekas, Küprosel ja Taanis.

Joonis 3.5 Kunsti, meelelahutuse ja vaba ajaga seotud teenuste osakaal kogumajanduses valitud Euroopa riikides aastal 2009. (Allikas: Eurostati andmebaas)

Eurostati andmetele tuginedes moodustas teenusmajandus 2009. aastal Eestis 70,5% kogu majanduses loodud lisandväärtusest, millega Eesti paigutus Euroopa riikide seas keskmike sekka. Teenusmajanduse harudes oli 2009. aasta hõivatud ligikaudu 65 % kõigist töötajatest. Kitsama definitsiooni kohaselt, mille puhul ei arvata teenusmajanduse hulka teenindava iseloomuga harud nagu kaubandus, veondus ja laondus, majutus ja toidlustus, moodustas teenusmajandus 2009. aastal 49,3% Eesti kogumajanduse lisandväärtusest ning 40,3% hõivest. Eelpoolnimetatud tegevusalade (kaubandus, veondus ja laondus, majutus ja toidlustus) osakaal on Eestis teiste riikidega võrreldes suhteliselt suur.

3.2. Teenusmajanduse osakaal kogumajanduses Eestis

Käesolevas peatükis antakse ülevaade teenusmajanduse osakaalust Eesti majanduses. Esmalt selgitatakse teenusmajanduse osakaalu Eesti majanduses, tuginedes uuringuportari koostamise hetkel kõige värskematele kättesaadavatele ehk 2010. aasta andmetele, seejärel selgitatakse teenusmajanduse osakaalu dünaamikat perioodil 2005-2010. Teenusmajanduse osakaalu hindamisel on lähtutud lisaks eelnevalt toodud määratlusele, mille kohaselt kuuluvad teenusmajandusse põhitegevusala järgi teenuste sektorisse liigituvad ettevõtted (EMTAK kategooriad G-S), ka alternatiivset määratlust, kasutades ettevõtete müügitulu suhtelist jaotust erinevate tegevusalade vahel. Alates 01.1.2007 on oluliselt muudetud Äriregistris ettevõtja tegevusalade kajastamist, ühe muudatusena nõutakse ettevõtelt majandusaasta aruande lisas kuni kümne olulisema tegevusala esitamist vastavalt müügitulule ning need tegevusalad peavad olema esitatud klassifikaatori järgi sõnastatult (EMTAK neljanda taseme järgi). Kasutades ettevõtete müügitulu jaotuse andmeid, loodi täiendav teenusettevõtte definitsioon – teenusettevõtteks liigitatakse need ettevõtted, mille müügitulust vähemalt 50% moodustab teenusmajanduse tegevusaladelt (arvestatud EMTAKi 2. tasandi järgi) tekkiv müügitulu. Sellisel viisil on võimalik kaasata ettevõtted, mille põhitegevusala ei kuulu teenusmajanduse valdkonda, kuid oluline osa ettevõtte müügitulust on siiski seotud teenuste osutamisega ning vastupidiselt – jätta välja need ettevõtted, mille põhitegevusala kuulub teenusmajanduse valdkonda, kuid müügitulus domineerivad teised valdkonnad. Täiendavalt kontrolliti ka antud lähenemise tundlikkust teenusettevõtte määramisel kasutatava müügitulu osakaalu suhtes, kasutades lisaks 50% müügitulu määrale ka vastavalt madalamat (40%) ning kõrgemat (60%) määra.

3.2.1. Teenusmajanduse osakaal kogumajanduses aastal 2010

Teenusmajanduse ettevõtete müügitulu moodustas 2010. aastal Äriregistri andmetele tuginedes ligikaudu kaks kolmandikku kogumajanduse müügitulust. Mõnevõrra madalam oli osakaal Statistikaameti andmeid kasutades, samuti on teenusmajandusse osakaal väiksem, kui teenusettevõtte defineerimisel lähtuda teenusmajandusse kuuluvatest tegevusvaldkondadest tekkinud müügitulu proportsioonidest. Samas peegeldavad tulemused, et tulemused ei ole eriti tundlikud teenusettevõtte määramisel kasutatava müügitulu osakaalu piirmäära suhtes.

Erinevused Statistikaamet ja Äriregistri andmetes tulenevad osaliselt meetodika erinevustest. Statistikaamet loeb ettevõtte tegutsevaks, kui ettevõttel oli aruandeperioodil finantsmajanduslik tegevus (müügitulu, kulud jne). Äriregistri tulemuste analüüsil on tegutsevateks ettevõteteks loetud need, mille aruandeperioodil oli Äriregistris märgitud käive, tööjõukulud⁴ või töötajate arv. Teenusmajanduse ettevõtete osakaal tegutsevatest ettevõtetest on nii Statistikaameti andmete alusel kui ka erinevate Äriregistri andmete alusel võrdlemisi sarnane ning moodustab ligikaudu 75% kõigist ettevõtetest.

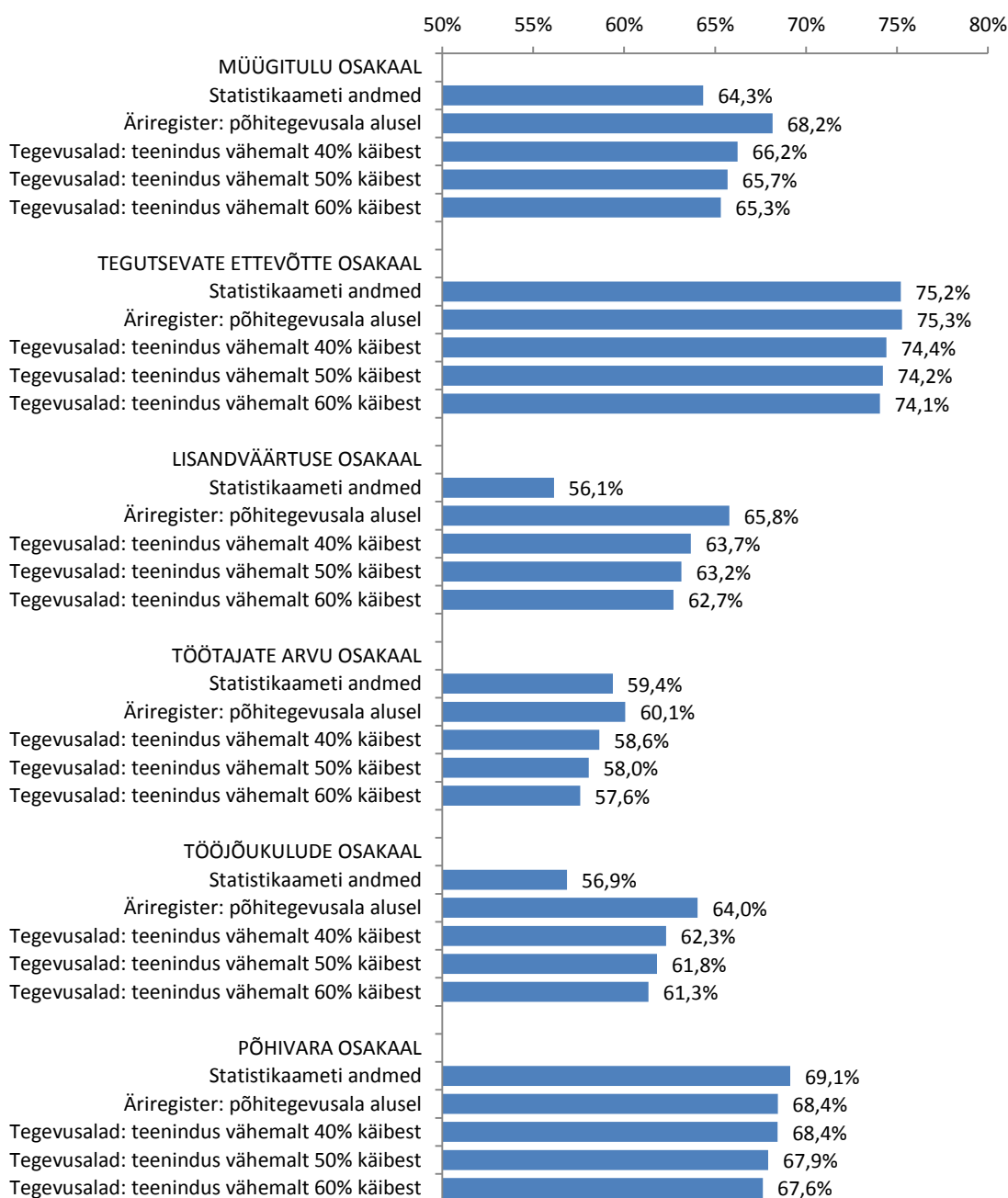
Olulised erisused andmetes ilmnevad lisandväärtuse osakaalu osas. Statistikaameti andmeid kasutades moodustavad teenusmajanduse ettevõtted 2010. aastal ligikaudu 56% kogumajanduse lisandväärtusest, Äriregistri andmeid kasutades on teenusmajanduse osakaal märgatavalt suurem (ligikaudu 66%). Erinevuse põhjuseks võib olla asjaolu, et Äriregistrisse majandusaasta aruande andmeid märkides võivad

⁴ Tööjõukulude järgi defineerimist on kasutatud seetõttu, et paljudel ettevõtetel on töötajate arv Äriregistris märkimata.

ettevõtted kasutada kahte erinevat kasumiaruande skeemi, millest ühe puhul ei ole kõiki lisandväärtuse arvutamiseks vajalikke majandusnäitajaid toodud. Seetõttu ei ole võimalik neid ettevõtteid analüüsi kaasata, mis võib tekitada teatava nihke.

Tulemused on enam kooskõlas töötajate arvu osakaalu osas, nii Statistikaameti kui ka Äriregistri andmetel oli **aastal 2010 teenusmajanduse ettevõtetes tööil ligikaudu 60% kõigist töötajatest**. Teatav erinevus esineb aga tööjõukulude osakaalu lõikes. Statistikaameti andmetel moodustasid teenusmajanduse ettevõtete tööjõukulud ligikaudu 57% kogumajanduse tööjõukuludest, Äriregistri andmetel on teenusmajanduse ettevõtete osakaal tööjõukuludes suurem (ligikaudu 64%) ning kõrgem ka töötajate arvu osakaalust. Samas on siin sarnaselt lisandväärtuse näitajaga teavad andmelised piirangud (eelkõige puuduvad andmed), mistõttu võib tulemustes esineda nihe.

Teenusmajanduse osakaal kogumajanduses põhivara alusel on nii Statistikaameti kui ka Äriregistri andmete alusel ligikaudu 68-69%. Võrreldes seda tulemust teenusmajanduse osakaaluga tegutsevate ettevõtete arvus (ligikaudu 75%), ilmneb, et ootuspäraselt on **teenusettevõtted mõnevõrra vähem kapitaliintensiivsed** kui tööstusettevõtted. Majandusteoreetilise raamistiku kohaselt võiksid erinevused kapitaliintensiivsuses olla veelgi suuremad. Teenusmajanduse allharude siseselt esinevad kapitaliintensiivsuses olulised erisused, kõrgeim oli põhivara tase 2010. aastal kinnisvaraalas tegevuses ning kutse-, teadus- ja tehnikaalas tegevuses, madalaim põhivara tase oli muudes teenindavates tegevustes, tervishoius ja sotsiaalhoolekandes ning avalikus halduses (vt ptk 3.4).

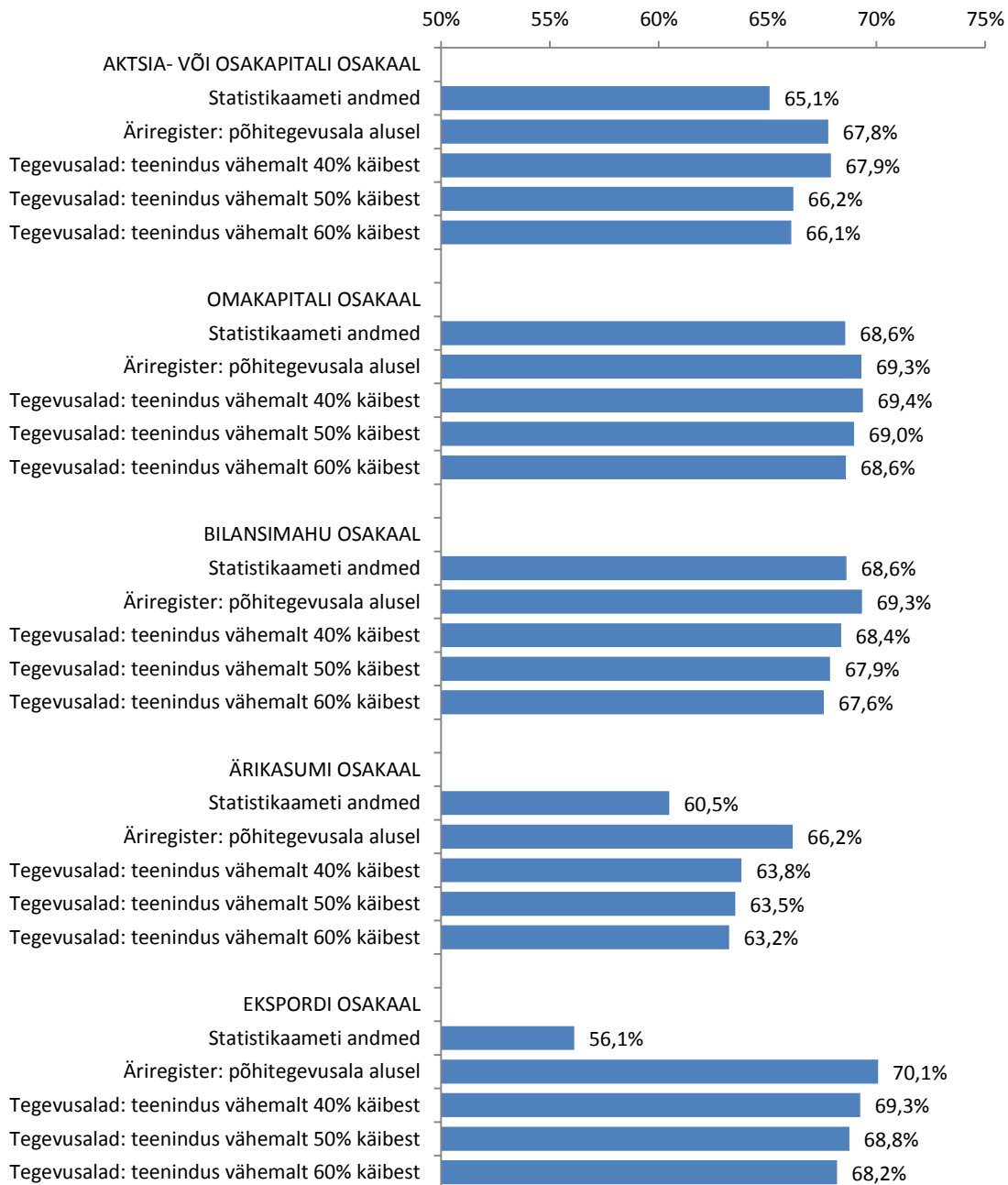

Joonis 3.6 Teenusmajanduse osakaal kogumajanduses aastal 2010 müügitulu, ettevõtete arvu, lisandväärtuse, töötajate arvu, tööjõukulude ja põhivara alusel

Ka aktsia- või osakapitali alusel on teenusmajanduse ettevõtete osakaal ligikaudu kaks kolmandikku kogumajandusest. Teenusmajanduse osakaal omakapitali ning bilansimahu alusel on ligikaudu 70%, seejuures ei erine osakaal oluliselt sõltuvalt sellest, kas arvutuste tegemisel on kasutatud Äreregistris märgitud põhitegevusala või on teenusettevõtte määratlemisel kasutatud müügitulu osakaalu piirmäärasid. Sarnane on tulemus ka Statistikaameti andmetele tuginedes.

Ärikasumi osakaalu alusel on erinevused mõnevõrra suuremad. Kasutades teenusmajanduse ettevõtete defineerimiseks Äriregistris märgitud põhitegevusala, on teenusmajanduse osakaal ärikasumis 2010. aastal pisut enam kui 66%. Statistikaameti andmetele tuginedes on teenusmajanduse osakaal ärikasumis vaid 60,5%. Kasutades müügitulu jaotumise andmeid, on teenusmajanduse osakaal ärikasumis vahemikus 63,8% (teenusettevõtteks on liigitatud need ettevõtted, mille müügitulust vähemalt 40% tuleb teenusmajanduse valdkonda kuuluvatelt tegevusaladelt) kuni 63,2% (müügitulust vähemalt 60% tuleb teenusmajanduse valdkonda kuuluvatelt tegevusaladelt). Seega ei mõjuta müügitulu proportsioonide arvestamine tulemust.

Suhteliselt suured erisused tulemustes on erinevate andmebaaside osas mitteresidentidele müügi ehk sisuliselt ekspordi osakaalu osas. Müük mitteresidentidele on defineeritud kui müügitulus sisalduv toodete, kaupade ja teenuste müük välismaal registreeritud juriidilistele isikutele või alaliselt väljaspool Eestit elavatele füüsilistele isikutele (ESA 2012). Äriregistri andmete alusel on teenusettevõtete osakaal kogumajanduse ekspordist 70%, Statistikaameti andmetel vaid 56%. **Olulise erinevuse ühe selgitusena võib tuua re-ekspordi arvestamise küsimuse.** Euroopa Liidu sisene ja Euroopa Liidu väline eksport on kaetud erineva statistikaga, kus ELi sisese osas ei tohiks olulist erinevust esineda, kuid ELi välise ekspordi osas võib statistika erineda.

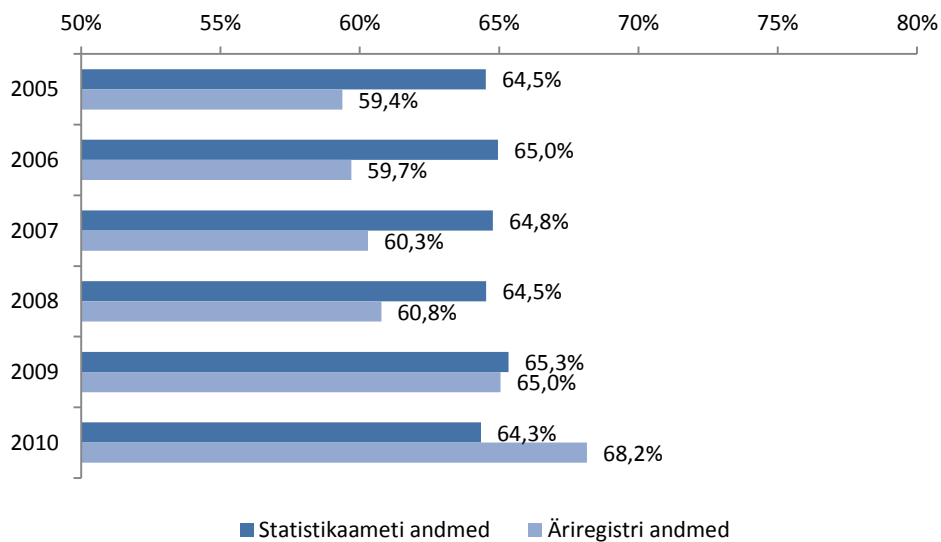

Joonis 3.7 Teenusmajanduse osakaal kogumajanduses aastal 2010 aktsia- või osakapitali, omakapitali, bilansimahu, ärikasumi ja ekspordi osakaalu alusel

3.2.2. Teenusmajanduse osakaalu dünaamika 2005-2010

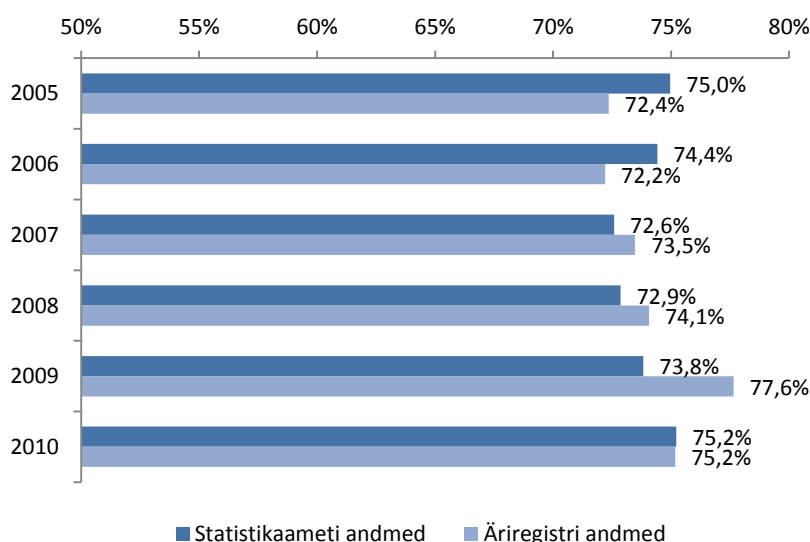
Järgnevalt on selgitatud teenusmajanduse osakaalu dünaamikat perioodil 2005-2010, vaadeldes peamisi sektorite võrdlemisel kasutatavaid majandusnäitajaid – müügitulu, tegutsevate ettevõtete arv, lisandväärtus, töötajate arv, põhivara, omakapital, ärikasum. Eraldi on toodud nii Äriregistri kui ka Eesti Statistikaameti andmete alusel saadud tulemused.

Teenusmajanduse osakaal kogumajanduse müügitulus on aastatel 2005-2010 püsinud Statistikaameti andmetel võrdlemisi stabiilsena vahemikus 64-65%. Äriregistri andmetes esineb üldine trend teenusmajanduse osakaalu suurenemise suunas. Aastal 2005 moodustas teenusmajandus kogumajanduse müügitulust vaid 59%, aastaks 2010 on vastava osakaal Äriregistri andmetel suurenenud üle 68% taseme.

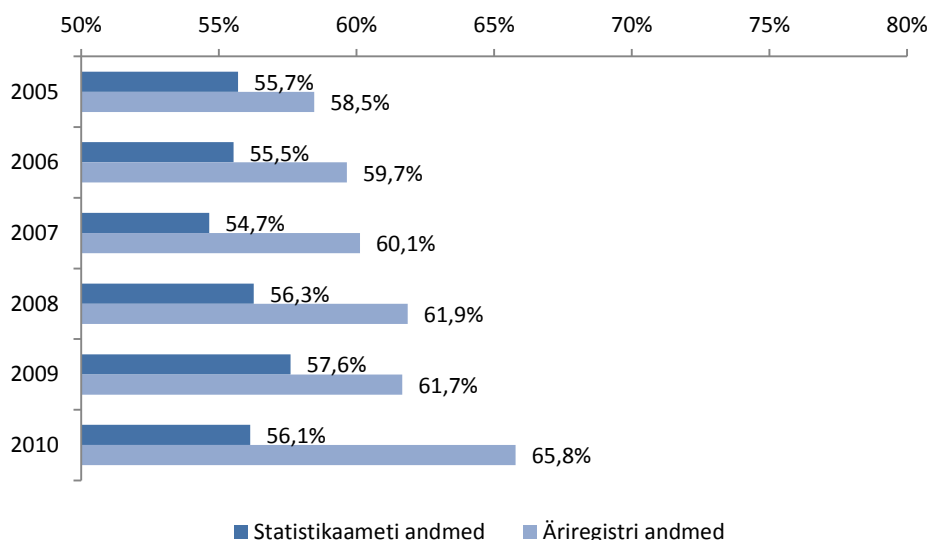
Joonis 3.8 Teenusmajanduse osakaal müügitulus 2005-2010

Tegutsevate ettevõtete osas on teenusmajanduse osakaal püsinud vahemikus 72-75%. Üheks erandlikuks aastaks on 2009, kus Äriregistri andmetel moodustasid teenusmajandusse kuuluvad ettevõtted koguni üle 77% kõigist tegutsevatest ettevõtetest. Selle tulemuse taga on eeldatavasti aga majanduslanguse perioodiga kaasnenud pankrotiline ja uute (tihti pankrotistunud ettevõtte tegevust jätkavate) ettevõtete loomine, mistõttu ühe aasta jooksul oli Äriregistris väga palju (väikeseid) teenusettevõtteid. Teenusmajanduse suur osakaal tegutsevate ettevõtete arvus (võrreldes müügitulu osakaaluga) peegeldab keskmise teenusettevõtte suhtelist väiksust.

Joonis 3.9 Teenusmajanduse osakaal tegutsevate ettevõtete arvus 2005-2010

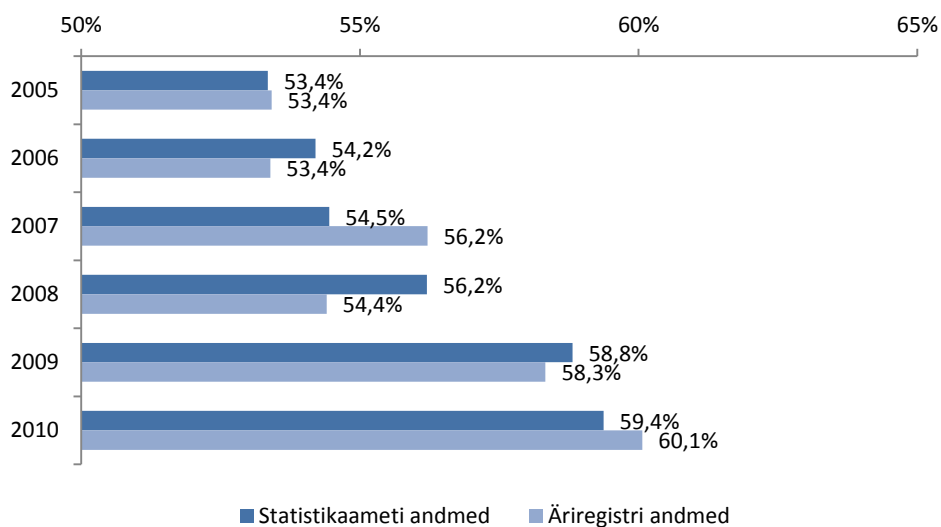
Loodud lisandväärtuse osakaalu osas on kahe andmebaasi tulemused märgatavalt erinevad – Äriregistri andmetel on teenusmajanduse osakaal aastate lõikes 4-5 protsendipunkti kõrgem kui Statistikaameti andmetele tuginedes. Kõige suurem on erinevus vaadeldava perioodi viimasel aastal (2010). Selget trendi ei ole võimalik lisandväärtuse osakaalu dünaamika osas eristada.

Joonis 3.10 Teenusmajanduse osakaal lisandväärtuses 2005-2010

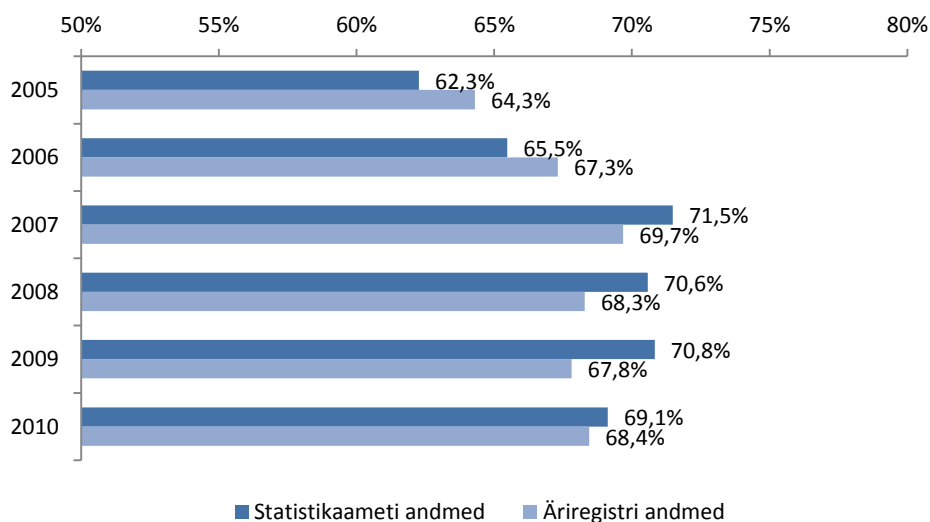
Teenusmajanduse osakaal töötajate arvus on nii Äriregistri kui ka Statistikaameti andmetel perioodil 2005-2010 selgelt kasvanud. Aastal 2005 moodustasid teenusmajanduse valdkonna kuuluvates ettevõtetes töötanud inimesed ligikaudu 53% kõigist töötajatest, aastaks 2010 oli osakaal suurenenud ligikaudu 60%-ni. Võrreldes seda tulemust teenusmajanduse suhteliselt stabiilse osakaaluga lisandväärtuses, saab teha esmase järelduse, et **tööjõu tootlikkus on teenusmajanduses kasvanud**

aeglasemalt kui töötlevas tööstuses. Tihti on diskuteeritud, et paljudes teenusmajandusse kuuluvates valdkondades ongi keerulisem tootlikkust tõsta. Näiteks juuksurisalongis on keeruline ühe kliendi teenindamiseks kuluvat aega lühendada, lisandväärtust saab seal suurendada eelkõige lisateenuste, kvaliteetsete materjalide jms abil, mis kokkuvõttes tähendavad teenuse hinna kasvu.

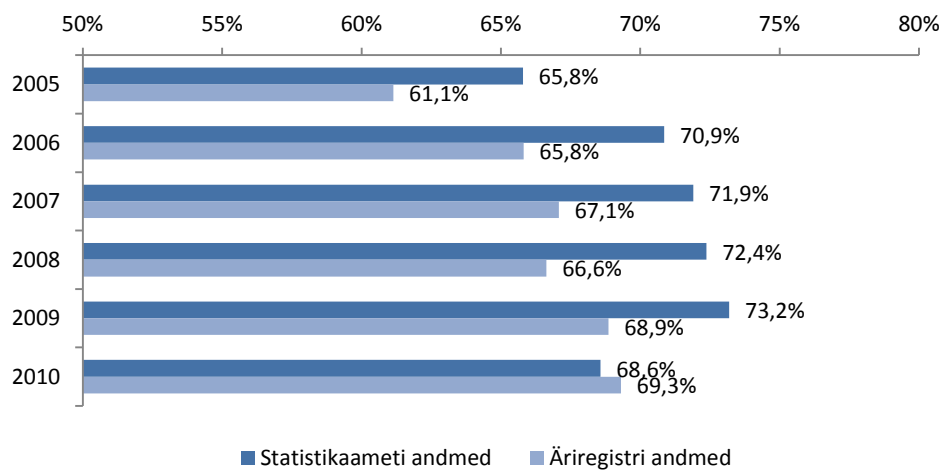
Joonis 3.11 Teenusmajanduse osakaal töötajate arvus 2005-2010

Teenusmajanduse ettevõtete osakaal kogumajanduse põhivaras ehk varas, mida kasutatakse majandustegevuses pikema ajavahemiku jooksul, on **vahemikus 2005-2010 mõnevõrra suurenenud.** Eelkõige toimus märgatav kasv (ligikaudu 8 protsendipunkti võrra) vahemikus 2005-2007, järgnevatel aastatel on teenusmajanduse osakaal põhivaras veidi kahanenud (1-2 protsendipunkti võrra). Põhivara osakaalu võrdlemine ettevõtete arvu osakaaluga peegeldab loogilist tulemust, et põhivara tase keskmisel teenusettevõttel on mõnevõrra madalam kui tööstusettevõttel, mis vajab suuremaid investeeringuid.

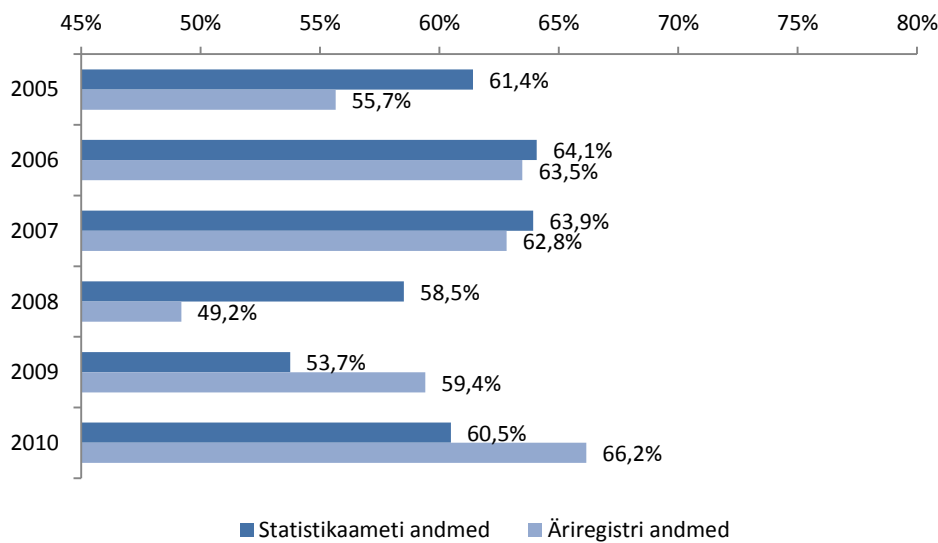
Joonis 3.12 Teenusmajanduse osakaal põhivaras 2005-2010

Teatav lahknevus Äriregistri ja Statistikaameti andmetel saadud tulemustes esineb omakapitali osakaalu osas. Statistikaameti tulemused hindavad teenusmajanduse osakaalu antud näitaja osas 4-5% võrra suuremaks kui Äriregistri andmed (va aasta 2010 korral). Samas on mõlema andmeallika alusel saadud tulemustes sarnane ajaline trend – **teenusmajanduse osakaal omakapitalis on aastatel 2005-2009 suurenenud**, erandiks on 2010. aasta. Omakapitali dünaamikat mõjutavad ka ettevõtete kasumid ja kahjumid. Seega võiks antud tulemuste puhul arvata, et teenusmajandus oli aastatel 2008-2009 majanduslangusest mõnevõrra vähem mõjutatud ning teenusettevõtete kahjumid kasvasid vähem, 2010 aastal algas töötlevas tööstuses võrdlemisi kiire taastumine ning seetõttu vähenes ka teenusmajanduse osakaal omakapitalis (tööstusettevõtted suutsid jälle kasumisse minna). Järgnevalt vaatluse alla võetud ärikasumi osakaalu dünaamika paraku sellist seaduspära ei kinnita.

Joonis 3.13 Teenusmajanduse osakaal omakapitalis 2005-2010

Teenusmajanduse osakaal ärikasumis ehk näitajas, kus on liidetud kogukasumile muud äritulud ning lahutatud ärikulud, on teenusmajanduse osakaal olnud **aastate lõikes võrdlemisi ebapüsiv**, samuti ei ole Äriregistri ja Statistikaameti tulemused vastavuses. Oluliselt on langenud teenusmajanduse osakaal ärikasumis aastatel 2008-2009. Seega, arvestades, et teenusmajanduse osakaal müügitulus püsis stabiilsena, viitab selline tulemus, et **teenusettevõtted kaotasid majanduslanguse tingimustes kasumlikkuses enam kui tööstusettevõtted**.

Joonis 3.14 Teenusmajanduse osakaal ärikasumis 2005-2010

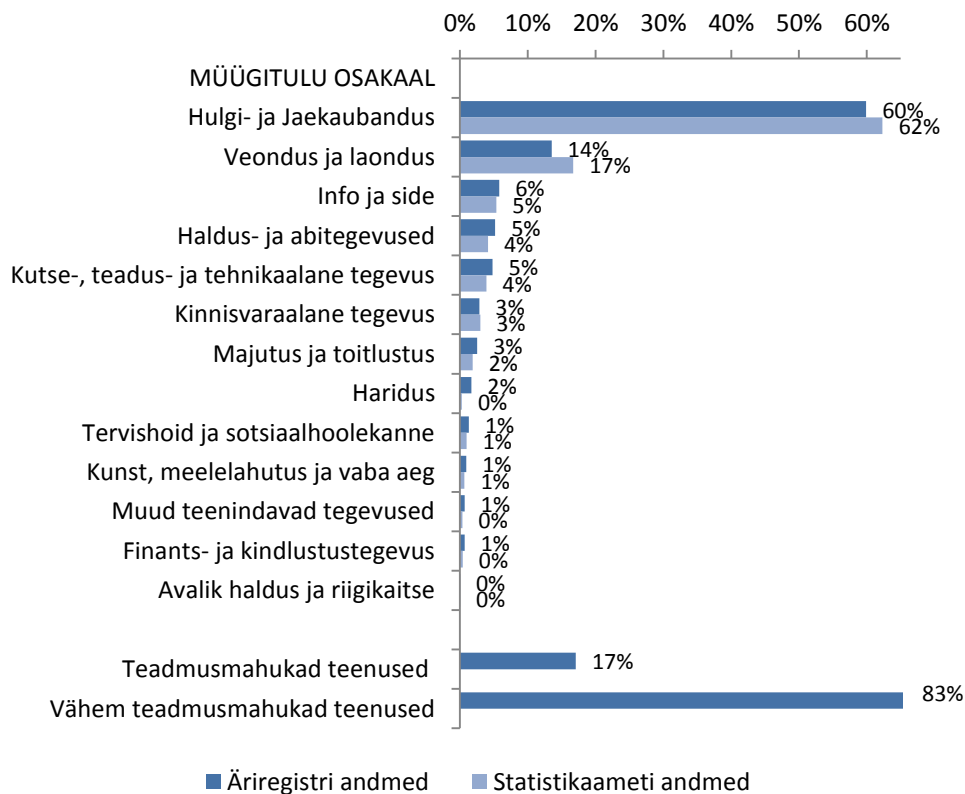
Peatükis loodi ülevaade teenusmajanduse osakaalust Eesti majanduses kasutades siseriiklikke andmeid - nii Äriregistri mikroandmeid kui ka Eesti Statistikaameti andmeid. 2010. aastal moodustas teenusmajandus Äriregistri andmetel 68% ning Statistikaameti andmetel 64% kogumajanduse müügitulust. Osakaal on aastatel 2005-2010 püsinud Statistikaameti andmetel stabiilsena (vahemikus 64-65%), Äriregistri andmetes esineb trend suurenemise suunas. Teenusmajanduses tegutses 2010. aastal 75% kõigist ettevõtetest, osakaal on püsinud samal tasemel (72-75%) kogu perioodi 2005-2010. Teenusmajanduse osakaal töötajate arvus on selgelt kasvanud (2005 53%, 2010 60%). Olulised erisused andmetes on lisandväärtuse osakaalu osas, selle põhjuseks võib pidada asjaolu, et ettevõtetel on võimalik kasutada kahte erinevat kasumiaruande skeemi, mis tekitab andmelisi piiranguid Äriregistri andmete kasutamisel. Põhivara osakaalu analüüs peegeldab ootuspärast tulemust, et teenusettevõtted on vähem kapitaliintensiivsed kui tööstusettevõtted. Tööjõu tootlikkus on teenusmajanduses kasvanud aeglasemalt kui töötlevas tööstuses, samas paljudes teenusmajandusse kuuluvates valdkondades (eelkõige teenindavad tegevused) ongi keerulisem tootlikkust tõsta. Teenusettevõtete osakaal ärikasumis väga muutlik, teenusettevõtted kaotasid majanduslanguse tingimustes kasumlikkuses enam kui tööstusettevõtted.

3.3. Teenusmajanduse sisemine struktuur

Teenusmajanduse sisemist struktuuri ehk erinevate teenusmajandusse kuuluvate alamtegevuste osakaalu teenusmajanduses kui tervikus on esmalt vaadeldud aasta 2010 näitel ning kasutades peamisi majandusnäitajaid. Toodud on nii Äriregistri kui ka Statistikaameti andmetel saadud tulemused.

Müügitulu alusel on selgelt suurim allharu hulgi- ja jaekaubandus, mis moodustas 2010. aastal veidi enam kui 60% kogu teenusmajanduse müügitulust. Järgnevad veondus ja laondus ning info ja side. Müügitulu alusel oli üheks väiksemaks valdkonnaks finants- ja kindlustustegevus, kuid antud valdkonna väike osakaal on tingitud sellest, et suurte finantsasutuste (kommertspangad jt) tulemused ei kajastu

aruandluse eripärade tõttu Äriregistris ning ka Statistikaameti poolt avaldatavas statistikas. Seetõttu tegelikkuses on finantsvaldkonna osakaal oluliselt suurem.

Joonis 3.15 Teenusmajanduse sisemine struktuur müügitulu alusel (2010)

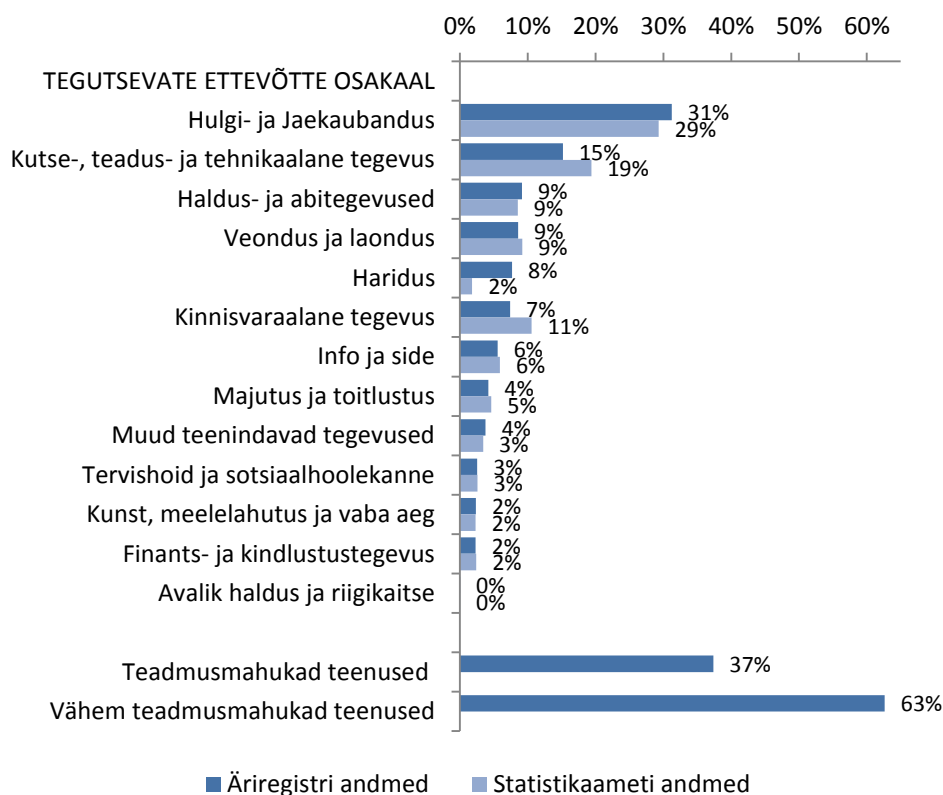
Eraldi on vaadeldud ka nõ teadmumamahukaid (*knowledge-intensive services*) ja vähem teadmumamahukaid (*less knowledge-intensive services*) teenusmajanduse valdkondi⁵. **Teadmumamahukate teenuste hulka kuuluvad harud moodustasid 2010. aastal ligikaudu 17% teenusmajanduse ettevõtete müügitulust.** Ülejäänud ehk vähem teadmumamahukad harud moodustasid 83%.

Erinevate allharude osakaalud kogu teenusmajanduse müügitulust on püsinud perioodil 2005-2010 võrdlemisi stabiilsed (vt lisa 7), mis tuleneb eelkõige suurima haru – hulgi- ja jaekaubanduse – väga suurest osakaalust, mistõttu teiste harude (absoluutsuuruses) võrdlemisi olulised muutused ei peegeldu

⁵ Teadmumamahukate alla kuuluvad Eurostati definitsiooni kohaselt EMTAK 2008 kategooriad veetransport, õhutransport, kirjastamine, kinofilmide, videote ja telesaadete tootmine; helisalvestiste ja muusika kirjastamine, programmid ja ringhääling, telekommunikatsioon, programmeerimine, konsultatsioonid jms tegevused, infoalane tegevus, finantsteenuste osutamine, kindlustus ja pensionifondid, juriidilised toimingud ja arvepidamine, arhitekti- ja inseneritegevused, teadus- ja arendustegevus, reklaamindus ja turu-uuringud, veterinaaria, tööhõive teenused, avalik haldus ja riigikaitse, haridus, tervishoid ja sotsiaalhoolekanne, loome-, kunsti- ja meelelahutustegevus, raamatukogude, muuseumide tegevus, aga ka hasartmängude ja kihlvedude korraldamine ning sporditegevus ning lõbustus- ja vaba aja tegevused. Teadmumamahukate teenuste defineerimist on pikemalt selgitatud raporti peatükis 2.1.5.

osakaalude olulise nihkena. Mõnevõrra on teistest valdkondadest **müügitulu alusel kiiremini kasvanud veondus ja laondus, info ja side ning haldus- ja abitegevused.**

Ka tegutsevate ettevõtete arvust oli 2010. aastal teenusmajanduses suurim osa hulgi- ja jaekaubanduse ettevõtetel (ca 30%), järgnesid kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus (15-19%), haldus ja abitegevused (9%) ning veondus ja laondus (9%). Võrreldes antud jaotust müügitulu proportsioonidega, saab teha esmase järelduse erinevate alamvaldkondade ettevõtete keskmise suuruse kohta - nt **hulgi ja jaekaubandusettevõtted on keskmisest teenusettevõttest suuremad, kutse-, teadus- ja tehnikaalase tegevusega tegelevad ettevõtted aga märgatavalt väiksemad.**

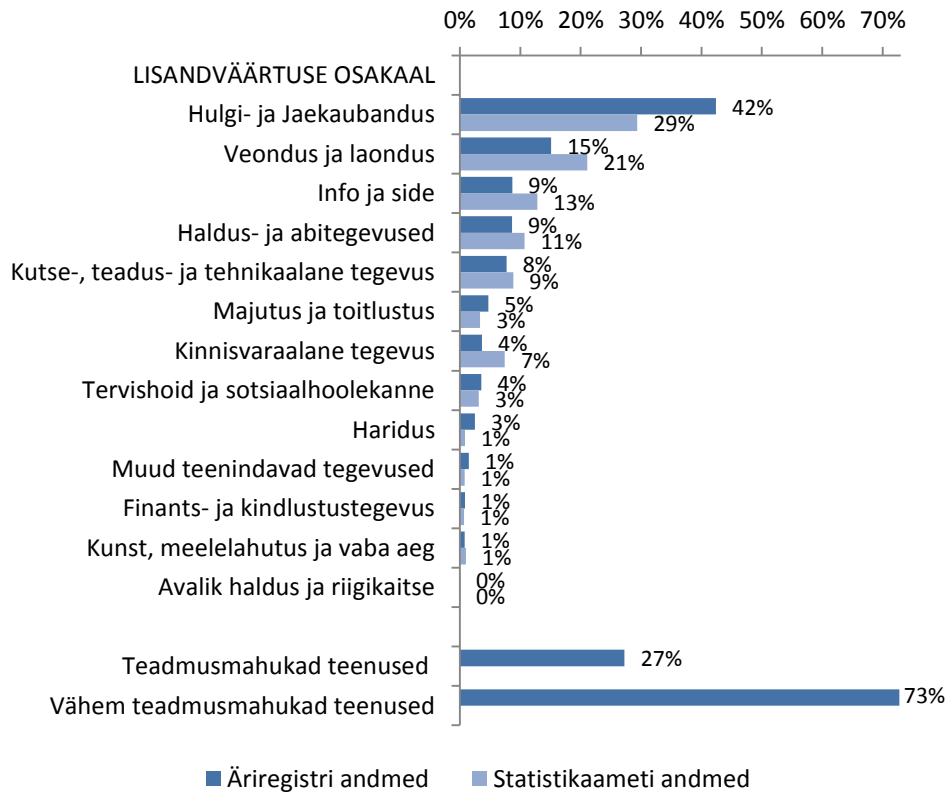

Joonis 3.16 Teenusmajanduse sisemine struktuur tegutsevate ettevõtete arvu alusel (2010)

Perioodil 2005-2010 on hulgi- ja jaekaubandusettevõtete osakaal oluliselt vähenenud (42% aastal 2005), samas on suurenenud kinnisvara valdkonnas tegutsevate ning kutse-, teadus- ja tehnikaalase tegevuse ettevõtete osakaal (vt Lisa 8). **Teadusmahukate teenusettevõtete osakaal on kasvanud** 33%-lt aastal 2005 37%-le aastal 2010.

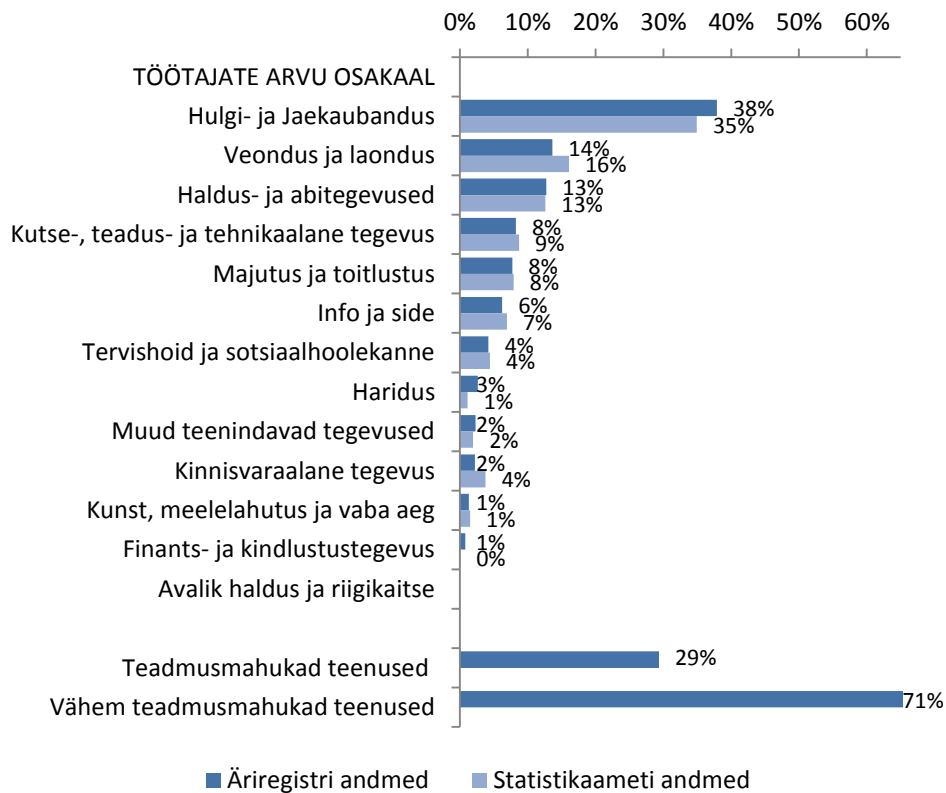
Hulgi- ja jaekaubandus moodustab suurima osa ka loodud lisandväärtusest, kuid võrreldes müügituluga on osakaal märgatavalt väiksem, mis on kooskõlas ka antud tegevusvaldkonna spetsiifikaga. Samuti on antud haru osakaal lisandväärtuses perioodil 2005-2010 oluliselt kahanenud (vt Lisa 9). Teistest teenusmajanduse harudest luuakse palju lisandväärtust ka veonduses ja laonduses (15-21% kogu teenusmajandusest) ning info ja side valdkonnas (9-13%). **Teadusmahukates teenusmajanduse**

valdkondades loodi 2010. aastal kokku 27% lisandväärtusest, mis on selgelt enam, kui teadmismahukate teenuste osakaal müügitulus (17%).

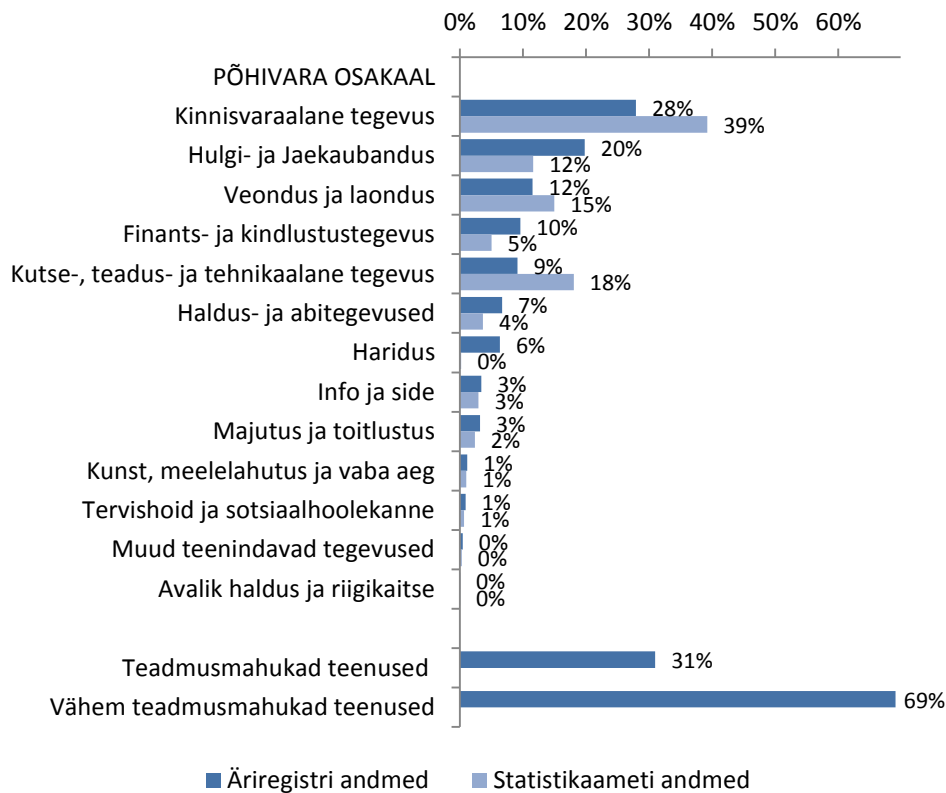
Joonis 3.17 Teenusmajanduse sisemine struktuur loodud lisandväärtuse alusel (2010)

Töötajate arvu alusel olid 2010. aastal suurimateks teenusmajanduse allharudeks hulgi- ja jaekaubandus (35-38%), veendus ja laondus (14-16%) ning haldus ja abitegevused (13%). Samas loodud lisandväärtuselt üks suurimaid valdkondi info ja side on töötajate osakaalult võrdlemisi väike (6-7%). Perioodil 2005-2010 on **töötajate arvult teistest harudest suhteliselt enam kasvanud info ja side, kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus ning haldus- ja abitegevused** (vt Lisa 10). Teadmismahukate teenuste osakaal töötajate arvus ei ole perioodil 2005-2010 oluliselt muutunud.

Joonis 3.18 Teenusmajanduse sisemine struktuur töötajate arvu alusel (2010)

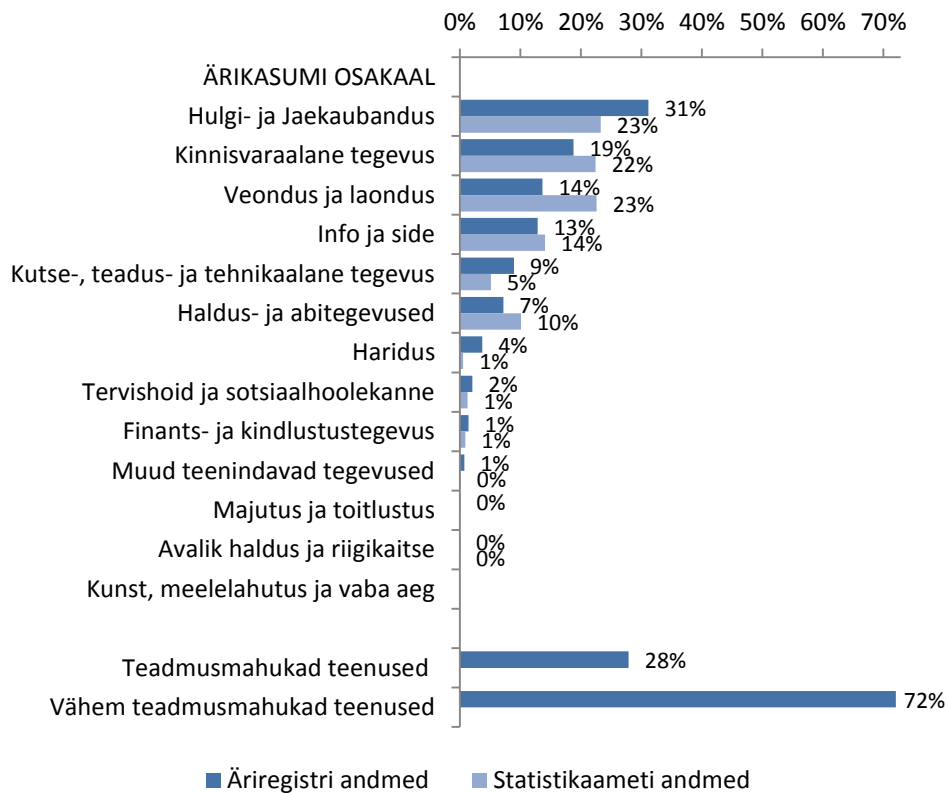
Tulenevalt valdkonna eripärast on **kõige põhivaramahukamad kinnisvara ettevõtted** (28-39% kogu teenusmajanduse põhivarast), järgnevad hulgi- ja jaekaubandus (12-20%), kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus (9-18%) ning veendus ja laondus (12-15%). Kinnisvaraalne tegevus ning kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus on ka valdkonnad, mis on 2005-2010 suurendanud oluliselt osakaalu kogu teenusmajanduse põhivaras (vt Lisa 11). Teadusmahukate teenusmajanduse harude osakaal põhivaras on langenud 42%-lt aastal 2005 31%-le aastal 2010.

Joonis 3.19 Teenusmajanduse sisemine struktuur põhivara alusel (2010)

Materiaalse põhivara osas oli 2010. aastal teenusmajanduse suurimaks haruks veondus ja laondus, mis moodustas ligi 40%, järgnesid hulgi- ja jaekaubandus (20%) ning majutus ja toitlustus (6,6%) (vt Lisa 12).

Kogu teenusmajanduses loodud **ärikasumist** moodustas 2010. aastal olulisima osa teenusmajanduse käibelt suurim allharu hulgi- ja jaekaubandus (23-31%). Müügikäibega võrreldes on see osakaal aga oluliselt madalam. Samuti on Statistikaameti andmetel kaubanduse osakaal teenusmajanduses loodud ärikasumis ajas pidevalt kahanenud (vt Lisa 13), samal ajal on suurenenud info ja side, kinnisvaraalase tegevuse ja veonduse ja laonduse osatähtsus.

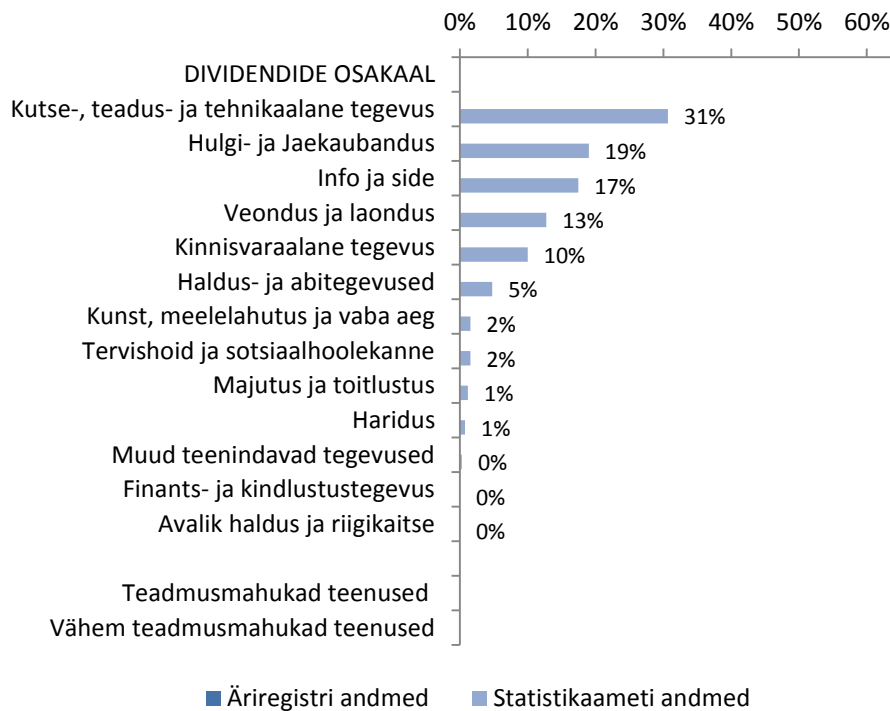
Joonis 3.20 Teenusmajanduse sisemine struktuur ärikasumi alusel (2010)

Ühe täiendava indikaatorina vaadeldakse ka teenusmajanduse ettevõtetes makstavaid dividende. Aastal **2010 oli enim dividende maksnud kutse-, teadus- ja tehnikaalase tegevuse ettevõtted** (31% kogu teenusmajanduse dividendidest)⁶, järgnesid hulgi- ja jaekaubandus (19%), info- ja side (17%) ning veondus ja laondus (13%).

Dividendide maksmise juures tasub meenutada Eesti võrdlemisi erilist maksusüsteemi. 2000. aastal läbi viidud maksureformiga asendati sisuliselt ettevõtte teenitud kasumi maksustamine ettevõtte jaotatava kasumi maksustamisega - ettevõtted peavad tasuma tulumaksu vaid jaotatud kasumieraldistelt. Reformi peamiseks ajendiks oli Eesti kapitalivajadus, mida sooviti leevendada ühelt poolt läbi investeerimis- ja ettevõtluskeskkonna atraktiivsuse tõstmise ja teiselt poolt läbi Eesti kui soodsa maksukeskkonnaga riigi reklaamimise välismaal (Ettevõtte jaotamata... 2010). Kirjeldatud maksusüsteem annab selge suunise mitte maksta dividende⁷ ning jätta kasum jaotamata ja see reinvesteerida. **Osaliselt maksusüsteemist tulenevalt ei ole dividendide maksmine Eesti ettevõtetes väga levinud.**

⁶ Välja on jäetud finants- ja kindlustustegevus, sest antud valdkonna statistika ei olnud kättesaadav.

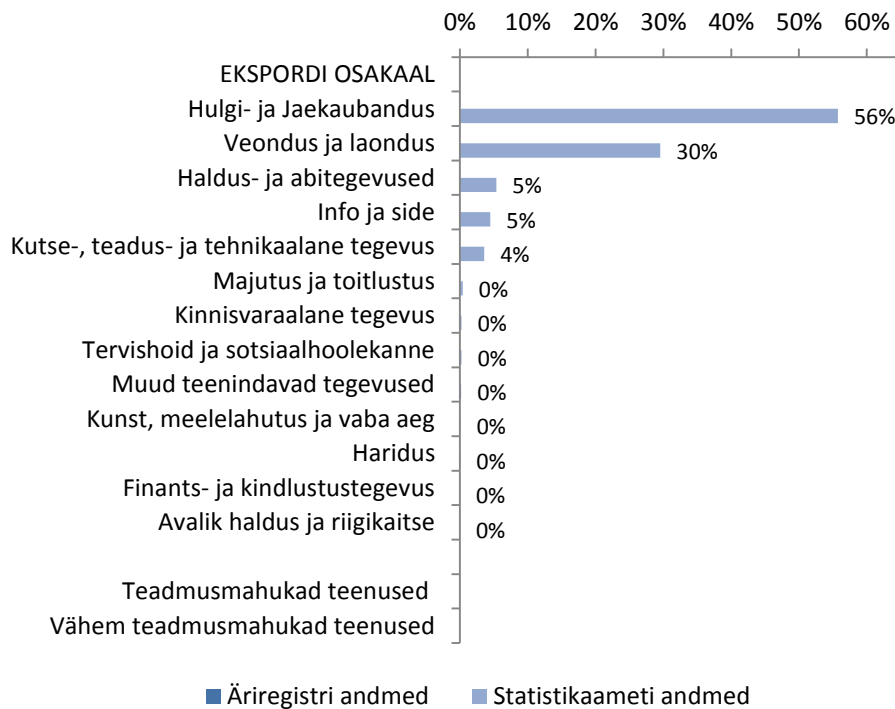
⁷ Tegelikult on jaotatud kasumi välja võtmiseks kasutusel erinevaid skeme - nt maksed madala maksumääraga *off-shore* riikide residentidele, kingitused jms.

Joonis 3.21 Teenusmajanduse allharude osatähtsused makstud dividendides (2010)

Teenusmajanduse allharude osatähtsus makstud dividendides ei ole 2005-2010 oluliselt muutunud ja väga selget trendi ei esine. Aastatel **2007-2008 oli seoses kinnisvarabuumiga oluliselt suurem kinnisvaralase tegevuse osatähtsus makstud dividendides**, samuti peegeldub kriisi ebaühtlane mõju info ja side allharu näitel – 2008 aastal maksti selles harus 15% kogu teenusmajanduse dividendidest, aastal 2009 aga 35% ehk dividendide väljamaksed kahanesid teiste harudega võrreldes vähem (vt Lisa 14).

Teenusmajanduse harudest oli 2010. aastal absoluutsuuruselt olulisim eksportija hulgi- ja jaekaubandus (56% kogu teenusmajanduse ekspordist), **järgnes veondus ja laondus** (30%). Teiste harude osakaalud kogu teenusmajanduse ekspordis olid väikesed. Samas kuulub **oluline osa teenustest nõ suletud sektorisse ehk need ei ole avatud välismaisele konkurentsile** (näiteks paljud isikuteenused, ühiskondlik transport, eluaseme ja majutusega seotud teenused jne). Seetõttu on mõisteta, et teatud valdkondades on teenuste eksport enam levinud ja intensiivsem.

Joonis 3.22 Teenusmajanduse sisemine struktuur ekspordi osakaalu alusel (2010)

Perioodil 2005-2010 suurenes enim info ja sideteenuste osakaal kogu teenusmajanduse ekspordis (vt Lisa 15), samuti haldus- ja abitegevuste osatähtsus.

Kokkuvõttes tabelis 3 on toodud **teadmumamahukate teenusmajanduse allharude osakaal Eesti teenusmajanduses perioodil 2005-2010 erinevate näitajate alusel.**

Tabel 3 Teadmumamahukate teenuste osakaal Eesti teenusmajanduses (%)

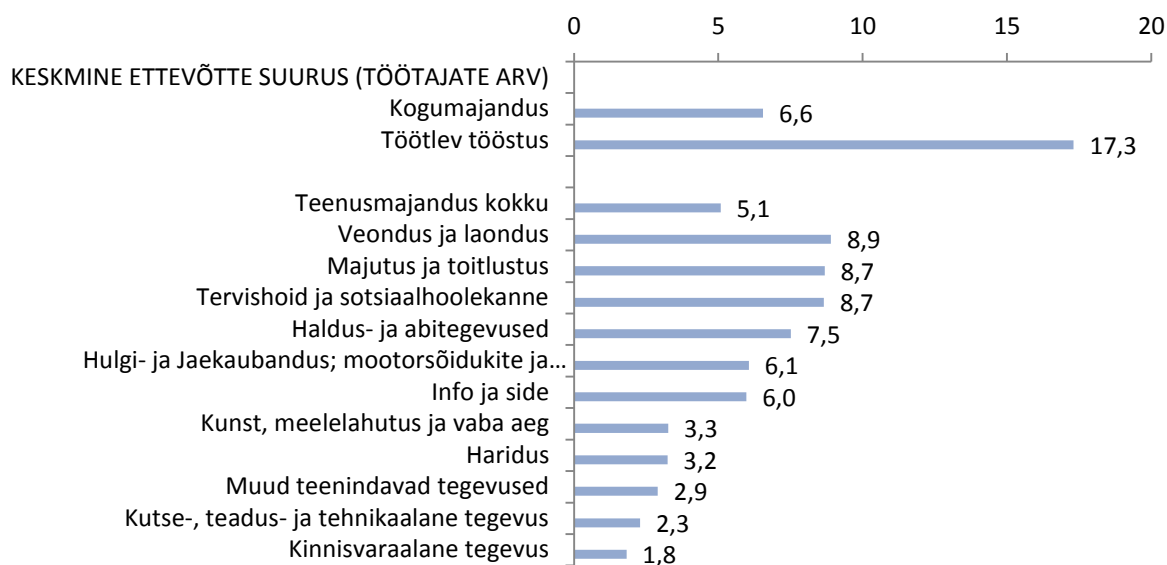
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Tegutsevate ettevõtete arv	33,0	33,8	33,4	34,9	33,2	37,4
Müügitulu	17,7	17,2	17,6	17,3	17,6	17,1
Lisandväärtus	27,0	26,6	27,3	27,7	43,4	27,2
Tööjõukulud	36,2	36,2	35,6	35,0	36,1	35,5
Ärikasum	20,5	26,7	26,7	31,4	35,8	27,9
Põhivara	41,8	44,2	44,5	38,4	33,3	31,0
Töötajate arv	30,7	30,9	32,2	32,5	40,4	29,4

Teenusmajanduse suurim allharu on hulgi- ja jaekaubandus, mis moodustas 2010. aastal ca 60% kogu teenusmajanduse müügitulust, 38% töötajate arvust ning 30% tegutsevate ettevõtete arvust. Samas on hulgi- ja jaekaubandusettevõtete osakaal oluliselt vähenenud (42% aastal 2005). Teised suuremad valdkonnad müügitulult on veondus ja laondus ning info ja side. Erinevate allharude osakaalud on

püsinud 2005-2010 võrdlemisi stabiilsena, enam on kasvanud veondus ja laondus, info ja side ning haldus- ja abitegevused. Teadusmahukad teenusmajanduse harud moodustasid 2010. aastal ligikaudu 17% teenusmajanduse ettevõtete müügitulust ning 27% lisandväärtusest. Töötajate arvu alusel olid 2010. aastal suurimateks teenusmajanduse allharudeks hulgi- ja jaekaubanduse (35-38%) järel veondus ja laondus (14-16%) ning haldus ja abitegevused (13%). Töötajate arvult on teistest harudest enam kasvanud info ja side, kutse-, teadus- ja tehnikaalne tegevus ning haldus- ja abitegevused. Teadusmahukate teenuste osakaal töötajate arvus ei ole perioodil 2005-2010 oluliselt muutunud.

3.4. Teenusmajanduse allharude võrdlevanalüüs

Teenusmajanduse ettevõtete ühiseks tunnusjooneks on suhteline väiksus. Kui aastal 2010 oli keskmine töötleva tööstuse ettevõtte ligikaudu 17 töötajaga, siis teenusmajanduses oli ühes ettevõttes töö keskmiselt vaid 5 inimest. Teenusmajanduse harudest olid töötajate arvu poolest suuremad allharud veondus ja laondus, majutus ja toitlustus ning tervishoid ja sotsiaalhoolekanne.

Joonis 3.23 Keskmine ettevõtte suurus töötajate arvu alusel, 2010 (Allikas: Statistikaameti andmed)

Lisaks on perioodil 2005-2010 teenusmajanduse ettevõtte keskmine suurus märgatavalt langenud (vt tabel 4). Enim on vähenenud keskmise ettevõtte suurus haldus- ja abitegevuste valdkonnas ja veonduses ja laonduses.

Tabel 4 Keskmine ettevõtte suurus töötajate arvu alusel 2005-2010

Keskmine ettevõtte suurus (töötajate arv)	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	ESA	ESA	ESA	ESA	ESA	ESA
Kogumajandus	10,0	9,5	8,9	8,3	7,1	6,6
Töötlev tööstus	25,9	24,5	22,8	21,9	18,0	17,3
Teenusmajandus kokku	7,1	6,8	6,6	6,3	5,6	5,1
Veondus ja laondus	13,6	12,6	11,3	10,4	9,4	8,9
Majutus ja toitlustus	10,3	10,6	11,4	11,5	9,3	8,7
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	11,0	10,5	9,9	10,1	9,5	8,7
Haldus- ja abitegevused	13,2	12,9	11,9	11,3	9,8	7,5
Hulgi- ja Jaekaubandus	6,8	6,6	6,9	7,0	6,4	6,1
Info ja side	8,1	7,7	7,6	7,5	7,3	6,0
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	8,5	8,7	7,3	5,9	4,3	3,3
Haridus	6,8	6,4	6,0	5,1	4,5	3,2
Muud teenindavad tegevused	4,4	4,4	4,1	4,0	3,4	2,9
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	3,3	3,1	2,9	2,8	2,5	2,3
Kinnisvaraalne tegevus	3,4	3,3	2,7	2,4	2,1	1,8

Allikas. Eesti Statistikaameti andmed

Keskmise teenusettevõtte suhtelist mikroskoopilisust ilmestab ka järgnevas tabelis 5 toodud jaotus. **Enamikes teenusmajanduse valdkondades on kuni 9 töötajaga ettevõtete osakaal üle 90%.**

Tabel 5 Kuni 9 töötajaga ettevõtete osakaal (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Tegevusalad kokku	82	83	84	85	87	89
Töötlev tööstus	60	63	64	65	69	73
Hulgi- ja jaekaubandus	87	88	88	88	89	90
Veondus ja laondus	79	80	83	83	84	86
Majutus ja toitlustus	72	72	71	72	76	80
Info ja side	85	87	87	87	89	92
Kinnisvaraalne tegevus	92	93	94	95	96	96
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	93	94	94	95	95	96
Haldus- ja abitegevused	83	84	84	85	88	91
Haridus	84	86	88	87	89	92
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	77	78	79	80	81	82
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	85	87	88	91	92	95
Muud teenindavad tegevused	90	91	91	92	94	95

Allikas. Eesti Statistikaameti andmed

Ettevõtete väike ja veelgi vähenev suurus võib tekitada probleeme, eriti arvestades, et ekspordisuutlikkuse ning rahvusvahelisel tasemel konkurentsivõime tekkimiseks on eeldatavalt vajalik teatav minimaalne tegevusmastaap. Väikesel teenusettevõttel on keeruline leida finantseerimisvõimalusi, piiratud on arendustegevuse võimekus ning tihti ka võimalus teha koostööd (ei võeta võrdväärse partnerina).

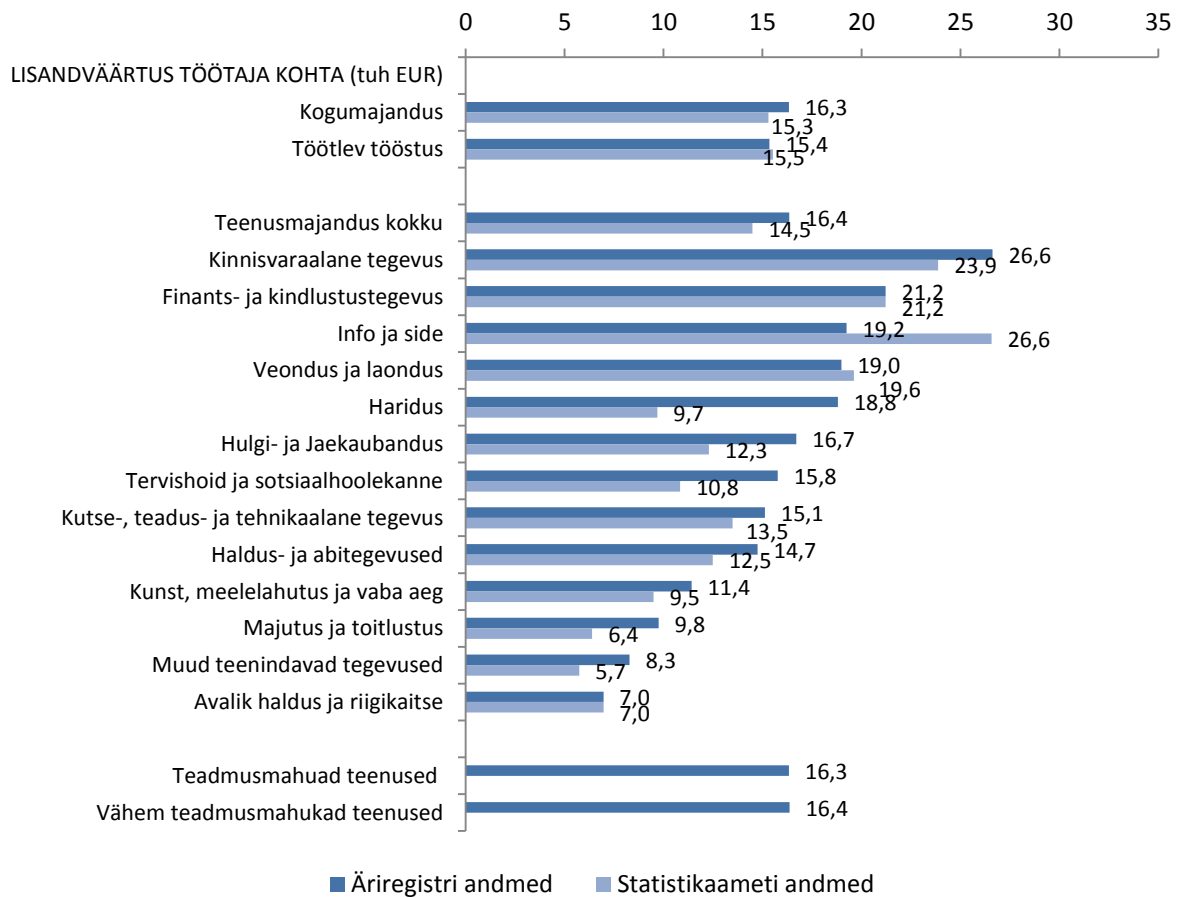
Teenusmajanduse allharude omavahelisest konkurentsipositsioonist annab hea ülevaate suhtarvude vaatlemine. Esmalt võrreldakse tootlikkuse näitajaid erinevates teenusmajanduse harudes. Kõige levinuimaks ja selgelt enamkasutatavaks teguriks tootlikkuse näitajate konstrueerimisel on tööjõud ja selle põhjal konstrueeritud tööjõu tootlikkuse ehk tööviljakuse näitajad. Selle põhjuseks on asjaolu, et tööjõukulud moodustavad olulise osa toodete väärtusest, eriti teenuste sektoris. Lisaks on tööjõuga seotud näitajaid lihtne mõõta ja tõlgendada ning need on majanduspoliitika kujundajatele hästi arusaadavad. Tootlikkuse näitajatest vaadeldakse nii loodud lisandväärtust kui ka müügitulu ühe töötaja kohta.

Lisandväärtuse kui tööjõu tootlikkuse näitaja kasutamise eeliseks on asjaolu, et see kõrvaldab tootmise materjalimahukuse mõju, mis muudab teenusmajanduse harud paremini võrreldavaks. Kuigi Äriregistri ja Statistikaameti andmetel leitud tulemused lisandväärtuse kohta on mõnevõrra erinevad, mille üheks peamiseks põhjuseks võib pidada meetodilisi erinevusi⁸, on tulemused siiski võrreldavad. Olulisemad lahknevused esinevad info- ja side, haridusvaldkonna, kaubanduse ning tervishoiu valdkonna osas.

Teenusmajanduses tervikuna oli 2010. aastal lisandväärtus töötaja kohta 14,5-16,4 tuh EUR (vastavalt Äriregistri ja Statistikaameti andmetel), mis on samas suurusjärgus nii töötleva tööstuse (15,4-15,5 tuh EUR) kui ka kogumajanduse (15,3-16,3 tuh EUR) tasemega⁹. Aastal 2010 olid teenusmajanduse harudest ühe töötaja kohta arvestatud lisandväärtuse alusel kõige edukamad kinnisvaraala tegevus, info ja side ning finants ja kindlustustegevus. Teenusmajanduse keskmisest tasemest kõrgem oli loodud lisandväärtus ka veonduses ja laonduses ning Äriregistri andmetel ka haridusvaldkonnas. Kõige madalam oli lisandväärtus töötaja kohta valdkondades nagu kunst, meelelahutus ja vaba aeg, majutus ja toitlustus, muud teenindavad tegevused ning avalik haldus. Üheks põhjuseks ja ühtlasi ka tagajärjeks on seejuures nimetatud valdkondade võrdlemisi madal palgatase. Loodud lisandväärtus teadmismahukate teenuste ning vähem teadmismahukate teenuste osas oli sisuliselt võrdne.

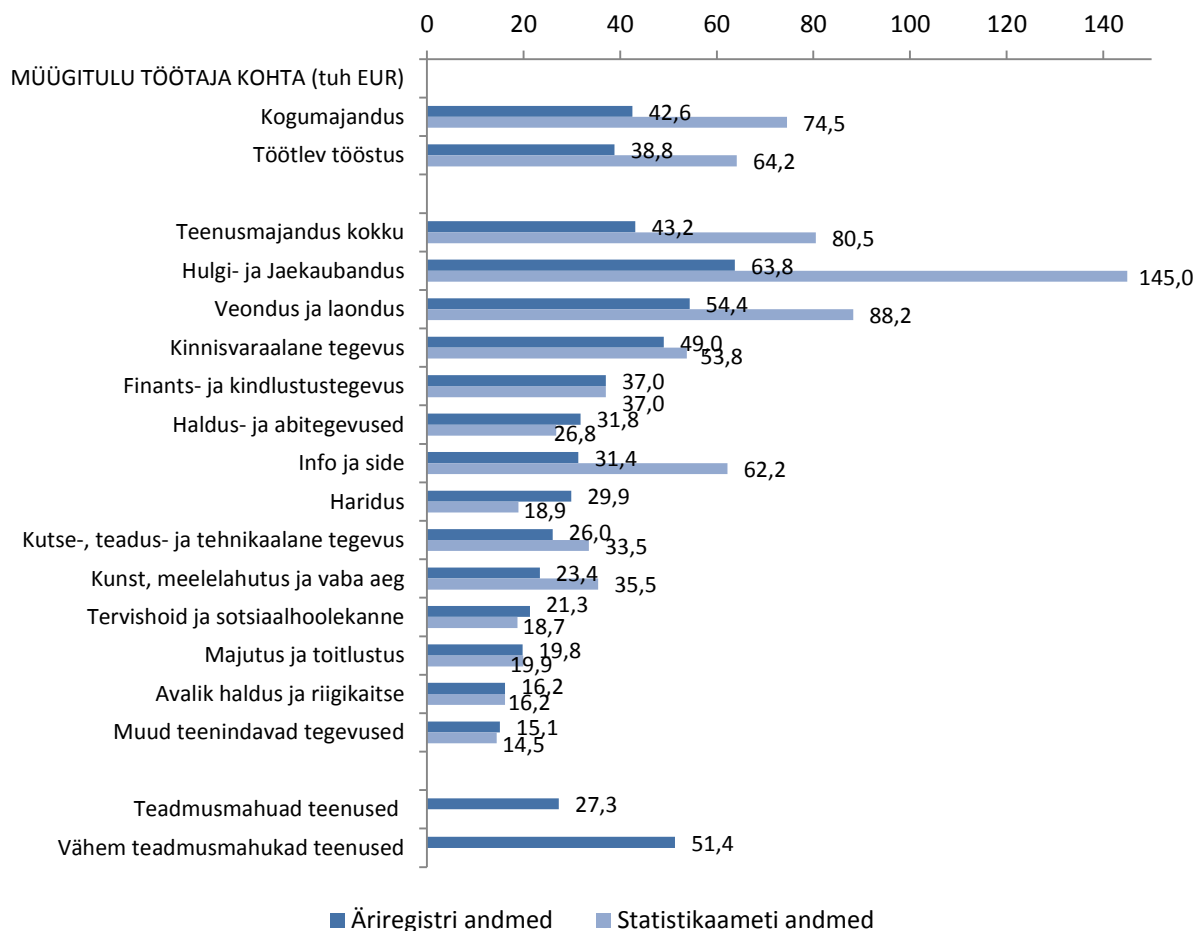
⁸ Eesti Statistikaamet kasutab lisandväärtuse leidmisel lähenemist, kus võetakse otseselt arvesse ka vahetarbimist ning oma tarbeks valmistatud põhivara. Äriregistri andmeid kasutades saab rakendada mõnevõrra lihtsamat lähenemist, leides lisandväärtuse kui ärikasumi, tööjõukulude ja põhivara kulumi summa, mis on jagatud töötajate arvuga.

⁹ Tulemused on esitatud baasaasta 2005 hindades, mis võimaldab võrrelda dünaamikat.

Joonis 3.24 Lisandväärtus töötaja kohta teenusmajanduse harudes (tuh. EUR), deflateeritud – baasaasta 2005

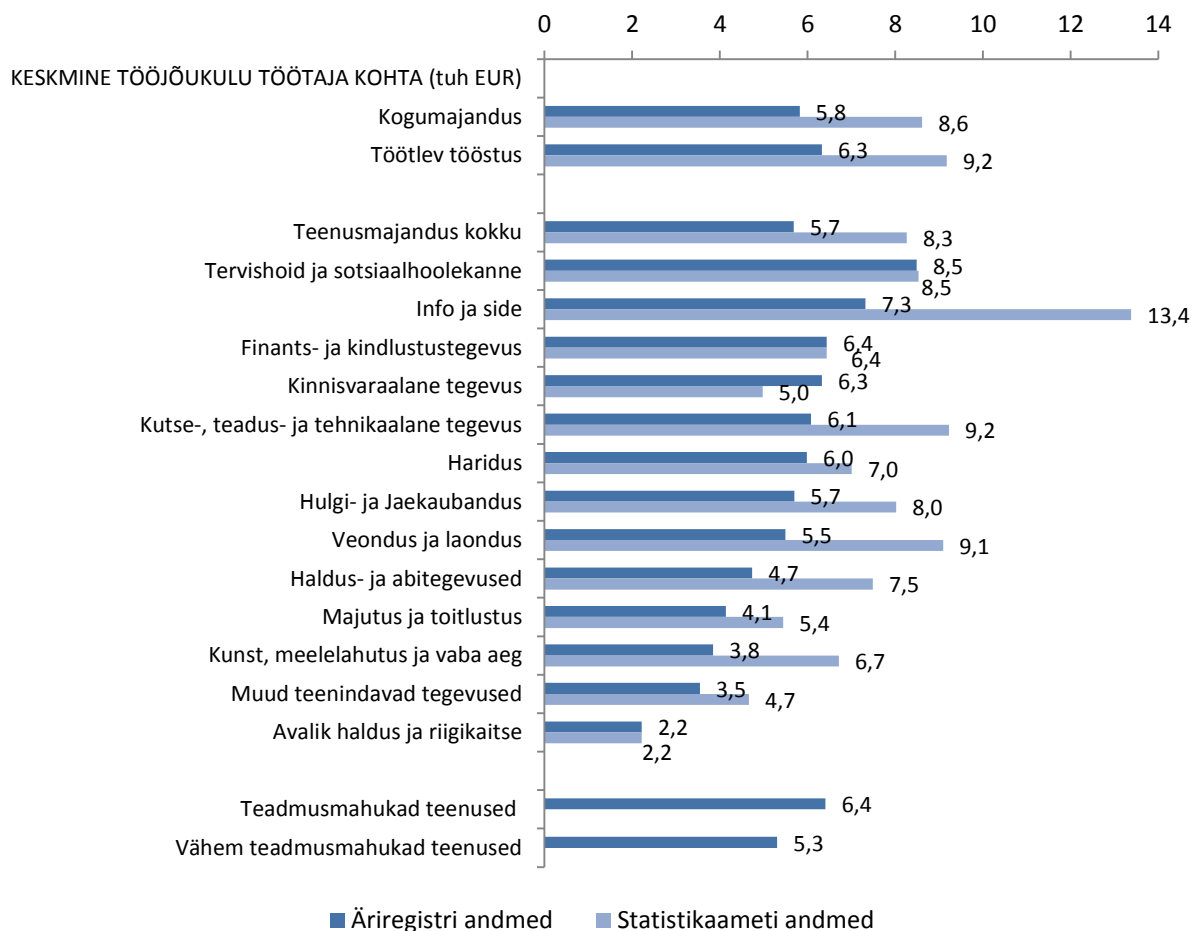
Teiseks oluliseks tootlikkuse näitajaks loodud lisandväärtuse kõrval on müügitulu ühe töötaja kohta. **Teenusmajanduse keskmine müügitulu töötaja kohta oli 2010. aastal kõrgem kui töötlevas tööstuses ning majanduses tervikuna.** Statistikat mõjutab ilmselt märgatavalt kaubandusvaldkonna suur osakaal – enamasti omab müügitulu kaubandusest suhteliselt madalat lisandväärtust. Teenusmajanduse allharudest oli aastal 2010 **kõige kõrgem müügitulu töötaja kohta hulgi- ja jaekaubanduses**, järgnes veondus ja laondus ning info ja side. Sarnaselt loodud lisandväärtusega olid ka müügitulu tasemelt nõrgemad valdkonnad majutus ja toitlustus, muud teenindavad tegevused ning avalik haldus. Erinevalt lisandväärtusest esines **oluline erisus teadusmahukate ja vähem teadusmahukate teenuste osas – vähem teadusmahukate allharude puhul oli ühe töötaja kohta arvestatud müügitulu ligi kaks korda kõrgem.** Seega, arvestades, et lisandväärtuse tase oli teadusmahukate ja vähem teadusmahukate harude osas võrdne, luuakse teadusmahukates ühe käibe ühiku kohta ligi kaks korda enam lisandväärtust.

Joonis 3.25 Müügitulu töötaja kohta teenusmajanduse harudes (tuh. EUR), , deflateeritud – baasaasta 2005

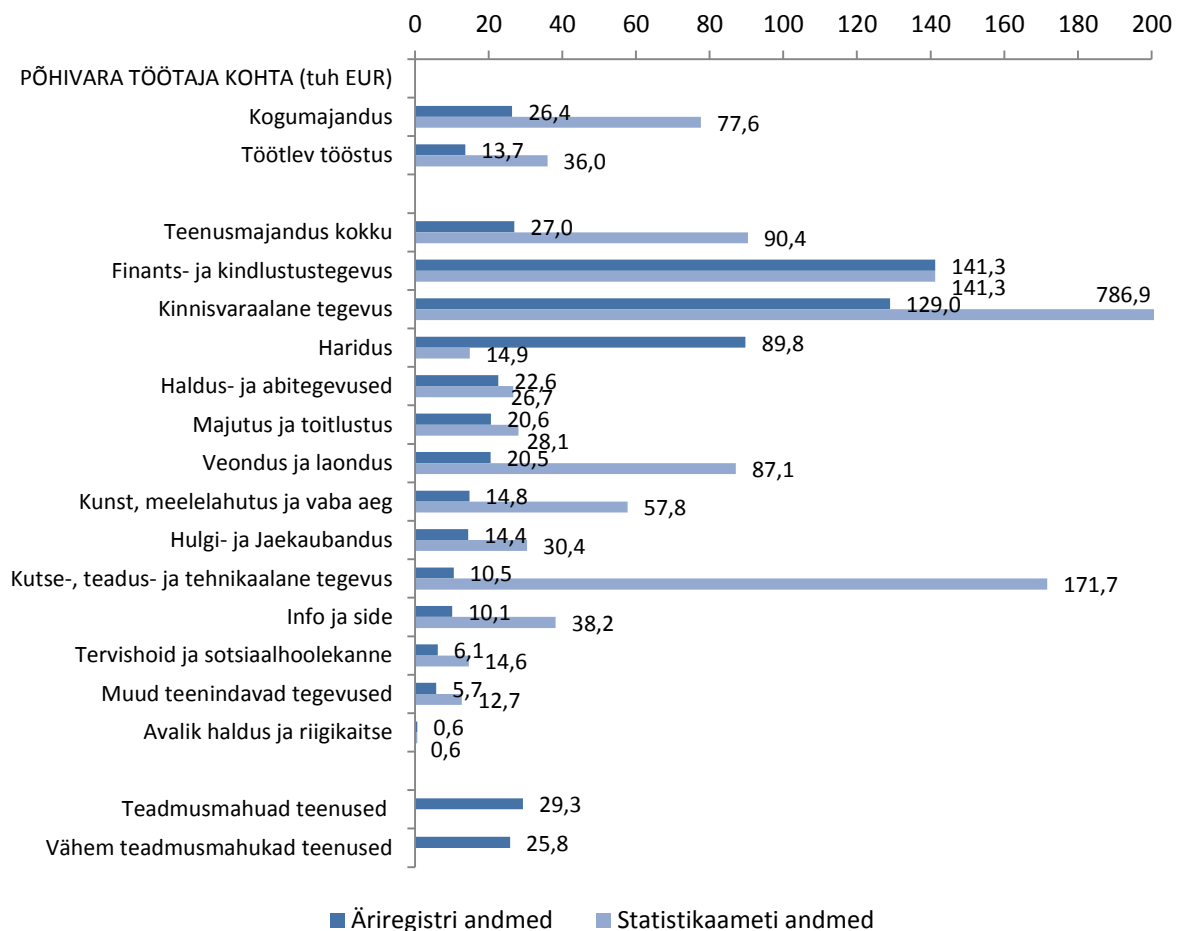
Üheks oluliseks sektori tasandi konkurentsivõimet iseloomustav indikaator on ka keskmine tööjõukulu töötaja kohta. Statistikaameti andmetel oli aastal 2010 teenusmajanduse allharudest suurim tööjõukulu info ja side valdkonnas, järgnesid kutse-, teadus ja tehnikaalane tegevus ning veondus ja laondus. Madalaim oli keskmine tööjõukulu avaliku halduse ning muude teenindavate tegevuste valdkonnas, samuti kinnisvaraalases tegevuses ning majutuses ja toitlustuses.

Äriregistri andmete kohaselt oli keskmine tööjõukulu kõigis harudes mõnevõrra madalam, selle peamiseks põhjuseks võib pidada puuduvaid väärtusi andmetes (eelkõige on paljude ettevõtete puhul puudu töötajate arv) ning teatud määral ka vigu ettevõtete aruandluses. Suurimad erisused kahe andmebaasi osas esinevad info ja side, kutse-, teadus- ja tehnikaalase tegevuse ning veonduse ja laonduse harudes. Äriregistri andmetele tuginedes oli kõrgeim tööjõukulu töötaja kohta tervishoiu ja sotsiaalhoolekande valdkonnas, info ja side ning finants- ja kindlustustegevuse valdkonnas. Väiksema tööjõukuluga valdkonnad ühtivad üldjoontes Statistikaameti andmetel leitud tulemustega – avalik haldus, muud teenindavad tegevused, kunst, meelelahutus ja vaba aeg. Keskmine tööjõukulu ühe töötaja kohta teadmismahukate teenuste osas ületab mõnevõrra vähem teadmismahukate keskmist.

Joonis 3.26 Keskmine töäjökulu töötaja kohta teenusmajanduse harudes (tuh. EUR), deflateeritud – baasaasta 2005

Järgnevalt vaadeldakse ühe töötaja kohta arvestatud põhivara taset. Nimetatud näitaja peegeldab valdkondade suhtelist kapitaliintensiivsust ning majandustegevuse iseloomu – kas teenuse osutamiseks on seotud peamiselt masinad, seadmed jm või on olulisem inimkapital. Nii Äriregistri kui ka Statistikaameti andmete kohaselt on teenusmajandus tervikuna kapitaliintensiivsem kui töötlev tööstus ning kogumajandus. Selle, mitte ootuspärase tulemuse põhjuseks võib pidada mõne teenusmajanduse valdkonna (eelkõige kinnisvaraalane tegevus) väga kõrget põhivara taset, mis mõjutab oluliselt teenusmajanduse kui terviku statistikat. Statistikaameti kohaselt oli ühe töötaja kohta arvestatud põhivara tase 2010. aastal kinnisvaraalases tegevuses ca 786 tuh eur, mis oli ligi 5 korda kõrgem, kui järgnevatel valdkondadel – finants- ja kindlustustegevus, kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus. Madalaim põhivara tase oli Statistikaameti kohaselt muudes teenindavates tegevustes, tervishoius ja sotsiaalhoolekandes ning avalikus halduses.

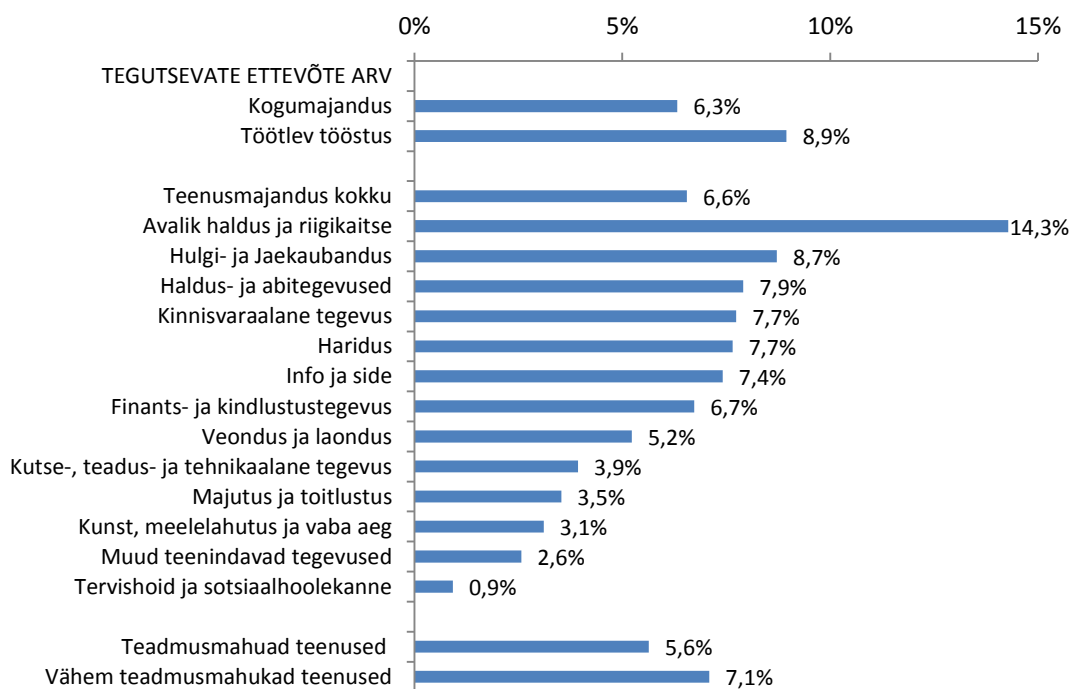
Joonis 3.27 Põhivara töötaja kohta teenusmajanduse harudes (tuh. EUR)

Teenusmajanduse ettevõtete ühiseks tunnusjooneks on suhteline väiksus – aastal 2010 oli keskmise teenusettevõtte suurus 5 inimest (võrdluseks töötlevas tööstuses 17) ning keskmine suurus on ajas langenud (keskmiselt 7 töötajat aastal 2005). Ettevõtete mikroskoopilisus võib tekitada mitmeid probleeme, näiteks välisturgudele sisenemisel. Suurim keskmine ettevõtte töötajate arv on veonduses ja laonduses, majutuses ja toitlustuses ning tervishoiu valdkonnas. Teenusmajanduses tervikuna oli 2010. aastal lisandväärtus töötaja kohta 14,5-16,4 tuhat EUR, mis on samas suurusjärgus töötleva tööstusega. Kõrgeim oli lisandväärtus kinnisvaraalaases tegevuses, info ja side valdkonnas ning finants ja kindlustustegevuses, madalaim valdkondades nagu kunst, meelelahutus ja vaba aeg, majutus ja toitlustus ja muud teenindavad tegevused. Teenusmajanduse keskmine müügitulu töötaja kohta oli 2010. aastal kõrgem kui töötlevas tööstuses ning majanduses tervikuna – seda mõjutab märgatavalt kaubandusvaldkonna suur osakaal (enamasti omab müügitulu kaubandusest suhteliselt madalat lisandväärtust). Suurim tööjõukulu töötaja kohta oli 2010. aastal info ja side valdkonnas, järgnesid kutse-, teadus ja tehnikaalane tegevus ning veondus ja laondus. Madalaim oli keskmine tööjõukulu avaliku halduse ning muude teenindavate tegevuste valdkonnas.

3.5. Välisinvesteeringud Eesti teenusmajanduses

Statistilise ülevaate peatüki lõpetuseks antakse Äriregistri andmetele tuginedes lühiülevaade otseste välisinvesteeringute osakaalust ning selle dünaamikast teenusmajanduse harudes perioodil 2005-2010. Analüüsis on lähtutud enamusosalusest ehk ettevõtte loetakse välisomanduses olevaks, kui väliskapitali osakaal on üle 50%.

Aastal 2010 oli välisomanduses 6,6% teenusmajanduse ettevõtetest, töötlevas tööstuses oli samal ajal välisomanduses ettevõtete osakaal 8,9%. Perioodil 2005-2010 ei esinenud teenusmajanduses trendi välisomanduses olevate ettevõtete osakaalu suurenemise suunas, osakaal on antud perioodil pigem vähenenud (vt Lisa 16). Teatud teenusmajanduse allharudes nagu **kaubandus, haldus- ja abitegevused on välisomanduses ettevõtteid suhteliselt enam**, seevastu mõnes valdkonnas (nt tervishoid ja sotsiaahoolekanne (0,9%), muud teenindavad tegevused (2,6%), kunst, meelelahutus, vaba aeg (3,1%)) on välisettevõtete osatähtsus marginaalne. Teadmismahukates teenusmajanduse harudes oli 2010. aastal välisomanduses ettevõtteid veidi alla 6%, vähem teadmismahukates 7%.

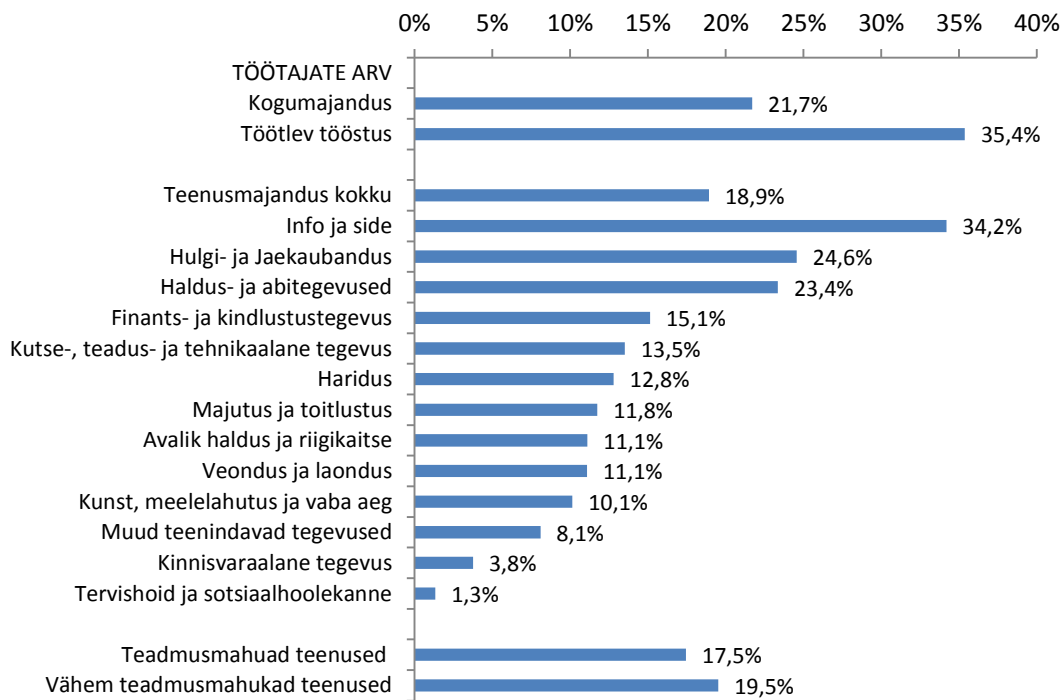

Joonis 3.28 Välisomanduses ettevõtete osakaal tegutsevate ettevõtete arvust, 2010 (Allikas: Äriregistri andmed)

Töötajate arvu osas on välisomanduses ettevõtete osakaal märgatavalt kõrgem. See on küllalt loogiline tulemus - **enamik välisomanduses ettevõtteid on töötajate arvu poolest suured.** Samas on siinkohal erinevused teenusmajanduse ja töötleva tööstuse vahel (välisomanduses ettevõtete osakaaluga võrreldes) veelgi suuremad – töötlevas tööstuses töötas 2010. aastal välisomanduses ettevõtetes ligikaudu 35% töötajatest, teenusmajanduses on vastav osatähtsus vaid 19%. Proportsionaalselt oli 2010. aastal **enim töötajaid hõivatud välisomanduses ettevõtetes info ja side valdkonnas (34%),** kaubanduses

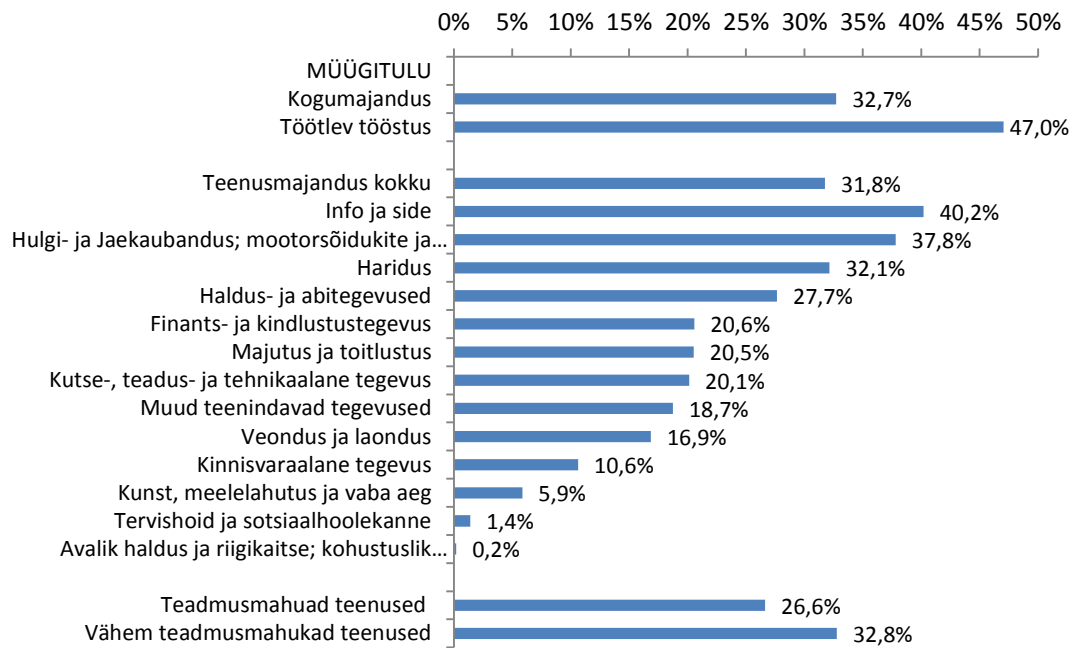
(26%) ning haldus- ja abitegevustes (23%). Olulist erinevust ei esinenud teadmismahukate (17,5%) ja vähem teadmismahukate (19,5%) teenuste vahel.

Vahemikus 2005-2010 on enim kasvanud välisomanduses ettevõtetes töötajate osakaal info ja side valdkonnas, teenusmajanduse kui terviku tulemused on suhteliselt stabiilsed (vt Lisa 17).

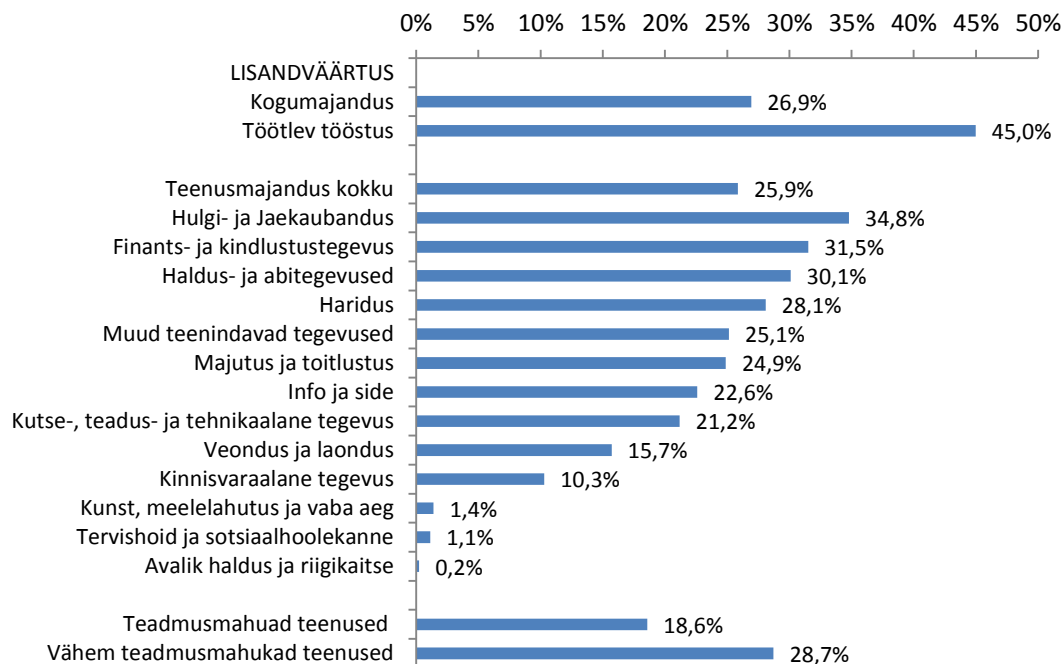
Joonis 3.29 Välisomanduses ettevõtete osakaal töötajate arvust, 2010 (Allikas: Äriregistri andmed)

Välisomandusse kuuluvate teenusmajanduse ettevõtete müügitulu moodustas aastal 2010 ligi 32% kogu teenusmajanduse müügitulust. Sarnaselt töötajate arvuga oli välisomanduses ettevõtete osakaal suurim info ja side valdkonnas ning kaubanduses. Vahemikus 2005-2010 on välisomanduses ettevõtete osatähtsus müügitulus suurenenud 27%-lt 32%-le (vt Lisa 18).

Joonis 3.30 Välisomanduses ettevõtete osakaal müügitulus, 2010 (Allikas: Äriregistri andmed)

Välisomanduses ettevõtete osakaal loodud lisandväärtusest oli müügituluga võrreldes väiksem, mis tuleneb teatud suurte valdkondade (nt kaubanduse, mille puhul tootlikkus on keskmisest madalam) mõjust agregeeritud tulemusele. Välisomandusse kuuluvates teadmumamahukate teenuste valdkondade ettevõtetes loodi 2010. aastal ligi 19% ning vähem teadmumamahukate valdkondade ettevõtetes ligi 29% kogu teenusmajanduse lisandväärtusest.

Joonis 3.31 Välisomanduses ettevõtete osakaal lisandväärtuses, 2010 (Allikas: Äriregistri andmed)

Aastal 2010 oli välisomanduses (väliskapitali osakaal üle 50%) 6,6% teenusmajanduse ettevõtetest. Välisomanduses ettevõtteid on suhteliselt rohkem kaubanduse valdkonnas. Teadmismahukates teenusmajanduse harudes oli 2010. aastal välisomanduses ettevõtteid veidi alla 6%. Enamik välisomanduses ettevõtteid on töötajate arvu poolest suured, mistõttu töötajate arvu osas on välisomanduses ettevõtete osakaal ligi 20%. Proportsionaalselt oli 2010. aastal enim töötajaid hõivatud välisomanduses ettevõtetes info ja side valdkonnas (34%), kaubanduses (26%) ning haldus- ja abitegevustes (23%). Info ja side on ka valdkond, kus vahemikus 2005-2010 on välisomanduses ettevõtetes töötajate osakaal enim kasvanud. Välisomandusse kuuluvate teenusmajanduse ettevõtete müügitulu moodustas aastal 2010 ligi 32% kogu teenusmajanduse müügitulust.

3.6. Statistikaga seonduvad peamised probleemid

Teenusmajandust käsitlev riiklik statistika ei ole täiuslik. Mõlemal käesolevas ülevaates kasutatud andmebaasil on teatavad piirangud, mis takistavad teenusmajandusest täpse ülevaate loomist.

Eesti Äriregistri andmed põhinevad ettevõtete majandusaasta aruannetega kogutaval teabel. Äriregister peaks olema kõige täiuslikum andmebaas Eestis tegutsevate ettevõtete kohta, sest Äriregistris registreerimise nõue on kõigil peamistel majandussubjektidel. Alates 1. jaanuarist 2009 peavad ka kõik füüsilisest isikust ettevõtjad (FIE-d) enne tegevuse alustamist taotlema enda kandmist äriregistrisse ning sama põhimõtte kehtib näiteks ka vabakutselistele loovisikutele. Kuigi seadusemuudatusega laiendati ka aruandluse kohustust ning näiteks seati majandusaasta aruannete esitamise nõue mittetulundusühistutele (MTÜ), siis **endiselt ei sisalda Äriregister mitmeid teenusmajanduse mõistes olulisi subjekte**. Äriregistri andmebaasis ei ole kommertsbankade majandusnäitajaid. Viimaste aruandlusele on oluliselt erinevad nõuded ning nende majandusaasta aruanne ei ole standardne. Äriregistri andmete puuduseks on ka asjaolu, et **aastaruandeid ei täideta korrektselt**. Ühelt poolt jätab väga suur hulk majandussubjekte aruande esitamata (hinnanguliselt kuni 30%) ning samuti on majandusaasta aruannetes tihti vigu. Eriti palju probleeme esines üleminekul elektroonilisele aruandlusele – nt esines kahtlus, et teatud juhtudel olid ettevõtted märkinud töötajate arvu lahtrisse ettevõtte Äriregistri koodi jms.

Samuti on endiselt **mitmeid probleeme seotud EMTAK koodidega**. Alates 1.1.2007 kogutakse tegevusalade andmestikku aktuaalsuse ja olulisuse printsiibil - register peaks näitama tegelikke tegevusalasid, ilma ebaoluliste või olematute tegevusaladeta. Justiitsministri 28.12.2005 määrusega nr 59 kohaselt ei kanta alates 2007. aastast ettevõtja tegevusalasid enam registrikaardile. Kehtiva korra kohaselt saab registrit pidav kohus äriühingu põhitegevusala andmed majandusaasta aruandest. Andmeid ettevõtete tegevusalade kohta uuendatakse majandusaasta aruannete alusel, aruande lisana esitatakse kuni kümme olulisemat tegevusala vastavalt müügitulule ning need tegevusalad peavad olema esitatud klassifikaatori järgi sõnastatult (EMTAK neljanda taseme järgi). Siiski ei taga praegune süsteem, et ettevõtte tegevusalad märgitakse võimalikult täpselt. Sellel on erinevaid põhjuseid. Üheks probleemiks on **ettevõtete vähene motivatsioon aruandlusega tegeleda** (arvestades niigi võrdlemisi suurt aruandluskoormust), probleeme tekitab klassifikaatori keeruline sõnastus ja mõistetavus, klassifikaator ei kata mõningaid tegevusalasid piisavalt täpselt jt. Palju probleeme esines üleminekul EMTAK 2008 klassifikaatorile, mil tekkis väga palju ekslikult kodeeritud ettevõtteid (Eesti loomemajanduse.. 2009).

Teine oluline ettevõtlusstatistika andmebaas on Eesti Statistikaameti poolt kogutav. Statistikaameti ettevõtlusstatistika üldkogumi moodustavad äriettevõtted, mis on kantud Äriregistri andmebaasi alusel moodustatud majanduslikult aktiivsete ettevõtete nimekirja ehk statistilisse profiili. Andmeid kogutakse valikvaatluse teel, kasutatakse stratifitseeritud lihtsat juhuslikku valikut. 20 või enama töötajaga äriühingud kuuluvad valimisse 100%-liselt, väiksemate ettevõtete (alla 20 töötaja) puhul kasutatakse lihtsat juhuvalikut tegevusalade ja töötajate gruppide lõikes. Andmebaasis esitatud andmed on kogutud statistiliste aruannetega „Ettevõtte kompleksne kalendriaasta aruanne EKOMAR”, „Põllumajandus-, metsamajandus- ja kalandusettevõtete majandusnäitajad”. Andmed ei sisalda eelarveliste asutuste ega organisatsioonide, füüsilisest isikust ettevõtjate, talude ega finantsvahenduse tegevusala andmeid, sest neil on teistest ettevõtetest erinev bilansi ja kasumiaruande skeem. Teenusmajanduse kaasatuse probleemid Eesti Statistikaameti andmebaasis tulenevad paljuski teenusettevõtete väiksusest, mistõttu on nad kaasatud juhuvaliku meetodil. Seetõttu on **teenusmajanduse ettevõtteid valimis võrdlemisi vähe**. Järgnevas Tabel 6 on toodud Eesti Statistikaameti ettevõtlusstatistika üldkogum ning vastanute määr.

Tabel 6 Ettevõtete aastastatistika üldkogum ning vastanute määr

	2005		2008		2010	
	Üldkogum	Vastanute määr (%)	Üldkogum	Vastanute määr (%)	Üldkogum	Vastanute määr (%)
Tegevusalad kokku	44094	23,4	58219	17,6	61293	15,1
Töötlev tööstus	5172	43,6	5820	35,3	5868	29,3
Hulgi- ja jaekaubandus	14013	18,5	14575	15,6	13566	15,5
Veondus ja laondus	2855	23,7	3951	17,2	4063	15,3
Majutus ja toitlustus	1620	26,1	1850	18,1	2135	14,2
Info ja side	1492	24,7	2233	17,1	2818	12,9
Kinnisvaraalaane tegevus	2667	16,4	4252	9,4	4656	9,6
Kutse-, teadus- ja tehnikalaane tegevus	5151	13,3	7945	10,6	8739	7,8
Haldus- ja abitegevused	1764	21,4	2777	18,2	4004	11,8
Haridus	428	20,3	646	13,0	801	10,2
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	806	24,2	1032	20,9	1146	19,0
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	377	22,3	748	13,9	1039	9,0
Muud teenindavad tegevused	813	14,8	1217	11,1	1607	7,6

Allikas: Eesti Statistikaamet

Ilmneb, et ettevõtete koguarv (üldkogum) on aastate lõikes kasvanud, kuid valikvaatluse valim ei ole suurenenud samas mahu, mistõttu vastanute osakaal üldkogumist on pidevalt langenud. Samuti on näha olulised kontrastid töötleva tööstuse ja teenusmajandusse kuuluvate valdkondade vahel – tulenevalt tööstusettevõtete suurusest (rohkem enam kui 20 töötajaga ettevõtteid), on nende esindatus oluliselt kõrgem. Näiteks aastal 2005 vastasid (vastanute hulka on arvatud nii need ettevõtted, kes saatsid aruande, kui ka ettevõtted, kes teatasid, et nad polnud aruandeperioodil finantsmajanduslikult aktiivsed) Statistikaameti valikvaatlusele 43,6% töötleva tööstuse ettevõtetest, teenusmajanduse valdkondades jäi

vastav määr 13-26% vahele. Aastal 2010 on teenusettevõtete suhteline kaasatus veelgi kahanenud, näiteks kutse-, teadus- ja tehnikaalase tegevuse valdkonna ettevõtetest vastas küsitlusele vaid 7,8% üldkogumist, kinnisvaraalse tegevuse ettevõtetest vaid 9,6% jne. Seega toetab praegu kehtiv süsteem eelkõige tööstusettevõtetest täpse ülevaate saamist, teenusmajanduse ettevõtete esindatus valimis on võrdlemisi tagasihoidlik. Kuigi teenusmajanduse vähene esindatus valimis ei tähenda automaatselt ebakorrektselt statistikat (valimi põhjal saadud tulemused laiendatakse kogu üldkogumile), siis väikese valimi korral siiski mittedüstemaatiline viga kasvab.

Eesti Statistikaameti ettevõtlusstatistika puuduseks on ka osade valdkondade katmata jätmise. Näiteks puuduvad Statistikaameti ettevõtlusstatistikas teenusmajanduse jaod finants- ja kindlustustegevus ning avalik haldus ja riigikaitse. Samuti on **teatud valdkondade statistika toodud väga üldiselt**, kõrgel agregeerituse tasemel (tihti EMTAK 2-kohalise koodi tasemel), seda põhjendatakse osaliselt andmekaitsereeglitega.

Teenusmajandusest täpsema ülevaate saamist takistab ka praegune statistika kogumise kontseptsioon. Äriregistris on ettevõtted kodeeritud 5-kohalise EMTAK 2008 koodi alusel, mis märgib ettevõtte põhitegevusala. EMTAK-is defineeritud **tegevusala võib koosneda ühest lihtsast protsessist, kuid võib samas katta ka terve rea alamprotsesse**, mis võivad kuuluda klassifikaatorsüsteemi erinevatesse kategooriatesse. Lisaks on paljudel ettevõtetel oma **põhitegevusala kõrval veel mitmeid täiendavaid kõrivategevusalasid**. Statistilise ülevaate koostamisel on **ettevõtted liigitatud vastavasse teenusmajanduse allharusse lähtudes Äriregistris märgitud põhitegevusalast**, seejuures on majandusnäitajad võetud arvesse ettevõtte kogu tegevuse kohta. Statistilise ülevaate koostamine ettevõttest kui tervikust lähtudes ei võimalda paraku teenusmajanduse täpset määratlemist – ühelt poolt on oht teenusmajanduse ulatust üle hinnata (liigitades teenusettevõttes ka kõik need ettevõtted, mille oluline osa tegevusest on seotud teenusmajandusse mitte kuuluvate valdkondadega) ning teiselt poolt on oht teenusmajanduse ulatust alahinnata (jättes arvestamata need ettevõtted, mille puhul teenuste osutamine moodustab väiksema, kuid siiski märgatava osa tegevusest).

Kuigi alates 2007. aastast on ettevõtetel kohustus majandusaasta aruande lisana esitada kuni kümme olulisemat tegevusala vastavalt müügitulule, ei võimalda see teenusmajanduse ulatust täpselt määratleda. **Müügitulu ei ole parim indikaator erinevate kõrval ja põhitegevusalade määratlemiseks**. Rahvusvahelise klassifikaatorsüsteemi NACE kohaselt tuleks põhitegevusalade määratlemisel kasutada lisandväärtust. Kui üksusel on rohkem kui üks tegevusala, määratakse põhitegevusala lisandväärtuse alusel. Teise tegevusala lisandväärtus peab olema väiksem kui põhitegevusala oma jne (NACE Rev. 2 ... 2008). Alles siis, kui põhitegevusala määramiseks ei ole võimalik kasutada lisandväärtust, tuleb kasutada asenduskrITERIUME, millest üheks on müügitulu. Samas võivad sellised asenduskrITERIUMID olla eksitavad juhul, kui asenduskrITERIUMI struktuur ei ole proportsionaalselt sama, mis oleks lisandväärtuse korral (NACE Rev. 2 ... 2008). Kasutades müügitulu lisandväärtuse lähendina, tulebki tähele panna, et müügitulu ja lisandväärtus ei ole teatud juhtudel proportsionaalselt samasugused. Näiteks müügitulu kaubandusest omab tavaliselt madalamat lisandväärtust kui müügitulu tööstusest. Mõne tegevusala puhul on müügitulu aga väga spetsiifiliselt defineeritud, mis teeb võrdluse teiste tegevustega kasutuks, näiteks finantsvahenduse ja kindlustustegevuse puhul. Paljude üksuste tegevusalade hulka kuulub näiteks kaubandus. Sellisel juhul on müügitulu kasutamine lisandväärtuse lähendina ebasobiv. Paremaks indikaatoriks kaubanduse osa määramisel on erinevus müügihinna ja omahinna vahel.

Teenusmajandusest **täpsema ülevaate saamiseks oleks seetõttu vajalik teada statistikat ettevõtete erinevate tegevusalade lõikes** ehk kui palju töajõudu, kapitali ja teisi sisendeid on seotud erinevate tegevusvaldkondadega ning kui suur on erinevate tegevusvaldkondadega loodav lisandväärtus. Paraku **sellist statistikat hetkel ei koguta ning tihti on taoline eristamine ka ettevõtte jaoks äärmiselt keeruline**. Lisaks on tõenäoline, et niigi suure aruandluskoormuse juures¹⁰ täiendavate aruannete kohustuse seadmine tekitab ettevõtetes väga suurt vastuseisu.

Teenusmajandusest **täpsema statistilise ülevaate loomist takistavad riikliku statistikaga seotud piirangud**. Ülevaate loomisel saab tugineda kahele peamisele andmebaasile – Eesti Äriregistri ning Statistikaameti andmetele. Äriregister ei sisalda mitmeid teenusmajanduse mõistes olulisi subjekte - näiteks ei ole esindatud kommertsbankade majandusnäitajaid. Äriregistri andmete puuduseks on ka asjaolu, et aastaaruandeid ei täideta tihti korrektselt, suur hulk majandussubjekte ei esita aastaaruandeid (hinnanguliselt kuni 30%), samuti on majandusaasta aruannetes tihti vigu ja lünki. Eraldi probleem on EMTAK koodidega - praegune süsteem ei taga, et ettevõtte tegevusalad märgitakse võimalikult täpselt. Põhjuseks on ettevõtete vähene motivatsioon aruandlusega tegeleda, klassifikaatori keeruline sõnastus ja mõistetavus, klassifikaator ei kata mõningaid tegevusalasid piisavalt täpselt jt. Teenusmajanduse kaasatuse probleemid Eesti Statistikaameti andmebaasis tulenevad paljuski teenusettevõtete väiksusest, juhuvaliku meetodil satub valimisse suhteliselt väike osakaal teenusettevõtteid (tööstusettevõtete suhteline esindatus on oluliselt kõrgem), samuti on Statistikaameti andmebaasis teatud teenusmajanduse valdkondade statistika toodud väga üldiselt (seda põhjendatakse osaliselt andmekaitsereeglitega). Teenusmajandusest täpsema ülevaate saamist takistab ka praegune statistika kogumise kontseptsioon. Äriregistris on ettevõtted kodeeritud 5-kohalise EMTAK koodi alusel, mis märgib ettevõtte põhitegevusala. EMTAK-is defineeritud tegevusala võib koosneda ühest lihtsast protsessist, kuid võib katta ka terve rea alamprotsesse, mis võivad kuuluda klassifikaatorsüsteemi erinevatesse kategooriatesse (lisaks on paljudel ettevõtetel oma põhitegevusala kõrval veel mitmeid täiendavaid kõrivategevusalasid). Statistilise ülevaate koostamisel on ettevõtted liigitatud vastavasse teenusmajanduse allharusse lähtudes Äriregistris märgitud põhitegevusalast, seejuures on majandusnäitajad võetud arvesse ettevõtte kogu tegevuse kohta. Teenusmajandusest täpsema ülevaate saamiseks oleks vajalik teada statistikat ettevõtete erinevate tegevusalade lõikes, sellist statistikat paraku hetkel ei koguta, tihti oleks taoline eristamine ettevõtte jaoks äärmiselt keeruline ning puudub ka motivatsioon selleks. Eraldi probleem on müügitulu kui indikaatori kasutamine kõrval- ja põhitegevusalade määratlemiseks. Rahvusvahelise klassifikaatorsüsteemi NACE kohaselt tuleks põhitegevusalade määratlemisel kasutada lisandväärtust.

¹⁰ Eesti Statistikaameti andmetel sõltub keskmine aruandluskoormus ettevõtte/asutuse suurusest: vähemalt 50 töötajaga ettevõtete/asutuste keskmine aruandluskoormus on üle kümne korra suurem kui 1–9 töötajaga ettevõtete/asutuste oma. Vähemalt 50 töötajaga ettevõtetest kaks kolmandikku esitab Statistikaametile üle kümne aruande aastas. Kokku kulutasid andmeesitajad 2011. aastal statistikaaruannete koostamisele 67 200 tööpäeva.

4. TEENUSETTEVÕTETEGA LÄBI VIIDUD INTERVJUUDE TULEMUSED

Käesolevas peatükis antakse ülevaade uuringu raames läbiviidud intervjuude tulemustest. Kvalitatiivuuring keskendus teadmusmahukate teenusmajanduse valdkondade klassifitseerimisest ning meditsiini- ja finantsteenuste ning loomemajanduse valdkondade tegevusega seotud probleemidest sügavama ülevaate saamiseks. Kokku viidi ettevõtete juhtidega läbi 15 poolstruktureeritud intervjuud. Lähtuvalt intervjuudes käsitletud teemadest on peatükk jaotatud järgmisteks osadeks:

- teenusmajanduse defineerimine;
- teenusmajanduse klassifitseerimine;
- innovatsioon ja arendustegevus;
- ekspordivõimalused ja arengu takistused;
- koostöö;
- riiklikud toetuskeemid.

4.1. Teenusmajanduse defineerimine

Intervjueeritud ettevõtete esindajad mõtestasid mõiste „teenusmajandus“ lahti peamiselt läbi eituse: see ettevõtlus, mis ei ole tootmine. Olulisena toodi välja vajadus eristada lihtsat teenindust (nt. restorani laua koristamine) ja teadmusmahukat teenust (nt. õigusabi). Ühe intervjueeritu arvates ei tohiks neid kahte vastandada, kuid riik peaks astuma samme just teadmusmahukate teenuste arendamisel. Kuid see ei tähenda tema hinnangul ainult biotehnoloogia või nanotehnoloogia arendamist, vaid teadmusmahukuse suurendamist ka traditsiooniliste sektorite ettevõtetes. Mõnes vastuses kõlas ka mõte, et riik peaks välja valima 4-6 kõrge lisandväärtusega sektorit ning neid eelisarendama, et Eestis tekiks tugevad klastrid, mis oleksid võimelised kasvama suureks nii töötajate arvu, tellimuste mahu kui ka üksikute ettevõtete suuruse mõttes. Eelisarendamisena peeti silmas aktiivset suhtlust sektori ettevõtete juhtidega, selgitamaks, mida saab riik ära teha seadusandluses vms, et nende ettevõtete ekspordi toetada.

Teadusmahuka teenusmajanduse arendamise eesmärkidena nimetasid juhid järgmist:

- tagada Eesti teenusettevõtetes töötavatele inimestele hea ettevalmistus;
- suurendada ettevõtete võimet teenida töö eest kõrgemat tasu;
- arendada ettevõtete ekspordivõimekust;
- suurendada ettevõtete töö efektiivsust;
- suurendada “targema töö” osakaalu.

4.2. Teenusmajanduse klassifitseerimine

Küsitletud juhtide hinnangul vastavad EMTAKi kategooriad üldjoontes ettevõtete tegelikule tegutsemisvaldkonnale. Samas tõdesid ettevõtete esindajad, et kõigi kvalitatiivanalüüsi kaasatud valdkondade puhul esineb klassifitseerimise osas mõningaid probleeme. IT valdkonnas nägid intervjueeritud probleemina seda, et sama klassifikaatori alla on koondatud nii tarkvara kui riistvara müük, mistõttu ei eristu praeguse klassifikatsiooni järgi ka tarkvaraettevõtete oma toodete müük

programmeerimisteenuse müügist. Arhitektuuri valdkonna puhul on keeruline eristada sisearhitektuuri ja sisekujundust, mis on väga erinevad valdkonnad. Spa turismi puhul suudavad ettevõtted küll lahterdada oma tegevused majutuseks ning raviprotseduurideks, kuid tegelikult tegeletakse peamiselt paketimüügiga ja otseselt majutusteenust sisuliselt ei müüda. Meditsiini valdkonnas on mõnel puhul keeruline eristada teadmismahukate teenuste müüki. Näites ühe meditsiiniteenuste ettevõtte kogu tegevus mahub laboriteenuste kategooria alla, aga sellest 25% on tegelikult klassifitseeritav ka teadmismahuka biotehnoloogia arenduse alla (ettevõtte enda poolt arendatud unikaalsetel lahendustel põhinevad testid) ehk ettevõtte tegevusala võib koosneda ühest laiemast protsessist, mis võib samas katta mitmeid alamprotsesse, mis omakorda võivad kuuluda klassifikaatorsüsteemi erinevatesse kategooriatesse. Hetkel mainitud ettevõtte teadmismahuka biotehnoloogia arenduse osa aruannetes ei erista.

Vaatamata mõningatele ebatäpsustele ei peaks riik ettevõtete juhtide arvates mitte muutma EMTAKi koode, vaid koguma vajalikke andmeid näiteks majandusaasta aruannetes täiendavate kohustuslike lisade kaudu. Põhimõtteliselt on ettevõtted suutelised esitama andmeid erinevate teenusegruppide lõikes, aga nad on valmis seda tegema vaid juhul, kui aruandluskohustus ja -maht riigi ees oluliselt ei suurene. Juhtide arvates oleks statistilise aruandluse mahu vähendamine võimalik, kui riik kasutaks ära kõiki IT-võimalusi ning ettevõtted ei peaks erinevatele riigiasutustele esitama samu andmeid mitu korda. IT-võimaluste ja ametkondade koostöö puhul töid mitmed intervjuueeritud juhid välja probleemi, et riigi kaks ametit (Statistikaamet ja Maksu- ja Tolliamet) võiksid omavahel tihedamalt suhelda ja e-Riigis andmeid vahetada.

Statistikaameti poolt kogutavate andmete teemal ütlesid mitmed ettevõtted, et:

- nad ei saa aru täpselt, milliste otsuste tegemiseks andmeid kogutakse;
- nad ei näe, kuidas saaks riiklikust statistikast lähtudes ettevõttele olulisi järeldusi teha so nad ei saa mahuka statistika esitamise eest riigilt midagi vastu.

Ettevõtted on huvitatud turu trendide jälgimisest, aga nad ei näe, et praegu riiklikult kogutavad andmed neile seda pakkuda saaksid. Ainsa erandina avaldatava statistika oluliselt rollist ettevõtte strateegiliste otsuste langetamisel tõi üks juht välja Konjunktuuriinstituudi poolt avaldatava indeksi, mis mõõdab juhtide arvamust nende ettevõtte ja sektori järgmise 6 kuu trendide kohta. Juhi sõnul ennustas indeks üsna täpselt nõudluse muutusi äriturul nii enne kui pärast finantskriisi.

Finantssektor on analüüsitud valdkondadest ainus, kus regulaarsemalt jälgitakse riiklikke andmeid. Enamasti eelistatakse juhtide sõnul Eesti Statistikaameti andmebaasile riikidevahelist võrdlust pakkuvaid rahvusvahelisi andmebaase (nt. *The World Bank Database* jt).

Küsitletud ettevõtete juhtide sõnul saavad nad riikliku statistika asemel endale vajaliku informatsiooni peamiste konkurentide majandusaasta aruannetest, meediast ja teiste ettevõtete juhtidega suhtlemisest.

EMTAK klassifikaatorid ei ole ettevõtete jaoks olulised, sest konkurentide kohta saadakse infot majandusaasta aruannetest või muudest allikatest. Ettevõtted ei usu, et Statistikaameti poolt kogutud andmed saaksid aidata neil teha ettevõtte jaoks olulisi otsuseid. Ettevõtted ootavad, et valitsus, ministriumid ja riigiametid selgitaksid, milliste otsuste tegemiseks ettevõtetelt kogutud andmeid kasutatakse. Täiendavate teenusmajanduse näitajate kogumine eeldab praeguse aruandluskohustuse vähendamist, mis ettevõtete juhtide arvates on võimalik läbi IT-lahenduste parema kasutamise.

Ettevõtte juhtide arvates oleks hädavajalik Maksu-ja Tolliameti ning Statistikaameti tihedam koostöö andmete vahetamisel.

4.3. Innovatsioon ja arendustegevus

Kõik intervjuueeritud ettevõtted tegelevad pidevalt oma teenuste, toodete ja teenusprotsesside arendusega. Eraldi märgiti mitme ettevõtte poolt kvaliteedijuhtimise süsteemi rakendamist ja arendamist kui olulist osa pidevast arengust ja uuendustegevusest.

Analüüsitud valdkondadest on eelkõige IT ja meditsiini valdkonna ettevõtetel võimalik lisaks teenusele arendada ka tooteid globaalsele turule. Globaalsele turule minemisel pidasid intervjuueeritud tähtsaks õige suurusega niši valimist, mis oleks piisavalt suur, et teenida tasa investeringud, kuid samas piisavalt väike, et ettevõtte suudaks saavutada piisava turuosa. Juhtide sõnul on oluline aru saada, mida oma toote arendamisele ja müümisele keskendumine endaga kaasa toob. Küsitletud ettevõtete seas oli mitu teenusettevõtet, kes on võimelised arendama tooteid, mida oleks võimalik müüa globaalsel turul. Need ettevõtted on aga keskendunud igale kliendile unikaalse teenuse pakkumise ärimudelile. Kui selle protsessi käigus tekib lahendus, mida on võimalik pakendada ja tootena müüa, siis võidakse seda teha, aga eraldi oma toote arendusele ei keskenduta. Ettevõtete juhtide sõnul võib toote arendus olla küll väga pikas perspektiivis skaleeruvam, aga tegemist on selgelt riskantse valikuga ning ettevõttel on lihtsam konkurentsielist saavutada ning käivet ja kasumit kasvatada teenusepakkujana.

Samas nentisid enamik intervjuueeritud ettevõtete juhte, et radikaalselt uute teenustega on analüüsitavates valdkondades pea võimatu välja tulla (eelkõige finants- ja loomemajanduse valdkonnas). Küll aga on võimalik IT-lahenduste abil muuta olemasolevad teenused konkurentidega võrreldes kiiremaks ja efektiivsemaks.

Intervjuueeritute hinnangul on mõneti erinevaks valdkonnaks meditsiiniteenused. Kuigi tõdeti, et üldiselt on ka seal teenus seadmete põhine ja paljudes valdkondades Eesti ettevõttel endal seadmeid arendada ei ole mõtet. Samas on Eesti ettevõtetel võimalik arendada näiteks teste molekulaarbioloogias, mikrobioloogias ja onkoloogias. Leiti, et nendes valdkondades võib arendustegevus anda eelise rikkamate konkurentide ees. Suuremate rahaliste võimalustega konkurendid ostavad uue testi tegemiseks tihti uue seadme. See muudab aga testi hinna kallimaks, võrreldes sellega, kui arendada välja lahendus, mis võimaldab sarnast testi läbi viia olemasoleva seadmega. Intervjuueeritute sõnul on meditsiiniteenuste valdkonnas oluliseks võimaluseks ka testi tulemuste raportite arendamine ja tulemuste põhjal soovitude andmine. Geneetiliste testide ja vereproovide kombineerimine on keeruline ja suuri teadmisi nõudev. Küll aga on lihtsamalt ning väiksemate investeringutega võimalik koostada algoritme ja automaatseid raportite generaatoreid, mis aitavad andmeid tõlgendada ning kõigile osapooltele arusaadaval viisil presenteerida.

Uuendustegevusega seonduvalt tõstatus IT-arenduste temaatika. Mitu ettevõtet kurtsid, et Eestis on keeruline leida usaldusväärset IT-partnerit, kelle tööde hinnatase võimaldaks vajalikud lahendused välja arendada. Mõne ettevõtte puhul on IT-lahenduste arenduse venimine põhjustanud ettevõtte teenuste arenduse peatumist või märkimisväärset edasilükkumist.

Ühe ettevõtte juhi sõnul on tarkvara kasutusele võtmisest olulisem siiski arusaamine, et tegevuse tehniliselt korrektne täitmine ei ole veel teenus. Märgitakse, et teenuse pakkumine tähendab lähtumist kliendi ootustest, sujuva logistika ja infoliikumise korraldamist, vajaliku IT-toe ja ühilduvuse pakkumist ning hoolitsemist selle eest, et teenus aitaks kliendil oma eesmärgi saavutada. See tähendab, et kliendi ootused tuleb ära defineerida ka väljaspool numbrilist väärtust. Intervjueeritu sõnul peaks teenusettevõtte enda jaoks sõnastama kliendile antava lubaduse. See lubadus kirjeldab kliendile ja ettevõtte töötajale, miks ja mida keegi teeb. See lubadus on püramiidi tipp ja kõik ettevõtte muud tegevused toetavad selle lubaduse saavutamist - nii logistika, autojuhtide ja sekretäride poolt pakutav teenindus, IT ühilduvus, turundusmaterjalid kui koolitused peavad toetama kliendile antava lubaduse saavutamist.

Ettevõtte juhi sõnul tähendab taolise muutuse tegemine n-ö ajupesu terves organisatsioonis. Antud ettevõtte kasutas sellise muutuse tegemiseks ka väliseid konsultante. Protsessi käigus defineeriti ümber iga ametikoha eesmärgid ja tegevused, mida konkreetne isik teeb, et täita kliendile antud lubadust. Selline revolutsiooni tegemine inimeste mõttemaailmas võtab juhi sõnutsi vähemalt aasta-poolteist.

Tulenevalt teenuse arenduse iseloomust leidsid mitmed ettevõtted, et investeringute tasuvust on raske konkreetsetes numbrites mõõta. Arendustegevuse tulemuslikkuse peamiseks mõõdikuks pidasid suurem osa intervjueeritud "kõhutunnet". Vaatamata keerukusele tasuvuse hindamisel, leidsid juhid, et arendust ei saa ka tegemata jätta, sest muidu jäädaks konkurentidest maha.

Teenuste arendus ettevõtetes on pidev, aga enamikul ettevõtetel ei ole konkreetseid numbrilisi eesmärgi uute toodetega turule jõudmiseks. Investeringuid teenuse arendusse on keeruline siduda kohese tuluga, mistõttu nende tasuvust hinnatakse pigem „kõhutunde“ järgi. Teenuse arenduses ei saa paljudes sektorites tulla turule radikaalselt uute teenustega. IT-lahendustel on oluline roll teenusettevõtete muutumisel konkurentsivõimelisemaks. Eestis on intervjueeritute sõnul raske leida usaldusväärset IT-partnerit. Lisaks tehnilistele võimalustele on teenusettevõtte konkurentsivõime tõstmisel oluline lähtuda kõigis oma tegevustes kliendile antavast lubadusest.

4.4. Ekspordivõimalused ja arengu takistused

Küsitletud ettevõtete puhul oli praegune ekspordi osakaal väga varieeruv - alates 10-st kuni 100 protsendini. Enamik ettevõtteid nägi konkreetseid võimalusi oma ekspordikäibe suurendamiseks ning oli asunud neid võimalusi ka realiseerima. Näiteks töötasid kaks ettevõtet selles suunas, et kahekordistada lähima paari aastaga oma ekspordikäibe. Ühel juhul tähendaks see ekspordikäibe kasvu 30%-ni käibest ja teisel juhul 70%-ni. Kasvuvõimalusi nägid ka regionaalsed ettevõtted, kes teenuse eripära tõttu ei saa muutuda globaalseks. Juhid leidsid, et kasvu saab teostada nii olemasoleval turul uute klientide leidmise abil kui olemasolevate klientidega koos kasvamise kaudu.

Peamiseks turunduskanaliks on intervjueeritud ettevõtete puhul isiklik müük läbi isikliku kontaktivõrgustiku. Enamik intervjueeritute märkis, et võrgustiku ehitamine võtab aega ning potentsiaalsete klientide külastamisel ei ole kohest ja otsest mõju müügi kasvule. Lisaks mainiti, et teenuste puhul ei saa kliendid teenust lattu osta ning seetõttu võetakse teenusepakkujaga ühendust alles siis, kui vajadus teenuse järele tekib. Seetõttu ühe ettevõtte juhi sõnul tema turunduskulude tasuvust ei mõõda. Oluliseks põhjuseks mõõtmisest loobumisel peeti ka kontaktide tekkimise juhuslikkust. Mitmed ettevõtted tõid näiteid, kus parimad kontaktid ja pikaajalisem koostöö on tekkinud lennujaama baaris või

sadamas bussijuhtidega suheldes. Ainus konkreetne soovitus juhtidelt kontaktvõrgustiku loomiseks on, et tuleb olla nähtav nii veebis kui valdkonna üritustel, olla avatud uutele võimalustele ning kasutada maksimaalselt ära referentstõid.

Ürituste mõttes peeti messide asemel paremaks turunduskanaliks valdkondlikke konverentse, kus tutvustatakse viimaseid arenguid ja trende. Riigi toel ollakse valmis messidel käima, aga oma raha eest eelistatakse külastada konkreetseid ettevõtteid või erialakonverentse. Finantsvaldkonnas toodi välja ka uus trend: mini-seminarid. Sellistel üritustel osaleb 20-30 inimest ning tegemist on spetsiaalselt valitud ettevõtete juhtkonna esindajatega. Vastanute sõnul võimaldab mini-seminaride formaat sõlmida tugevamaid kontakte oluliselt paremini kui suurte konverentside või messide keskkond.

Tehnoloogiapõhises ja turisminduse valdkonnas nimetasid juhid ühe võimalusena ka konverentsiturundust, kus valdkonna ettevõtted (konkurendid) sponsoreerivad klientidele konverentsi või tutvustusürituse korraldamist. See on ühtlasi platvorm, kus lisaks klientidega suhtelemisele on ettevõtetel võimalus jagada omavahel kogemusi ning näha arenguid valdkonnas. Samas nenditi, et taoliste ürituste edukus sõltub tugevasti sihtriigi kultuurikontekstist ning Eesti tuntutusest.

Loomemajanduse ettevõtete esindajad leidsid, et oluliseks nähtavuse saavutamise ja tulu allikaks on konkurssidel osalemine. Idee- ja kavandi konkursside võidud töötavad nii referentsina kui võivad viia ka suuremahuliste tellimusteni.

Enamiku intervjueritute sõnul eelistavad konservatiivsete Euroopa turgude ärikliendid teenuseid ostes pika ajalooga kohalikke ettevõtteid. Leiti, et kui pakutava teenuse puhul ei ole tegemist maailmatasemel unikaalse tootega, on välisriigis oma brändi alt teenuse müümine väga keeruline ja aeganõudev. Kaks ettevõtet olid seetõttu laienemiseks valinud välisriigi ettevõtte ostmise strateegia. Mõlema ettevõtte juhid nentisid, et nende ettevõtte puhul oli see parim ja kiireim lahendus.

Meditšiinivaldkonnas pidasid ettevõtete juhid oluliseks turunduskanaliks ka klientide ja kasutajate harimist - see tähendab, et ettevõtte peab regulaarselt korraldama koolitusi ning õppeüritusi. Märgitakse, et kui meditsiiniettevõtte on omas valdkonnas ekspert, siis kutsutakse nende esindajaid ka erinevatele sihtgrupi seminaridele ja konverentsidele esinema. See omakorda võimaldab vähendada vajadust ise koolitusüritusi korraldada.

Konkurentsieelis välisturul sõltub lisaks valdkonnale ka ettevõtte ärimudelist. Regionaalsete ettevõtete jaoks on vastajate hinnangul kaks peamist konkurentsiallikat: kohalike olude teadmine ja füüsiline lähedus. Intervjueritute sõnul on kohalike olude teadmine oluliseks konkurentsieeliseks eelkõige nende klientide jaoks, kes tegutsevad siinses regioonis või tulevad siia mõnda tehingut tegema, kuid ei soovi kulutada aega olukorra tundma õppimiseks (nt. õigus- ja finantsteenused).

Füüsiline lähedus koos kliendi poolt tajutud kõrgema kvaliteedi või soodsama hinnaga võimaldab pakkuda regionaalseid meditsiini-, tervise- ja heaoluteenuseid (nt. meditsiinilised testid, spa). Juhtide sõnul ei ole paljud kliendid selliste teenuste puhul nõus kaugele reisima ning konkurents on geograafiliselt üsna piiratud.

Intervjueritud märkisid, et globaalselt tegutsevad ettevõtted pakuvad kas tehniliselt või disainiliselt unikaalseid teenuseid ja lahendusi või pakuvad oma arendusmeeskonna kompetentse riikides, kuhu

paljud konkurendid ei riski siseneda (nt IT ja arhitektuuri valdkonnas). IT valdkonna ettevõtete sõnul tekitab vajaduse liikuda kõrgema riskiga arenguriikidesse Euroopa äriklientide ja avaliku sektori konservatiivsus teenuste ostmisel. Eesti IT-ettevõtetel on võimalik näiteks tegutseda edukalt Araabia või Gruusia riiklike süsteemide arendamise pakkumistel, sest seal ei ole väga palju konkureerivaid ettevõtteid, kel oleks referentse ette näidata ning kes oleksid valmis taluma nende riikide arengust või kultuurist tulenevaid riske. Üks juht tõi välja, et sellised riigid võimaldavad küll teenida kõrgemaid marginaale ning saavutada kasvu, aga need on siiski kõrge riskiga ning nende osakaalul ettevõtte käibes ei lasta muutuda väga suureks.

Peamiseks raskuseks teenuste ekspordil pidasid intervjueritud usalduse tekitamist sihtriigis, usaldusväärsete partnerite leidmist ning isiklike kontaktide loomist. Üks ettevõtte tõi näite, et nad on loobunud Indias partneri otsimisest, sest senised katsed on kõik ebaõnnestunud. Ettevõtte on lahendanud selle probleemi hetkel sel viisil, et India kliente teenindatakse Eestist. Teenusmajanduse ettevõtted ootavad ka riigilt suuremat tuge – seda mitte rahalises vormis, vaid eelkõige selles võtmes, et ettevõtjaid tunnustataks senisest enam. Väga oluliseks peeti ka seda, et Eestist oleksid head lennuühendused suurematesse Euroopa linnadesse. Lisaks märgiti, et eksportivate ettevõtete jaoks oleks oluline võimalus suhelda riigiga inglise keeles, sh esitada majandusaasta aruandeid inglise keeles.

Eksporti takistavate teguritena toodi veel välja järgmist:

- **Arenduse teostamine piiratud ressursidega** – enamikul ettevõtetest puudusid suured ressursi puhvrid ja mitmed vabad töötajad, kes saaksid põhitööna tegeleda ainult uute asjade katsetamise ning kontaktoõrgustiku arendamisega. Näiteks peavad ettevõtete juhid pidevalt valima, kui suure osa töötajate ajast jätta olemasolevate klientide teenindamiseks ning kui palju on võimalik kulutada välisriikide konverentsidele, messidele ja potentsiaalsete klientidega kohtumistele.
- **Kvalifitseeritud tööjõu puudus** – mitmete eri valdkondades tegutsevate ettevõtete juhid nimetasid olulise probleemina kvalifitseeritud tööjõu puudust. Tööjõu puuduse tõttu ei võta ettevõtted vastu kõiki tellimusi, mis nendeni jõuavad. Tööjõupuuduse probleemi on keeruline lahendada ka kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu sisse toomise abil, sest ettevõtjate sõnul ei ole Eesti riik teinud seda protsessi ettevõtte jaoks mugavaks.
- **Eesti ettevõtete vähene julgus ennast esile tõsta** – üks ettevõtte tõi näiteks, kuidas paar aastat tagasi IT demokeskuse jaoks tutvustava stendi kokkupanemisel selgus, et enamikul IT-firmadest puuduvad demovideod või atraktiivsed digitaalsed materjalid enda tehtud lahendustest. Samuti ei uskunud mitmete IT-firmade juhid, et nad selliseid materjale tegema peaksid, sest kliendi tellimisel tehtud tööd ei olevat väga huvitavad ega vääriksid esile toomist. Sedasi vastati isegi neil juhtudel, kui lahendused olid tehtud rahvusvaheliselt tuntud organisatsioonidele või ettevõtetele.

Enamik küsitletud ettevõtteid soovib jätkata ekspordi osakaalu olulist suurendamist. Ekspordi mitmekordistamise võimalusi näevad nii regionaalsed kui globaalsed ettevõtted. Tulenevalt ärimudelitest ja teenuste iseloomust on peamiseks välisurgudele laienemise võimaluseks isiklik müük

ja tugev kontaktvõrgustik või välisriigi ettevõtte ostmine. Peamiseks konkurentsieeliseks on kas piirkonna ettevõtete vajaduste tundmine või spetsiifilised teadmised ning võimekas meeskond.

4.5. Koostöö

Enamik intervjueritustest märkis, et üldiselt soovivad ettevõtted iseseisvalt hakkama saada ning enamasti ei ole ettevõtetel pikaajalist ja strateegilist koostööpartnerit, kellega ühiselt tegutsedes tekiks tugev sünergia. Juhtide sõnul ostetakse vastavalt vajadusele sisse teenuseid, tehakse teatud määral koostööd ülikoolidega ning seistakse oma huvide eest läbi liitude.

Olulise koostööpartnerina töid mitmed ettevõtted välja kliendid. Nende vajadused on uute teenuste ja toodete arendamise aluseks. Samas mainis ühe ettevõtte juht, et kliendid ei tule vabatahtlikult ja regulaarselt oma vajadustest ja soovidest rääkima ning klientidelt info saamiseks peab ettevõtte ise aktiivselt vaeva nägema.

Koostööpartneritena nimetati ka erinevaid teenuse pakkujaid nagu IT-arendajad ja -konsultandid. Konsultantide puhul oli ettevõtte juhtidel erinevaid kogemusi ja rahulolu konsultantidega sõltus kõige enam juhtide ootustest ning konsultatsiooni teemast. Üks juht leidis, et konsultantidel puudub nišivaldkondade nõustamiseks vajalik teadmine. Teine leidis, et ilma konsultandi kaasamiseta oleks olnud väga raske viia organisatsioonis läbi muutusi ja jõuda kliendikesksusele igas tegevuses.

Juhtide arvamus IT-arenduse kohta selgitati ka eelnevas innovatsiooni peatükis. Siinkohal tasuks välja tuua, et mõned intervjueritud ettevõtted omavad enda IT arendustiimi, kellele palgatakse vastavalt vajadusele juurde IT-firmasid. Üks ettevõtte kasutas ka lahendust, kus IT arendustiimi moodustas ettevõtte ise ning vajalikud spetsialistid palgati projekti ajaks erinevatest IT-firmadest. Nimetatud ettevõttel on endal piisavalt tugev projektijuhtimise kompetents, et IT arendust selliselt teostada.

Mõne intervjueritu poolt nimetati ka koostööd teadusasutustega, aga pigem oli see aktiivsem hariduse valdkonnas. Koostöövormidena hariduses nimetati loengute andmist ülikoolis, ainekursuste toetamist ja stipendiumite maksmist, üliõpilastööde konkursside toetamist, finantsvaldkonnas õppematerjalide väljatöötamist ja gümnaasiumi õpetajatele täiendõppe pakkumist. Samuti on intervjueritud finantsvaldkonna ettevõtted kaasatud finantskirjaoskuse arengukava väljatöötamisse.

Mõned ettevõtted olid arendustöö projektidesse teadlasi kaasanud. Kaks juhti leidsid, et arenduskoostöö ülikoolidega on keeruline, sest teadlastel on teistsugused prioriteedid ja enamasti on parimad teadlased ülekoormatud. Märgiti, et teadlastel ei ole eriti motivatsiooni kaasa mõelda teemadel, mis ettevõtteid huvitavad, sest nad on motiveeritud artikleid publitseerima ja granditaotlusi kirjutama. Selle tulemusena on ettevõtetel raskusi saada ülikoolist arendustulemusi vastavalt ettevõtete ootustele ja algsetele kokkulepetele.

Erialaliidud ja koostöö liitude raames toimivad ettevõtete sõnul vaid mõnes valdkonnas. Üheks valdkonnaks on IT ja teiseks on spa turism. Mõlemal juhul investeerivad valdkonna ettevõtted ühiselt, et tõsta Eesti ettevõtete nähtavust välisriikides ning vahetavad informatsiooni, mis aitab neil paremini konkureerida. Teistes valdkondades ei ole ettevõtete vahel piisavalt usaldust, et nad oleksid valmis ühiselt investeerima arendus- või turundustegevustesse.

Erialaliidud ja tihe koostöö liitude raames toimib intervjueeritud ettevõtete sõnul vaid mõnes valdkonnas. Analüüsitud valdkondadest on juhtide sõnul üheks selliseks IT ja teiseks on spa turism. Mõlemal juhul investeerivad valdkonna ettevõtted ühiselt, et tõsta Eesti ettevõtete nähtavust välisriikides ning vahetavad informatsiooni, mis aitab neil paremini konkureerida. Teistes valdkondades ei ole intervjueeritute sõnul ettevõtete vahel piisavalt usaldust, et nad oleksid valmis ühiselt investeerima arendus- või turundustegevustesse ja omavahel klientide kohta infot vahetama.

Aktiivse algatusena nimetati ka Teenusmajanduse Koda. Juhtidelt küsiti arvamusi ka teenusmajanduse valdkonna kõneisikute ja arvamusiidrite kohta, kes võiksid valdkonda arendada. Juhtide sõnul oleks peamiseks kriteeriumiks kõneisiku valikul tema senised saavutused omas valdkonnas või praegune aktiivne tegevus. Organisatsioonide tasemel pakuti välja, et kõneisikuteks võiksid olla ka Arengufondi juhid ja EASi juht. Kuigi EASi juht ei ole sellistel teemadel sõna võtnud, siis ühe ettevõtja sõnul võiks olla see tema roll.

Persoonidena nimetati: Kaidi Ruusalepp, Peeter Saks, Priit Põldoja, Indrek Neivelt, Ville Jehe, Kristel Kivinurm-Priisalm, Viljar Arakas, Allar Jõks, Sten Tamkivi, Rain Rannu, Linnar Viik.

Eesti ettevõtted üritavad iseseisvalt hakkama saada ja strateegilisi partnereid, kellega koostöös tekib sünergia, ei osata välja tuua. Koostöö ülikoolidega on peamiselt hariduse valdkonnas. Tugev koostöö erialaliitude raames tundub toimuvat vaid mõnes üksikus valdkonnas. Mõningates välisriikides on keeruline leida usaldusväärset partnerit.

4.6. Riiklikud toetuskeemid

Teenusmajanduse arengu eestvedaja rolli osas oli kahetisi arvamusi. Osa intervjueeritutest oli arvamusel et arengu eestvedajaks peaks olema riigi tasand (valitsus, Riigikogu, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium). Teine osa intervjueeritutest arvas, et praktikas saab areng toimuda vaid siis, kui eestvedajateks on erialaliidud ning regionaalsed üksused nagu maakondlikud arenduskeskused.

Enamike intervjueeritud ettevõtete arvates ei ole tarvis teenusmajanduse toetamiseks luua eraldi struktuuri. Samuti ei pidanud suurem osa intervjueeritutest vajalikuks luua teenusmajanduse ettevõtetele mingeid erilisi reegleid või soodustusi. Eraldi toodi seda välja näiteks loomemajanduse puhul, kus märgiti, et loominguine inimene peab olema ka ettevõtja ning suutma kanda ettevõtja vastutust.

Ettevõtted on riiklikest toetusvahenditest kõige enam teadlikud ekspordi toetuse skeemidest ja arendustöötaja palkamise meetmest, tehnoloogiapõhised ettevõtted on kasutanud ka tootearendusmeetmeid. Intervjueeritute seas valitses lahkarmamus selles osas, milline peaks olema riigi tugi kontaktvõrgustike arendamisel. Positiivsena toodi välja, et Eesti Kaubandus-Tööstuskoja kaudu saab pidevalt informatsiooni riigivisiitidest, millega ettevõtetele on võimalik liituda, samuti on välisriikides asuvad EASi esindajad väga abivalmis ning on ettevõtteid võimaluste piires aidanud. Teisalt leiti, et kõik saatkonnad ei suuda teha sama head ja süstemaatilist tööd kui mõned parimad EASi välisesindajad. Ühelt poolt toodi välja, et riigi esindused erinevates riikides peaksid olema palju enam suunatud Eesti ettevõtete aitamisele ja süstemaatiliselt riigi majanduse jaoks olulise kontaktvõrgustiku arendamisele. Teisalt leiti, et riik ei saa ettevõtete eest suhtlust ja müüki ära teha.

Ühe riikliku ettevõtlust toetava turundusmeetmena pakuti välja **Eesti riigi konverentsiturundus**. Eesti riik peaks mitme juhi hinnangul valima välja suurte rahvusvaheliste organisatsioonide konverentsid või tippkohtumised, mida soovitakse ja ollakse võimelised Eestisse tooma. Suured rahvusvahelised konverentsid võimaldaksid ettevõtetel näidata oma saavutusi ning sõlmida vajalikke esmaseid kontakte. Leiti, et mitmed tänaseks toimunud kõrgetasemelised konverentsid, näiteks küberturbe alal, on näidanud, et see on võimalik ning vajalik tegevus.

Juhtide intervjuude põhjal saab välja tuua mõningaid praktikas kasutatavaid turundus- ja ekspordi suurendamise tegevusi, mida riik otseselt ei toeta:

- toodete ja teenuste disainimist;
- rahvusvahelistest ideekonkurssidest osavõtmist, mis on oluline loomemajanduse turundustegevus (makettide tegemine ja transportimine jms);
- välisfirmade ostmist turule sisenemiseks (nt. info kogumine, reisimine);
- globaalse nišivaldkonna klientide küllastamist, kus sihtriike ei saa piiritleda 2-3 riigiga.

Ülaltoodud tegevusi ei pruugi olla riigil mõistlik kogu ulatuses toetada, kuid juhtide sõnul tasuks kindlasti praktikas edukateks osutunud taktikaid ning nende toetamist kaaluda.

Ettevõtete juhid tõstatasid seoses välisurule liikumise toetamisega ka küsimuse Eesti kodanike valmisolekust loobuda ettevõtetest: kas Eesti riik on valmis selleks, et riigi toel edukalt välisriiki läinud ettevõtted viivad oma peakorterid Londonisse või USAsse? Juhtide sõnul näitab praktika, et peakorter peab klientidele lähedal olema, isegi Eesti siseturu puhul on mitmed Tartus alustanud ettevõtted oma peakorteri üsna varsti Tallinna kolinud.

Mitmed ettevõtted tegid ettepaneku, et riik peaks üksikutest ettevõtetest enam **toetama erialaliite**. Need toetused ei peaks olema nii mastaapsed kui klatri toetused. Küll aga peaksid toetused tugevdama erialaliite ja võimaldama neil kasvada riigile headeks koostööpartneriteks, kes suudaksid uuringutega kogutud faktidele toetudes oma väiteid kaitsta, aidata välja töötada paremaid lahendusi ning sõnastada valdkonna arenguvisionid.

Mitmed juhid tõid välja, et rahast enam on vaja Eesti riigi tippametnike initsiatiivikust ja toetust. Vaja oleks, et riigiametnikud oleksid valmis ja tahaksid tutvustada Eestis tehtud lahendusi ning riigi ja ettevõtete koostöös pakutavaid teenuseid. Ühe juhi sõnul on tal olnud korduvalt juhuseid, kus pärast ministeeriumi tippametnikuga peetud koostöövõimaluste kohtumist selgub, et välisriikide delegatsioonid pole midagi kuulnud ministeeriumi haldusalasse kuuluvatest edukatest IT-lahendustest, mida oleks võimalik välisriiki eksportida.

Kõige selgem nägemus oma valdkonna ettevõtete toetamiseks on finantssektori ettevõtetel. Eelkõige nimetati järgmist:

- Valitsusasutused peaksid sõnas ja teos näitama, et nad usuvad finantsteenuste ekspordi võimalikkusse ja soovivad Eestis näha tugevaid finantsteenuste ettevõtteid lisaks välisomanike käes olevate pankade.
- Leiti, et kui riik tahab mingeid valdkondi või tegevusi eelisarendada, siis tuleb sisse viia erisusi ka maksusüsteemis (nt. kõrgtehnoloogiliste ettevõtete arendamine,

käibemaksusoodustuse sisseviimine finantsteenustele, mis mujal Euroopa riikides on käibemaksuvabad, erialaliidu liikmemaksule maksusoodustus).

- Rahandus-, Sotsiaal- ja Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi rollid on muutunud juhtide sõnul mõnevõrra ebaselgeks. Leiti, et kuigi Eesti finantssektori elujõulisus käib pigem Rahandusministeeriumi alla ja meditsiinisektor Sotsiaalministeeriumi alla, siis ettevõtted on saanud kohati rohkem toetust ja tuge Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumist. Märgitakse, et mõnetine ebamäärasus rollides tekitab segadust ja ettevõtetele ei ole selge, kelle poole pöörduda.
- Finantsvaldkonna ettevõtete juhid leidsid, et Arengufondi puhul tuleks võimaldada investeerimist lähiregiooni ning piirata riigile minev tulumäär näiteks 5%-ga (ülejäätavateks erainvestoritele).
- Korduvalt märkitakse riigiettevõtete börsile viimist ning riigi- ja riigiettevõtete võlakirjade noteerimist Tallinna börsil, mitte Londonis. Antud sammud võimaldaksid juhtide sõnul muuta Eesti kapitaliturud likviidsemaks, mis aitaks kaasa majanduskasvu taastumisele.
- Toodi välja ka mõte, lähtuda ettevõtlustoetuste ja Eesti riigi ettevõtluskeskkonna arendamise prioriteetide seadmisel eri valdkondade maksutulu loomise võimest. Vastajate hinnangul on sama suurusega eksportiv teenusettevõtte käibemaksu laekumise mõttes riigile tulusam kui sama käibega tootmisettevõtte, sest teenusmajanduses on sisendkäibemaksu osakaal oluliselt väiksem.

Olemasolevate toetuskeemide kriitikana märkitakse mitmeid aspekte. Riigi tasandil peeti üheks arengut takistavaks probleemiks teadusmahukaid ülesandeid täita suutvate töötajate Eestisse toomist. Ettevõtete sõnul on see raskendatud nende töötajate puhul, kes on pärit väljastpoolt EL-i. Ühe ettevõtja sõnul on ebamõistlik, et ta on sunnitud panema väga spetsiifilise valdkonna töötaja otsingu kuulutuse kaheks kuuks riiklikule tööbörsile. Juhi hinnangul ei otsi sellise kvalifikatsiooniga inimesed tööd selliselt tööbörsidelt, mistõttu ettevõtte jaoks muutub spetsialisti leidmise protsess vaevaliseks. Protssessi aegluse välja toonud ettevõtte juht märkis, et pärast esimest ebameeldivat katset nad loobusid välisriigist kvalifitseeritud tööjõu palkamisest.

Samuti toodi juhtide poolt välja probleem, et riik ei ole arendanud sotsiaalset keskkonda välisriikide tippspetsialistide koos perekonnaga Eestisse toomiseks. Aktsepteeritava hinnatasega inglise keelsete lasteaedade ja koolide puudus, vähene võimalus inglise keelseks asjaajamiseks Eesti ametiasutustes takistab juhtide hinnangul oluliselt tippspetsialistide värbamist.

EASi toetuskeemide kasutamise kogemus ei ole olnud mitme küsitletud ettevõtete jaoks positiivne. Heideti ette taotluste menetlemise ajamahukust. Üks juht märkis, et kui ettevõtte likviidsus oleks sõltunud toetusest, siis oleks see põhjustanud tõsiseid probleeme. Toetuse saamise järgselt pidas juht probleemiks bürokraatia hulka ning muutuvaid kriteeriume. Ettevõtte juhi arvates kõik väikese- või keskmise suurusega ettevõtted ei ole suuteliselt sellist taotlusprotsessi haldama. Mitu ettevõtet nentisid, et iga aastaga lähevad toetuskeemid üha keerukamaks ja raske on mõista, millised kulud on abikõlbulikud ja millised mitte. Bürokraatia koorma tõttu ning abikõlbulike kulude määramatuse tõttu on mitmete intervjuueeritud juhtide sõnul toetused muutumas ettevõtete jaoks liiga kalliks: neid on võimalik saada ainult siis, kui palgata endale konsultandid või spetsiaalsed töötajad, kes igapäevaselt nõuete jälgimisega tegelevad ning on teadlikud kirjutatud ja kirjutamata nõuetest.

Ettevõtte eksporditegevused erinevad oluliselt EASi skeemidest. Riigi toetuskeemid peaksid mitmete ettevõtete hinnangul üksikettevõtetest enam toetama erialaliite. Rahast enam soovivad ettevõtted, et riigi tippametnikud toetaksid sõnas ja tegudes ettevõtete visiooni teenusmajanduse edendamiseks. Spetsiifilised ettepanekud oma valdkonna edendamiseks on finantssektori ettevõtetel. EASi toetuskeemidele heideti ette väga keerukat asjaajamist, mis on muutumas toetuste taotlemise ettevõtete jaoks liiga kalliks.

5. VEEBIPÕHISE KÜSITLUSE TULEMUSED

Käesolevas peatükis antakse ülevaade uuringu raames Eesti teenusmajanduse ettevõtete seas läbi viidud veebipõhise küsitluse tulemustest. Küsitluse esmaseks eesmärgiks oli selgitada teenuste osakaalu erinevates teenusmajanduse valdkondades tegutsevate ettevõtete tegevuses ning koguda ettevõtetelt laiapõhjalist arvamust ja hinnanguid **teenuste klassifitseerimisvõimaluste täpsustamise** kohta. Uuringu täiendavaks eesmärgiks oli **ettevõtete peamiste edutegurite väljaselgitamine** ning tegevusega seotud probleemide parem teadvustamine.

Kutse uuringus osalemiseks saadeti 3800 ettevõttele ning veebiküsitlusele laekus kokku 269 kvaliteetselt täidetud vastust. Ettevõtete klassifitseerimise temaatikat ning teenuste osakaalu ettevõtte tegevuses käsitlevad küsimused kaasati laiapõhjalisema tagasiside saamiseks lisaks käesoleva uuringu raames läbi viidud veebiküsitlusele ka teiste uuringu teostaja poolt läbi viidud ettevõtete küsitlemist sisaldanud uuringute küsimustikku. Seeläbi saadi nimetatud küsimustele lisaks 685 ettevõtte vastused.

Alljärgnevas analüüsis keskendutakse järgmistele teemadele:

- teenusmajanduse defineerimine;
- klassifitseerimisvõimaluste täpsustamine ja ettevõtete motiveeritus selleks;
- teenuste osakaal ettevõtte tegevuses;
- teenusmajanduse alane teadlikkus;
- vajalik tugisüsteem ja riigipoolne toetus;
- uuendustegevus;
- eksportimine ja takistavad tegurid;
- koostöö ja seda takistavad tegurid.

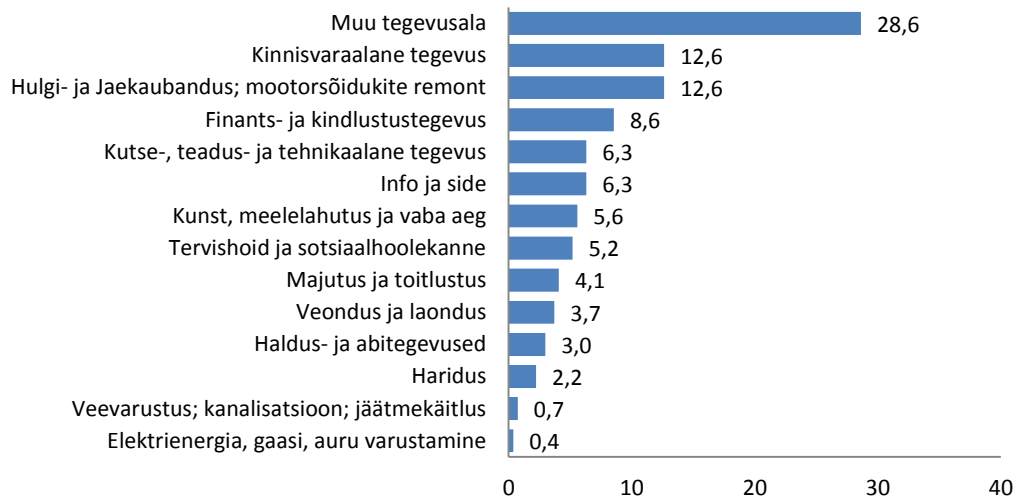
Analüüsis tuuakse välja **tulemused erinevate gruppide lõikes**. Eristamise aluseks on **töötajate arv, välisomanduse osakaal** ja tegevusvaldkond (eraldi tuuakse välja **finantsteenuste, loomemajanduse ja meditsiiniteenuste** valdkonna ettevõtete vastused). Töötajate arvu alusel eristatakse kahte gruppi: kuni 9 (kokku 244 vastajat ehk 88% vastanutest) ning 10 ja enama töötajaga ettevõtted (31 vastajat, 12%). Välisomanduse puhul eristatakse samuti kaht gruppi: ettevõtted, kus puudub välisosalus (244 vastanut ehk 91%) ja välisosalusega ettevõtted (24 vastanut ehk 9%). Finantsteenuste valdkonda kuuluvaid ettevõtteid on valimis 24 (9% kogu valimist), loomemajanduse valdkonna ettevõtteid 30 (11%) ning meditsiiniteenuste ettevõtteid 14 (5%).

5.1. Küsitluses osalenud ettevõtete ülevaade

Küsitlusele vastanud ettevõtjatest suurim osa (28,6%) märkis oma põhitegevusalaks¹¹ „muu tegevusala“, võrdlemisi palju oli ka kinnisvara alase tegevusega seotud ettevõtteid ning hulgi- ja jaekaubandusettevõtteid (12,6%), samuti finants- ja kindlustustegevuse ettevõtteid (8,6%) (vt Joonis 5.1). Väga suur hulk „muu“ vastusevariandi valinuid viitab, et **põhitegevuse määratlemine EMTAKI**

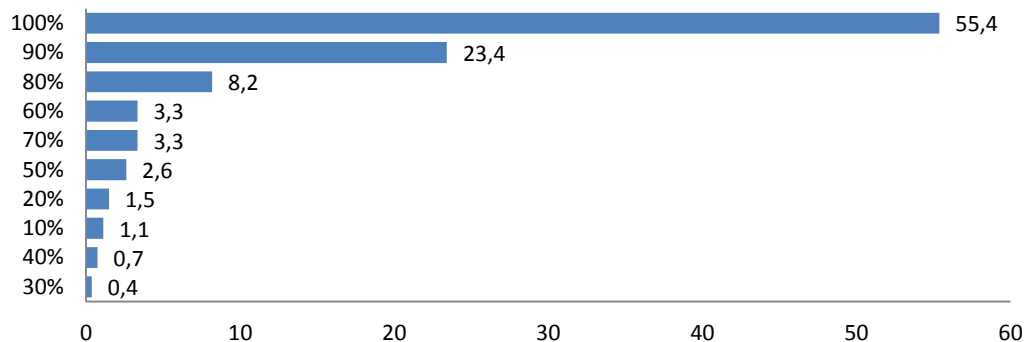
¹¹ Põhitegevusala puhul lähtuti vastaja enda määratlusest, kuivõrd on teada, et Äriregistri andmed ei pruugi adekvaatselt kajastada ettevõtte tegelikku tegevusprofiili.

peakategooriate lõikes valmistab ettevõtetele raskusi. Mitmed ettevõtted olid lisanud variandi „muu“ juurde oma tegevusala täpse kirjelduse, mille põhjal uuringu koostaja määras ettevõtte tegevusala.

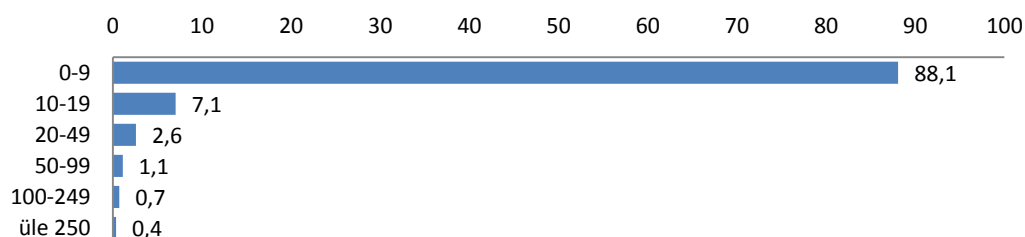
Joonis 5.1 Ettevõtte peamine tegevusala (%), N=269

Uuringus osalenud **ettevõtete tegevus on suuresti põhitegevuse keskne.** Suurel osal vastanutest annab põhitegevusala ka enamiku käibest (vt Joonis 5.2). Kõrvaltegevusaladena märgiti peamiselt erialaseid tehnilisi ja juriidilisi konsultatsioone, projektijuhtimise osutamist, erialaspetsiifilist tõlketeenust jms.

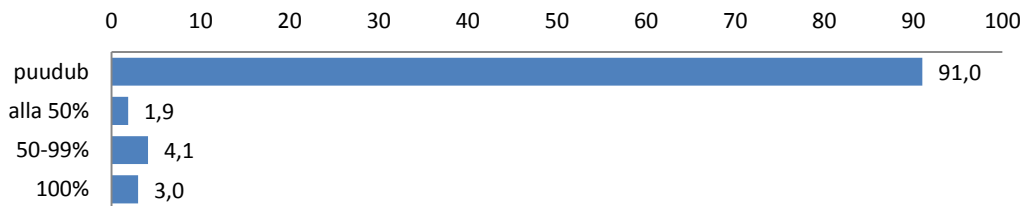
Joonis 5.2 Põhitegevusala osakaal ettevõtte käibes (%), N=269

Valdav osa uuringus osalenud ettevõtetest on **kuni 9 töötajaga (88%)** (vt Joonis 5.3). Küsitlusele vastanud ettevõtete jaotus töötajate arvu järgi iseloomustab eelnevas statistika analüüsis leitud tulemust, et keskmise teenusmajanduse ettevõtte on väga väike (vt Joonis 3.23).

Joonis 5.3 Ettevõtte töötajate arv (%), N=269

Vastanud ettevõtetest **91% põhinevad kodumaisel kapitalil**, ligikaudu 9% ettevõtetest on välisosalusega (teenusmajanduses tervikuna välisomanduses ettevõtete osakaal 6%). (Joonis 5.4). **Välisosalusega ettevõtted on enamjaolt suuremad** - kaheksast uuringus osalenud suurima käibega ettevõttest kaks kuuluvad täielikult välisomanikele ja ühes on välisosaluse suurus 50-99%. Üheksast 100%-selt välisomanikele kuuluvast ettevõttest kaheksa käive on 2011.a olnud suurem kui 250 000 eurot. Samas eestlastest omanikele kuuluvatest ettevõtetest vaid 17% käive ületas 250 000 eurot.

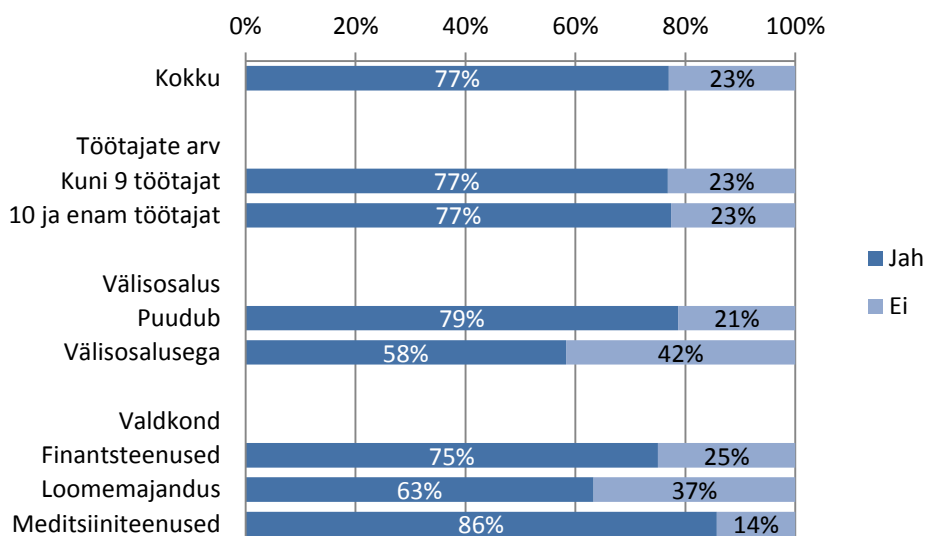

Joonis 5.4 Välisosaluse osakaal aktsia- või osakapitalis (%), N=269

Veebipõhisele küsitlusele laekus kokku 269 vastust. Esindatud on erinevate teenusmajanduse valdkondade ettevõtted, samas valmistab põhitegevuse määramine EMTAKi peakategooriate lõikes ettevõtetele raskusi. Uuringus osalenud ettevõtete tegevus on suuresti põhitegevuse keskne. Valdav osa uuringus osalenud ettevõtetest on kuni 9 töötajaga (88%) Vastanud ettevõtetest 91% põhinevad kodumaisel kapitalil, 9% ettevõtetest on välisosalusega.

5.2. Teenusmajanduse defineerimine ja klassifitseerimine

Kuigi kutse küsitluses osalemiseks saadeti vaid neile ettevõtetele, millel Äriregistris märgitud põhitegevusala kuulub käesoleva uuringu mõistes teenusmajanduse valdkonda (EMTAK jaod G-S), siis küsitluses osalenud ettevõtetest ligi veerand ei positioneerid ennast teenusmajanduse ettevõtteks (vt Joonis 5.5).

Joonis 5.5 Kas ettevõtte positioneerib ennast teenusettevõtteks (%), N=268

Ettevõtetal paluti märksõnu kasutades selgitada, **millega** neile **seostub mõiste „teenusmajandus“**. Kokku vastasid sellele küsimusele 225. ettevõtte esindajad, vastused saab jaotada üldjoontes 7. kategooriasse. Kõige enam ehk veidi üle poole kõigist vastanutest (52%) märkis, et teenusmajandus seostub neile eelkõige **teenuste osutamisega**. Leiti, et teenusmajandus „*kõlab just nagu teenust pakkuva sektoriga majanduses*“, „*teenustele orienteeritud majandustegevus*“, „*teenuste osutamise korraldamine ja teenuste osutamine*“, „*teenuste osutamine klientidele*“, „*seostub põhitegevusena teenust müüva ettevõtlusega*“ jms.

Ligikaudu 11% ehk 24 vastanut selgitas **teenusmajandust kui vastandit tootmisele**: „*ei toodeta tooteid, vaid pakutakse teenuseid*“, „*majandusharu, kus reaalselt midagi käegakatsutavat ei toodeta, aga tarbijate nõudlusel on võimalik pakkuda teatud spetsialiseeritud lahendusi*“, „*see on majandussektor, mis otseselt ise midagi ei tooda - pakutakse teenust*“, „*tootmisega mitte tegelevate ettevõtete finantsiline toimimine*“, „*teenuste pakkumine kaupade tootmise asemel*“ jms.

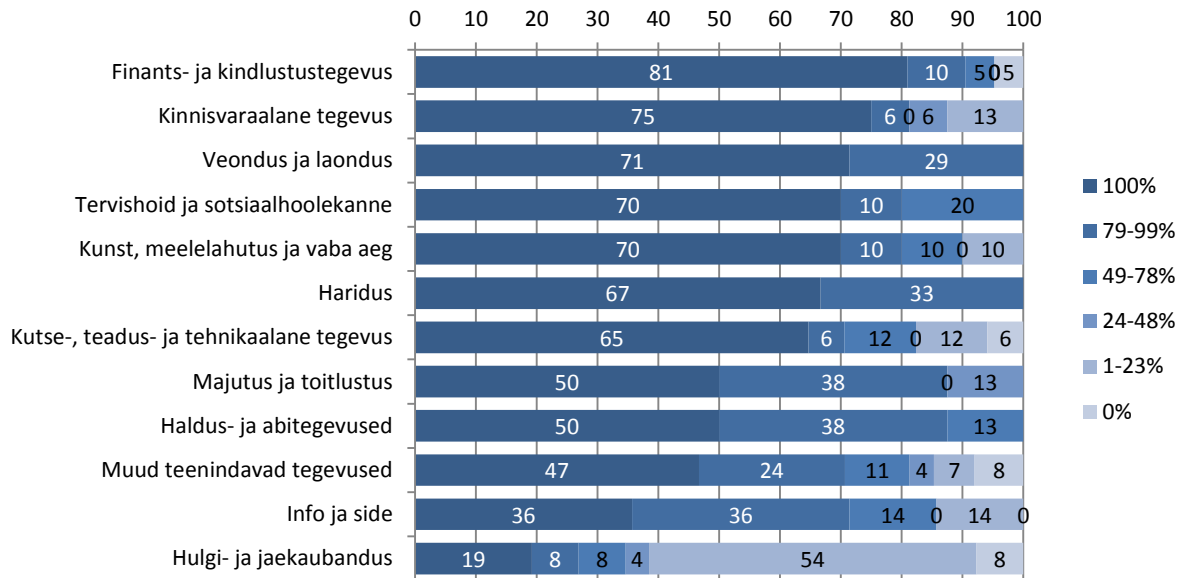
7% vastanutest esitas **konkreetsaid iseloomustavaid märksõnu**, mis nende hinnangul teenusmajandust kõige paremini kirjeldavad. Kõige enam välja toodud märksõnadeks olid *oskusteave, teadmised, teabemahukas majandus, professionaalsed teostajad, kiirus, efektiivsus, Teenusmajanduse Koda, innovatiivsus, konkurentsivõime, kliendisõbralikkus, teeninduskvaliteet, teenuste kättesaadavus, töö tegemine tellimuse alusel, garanteeritud/kontrollitud kvaliteet, enne valmimist ei saa "proovida", sünnib tihedas koostöös kliendiga*.

14. vastuses oli loetletud **konkreetsaid tegevusalasid**, mis vastajate hinnangul teenusmajanduse hulka kuuluvad – mainiti väga erinevaid tegevusvaldkondi nt *õigusnõustamine, konsultatsioon, IT, finantsteenused, meditsiin, reklaamindus, hotellimajutus, iluteenindus, toitlustus, veoteenused, logistikateenused, hoonete hooldus, arendus, haldus* jms. 10 vastajat samastasid teenusmajandust teeninduse ja teenindussektoriga – „*klientide teenindamine*“, „*majandusharu, mis hõlmab teeninduse pakkumisega tegelevaid ettevõtteid*“, „*klienditeenindus nii era kui juriidilisele kliendile*“, „*klientide teenindamine, nende tellimuste täitmine*“ jms. Teenindussektori ja teenussektori tähenduse sarnasus vastajate jaoks ilmnes mitmel korral – „*teenusmajandus kõlab just nagu teenust pakkuva sektoriga majanduses, teenindussektoriga üsna sarnane väljend*“ jt.

6 korral märgiti, et teenusmajandus on eelkõige seotud **teistele valdkondadele toetavate** teenuste osutamisega – „*teenusmajandus on loodud selleks, et vabastada tööstusettevõtted kõrvalteenuste osutamisest*“, „*põhitegevust toetavate tegevuste osutamine teiste poolt*“, „*minu nägemuses on teenused majanduses see sidusaine, mis maja koos hoiab - nii head kui on teenused, on ka võimalused majanduse kasvuks seega*“.

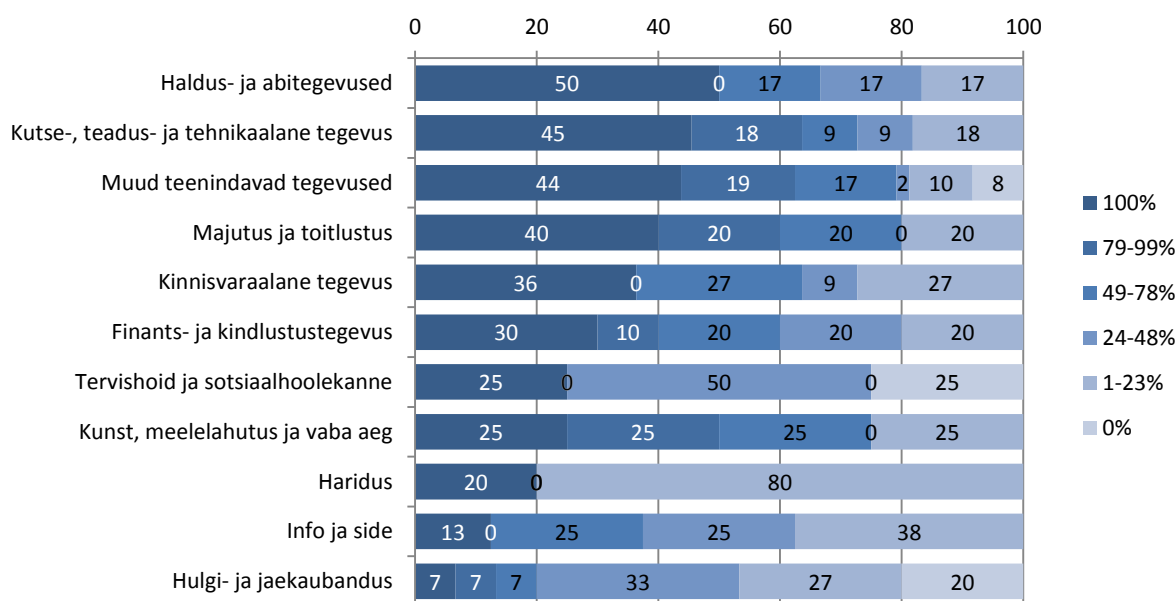
Ligikaudu 7% oli vastanutest **ei osanud teenusmajandust millegagi seostada** või puutusid esimest korda sellise mõistega kokku. Ülejäänud vastuseid ei olnud võimalik eraldi kategoriseerida. Märgiti nt, et „*[teenusmajandus] ei seostugi, mõttetu termin, sest hõlmab liiga erinevaid ettevõtjaid - juuksur ja jurist ühes pajas*“, „*teenusmajandusega seostub ajutegevusega seotud teenuste müük*“, „*psühholoogilise kasu sektor kus pakutakse mittemateriaalset toodet mille väärtus selgub peale tarbimist ja ootustega võrdlemist*“ jms.

Teenuste osakaalu ettevõtte müügitulus hindavad kõige kõrgemaks finants- ja kindlustusettevõtted, millest üle 80% märkis teenuste osakaaluks 100% (vt Joonis 5.6). Madalaim on teenuste osakaal müügitulus hulgi- ja jaekaubanduse ettevõtetes.

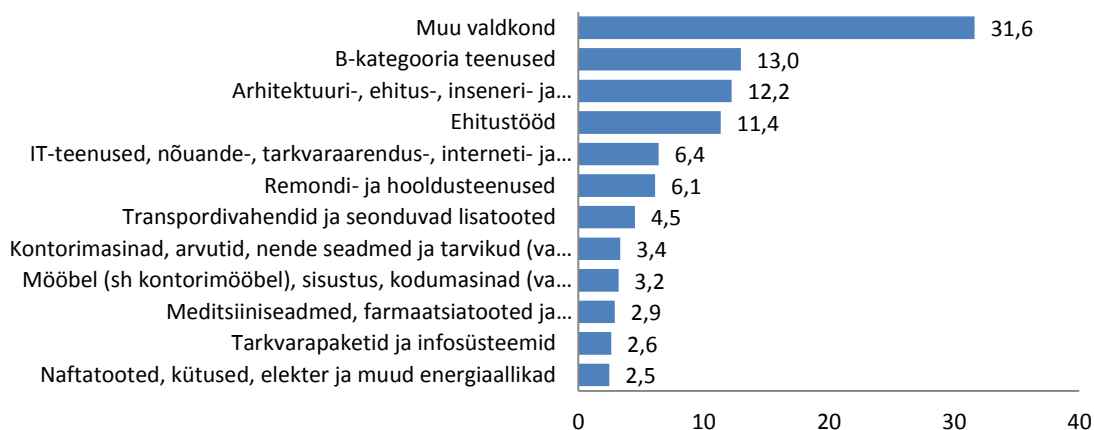
Joonis 5.6 Teenuste osakaal ettevõtete müügitulus (%), N=220

Teenuste osakaalu ettevõtete loodud lisandväärtuses hindavad vastajad müügituluga võrreldes väiksemaks. Üheks põhjuseks võib pidada lisandväärtuse mõiste keerukust. Kuigi lisandväärtuse mõiste selgitus oli küsitlusankeedis antud küsimuse juures lahti seletatud, võis lisandväärtuse kontseptsioon mõne vastaja jaoks siiski ebaselgeks jääda. Sellele viitab ka suur puuduvate vastuste arv. Teenuste osakaalu ettevõtte lisandväärtuses hindasid kõige kõrgemaks ettevõtted, mille põhitegevusala jääb haldus- ja abitegevuste ning kutse, teadus- ja tehnikaalase tegevuse valdkonda (vt Joonis 5.7). Teenuste osakaalu lisandväärtuses hindasid sarnaselt müügitulu osakaaluga madalaimaks kaubandusettevõtted.

Joonis 5.7 Teenuste osakaal ettevõtete lisandväärtuses (%), N=128

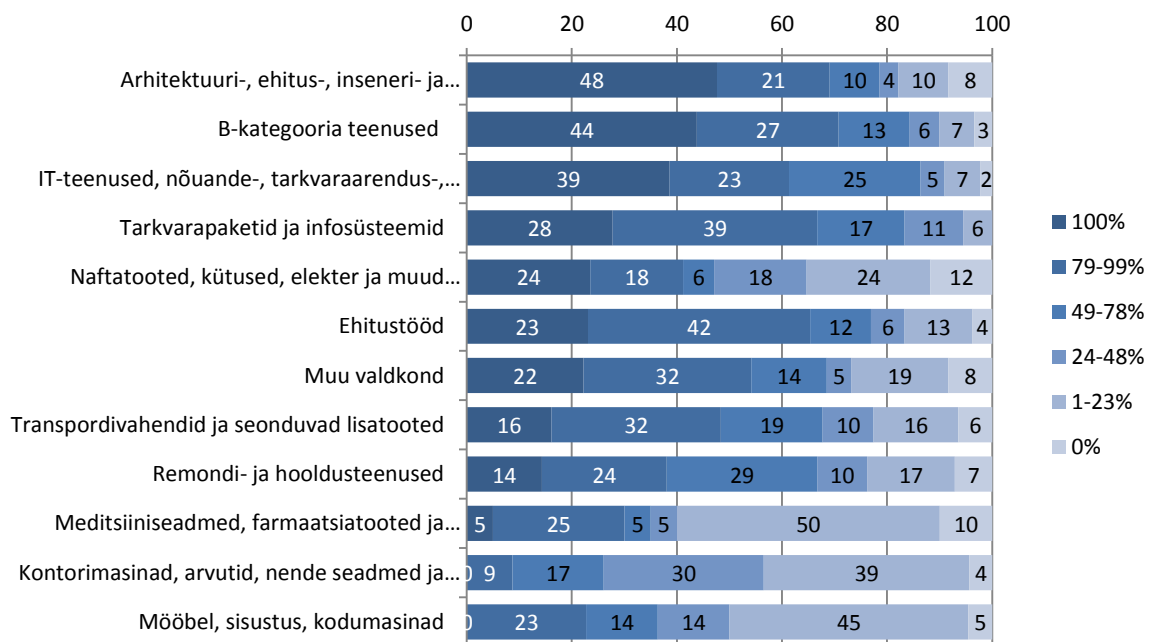
Küsimus teenuste osakaalu kohta ettevõtete müügitulus ning lisandväärtuses kaasati ka käesoleva raporti koostanud uurimisgrupi poolt samaaegselt läbi viidud uuringu „Riigihanke valdkonna kaardistamine innovaatiliste ja keskkonnasäästlike riigihangete ning ühishangete edendamiseks“ küsitlusankeeti. Nimetatud uuringu sihtgrupiks olid perioodil 2006-2011 Eestis korraldatud riigihangetel osalenud ettevõtted. Kokku laekus küsitlusele 685 kvaliteetset vastust. Ülevaate vastanud ettevõtete tegevusvaldkondadest annab järgnev joonis.

Joonis 5.2.1 Ettevõtte peamine tegevusala (%), N=685

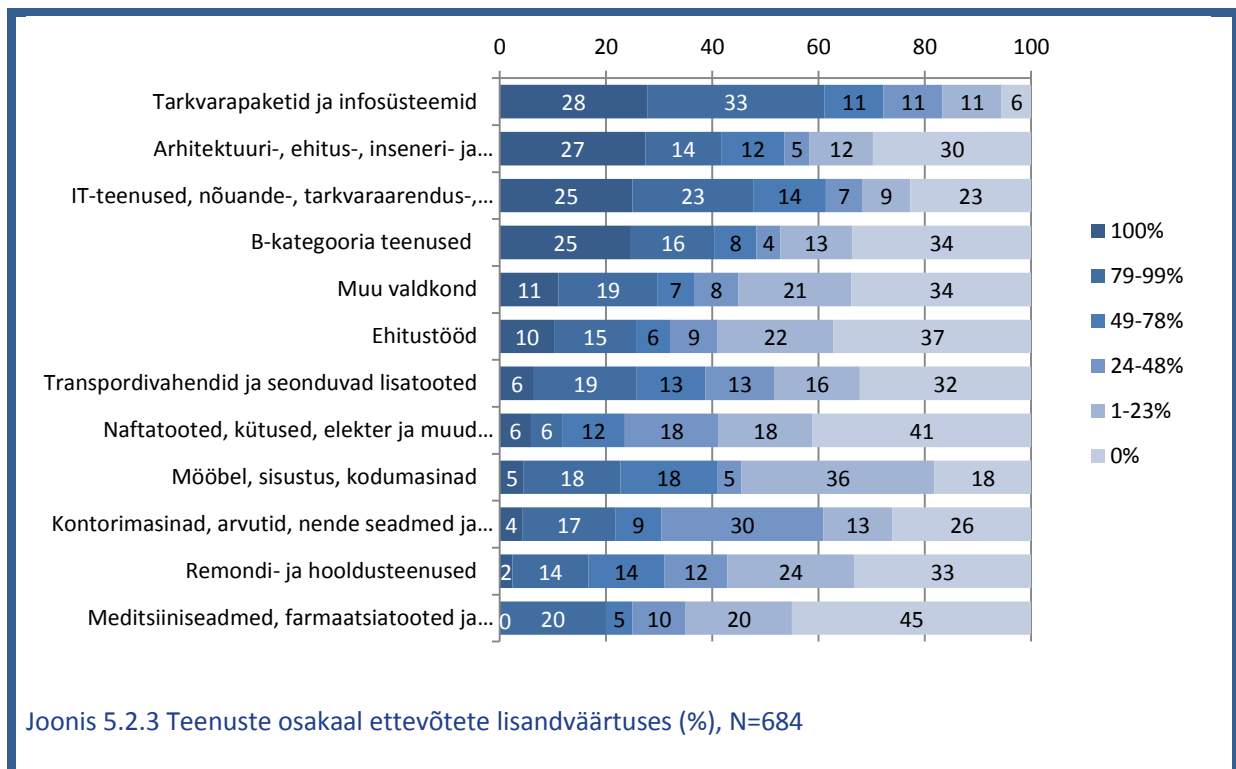
Kõige suuremaks hindavad teenuste osakaalu ettevõtte müügitulus arhitektuuri-, ehitus- ja inseneriteenuseid pakkuvad ettevõtted (ligi pooled valdkonna ettevõtted hindasid, et teenuste osakaal

müügitulus on 100%), järgnesid B-kategooria teenuste ettevõtted (hotelli- ja restoraniteenused, transporditeenused, õigusteenused, personali otsing, uurimis- ja turvateenused, haridusteenused, tervishoiu- ja sotsiaalteenused, meelelahutus-, kultuuri- ja sporditeenused) ning IT-teenuseid pakkuvad ettevõtted. Samas hindavad teenuste osakaalu märkimisväärseks ka sellistes valdkondades nagu meditsiiniseadmed, farmaatsiatooted ja isikuhooldustooted, kontorimasinad, arvutid, nende seadmed ja tarkvarad, mööbel, sisustus, kodumasinad tegutsevad ettevõtted. See viitab, et teenuste ja toodete vaheline erisus on järjest enam kadumas ning paljude toodetega käivad kaasas täiendavad teenused, mis rahalises väärtuses moodustavad olulise osa ettevõtete käibest.

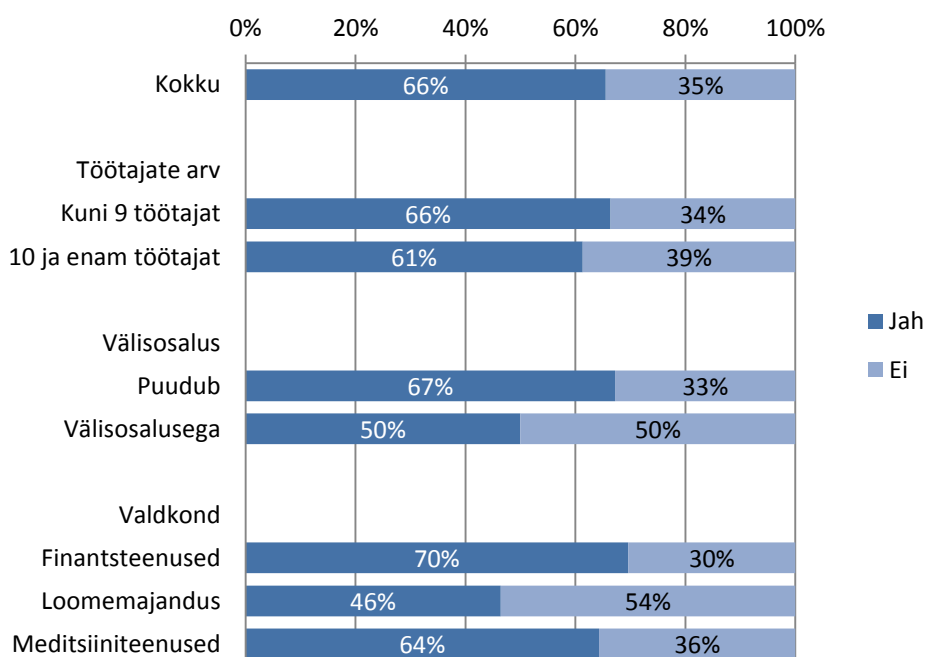

Joonis 5.2.2 Teenuste osakaal ettevõtete müügitulus (%), N=684

Teenuste osutamisel loodava lisandväärtuse osakaalu hindavad ettevõtted müügitulu osakaaluga võrreldes madalamaks. Teenused moodustavad suurima osakaalu lisandväärtusest tarkvarapakette ja infosüsteeme pakkuvatel ettevõtetel, arhitektuuriteenuste ning IT teenuste ettevõtetel. Väikseim on teenuste osakaal lisandväärtuses meditsiiniseadmete ja farmaatsiatoodete ettevõtetel.

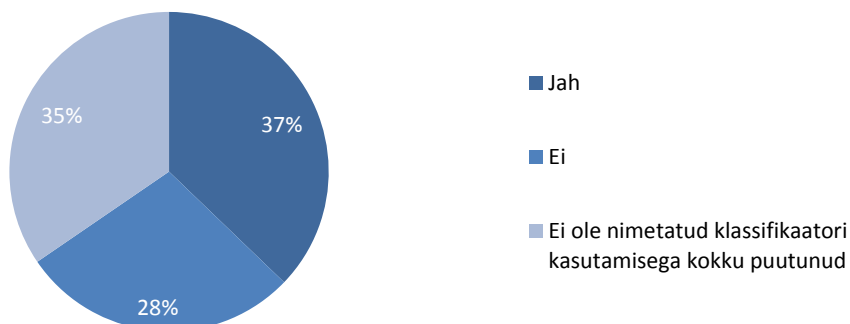
Käesoleva uuringu raames läbi viidud veebiküsitlusele vastanud ettevõtetest ligikaudu **kaks kolmandikku** (65,4%) leidsid, et **praegune EMTAK klassifikaator võimaldab ettevõtte põhitegevusala täpselt määratleda**, kolmandiku vastanute jaoks ei ole kehtiv klassifikaator sobilik (vt Joonis 5.8). Selgelt eristuvad välisosalusega ettevõtted, millest 50% leidis, et praegune klassifikaatori ei võimalda ettevõtte põhitegevusala täpselt määratleda. Eristus ka loomemajanduse valdkond, milles tegutsevatest ettevõtetest enam kui pooled märkisid kehtiva klassifikaatori sobimatust.

Joonis 5.8 Kas praegune EMTAK klassifikaator võimaldab teie ettevõtte põhitegevusala täpselt määrata? (%), N=255

Küsimus praegu kehtiva EMTAK klassifikaatori rakendatavuse kohta kaasati ka käesoleva raporti koostanud uurimisgrupi poolt samaaegselt läbi viidud uuringu „Riigihanke valdkonna kaardistamine innovaatiliste ja keskkonnasäästlike riigihangete ning ühishangete edendamiseks“ küsitlusankeeti.

Ligikaudu 28% vastanutest leidsid, et praegune EMTAKi süsteem ei võimalda ettevõtte põhitegevusala täpselt määratleda, 35% tunnistas, et ei ole klassifikaatori kasutamisega kokku puutunud. Tulemused viitavad, et ettevõtjate jaoks on EMTAKi kasutamine võrdlemisi keeruline ning paljudel juhtudel ei leita ettevõtte tegevust piisavalt täpselt iseloomustavat koodi.

Joonis 5.2.4 Kas praegune EMTAK klassifikaator võimaldab teie ettevõtte põhitegevusala täpselt määrata? (%), N=685

EMTAK'i kirjelduste järgi sellised teenused saavad külge sildi "muu""). Täpsustamist vajaks ka disainivaldkond:

„EMTAK kood 74101 on liiga lai ja ei võimalda täpselt hinnata erinevaid disainivaldkondi, millega ettevõtted tegelevad. Selle koodi all tegutsevad täna ettevõtted, kes põhimõtteliselt ei paku disainiteenust.“

Üldisematest märkustest saab esile tuua, et mitme vastaja hinnangul on **töötlev tööstus ja tootmine teenustest täpsemalt klassifitseeritud:**

“Minu kogemuste põhjal on tooted tunduvalt täpsemalt klassifitseeritud kui teenused... Jah, üldjoontes on võimalik tegevusala täpselt määratleda, selleks on "Ärinõustamine jm juhtimisalane nõustamine", EMTAK kood 70221, samas ekspordivaldkonda sinna sisse tuua ei saa ning ühte patta lähevad absoluutselt igasugused nõustamisteenused.“

Eraldi probleem, mida tõstatasid ligikaudu kümne ettevõtte esindajad, tuleneb sellest, et **ettevõtte peamine tegevusvaldkond jaotub mitme koodi vahel:**

„Natuke sobib ühe alla natuke teise alla aga täpselt mitte kuhugi.“

„Jääb kahe koodi vahele . Pole täpset koodi, mis hõlmaks kogu tegevusvaldkonda, liiga ära tükeldatud.“

„Raske enda ettevõtet positsioneerida, kuna ükski klassifikaator ei sobinud täpselt.“

„Kohati võib ettevõtte tegevusala sobida samaaegselt mitme erineva kategooria alla“

„Põhiliselt on raskendatud spetsiifiliste tegevusalade järgi liigitus, kuna neid on võimalik liigitada mitme tegevuse alla.“

„Meie tegevusala saab liigitada mitmesse erinevasse valdkonda ja samas mitte ühegi alla täpselt“

Muude probleemidena mainiti mitmel korral **probleeme klassifikaatori otsimise ja kuvamisega veebis:**

“Klassifikaatori kui sellisega pole otseselt probleeme olnud, aga uus klassifikaatori kuvamise viis Internetis on halvasti loetav, st kui vanas klassifikaatori internetiversioonis oli võimalik vajalikku tegevusala numbriotsinguga lihtsalt üles leida (näiteks juhul, kui on tarvis leida kas või tegevusala inglisekeelset nimetust), siis praegu tuleb teha hulgaliselt mittevajalikke klikke. Ehkki välimus on popim, on kasutada tülikam.“

“Tülikas on otsida sobivat klassifikaatorit. Otsing võiks olla selline, kus paned oma tegevusala sisse ja annab sulle nimekirja ligilähedasi klassifikaatoreid, mille seast valid endale sobiva.“

Samuti leiti mitmes vastuses, et erinevate **koodide sõnalised selgitused võiksid olla põhjalikumad** ja lihtsamalt lahti kirjutatud. Samuti nähti vajadust kaasata klassifikaatori sõnaliste selgituste väljatöötamise rohkem praktikuid:

„Klassifikaatoreid peaks aitama luua konkreetsete erialade inimesed - eriti just sõnastuses - see aitaks loogika abil kiiremini andmeid sisestada - täna on see väga lapsekingades ja ülimalt keeruline isegi spetsialistile“

„Abstraktsed ja vastuolulised sõnastused“

„Sõnastuste ebatäpsus ja reaalse eluga mittehaakumine“

„Praeguse klassifikaatori järgi sama ala ettevõtted klassifitseerivad ennast erinevalt ja sellest tulenevalt on statistika reaalsusest erinev.“

„Klassifikaator ei vasta reaalsele tegevusaladele, samas on kirjeldatud palju tegevusalasid, mida Eestis üldse olla ei saagi.“

Samas leidis mitmes vastuses kiidusõnu Eesti Statistikaameti ja RIKi suunas:

“Ei ole [probleemidega] kokku puutunud. Leian alati vajaliku info. Kui vaja saadan Statistikaametisse päringu ja olen alati saanud ammendava vastuse.”

„Oleme küsinud EMTAK'i klienditoelt, et saada õige määratlus“

Küsitluses osalenud ettevõtetal paluti selgitada, **millist rolli** nad näevad **ettevõtte tegevusalade klassifitseerimisel**, **millist statistikat ettevõtte sooviks** saada oma tegevusvaldkonna kohta ning milliseid teenuseid erinevad asutused (Eesti Statistikaamet, Maksu- ja Tolliamet jt) võiksid pakkuda? Antud küsimusele vastasid 202. ettevõtte esindajad, kellest **22% ei olnud sellele mõelnud** või ei osanud midagi arvata. Ligikaudu sama palju (**21%**) oli neid, kes leidsid, et **ei näe erinevatel statistilistel teenustel suurt rolli** ega soovi seetõttu selliseid teenuseid kasutada (*„hetkel ei näe vajadust nimetatud asutuste pakutavate teenuste järele“, „soovid puuduvad“, „ei soovi saada statistikat oma tegevusvaldkonna kohta, ei vaja informatsiooni Statistikaametist ega Maksu- ja Tolliametist“*). Korduvalt viidati, et erinevate statistiliste teenuste järele puudub vajadus, sest ettevõtte tegevusmastaap on väga väike. Ligikaudu 8% vastanute hinnangul **pakutakse juba praegusel hetkel piisavas mahus erinevaid statistilisi teenuseid** ning midagi täiendavat ei ole tarvis (*„kõik, mida teada tahame, on kättesaadav“, „olemasolevad teenused rahuldavad täielikult“, „olen praeguse süsteemiga rahul“, „täna piisab sellest, mis juba on“*).

14. korral märgiti, et soovitakse **täpsemat ülevaadet oma tegevusvaldkonnast** (ettevõtete müügitulu, töötajate arv jt) ning võrdlusandmeid konkureerivate ettevõtetega (*„samadel tegevusaladel tegutsevate [ettevõtete] võrdlusandmeid“, „oleks hea võrrelda, kes veel ainult sellise alaga tegutsevad ja mis on nende käibed konkreetse alaga tegelemises“, „kui suur on samasuguste ettevõtete arv turul“, „samal alal tegutsevate firmade statistilisi andmeid“* jms).

35. ettevõtte esindajad tõid välja konkreetseid valdkonnad, mille kohta soovitakse saada turuülevaadet. Peamiselt märgiti, et praegusel kujul esitatav statistika on liiga üldine ning ei anna ettevõtte tegevusvaldkonnast head ülevaadet. Vajalik oleks võimalus otsida statistikat detailsema tegevuskirjelduse alusel, samuti märgiti vajadust regionaalse statistika järele.

Lisaks eelnevale avaldati muret, et selline **statistiline informatsioon**, mida ettevõttel on vaja, **ei liigu piisava kiirusega**, st andmete töötlemisele ja avaldamisele kulub ebaproportsionaalselt palju aega ning

analüüse tehes tuleb juhinduda aegunud andmetest. Mitmes vastuses leiti, et praegune aruandluskoormus on väga suur ning tuleks otsida võimalusi seda vähendada. Eelkõige märgiti, et ettevõtte poolt koostatud aruanded peaks andma informatsiooni kõigile ametitele, samuti märgiti erinevate **andmebaaside** (Statistikaamet, Maksu- ja Tolliamet, Äriregister jt) **ühendamise vajadust**. Näiteks toodi keskmise palga arvestamine, mida Statistikaametil oleks võimalik teha Maksu- ja Tolliameti andmeid kasutades. Ühe omapärase mõttena pakuti, et praegu kasutatav klassifikatsioonisüsteem oleks kohustuslik alates teatavast ettevõtte suurusest ning mikroettevõtetel võiks klassifikatsioon olla üldisem.

Selleks, et võimaldada tulevikus detailsema ülevaate pakkumist erinevatest majandusvaldkondadest, sh kaardistada täpsemalt teenusmajandust, paluti ettevõtete esindajatel ankeetküsitluses vabas vormis selgitada, kas ja milliseid näitajad ettevõtetes kogutakse ja võrreldakse erinevate tegevusalade lõikes. Põhjalikum ülevaade ettevõtete erinevatest tegevusaladest ning nendega seotud finantsnäitajatest võimaldaks pakkuda detailsemat statistikat nii poliitikakujundajatele, ettevõtetele endile kui ka teistele huvigruppidele.

Küsimusele vastanud **231st ettevõttest vaid 98s kogutakse ja jälgitakse ise teatavaid statistilisi näitajaid/mõõdikuid**, ülejäänutes piirdub ettevõtte tegevuse analüüs kohustuslike aruannete esitamisega. Ettevõtted **põhjendavad statistiliste andmete mitte kogumist vajaduse puudumisega** ning sellega, et ettevõttel pole vajalikku inimressurssi. Samas on mitmed vastanud märkinud, et kuigi hetkel eraldi midagi ei koguta, siis tulevikus on kavas ettevõtte tegevust täpsemalt kaardistama asuda ning töötada välja teatud mõõdikud.

Ettevõtetes, kus tegeletakse erinevate alamtegevusalade monitoorimisega, on see korraldatud väga erineva ulatusega. **Peamiselt jälgitakse eelkõige kasumit ja käivet erinevate tegevusalade lõikes**, sh püütakse ennustada sesoonsust. Vähem on neid ettevõtteid, kes märkisid, et jälgivad paljusid/kõiki kasumiaruandes olevaid näitajaid. Veelgi vähem, ligikaudu iga kümnes ettevõtte, kogub ja hindab efektiivsussuhtarve - tegevuskulud müügiühiku kohta, osutatud teenuste rentaablus, müügikäive töötaja kohta, tööjõukulude osakaal tegevusalati jt. Mitmed ettevõtted lisisid, et andmeid küll kogutakse, kuid neid ei võrrelda tegevusalade lõikes, vaid teiste sarnast teenust pakkuvate ettevõtetega.

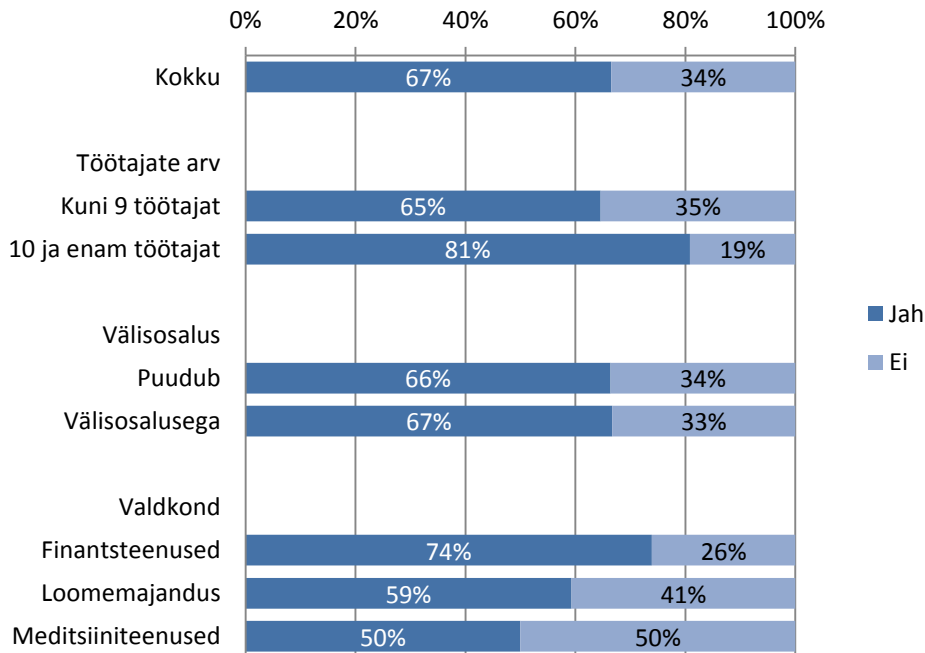
Suhteliselt **detailset jälgitakse tööjõuga seonduvaid näitajaid** – palgakulu, töötundide arvu, haiguspäevade arvu, töötajate transpordikuludid.

Esines ka üksikuid näiteid väga täpsest ettevõttesisesest arvestusest:

„Kõigi töötajate jooksev tunniarvestus erinevate tegevuste lõikes annab täiesti täpse ülevaate, mida oleme 24h/365p jooksul teinud. Päeva jooksul eristab iga töötaja 1-3 erinevat tegevust/rolli, mida ta on täitnud (nt konsultatsioon, projektijuhtimine, disain, new-business jne). Selle kõrvale jookseb süsteemis müüdnud/müümata tundide arvestus. Kõigi projektide kohta on jooksev plussis/miinuses ülevaade. Enamike klientidega arveldame jooksva ajaarvestuse järgi, st vastavalt tegelikult kulunud ja dokumenteeritud ajale.“

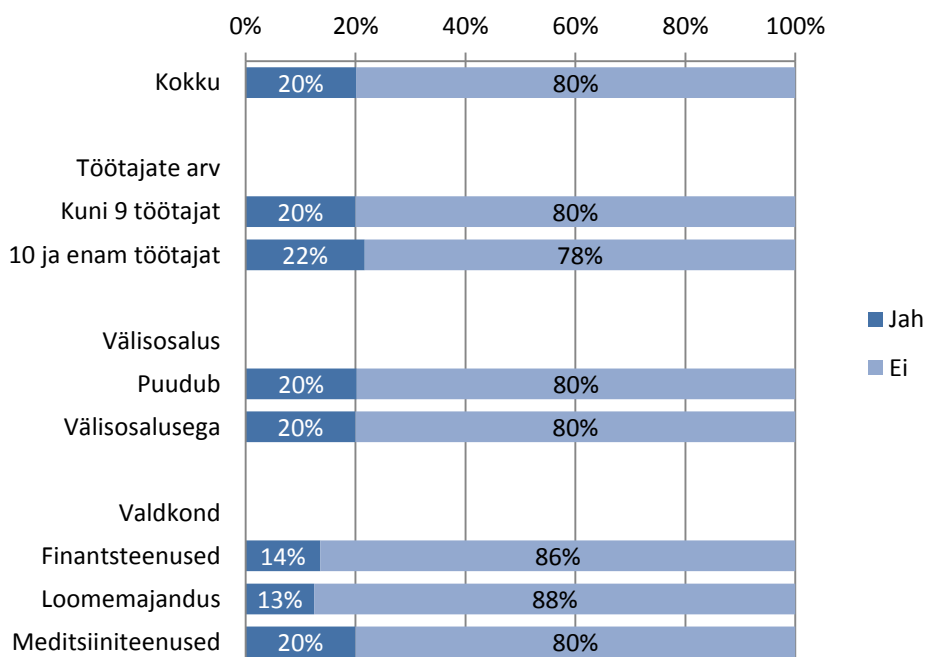
Ligikaudu kaks kolmandikku ettevõtetest leidis, et ettevõttes praegu rakendatavad arvestuspõhimõtted võimaldavad eristada, kui palju töötajaid ning kapitali on seotud erinevate tegevusvaldkondadega (vt Joonis 5.10). Vastustest selgub ootuspärane seaduspära, et **suurematel ettevõtetel on täpsemad**

arvestuspõhimõtted, valdkondadest eristuvad finantsteenuste ettevõtted, kus praegused arvestuspõhimõtted võimaldavad pakkuda detailsemat ülevaadet ettevõtte tegevusest.

Joonis 5.10 Kas teie ettevõtte praegused arvestuspõhimõtted võimaldavad eristada, kui palju töötajaid ning kapitali on seotud ettevõtte erinevate tegevusaladega? (%), N=233

Ettevõtetelt paluti **hinnangut ka valmisoleku kohta** tulevikus oma tegevusvaldkondi sh erinevate kõrvaltegevusaladega seotud näitajaid **senisest täpsemalt määratleda** (sh märkida, kui suur on erinevate kõrvaltegevusalade osakaal loodavas lisandväärtuses). **Neli viiendikku ettevõtetest ei oleks selliseks aruandluse muudatuseks valmis** ning ei sooviks seda teha, seejuures on vastajate hinnangud sarnased nii erineva suurusega ettevõtete lõikes kui ka välisomanduses ning kodumaisel kapitalil põhinevate ettevõtete seas (vt Joonis 5.11).

Joonis 5.11 Kas ettevõtte oleks valmis oma tegevusvaldkondi sh erinevate kõrvaltegevusaladega seotud näitajaid senisest täpsemalt määratlema (sh märkima, kui suur on erinevate kõrvaltegevusalade osakaal loodavas lisandväärtuses)? (%), N=219

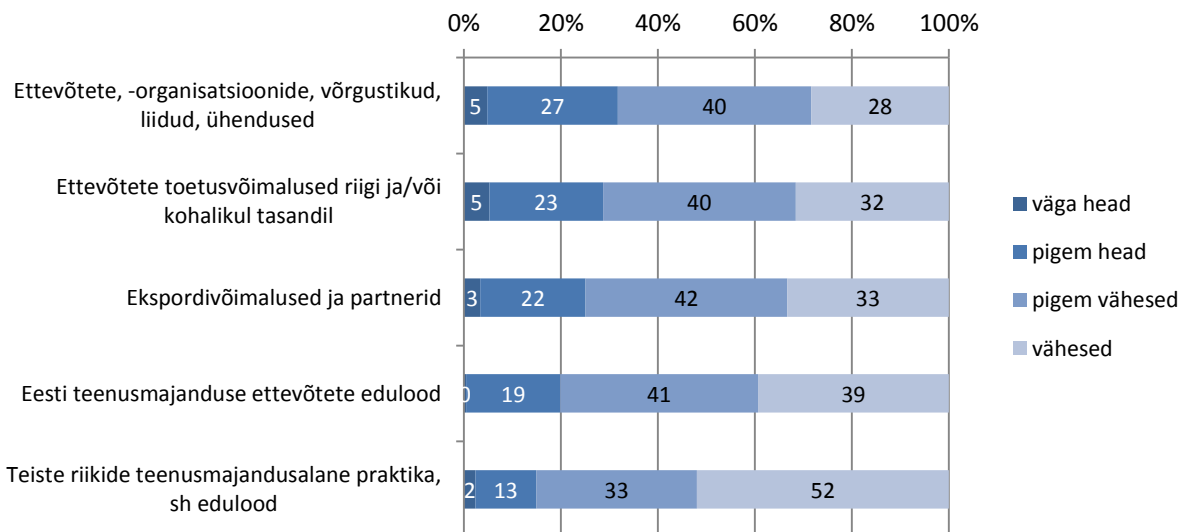
Vastused viitavad, et peamiselt on teenusmajanduses tegemist väikeettevõtetega, kes tihti ei tunnetavad vajadust erinevate finants- ja efektiivsusnäitajate kogumise ja jälgimise järele ning seetõttu vastavat statistikat ei kogu. Kuna leitakse, et praegune aruandluskoormus on niigi piisavalt suur, siis täiendavate detailsemate aruannete lisandumine tekitaks ettevõtete seast olulist vastuseisu.

Suurema osa ettevõtete jaoks seostub mõiste „teenusmajandus“ teenuste osutamisega, samuti nähakse teenusmajandust kui vastandit tootmisele. Teenusmajandust selgitati läbi märksõnade nagu *oskusteave, teadmised, teabemahukas majandus, professionaalsed teostajad, kiirus* ning läbi tegevusalade nagu *õigusnõustamine, konsultatsioon, IT, finantsteenused, meditsiin*. Ligikaudu 7% vastanutest ei osanud teenusmajandust millegagi seostada. Kaks kolmandikku vastanutest leidsid, et praegune EMTAK klassifikaator võimaldab ettevõtte põhitegevusala täpselt määratleda. Klassifikaatoriga seonduvate probleemidena märgiti, et ettevõtte täpne tegevusala ei ole leitav, EMTAKil on vale detailsus ja struktuur - sageli järgneb väga detailsele loetelule "ja muud" mis enamasti kohaldubki. Leiti, et EMTAKi esimese tasandi jaotus on liiga üldsõnaline, samuti on probleemiks, et ettevõtte peamine tegevusvaldkond jaotub mitme koodi vahel. Pääaegu pooled vastanutest ei osanud öelda või ei näinud ettevõtte tegevusalade klassifitseerimisel ning erinevate statistiliste teenuste pakkumisel mingit rolli, 8% vastanute hinnangul pakutakse juba praegusel hetkel piisavas mahus erinevaid statistilisi teenuseid. Peamiselt nähti vajadust täpsemat ülevaate järele oma tegevusvaldkonnast. Probleemiks peeti, et statistiline informatsioon, mida ettevõttel on vaja, ei liigu piisava kiirusega. 231st ettevõttest vaid 98s kogutakse ja jälgitakse ise teatavaid statistilisi näitajaid/mõõdikuid, ülejäänud põhjendavad statistiliste andmete mitte kogumist vajaduse ning ressursside puudumisega. Peamiselt jälgitakse kasumit ja käivet erinevate tegevusalade lõikes,

suhteliselt detailselt jälgitakse ka tööjõuga seonduvaid näitajaid. Neli viiendikku ettevõtetest ei ole valmis ettevõtte erinevate tegevusvaldkondadega seotud statistika täpsemaks kogumiseks ja avaldamiseks.

5.3. Teenusmajanduse alane teadlikkus ja vajalik tugisüsteem

Kvantitatiivuuringu üheks eesmärgiks oli selgitada ettevõtete teadlikkust erinevates teenusmajandust puudutavates aspektides. Oma **teenusmajanduse alaseid teadmisi hindasid** enamik vastajaid võrdlemisi **tagasihoidlikult**. Erinevaid teadmiste valdkondi hinnates valis variandi „väga hea“ vaid kuni 5% vastanutest (vt. Joonis 5.12). **Kõige paremaks** hindasid ettevõtted oma **teadmisi teenusmajanduse ettevõtete, -organisatsioonide, võrgustike, liitude ja ühenduste olemasolust ja tegevusest** – vastavaid teadmisi pidas väga heaks või pigem heaks 32% vastanud ettevõtetest. Vastajad hindasid oma teadmisi suhteliselt heaks ka teenusmajanduse ettevõtete toetusvõimaluste osas nii riigi kui ka kohalikul tasandil. **Ekspordivõimaluste ja võimalike koostööpartnerite** osas pidas oma teadmisi väga heaks või pigem heaks 25% vastajatest. Eesti teenusmajanduse ettevõtete edulugude osas hindavad ettevõtted oma teadlikkust madalamalt – vastavaid teadmisi pidas pigem väheseks või väheseks 80% vastanutest. **Kõige madalamalt** hindavad ettevõtete esindajad oma **teadmisi teiste riikide teenusmajanduse alase praktika** ja sealsete ettevõtete edulugude osas.

Joonis 5.12 Kuidas Te hindate oma teenusmajanduse alaseid teadmisi? (%), N=211

Kuni 9 töötajaga ning suuremate ettevõtete võrdlemisel ilmneb oluline erisus vaid teadlikkuses ettevõtete, organisatsioonide, võrgustike, liitudest ja ühendustest, mis on suuremates ettevõtetes kõrgem (vt Lisa 23). Võrreldes välisosalusega ning kodumaisel kapitalil põhinevaid ettevõtteid, hindavad esimesed oma teadlikkust oluliselt suuremaks (va Eesti teenusmajanduse ettevõtete edulugude osas). Erinevate valdkondade kõrvutamisel paistab silma **loomemajanduse valdkond**, mille ettevõtted hindavad **teadlikkust** erinevate teenusmajanduse aspektide osas **kõige madalamalt**. Suured erisused on eelkõige teadlikkuses ettevõtete toetusvõimaluste kohta riigi ja/või kohalikul tasandil (hindab väga heaks või pigem

heaks vaid 17% loomemajanduse ettevõtetest), samuti hindavad loomemajanduse ettevõtted puudulikeks oma teadmisi ekspordivõimaluste ja partnerite osas, Eesti ettevõtete edulugude ning ka teiste riikide teenusmajanduse alase praktika osas.

Ettevõtjatel paluti anda hinnang, mis peaks olema **teadusmahuka teenusmajanduse arendamise eesmärk**. Joonis 5.13 on esitatud vastuste jaotus – igal ettevõttel paluti valida toodud väidetest 3 kõige olulisemat. **Kõige enam** ehk üle 40% vastajatest pidas teadusmahuka teenusmajanduse arendamise eesmärgina oluliseks **innovaatiliste ja kõrgtehnoloogiliste ettevõtete ligitõmbamist**. Paari protsendi võrra oli vähem neid, kes pidasid oluliseks **kõrge lisandväärtuse ja -palgaga töökohtade loomist**. Olulisteks teadusmahuka teenusmajanduse arendamise eesmärkideks peeti ka tööstusettevõtete arengu toetamist, elanikele atraktiivse ja mugava elukeskkonna pakkumist ning riigisiseste keskuste loomist. Vähemolulisteks eesmärkideks peeti Eesti kuvandi uuendamist (11%), talentide ligi tõmbamist (11%) ning elanikele mitmekesiste vabaaja veetmise võimaluste pakkumist (10%).

Joonis 5.13 Mis peaks olema teadusmahuka teenusmajanduse arendamise eesmärk? (%), N=224

Kuni 9 töötajaga ettevõtted peavad suuremate ettevõtetega võrreldes olulisemaks eesmärgiks kõrge lisandväärtuse- ja palgaga töökohtade loomist ning riigisiseste tugevate keskuste teket. **Välisosalusega ettevõtete jaoks** on võrreldes kodumaiste ettevõtetega tähtsamaks eesmärgiks **innovaatiliste ja kõrgtehnoloogiliste ettevõtete ligitõmbamine**. Kodumaisel kapitalil ettevõtted hindavad oluliselt tähtsamaks elanikele atraktiivse ja mugava elukeskkonna pakkumist.

Tabel 7 Teadmumahukena teenusmajanduse arendamise eesmärgid (%), N=214

	Tõmmata ligi innovaatilisi ja kõrg-tehnoloogilisi ettevõtteid	Luaa kõrge lisandväärtuse ja – palgaga töökohti	Toetada tööstus-ettevõtete arengut	Pakkuda elanikele atraktiivset ja mugavat elukeskkonda	Luaa riigisiseseid tugevaid loovaid keskusi ja võrgustikke	Rõhutada uuenduslikkust ja teadmisi Eesti majandusmudeli alusena	Uuendada Eesti kuvandit maailmas	Tõmmata ligi talente	Pakkuda elanikele mitmekesiseid vabaaja veetmise võimalusi
Kokku	40,5	38,3	30,1	29,4	29,0	22,7	11,2	10,8	10,0
Kuni 9 töötajat	53,6	51,4	38,1	35,9	39,2	29,3	14,4	13,8	12,7
10 ja enam töötajat	47,8	39,1	47,8	56,5	26,1	30,4	13,0	13,0	13,0
Ilma välisosaluseta	51,9	49,7	38,0	39,6	39,0	28,9	14,4	13,9	12,8
Välisosalusega	57,9	47,4	47,4	21,1	21,1	31,6	10,5	10,5	10,5
Finantsteenused	60,0	55,0	45,0	45,0	35,0	25,0	5,0	15,0	10,0
Loomemajandus	47,8	39,1	52,2	43,5	26,1	21,7	17,4	21,7	8,7
Meditsiiniteenused	45,5	36,4	27,3	36,4	72,7	27,3	18,2	9,1	9,1

Teiste eesmärkidena pakuti välja veel **Eesti ühtlast ja tasakaalustatud arengut** sh arendada ettevõtlust maapiirkondades, ekspordivõimekuse suurendamist, vähendada sissetulekute ebavõrdsust ning parandada inimeste elukvaliteeti.

Ettevõtetele paluti selgitada, millistes aspektides vajatakse senisest enam riigi toetust, seejuures on toetuse all mõeldud lisaks rahalisele toetusele ka koolitusi, majanduskeskkonna üldist parendamist vms. Vastustest ilmnes, et **oluline osa ettevõtetest (18%) ei vaja täiendavat toetust**, samuti oli arvukalt ettevõtteid, kes tunnistasid, et **pole selle peale mõelnud ning ei oska seetõttu vastata (13%)**. Seejuures oli ettevõtteid, kes täiendavat toetuse vajadust ei tunnetanud, võrdselt nii töötajate arvu ja käibe poolest suuremate kui ka väiksemate ettevõtete seas. Peamiselt toodi välja, et oodatakse riigi võimalikult väikest sekkumist ettevõtlusesse ning ei tegelda toetustele lootes. Mõnes vastuses toodi välja ka riiklike toetuste konkurentsi kahjustav mõju:

“Riik loob ebaõiglast konkurentsi, sest kui meie oleme oma raha eest teinud vajalikud investeeringud, siis lisandub kogu aeg ettevõtteid, kes teevad investeeringuid riigi raha eest ja saavutavad nii ebaõiglase edumaa.”

Kõige enam nähti vajadust erinevate koolituste järele, seda märkis 20% kõigist vastanutest. Eelkõige märgiti tööjõuga seonduvaid koolitusi, samuti ekspordi alaseid koolitusi ning maksude alaseid koolitusi (seda mainisid peamiselt väikeettevõtted). Mõnel juhul märgiti, et vajadus oleks spetsiifiliste koolituste järele, mida paraku kohalikul turul ei pakuta.

Enam kui kümnes vastuses tõstatus ka maksustamise teema. Eelkõige nähti vajadust vähendada tööjõu maksustamist:

„Riik võiks soodustada kõrgepalgaliste töökohtade loomist - tööjõumaksud on Eestis liialt kõrged, eriti kõrgepalgaliste puhul.“

“Tööjõu maksude vähendamine.”

„Kaudsete maksude vähendamine, sh. tööjõumaksud.“

Peamiselt väikeettevõtted märkisid ka käibemaksu tasumisega seotud probleeme – leiti, et on ebaõiglane, et käibemaksu tuleb maksta esitatud arvete, mitte laekunud arvete alusel. Samuti märgiti vajadust tõsta käibemaksud kohustusluse tase 16000 eurolt 30000 eurole. Ühe ideena pakuti välja ka maksukoormuse diferentseerimine vastavalt piirkondadele ning maapiirkondade ettevõtetele maksusoodustuste kehtestamist. Mitmes vastuses tõstatus ka koolituste maksustamise teema – leiti, et süsteem, kus taseme- ja vabaharidusliku koolituse kulud loetakse erisoodustuseks, on ebaõiglane.

Ligikaudu 10% vastanutest tõid välja **bürokraatia vähendamist ning stabiilset seadusandlikku- ja majanduskeskkonda**. Peamiselt leiti, et parandamist vajab avaliku sektori ametnike omavaheline koostöö ja infovahetus ettevõtete, samuti heideti ette erinevate toetuste taotlemise keerukust ning riigihangete korraldamise liigset keerukust.

„[Vajame] oma tööd armastavaid ametnikke, õigeid inimeste valikuid. Professionaalne suhtlemistahe tõstab selle ameti mainet ja säästab ettevõtja aega, mida ta saab investeerida oma äri edendamisse ja võib-olla isegi tuua oma firmas saadud teenindust eeskujuks. Samas ametnike kitsarinnalisus tekitab lisastressi.“

Kümmekond ettevõtet pidas vajalikuks **toetust tööjõu ja selle ettevalmistusega seotud probleemide lahendamisel**. Leiti, et kuna teenusmajanduses on inimressursiga seotud aspektid väga olulised, siis tööjõu parem ettevalmistus oleks teenusmajanduses üheks peamiseks eduteguriks. Lisaks üldisele õppeasutuste taseme tõstmisele märgiti ka vajadust kõrgkooli- ja kutsekoolide lektorite pikaajalisele praktikale ettevõtetes.

„Ajada värske tööjõud ettevõtetele lähemale, see oleks riigi ülesanne. See on piisavalt finantsmahukas ettevõtmise muuhulgas, aga kui teha seda pikaajalise projektina, siis peaks see tekitama noortele töökohti ja ettevõtetel leevendama tööjõupuudust, seda just teadmismahukate teenuste osutajatele mõeldes.“

Seitse ettevõtet 183st märkisid vajadust **eksporditoetuste ja ekspordiga seonduva täiendava info järele**. Eelkõige toodi välja, et tarvilik oleks teenuste ekspordi toetamisele läheneda organiseeritumalt ning pakkuda toetusi erinevate erialaliitude kaudu.

Lisaks eelnevalt tõstatatud teemadele märgiti ka vajadust efektiivse veebipõhise suhtlemise järele erinevate riigiasutustega:

„Ettevõtte tegutseb 100% väljaspool Eestit, seega oluline on, et veebi vahendusel on võimalik suhelda kõigi oluliste institutsioonidega.“

Samuti leiti, et **väheneda võiks statistilise aruandluse koormus** ning töökeskkonna nõuetega seonduv aruandlus. Mõnes vastuses nimeti vajadust riigi poolt senisest rohkem panustada Eesti ettevõtete arengusse läbi ülikoolide, teadusasutuste ning suunata neid suuremale koostööle, töötada välja Eesti ja muu maailma võimalikud pikaajalised arengusuunad.

Eraldi mainiti disainivaldkonna arendamise vajadust:

„Riik võiks disainivaldkonna edendamise tõesemalt ette võtta, alates riigihangetes (nt avaliku ruumi kujundamisel) disaini väärtustamisest, et kohalike tegijate jalgealust kindlustada, kuni Eesti kui disainiriigi kuvandi loomiseni“

80 vastajat 269st (30%) märkisid, et on **kokku puutunud teistes riikides teenusettevõtetele rakendatavate toetusmeetmetega, mida võiks Eestisse üle tuua**. Nimetati väga erinevatesse valdkondadesse kuuluvaid mõtteid. Paljudes vastustes märgiti üldiselt, et teistes riikides on tunduvalt sõbralikumalt korraldatud riigipoolsete rahaliste toetusmeetmete jagamine. Mitmel korral mainiti ka **praktikatoetuse süsteemi**, samuti **regionaaltoetuste süsteemi** (Soomes, Saksamaal, Suurbritannias). Samas nähakse realistlikult ka siinsete omavalitsuse võimalusi:

„Konkurent/partner Soomes sai põhimõtteliselt tasuta üliuhked tootmisruumid ainult selle eest, et paar töökohta kohalikku valda juurde löi. Omavalitsuse poolne toetus see ju on. Eesti vaeste omavalitsuste puhul on idee muidugi utopia.“

Välja toodi ka mitmeid **alustavate ettevõtetega seotud toetusmeetmeid**:

„Alustav ettevõtte saab omavalitsuselt kaheks aastaks tasuta ruumid, vabastuse tööjõumaksudelt ettevõtte käivitamiseks/töökohtade loomiseks (Soome).“

„Ettevõtlusinkubaatorid. Tegelikult Eestis on olemas ettevõtlusinkubaatorid, aga võib öelda et peaks taset veel kõrgemaks tegema. Eelmisel aasta käisime delegatsiooniga Suurbritannias, nende inkubaatoritel on tase kõrgem. Kõrgema taseme all mõtlen maailma erinevate sektorite tippnimeste kaasamist, tarkvara puhul näiteks Google, Yahoo, jne. Tihti asi ei ole rahas vaid spetsialistide kvaliteedil ja maailmanägemusel.“

„Mitmetes riikides on loodud spetsiaalne teenusettevõtete toetustaristu. Parim näide siin on ehk Singapur.“

Nimetati ka ideed **kaasata ärikogemusega valdkonna arvamussliidrid riigi igapäevatoösse** (komisjonid, töörühmad, ajutrustid, eelnõud jne).

Ettevõtetelt paluti vabas vormis selgitusi, millised on **peamised probleemid, mis on takistanud olemasolevate toetusmeetmete kasutamist** (vt Joonis 5.14). Kõige enam tõstatatud probleemiks oli asjaolu, et **toetatavaid valdkondi ja tegevusi on liiga vähe** (eelkõige teenusmajanduses) ning väga paljud ettevõtetel ei ole võimalik toetusi taotleda. Peamiselt välja toodud märksõnad: „*liiga piiritletud tingimused toetuse saajale*“, „*selles tegevusvaldkonnas puuduvad täielikult toetused*“, „*IT sektorit ei toetata, isegi kui asi on hea ja üldsusele vajalik*“, „*struktuurifondide toetuse suunatus tootmisele*“, „*mitteabikõlblik tegevusala*“, „*ei kvalifitseeru*“, „*tänastes toetustes on välistatud finantsarvestuse optimeerimise tegevused*“, „*firma ei ole toetuskõlblik*“ jt.

Teiseks oluliseks probleemiks peeti **info- ja teadmiste puudust erinevate toetusvõimaluste ning toetuste taotlemise protsessi kohta**. Peamiselt märgiti, et „*info puudus toetustest*“, „*kompetentsi puudumine*“, „*teadmatust*“, „*vähene kogemus toetuste taotlemisel*“, „*ei ole väga teadlik toetusmeetmetest, mis sobiks meie ettevõttele*“, „*ei tea toetusmeetmetest*“, „*vähene oskus kirjutada projekte*“ jt.

27 korral toodi eraldi probleemina välja **liigne bürokraatia** – „*liiga bürokraatlik taotlemine*“, „*bürokraatia, liiga palju pabereid*“, „*bürokraatia ja ajakulu*“, „*väga detailsed nõuded, millest püütakse kinni pidada*“, „*taotluste puhul liigne keskendumine vormile, mitte sisule*“ jt.

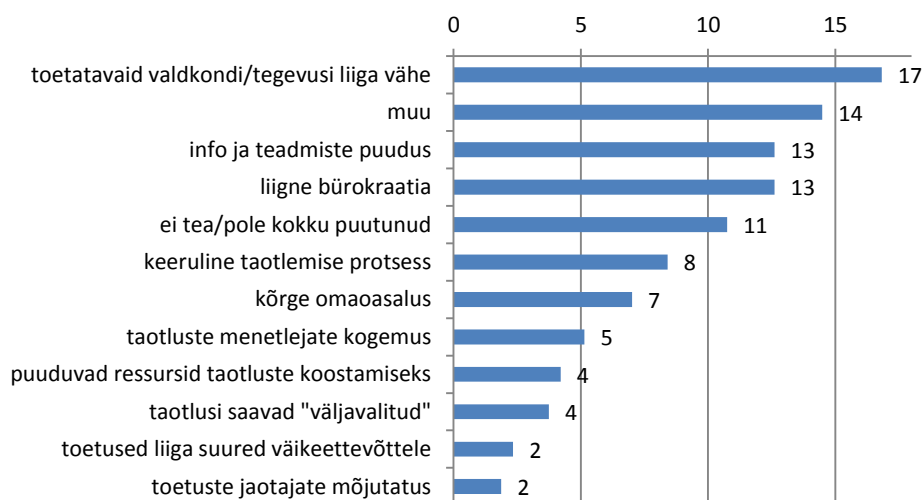
Üldist **toetuste taotlemise protsessi keerukust** toodi välja 18 korral. Märgiti, et „*taotlemine on liiga keeruline*“, „*keeruline asjaajamine*“, *erinevad dokumendivormid on liiga keerulised*“, „*paljudele loomeinimestele keeruline aruandlus*“, „*keeruline ja mahukas projekti dokumentatsioon*“, „*toetuse projekti suudab kirjutada vaid spetsialist, kes tahab palju raha selle eest*“, „*taotlused väga töömahukad ja spetsiifilised*“ jt.

Samavõrd olulise probleemina tõstatus ka **kõrge omaosalus** erinevates meetmetes. Vastustes kordus „*omafinantseeringu maht liiga suur*“, „*suured omafinantseeringute kohustused*“, „*omaosaluse protsent väikeettevõtetele on liiga suur, et toetust võiks küsida*“, „*kõrge omaosalusmäär*“ jt.

Heideti ette ka **toetuste menetlejate vähest kogemust** – „*otsustajad on elust liiga kaugel*“, „*ametnike elukogenematus nõuete väljatöötamisel*“, „*vähese otsusvõimetega spetsialistid/konsultandid*“, „*toetuse andjad ei ole pädevad hindama seda, millele toetust antakse*“ jt.

Sagedasemate probleemidena märgiti veel **taotluste koostamiseks vajalike ressursside puudumist** („*aja puudus selle valdkonnaga tegelemiseks*“, „*ei ole aega*“, „*pole ressurssi ega aega tegeleda*“, „*ei ole aega "projektkirjutamisega" tegeleda*“ jt.), leiti, et **toetusi saavad enamasti „väljavalitud“** („*toetust saavad väljavalitud*“, „*esineb toetus "omadele"*“, „*rahal on omadus minna sinna, kus seda on enne juba võimalikult palju ees*“ jt.) ning **toetused on väikeettevõtetele liiga suured** („*toetuste miinimumsummad on tihti liiga suured*“, „*väikeettevõtetele liiga suure mahuga tootearendus- ja turundusprogrammid*“, „*ostetav seade maksab liiga vähe*“, „*toetuste alammäär liiga kõrge*“ jt).

Muude probleemidena märgiti toetuste summade liiga aeglast väljamaksmist, liiga pikka taotlemise protsessi, toetuste andjate usaldamatust välismaiste organisatsioonide suhtes, toetuste valet rõhuasetust jt.

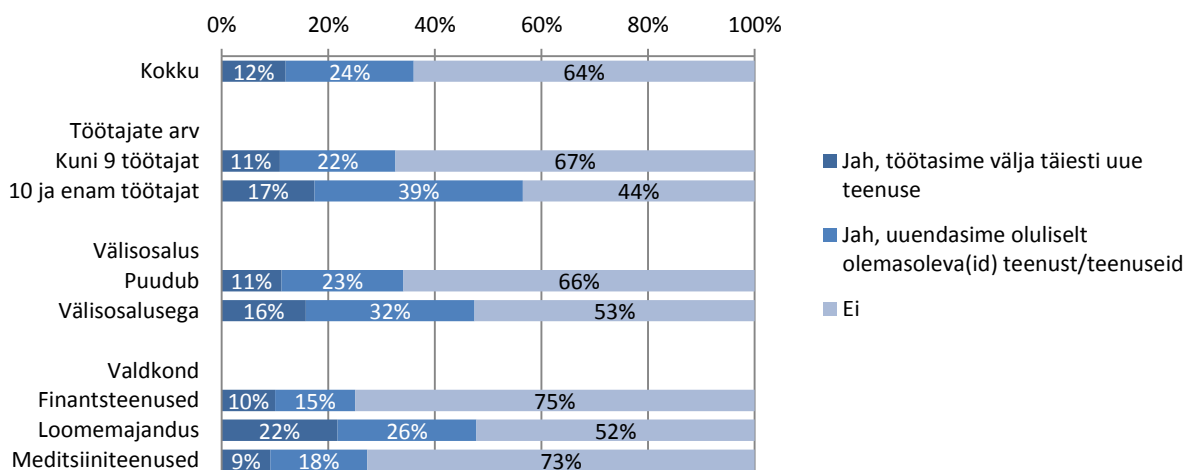
Joonis 5.14 Olemasolevate toetusmeetmetega seonduvad peamised probleemid (% kõigist vastanutest), N=214

Ettevõtjate hinnangul on keeruline välja tuua **kõneisikuid ja arvamusi**, keda teenusmajanduse teemal enim kuulatakse ja järgitakse. Eelkõige nähti seda rolli erialaliitudel ning suurte ja/või edukate teenusettevõtete juhtidel. Leiti, et kindlasti peaks kõneisikutel olema pikaajaline praktiline kogemus teenusmajanduse valdkonnas. Konkreetsetest nimedest mainiti sagedamini Indrek Neivelti, Hardo Pajulat, Jaan Pillesaart, Peeter Koppelit, Jüri Mõisa, Heido Vitsurit ning Joakim Heleniust.

Ettevõtted hindavad teenusmajanduse alaseid teadmisi võrdlemisi tagasihoidlikult. Kõige paremaks peetakse teadmisi teenusmajanduse ettevõtete võrgustike ja liitude olemasolust ja tegevusest, kõige madalamalt hinnatakse teadmisi teiste riikide teenusmajanduse alase praktika osas. Suurim osa vastanutest peab teadusmahuka teenusmajanduse arendamise eesmärgiks innovaatiliste ja kõrgtehnoloogiliste ettevõtete ligitõmbamist, samuti kõrge lisandväärtuse ja -palgaga töökohtade loomist. Ligikaudu viiendik ettevõtetest vastas, et ei vaja täiendavat (riigipoolset) toetust, 13% ettevõtetest ei olnud selle peale mõelnud. Peamiselt nähti vajadust erinevate koolituste järele, samuti sooviti bürokraatia vähendamist ning stabiilset seadusandlikku- ja majanduskeskkonda. Teistes riikides kasutusel olevatest toetusmeetmetest nähti võimalust Eestis rakendada praktikatoetuse süsteemi, samuti laiemat regionaaltoetuste süsteemi ning suurendada alustavate ettevõtetega seotud toetusmeetmeid. Olemasolevate toetusmeetmete kasutamist takistavate peamiste probleemidena märgiti, et toetatavaid valdkondi ja tegevusi on liiga vähe, puudub info- ja teadmised erinevate toetusvõimaluste ning toetuste taotlemise protsessi kohta ning taotlemise protsess on liiga bürokraatlik ja keeruline.

5.4. Teenusmajanduse ettevõtete uuendusmeelsus, ekspordivõimekus ja koostöö

Käesolevas alapeatükis viiakse läbi Eesti teenusmajanduse ettevõtete konkurentsivõime sisemiste tegurite osaline analüüs, keskendudes eelkõige uuendustegevuse, ekspordi ja koostöö temaatikale. Ettevõtete uuenduslikkust selgitati küsimusega, kas paluti ettevõtetel vastata, kas vaadeldaval perioodil (käesoleva uuringu korral aastal 2011) on ettevõtte toonud turule ettevõtte jaoks uusi või varasematega võrreldes oluliselt täiustatud teenuseid¹². Vastanud ettevõtetest **12% olid vaadeldaval perioodil töötanud välja ettevõtte jaoks täiesti uue teenuse, 24% olid oluliselt uuendanud olemasolevaid teenuseid** (vt Joonis 5.15).

Joonis 5.15 Kas viimase aasta jooksul on Teie ettevõtte toonud turule ettevõtte jaoks uusi või varasematega võrreldes oluliselt täiustatud teenuseid? (%), N=208

Uuenduslike ettevõtete osakaal Eestis on viimase rahvusvahelise innovatsiooniuringu CIS 5 (Innovaatiline tegevus ettevõtetes.. 2011) kohaselt suhteliselt kõrgem töötlevas tööstuses – vastavalt 51% tööstusettevõtetest ning 39% teenuste sektori ettevõtetest on olnud uuenduslikud. Samuti ilmneb erinevate innovatsiooniuringute tulemusi võrreldes, et **uuenduslike ettevõtete osakaal teeninduses on oluliselt langenud**. Perioodi 2004-2006 kajastavas innovatsiooniuringus paistis Eesti teenustesektori innovaatus rahvusvahelises võrdluses silma, nüüd on teenuste ja tööstuse lõhe kasvanud, s.t. olukord on muutunud sarnasemaks teiste Euroopa riikide omaga.

Ka käesoleva uuringu puhul peab paika üldine trend, et **välisosalusega ettevõtted on olnud kodumaisel kapitalil põhinevatest innovaatilisemad** (välisosalusega ettevõtetest on toonud turule ettevõtte jaoks uusi või varasematega võrreldes oluliselt täiustatud teenuseid või oluliselt uuendanud olemasolevaid teenuseid ligi 50%). See on üldiselt kooskõlas ka teiste maade praktikaga. Samas tuleb silmas pidada, et välisosalusega ettevõtete positiivne panus majanduse innovaatusesse pole päris ühene – nt võivad nad

¹² Sarnane lähenemine on kasutusel ka rahvusvahelises innovatsiooniuringus (CIS), kus innovaatilisteks loetakse ettevõtted, mis on vaadeldaval perioodil teostanud tehnoloogilisi innovatsiooni (toote- või protsessiinnovatsioone) või on neil lõpule viimata või katkestatud innovaatilised tegevused.

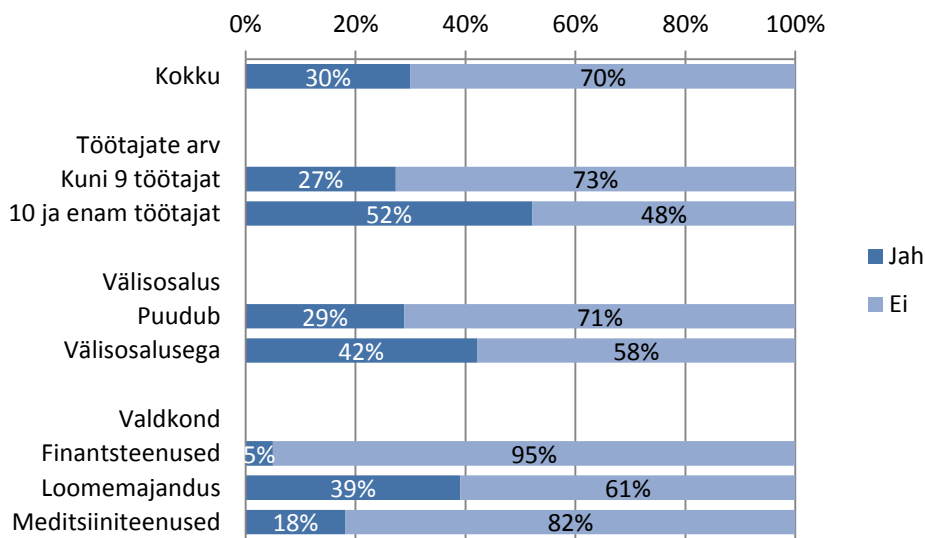
keskenduda uurimis- ja arendustegevuse ettevõtte peakorterisse jättes tütarettevõtetesse ainult lihtsamaid disaini tegevused, neil võib olla nõrgem sidusus kohaliku innovatsioonisüsteemiga nt läbi koostöö ülikoolidega, niisiis seos on keerulisem. (Innovaatiline tegevus ettevõtetes.. 2011).

Samuti leiab käesolevas uuringus kinnitust **seos uuendustegevuse ja ettevõtte suuruse vahel**. Monotoonne positiivne seos ettevõtte suuruse ja innovaatilisuse vahel on tavapärase ja kooskõlas Schumpeteri hüpoteesiga, et suured ettevõtted kontsentreeritud turgudel on innovaatilisemad (Schumpeter 1942).

Viidatud laiapõhjalises innovatsiooniuringus CIS 5 paistis teenustesektoris **kõrge innovaatilisuse tasemega silma finantssektor**, sama kehtib ka varasemate innovatsiooniuringute kohta (Innovaatiline tegevus ettevõtetes.. 2011). Kõige kõrgema innovaatilisuse tasemega teenustesektori harude seas on silma paistnud ka **telekommunikatsiooni sektor** (läbi erinevate innovatsiooniuringute umbes 70% innovaatilisi ettevõtteid). Sellistes harudes toetub uute toodete loomine IT lahenduste läbi ka protsessiuuendustele. Eesti telekommunikatsioonisektor on arendanud välja mitmeid mobiilsidel põhinevaid tooteid, nagu m-parkimine, mobiiltelefoniga ühistranspordi piletite ostmine, positsioneerimisteenused jne (Innovaatiline tegevus ettevõtetes.. 2011). Lisaks on selles sektoris ka kõrge innovatsioonialase koostöö tase, mida on märkinud ka varasemad uurijad (Högselius 2005). Teenustes suhteliselt **väheminnovaatilisteks harudeks on hulgi- ja jaekaubandus ning transpordisektor** (sama muster on püsinud läbi kõigi innovatsiooniuringute) (Innovaatiline tegevus ettevõtetes.. 2011).

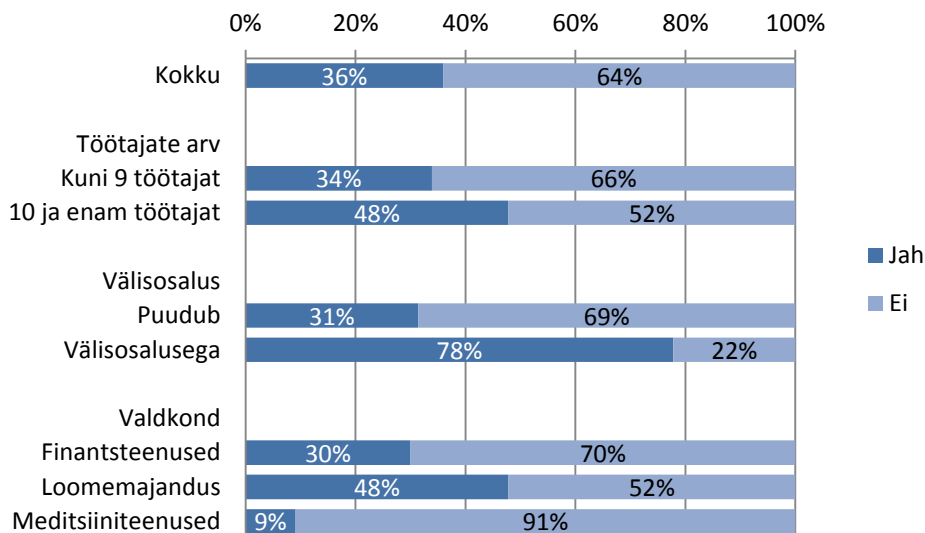
Käesolevas uuringu vastuste kohaselt on kolmest välja toodud teenusmajanduse valdkonnast kõige rohkem uuendusi teinud loomemajanduse ettevõtted. Samas on võimalik, et ettevõtted on määratlenud uuenduste ulatust erinevalt ning see tingib lahknevuse üldistest seaduspärasustest.

Järgmise aasta jooksul plaanib teenuste valikut täiendada senisest oluliselt erinevate teenustega ligi 30% küsitlusele vastanud ettevõtetest (vt Joonis 5.16). Ilmneb oluline seos ettevõtte suurusega – 10 ja enama töötajaga ettevõtete seas on teenuste valikut täiendada plaanijate osakaal ligi 2 korda kõrgem kui kuni 9 töötajaga ettevõtete seas. Valdkondadest eristub taas loomemajandus, kus ligi 40% ettevõtetest plaanivad järgneva aasta jooksul teenuste valikut täiendada.

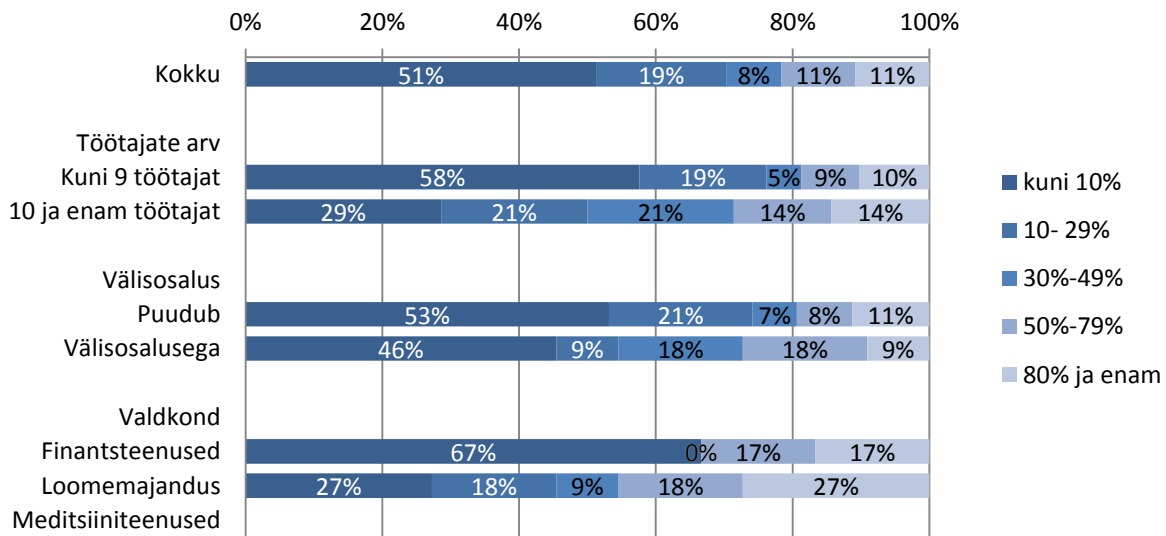
Joonis 5.16 Kas plaanite järgmise aasta jooksul teenuste valikut täiendada senisest oluliselt erinevate teenustega? (%), N=207

Küsitluses osalenud ettevõtetest 36% ekspordib teenuseid ehk ettevõttel on kliente välisriikides (vt Joonis 5.17). Selgelt eristuvad välisosalusega ettevõtted, kus teenuste ekspordiga tegelevate ettevõtete osakaal on oluliselt kõrgem (78%) kui vaid kodumaisel kapitalil põhinevate ettevõtete seas (31%).

Joonis 5.17 Kas ettevõttel on kliente välisriikides (ettevõtte ekspordib teenuseid)? (%), N=207

Teenuste ekspordiga tegelevatest ettevõtetest enam kui pool (51,4%) moodustab müük välisriikides asuvatele klientidele vaid kuni 10% müügitulust. Üle 80% müügitulust moodustab müük välisriikides asuvatele klientidele ligikaudu 11% ettevõtetest (vt Joonis 5.18). Teenuseid ekspordivatele kuni 9 töötajaga ettevõtetest on ekspordikäibe osakaal müügitulust suhteliselt väiksem kui 10 ja enama töötajaga ettevõtetest.

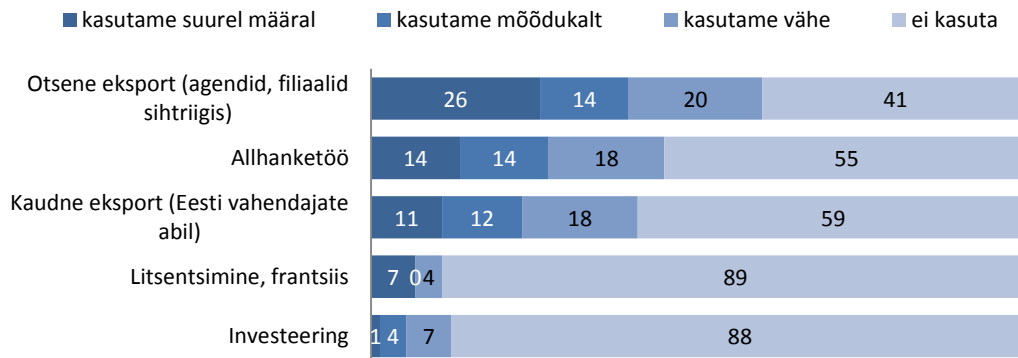

Joonis 5.18 Kui suure osa ettevõtte müügitulust moodustab müük välisriikides asuvatele klientidele? (%), N=74

Ettevõtelt küsiti ka välisriikidele sisenemise meetodite kohta. Kõige laiemalt saab jagada välisriikidele sisenemise meetodid kaheks – ettevõtte võib eksportida oma tooteid sihtriigi turule, kusjuures tooteid seal ei valmistata, teiseks võimaluseks on ettevõtte ressurside (tehnoloogia, kapitali, oskused) ülekandmine välisriiki ja seal tootmise ning turustuse organiseerimine. Küsitluses osalenud ettevõtete puhul on olnud **peamiseks välisriikidele sisenemise meetodiks otsene eksport**¹³ ehk eksport agentide, turustajate jt kaudu, mida kasutas suurel määral 26% vastanutest (vt Joonis 5.19). Otsesest eksporti kasutavad suhteliselt tihedamini ilma välisosaluseta ettevõtted (vt Lisa 24). Suhteliselt levinud välisriikidele sisenemise meetod on olnud ka **allhanketöö teostamine** – seda on kasutanud peamiselt välisosalusega ettevõtted ning enam kui 10 töötajaga ettevõtted. Allhanketööga sarnases ulatuses on kasutatud ka kaudset eksportimist¹⁴, seda kasutas suurel määral 11% ettevõtetest. Vähem levinud välisriikidele sisenemise meetodid on litsentsimine, frantsiis ning otseinvesteeringu teostamine.

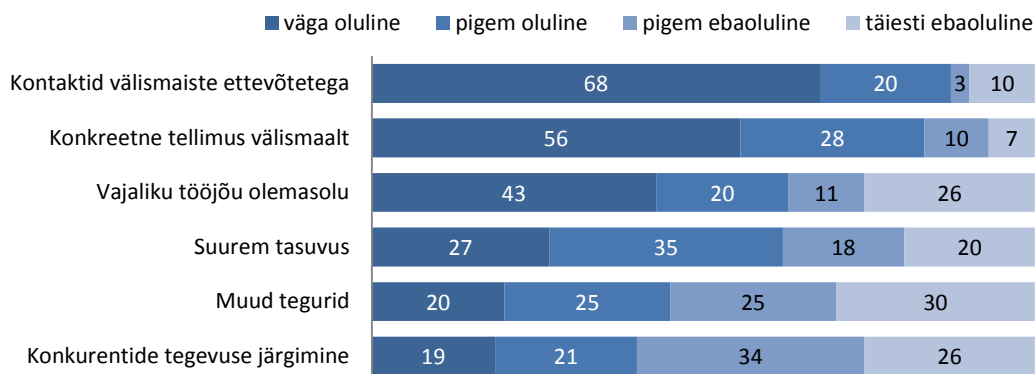
¹³ Otsese eksportimise korral loobutakse kodumaistest vahendajatest, kuid võidakse kasutada vahendajaid sihtriigis. Kui otsese eksportimise puhul kasutatakse sihtriigis vahendajaid, on tegu otsese agendi/turustaja abil eksportimisega. Kui loobutakse vahendajatest, siis eksporditakse, luues oma firma filiaal või allharu.

¹⁴ Kaudse eksportimise korral kasutatakse vahendajaid eksporditaja kodumaalt ja tegelikku eksporti korraldab vahendaja.

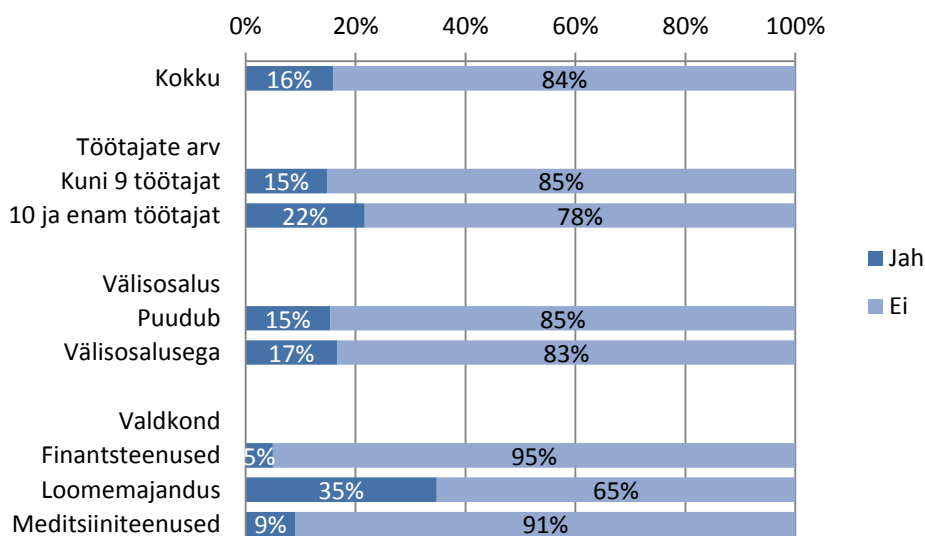
Joonis 5.19 Milliseid välisturule sisenemise meetoditest kasutate ja kui suurel määral? (%), N=74

Vastanud pidasid kõige **olulisemaks tõukeks välisturgudele minekul olemasolevaid kontakte** välismaiste ettevõtetega, oluliseks teguriks välisturgudele sisenemisel oli ka konkreetne tellimus välismaalt (vt. Joonis 5.20). Vajaliku tööjõu olemasolu kui väga olulist tegurit nimetasid 43% eksportivatest ettevõtetest. Kõige vähem oluliseks teguriks välisturgudele minekul peeti konkurentide tegevuse järgimist.

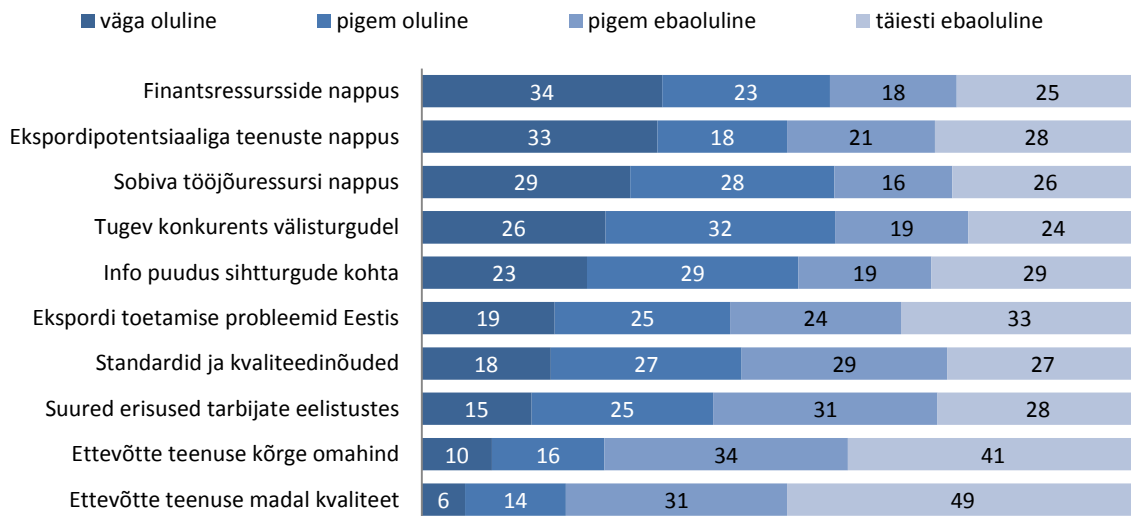
Joonis 5.20 Milline oli erinevate tegurite olulisus eksportimisega alustamisel? (%), N=72

Kõigil küsitluses osalenud ettevõtetest paluti anda hinnang selle kohta, kas ettevõttel on kavas järgmise aasta jooksul siseneda uutele turgudele (vt Joonis 5.21). Kõigist vastanutest **16% plaanib uutele turgudele sisendada**, seejuures on vastav osakaal oluliselt kõrgem juba eksportimisega tegelevate ettevõtete seas (24,3%) võrreldes mitte-eksportivatega (10,5%). Peamiste **potentsiaalsete sihtturgudena** nimetati **naaberriike** - Lätit, Soomet, Leedut ja Rootsit. Paljudes vastustes mainiti ka idasuunalisi laienemisplaane - Venemaale, Ukrainasse, Valgevenesse. Vähem nimetati sihtturgudena Ameerika Ühendriike ning Suurbritanniat. Mõnel korral mainiti ka Lähis-Ida riike.

Joonis 5.21 Kas plaanite järgmise aasta jooksul siseneda uutele turgudele? (%), N=206

Kõige olulisemaks **eksportimist takistavaks teguriks** pidasid vastajad **finantsressursside nappust**, mida märkisid võrdselt tähtsaks nii erineva töötajate arvuga, välisosalusega ja ilma välisosaluseta ning erinevate valdkondade ettevõtted (vt Joonis 5.22 ja Tabel 8). Väga oluliseks takistuseks hinnati ka **ekspordipotentsiaaliga teenuste vähesust** ettevõttes, mida märkisid olulise takistusena teistest gruppidest enam välisosalusega ettevõtted ning finantsvaldkonna ettevõtted. Pigem olulisteks takistusteks peeti ka sobiva tööjõuressursi nappust, mis on oluline takistus eelkõige 10 ja enama töötaja ettevõtete ning välisosalusega ettevõtete hinnangul. Oluliseks takistuseks peeti ka **tugevat konkurentsi välisturgudel**, seda märkis väga olulise või pigem olulise takistusena suurim osa välisosalusega ettevõtetest (78,6%), samuti loomemajanduse ettevõtted (72,7%). Info puudumist potentsiaalsete sihtturgude kohta märkisid rohkem ilma välisosaluseta ettevõtted (50%), samuti loomemajanduse ettevõtted (63,6%).

Joonis 5.22 Millised järgmistest teguritest takistavad eksportimist? (%), N=206

Erinevaid standardeid ja kvaliteedinõudeid pidasid suhteliselt olulisemateks takistusteks välisosalusega ettevõtteid. Kõige vähemoluliste takistustena nähti ettevõtte teenuse madalat kvaliteeti ning teenuse kõrget omahinda, samuti ei peetud oluliseks takistuseks suuri erisusi erinevate riikide tarbijate eelistustes. Madalat kvaliteeti töid ekspordi takistusena välja eelkõige välisosalusega ettevõtteid.

Tabel 8 Ekspordi takistavad tegurid, osakaal „väga oluline“ ja „pigem oluline“ vastustest (%), N=206

	Kokku	Kuni 9 töötajat	10 ja enam töötajat	Ilma välis-osalusest	Välis-osalusega	Finants-teenused	Loome-majandus	Meditsiini-teenused
Finantsressursside nappus	57,0	57,2	52,9	56,3	60,0	57,2	55,0	50,0
Ekspordipotentsiaaliga teenuste nappus	51,0	51,5	43,8	50,0	57,2	60,0	40,0	28,6
Sobiva tööjõuressursi nappus	57,6	56,2	66,7	55,7	73,3	60,0	45,0	50,0
Tugev konkurents välisurgudel	57,7	56,4	66,7	55,3	78,6	35,7	72,7	33,3
Info puudus sihtturgude kohta	52,6	52,7	53,3	53,2	50,0	35,7	63,6	50,0
Ekspordi toetamise probleemid Eestis	43,0	44,4	33,3	45,6	21,4	42,9	47,4	16,7
Standardid ja kvaliteedinõuded	44,7	44,8	46,7	42,9	64,3	57,1	40,0	16,7
Suured erisused tarbijate eelistustes	40,7	38,0	60,0	37,8	64,3	50,0	33,3	16,7
Ettevõtte teenuse kõrge omahind	25,5	24,8	33,4	24,6	35,7	35,7	28,6	33,3
Ettevõtte teenuse madal kvaliteet	20,1	18,9	31,3	18,0	40,0	21,4	25,0	0,0

Üheks oluliseks konkurentsivõime suurendamise võimaluseks on ettevõtetevaheline koostöö ning koostöö erinevate ettevõtte tegevust toetavate asutustega. Koostöö tähtsust eriti väikeettevõtete jaoks on rõhutatud mitmetes hiljutistes uuringutes - Eesti ettevõtete ekspordiprobleemide uuring (Raie *et al.* 2010), Innovaatiline tegevus ettevõtetes aastatel 2006-2008 (Masso *et al.* 2011), Eesti masinatööstuse

sektoriuuring (Varblane *et al.* 2011) jt. Paraku on kõigis nimetatud uuringutes märgitud, et ettevõtete koostöövõime on nõrk nii koduturul kui ka välisurgudele sisenedes.

Käesoleva uuringu raames läbi viidud küsitlusele **vastanud ettevõtetest ligikaudu 73% on teinud koostööd teiste ettevõtetega** (vt Joonis 5.23). Kõige enam on koostööd tehtud **turunduse ja reklaami valdkonnas**, seda märkis 40% vastanutest. Siinkohal on alust arvata, et koostöö on seisnud enamikel juhtudel reklaamiteenuste tellimises. Suur osa ettevõtteid (34,5%) märkis, et koostööd on tehtud ka **toote- või teenuse arendamisel** ja väljatöötamisel. Ligikaudu neljandik vastanutest olid teinud koostööd organisatsiooni sissepoole¹⁵ (24,3%) ning väljapoole¹⁶ (23,8%) suunatud funktsioonide osas, samuti ettevõtte vajadustele vastava tarkvara väljaarendamisel (23,3%). Vähem oldi koostööd tehtud ekspordivõimaluste otsimisel, seda märkis vaid 11% vastanutest. Mõnel korral mainiti ka koostööd koolituste korraldamisel, standardite väljatöötamisel ning tehnilise konsultatsiooni osas.

Joonis 5.23 Millistes valdkondades olete teinud koostööd teiste ettevõtete ja asutustega? (%), N=206

10 ja enama töötajaga ettevõtted on teinud koostööd enamates valdkondades kui kuni 9 töötajaga ettevõtted (vt Tabel 9), kõige suurem erisus esineb toote- ja teenusearenduse alase koostöö osas. Käesoleva uuringu andmete alusel on välisosalusega ettevõtted koostööaltimad kui kohalikul kapitalil ettevõtted, mis on mõnevõrra vastuolus üldlevinud arvamusega. Enamikes varasemates uuringutes (nt „Välisinvestor 2009“, „Välisinvestor 2006“) on leitud, et välisosalusega ettevõtete jaoks on oluline eelkõige koostöö emafirmaga ning kohalike ettevõtetega koostöö tegemist ei peeta niivõrd tähtsaks. Käesolevas uuringus saadud tulemuse põhjuseks võib pidada väikest valimit.

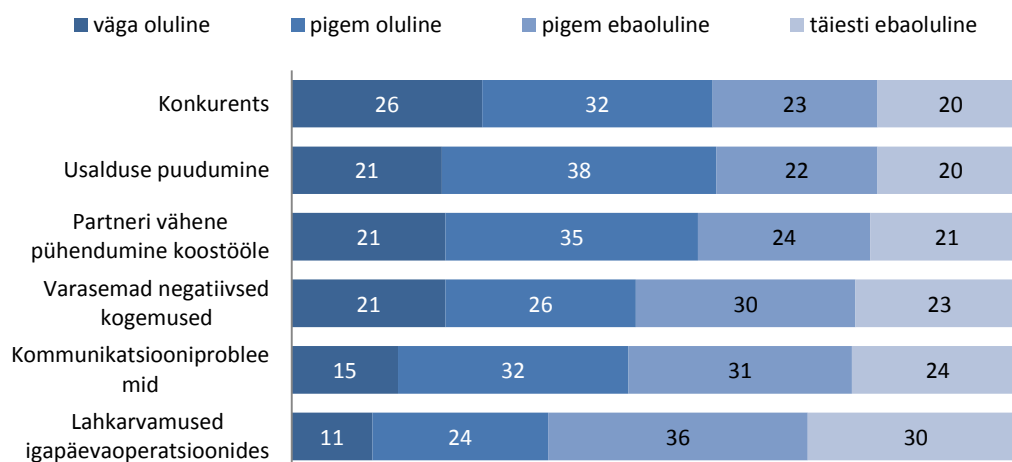
¹⁵Nt sisekommunikatsioon, töötajate motiveerimine, firmaüritused.

¹⁶Nt jaekeskonnad, teeninduskeskkonnad, Veebikeskkonnad.

Tabel 9 Ettevõtete koostöövaldkonnad erinevates ettevõtete gruppides (%), N=206

	Turundus ja reklaam	Toote- ja teenusearendus	Organisatsiooni sissepoole suunatud funktsioonid	Organisatsioonist väljapoole suunatud funktsioonid	Ettevõtte vajadustele vastava tarkvara arendamine	Ekspordivõimaluste otsimine	Strateegiline juhtimine (sh brändi väljatöötamine jms)
Kokku	40,8	34,5	24,3	23,8	23,3	11,7	11,2
Kuni 9 töötajat	41,0	33,3	23,5	23,0	23,5	12,0	9,8
10 ja enam töötajat	39,1	43,5	30,4	30,4	21,7	8,7	21,7
Ilma välisosaluseta	39,8	33,5	24,6	25,1	22,5	10,5	11,5
Välisosalusega	53,3	46,7	20,0	6,7	33,3	26,7	6,7
Finantsteenused	41,2	17,6	23,5	17,6	35,3	11,8	17,6
Loomemajandus	45,5	54,5	22,7	36,4	9,1	18,2	31,8
Meditsiiniteenused	0,0	28,6	28,6	28,6	42,9	14,3	0,0

Peamiste **koostöö tegemist takistavate probleemidega** märgiti **konkurentsi ning vähest usaldust** potentsiaalsete koostööpartnerite suhtes (vt Joonis 5.24). Samu aspekte on peamiste teiste ettevõtete koostöö tegemise takistustena märgitud ka kõigis eelpoolnimetatud ettevõtete küsitlemist sisaldanud uuringutes. Vähem olulisteks probleemideks pidasid käesoleva uuringu respondendid lahkarvamusi igapäevaoperatsioonides ning kommunikatsiooniprobleeme.

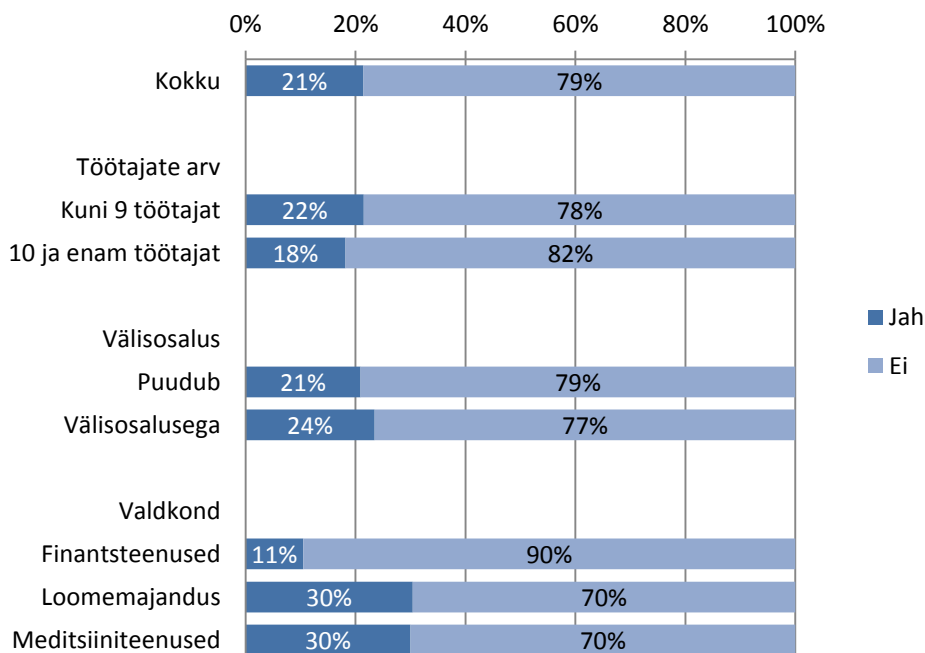
Joonis 5.24 Teiste sektori ettevõtete koostöö tegemist takistavate tegurite olulisus (%)

Kuni 9 töötajaga ettevõtete puhul on suuremate ettevõtete võrreldes märgatavalt olulisemaks koostööd takistavaks teguriks varasemad negatiivsed koostöökogemused ning lahkarvamused igapäevaoperatsioonides. Välisosalusega ettevõtted peavad välisosaluseta ettevõtete võrreldes olulisemaks koostöötakistuseks konkurentsi, ülejäänud aspekte hinnatakse madalamalt.

Tabel 10 Koostöö tegemist takistavate tegurite olulisus erinevates ettevõtete gruppides, osakaal „väga oluline“ ja „pigem oluline“ vastustest (%), N=206

	Kokku	Kuni 9 töötajat	10 ja enam töötajat	Ilma välis-osalusega	Välis-osalusega	Finants-teenused	Loomemajandus	Meditsiiniteenused
Konkurents	57,5	57,7	54,5	54,4	88,3	63,1	34,8	50,0
Usalduse puudumine	58,0	58,8	50,0	58,8	47,2	52,7	47,8	50,0
Partneri vähene pühendumine koostööle	55,5	57,7	36,4	56,0	47,2	57,9	43,5	30,0
Varasemad negatiivsed kogemused	47,0	50,8	18,1	48,4	35,3	47,4	34,8	50,0
Kommunikatsiooniprobleemid	46,0	47,5	36,4	46,7	41,2	42,1	47,8	50,0
Lahkarvamused igapäevaoperatsioonides	35,0	37,3	18,1	36,3	23,5	42,1	30,4	30,0

Eesti teadusasutustega olid koostööd teinud **21%** küsitluses osalenud ettevõtetest, mis on mõnevõrra väiksem osakaal, kui eelnevalt viidatud uuringutes. Suurem on Eesti teadusasutustega koostööd teinud ettevõtete osakaal loomemajanduse ja meditsiiniteenuste ettevõtete seas. Välisosalusega ja kodumaisel kapitalil põhinevate ettevõtete lõikes ei esine olulist erisust, samas võib eeldada, et välisosalusega ettevõtete puhul on võimalik koostöö teistes riikides asuvatega teaduasutustega. Koostöös teaduasutustega on eelnevate uuringute alusel peamisteks takistavateks teguriteks koostöö vajaduse mitte tunnetamine ning info puudus (Raie *et al.* 2010).

Joonis 5.25 Kas ettevõtte on teinud koostööd Eesti teadusasutustega?

Peatükis koostati lühiülevaade uuringus osalenud teenusmajanduse ettevõtete uuendustegevusest ning ekspordi ja koostöö temaatikast. Osalenud ettevõtetest 12% olid viimase aasta jooksul töötanud välja ettevõtte jaoks täiesti uue teenuse, 24% olid oluliselt uuendanud olemasolevaid teenuseid. Rahvusvahelise innovatsiooniuringu (CIS) kohaselt on uuenduslike ettevõtete osakaal Eesti teenusmajanduses perioodil 2002-2008 oluliselt langenud. Nii käesolevas uuringus kui ka viidatud rahvusvahelises uuringus on välisosalusega ettevõtted olnud kodumaisel kapitalil põhinevatest innovaatilisemad, samuti on töötajate arvu poolest suuremad ettevõtted olnud uuenduslikumad. Kõrge innovaatilisuse tasemega on teenusmajanduse harudest paistnud silma finantssektor ning telekommunikatsiooni sektor, väheminnovaatilisteks harudeks on hulgi- ja jaekaubandus ning transpordisektor. Küsitluses osalenud ettevõtetest 36% ekspordib teenuseid ehk ettevõttel on kliente välismaal. Välisosalusega ettevõtete hulgas on teenuste ekspordiga tegelevate osakaal oluliselt kõrgem kui kodumaisel kapitalil põhinevate ettevõtete seas. Teenuste ekspordiga tegelevatest ettevõtetest enam kui poolel moodustab teenuste eksport kuni 10% müügitulust. Peamiseks välisurgudele sisenemise meetodiks on olnud otsene eksport ehk eksport agentide, turustajate jt kaudu, suhteliselt levinud on ka allhanketöö teostamine. Olulisemaks tõukeks välisurgudele minekul on olnud olemasolevad kontaktid ning konkreetne tellimus välismaalt. Iga seitsmes küsitluses osalenud ettevõtte plaanib siseneda uutele turgudele. Peamiste potentsiaalsete sihtturgudena nimetati naaberriike – Läti, Soome, Rootsi. Olulisemateks eksportimist takistavateks teguriteks pidasid vastajad finantsressursside nappust, ekspordipotentsiaaliga teenuste vähesust ning tugevat konkurentsi välisurgudel. Uuringus osalenud ettevõtetest ligikaudu 73% on teinud koostööd teiste ettevõtetega, peamiselt on koostööd tehtud turunduse ja reklaami valdkonnas ning toote- või teenuse arendamisel. Koostöö tegemist takistavate peamiste probleemidega märgiti konkurentsi ning vähest usaldust potentsiaalsete koostööpartnerite suhtes.

KOKKUVÕTE

Teenusmajanduse defineerimise ja jaotamise teoreetilised lähtealused

- Teenuste ja toodete eristamine muutub üha keerukamaks, seetõttu keeruline defineerida ka teenusmajandust.
- Teenusmajandusel ei ole ühtset definitsiooni, sektorit on võimalik defineerida kas läbi teenuse mõiste või läbi tegevusalade, mis teenustesektorisse kuuluvad. Tihedamini kasutatakse teenusmajanduse defineerimist läbi sinna kuuluvate tegevusalade.
- Teenuse mõiste kaudu teenuste sektori defineerimisel toetutakse enamasti neljale peamisele teenuseid toodetest eristavale karakteristikule - mittemateriaalsus, heterogeensus, simultaansus ja säilimatus.
- Defineerides teenuste sektorit tegevusalade kaudu, hõlmab kõige laiem definitsioon kõiki majandusharusid, välja arvatud neid, mis kuuluvad tootmissektorisse (põllumajandus, kaevandamine, ehitus, töötlev tööstus).
- Tihti jaotatakse teenuste sektori teadmismahukateks ja vähem teadmismahukateks teenusteks. Teadmismahukad teenused jagunevad omakorda teadmismahukateks turuteenusteks, kõrgtehnoloogilisteks teadmismahukateks teenusteks, teadmismahukateks finantsteenusteks ning muudeks teadmismahukateks teenusteks. Vähem teadmismahukate teenuste alla kuuluvad kaubandus, veondus, majutus ja toitlustus, kinnisvaraala tegevus jt.
- Väheste tüpoloogiatega puhul on teenuste sektori liigitamisel lähtutud konkreetsetest NACE klassifikaatori koodidest. Üheks selliseks on väärtusloomest lähtuv teenusmajanduse tüpoloogia ehk kuidas erinevad tootjad loovad kliendile väärtust. Sellest lähtuvalt on võimalik teenused jagada viide kategooriasse: probleemi lahendajad (*problem solvers*), abistavad teenused (*assisting services*), vaba aja teenused (*leisure services*) ja jaotavad teenused, mille puhul eristatakse omakorda digitaalset ja füüsilist pakkumist (*distributive services: digital and manual*).
- Majandustegevuse klassifikaatorid on vajalikud informatsiooni süstemaatiliseks grupeerimiseks ja organiseerimiseks ning andmete võrreldavuse tagamiseks, klassifikaatori kategooriad peavad olema ammendavalt kirjeldatud ning üksteist välistavad. Enamasti on kasutusel hierarhilised klassifikaatorid, mida iseloomustab järjest detailsem jaotumine kategooriatesse.

Eesti Majanduse Tegevusalade Klassifikaator (EMTAK) ning enamlevinud rahvusvahelised klassifikaatorid

- Eestis kasutatakse Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatorit – EMTAK, mis põhineb Euroopa Ühenduse majanduse tegevusalade klassifikaatoril NACE. EMTAKi esimesed 4 taset peavad ühtima rahvusvahelise klassifikaatoriga NACE, viies tase on rahvuslik tase, mida on võimalik riigispetsiifiliselt korrastada.
- Euroopa statistilises süsteemis on NACE kasutamine kohustuslik. NACE kõrval on Euroopa Liidu tasandil oluliseks klassifikaatorsüsteemiks ka toodangu (tooted ja teenused) tegevuspõhine statistiline klassifikaatorsüsteem (CPA – *Classification of Products by Activity*).
- Kiire areng teaduses ja tehnoloogias ning struktuurimuutused majanduses tingivad vajaduse klassifikaatoreid perioodiliselt uuendada, olulisim rahvusvaheline klassifikaator NACE Revision 2 on kasutusel aastast 2008. Võrreldes NACE varasema versiooniga on uuemas versioonis kõige

enam uuendatud teenustesektori osa, kus klassifikaator muutus kõrgematel tasemetel palju detailsemaks.

- Siiski on heidetud ette, et NACE klassifikaatori kohandumine uue, järjest enam teenustepõhiseks muutuva Euroopa majanduse struktuuriga on olnud aeglane – kuigi ligikaudu 70% Euroopa lisandväärtusest luuakse teenustesektoris, eristatakse tööstussektori harusid väga detailsel tasemel, kuid teenustesektori klassifitseerimisel on siiani kasutatud pigem üldisemaid klasse.
- NACE-s defineeritud tegevusala võib koosneda ühest lihtsast protsessist, kuid võib samas katta ka terve rea alamprotsesse, mis võivad kuuluda klassifikaatorsüsteemi erinevatesse kategooriatesse. Seega, kui tootmisprotsess toimub integreeritud tegevuste jadana samas statistilises üksuses, siis vaadatakse seda kui üht tegevust, mis teeb keeruliseks statistilise ülevaate saamise erinevatest alamprotsessidest.

Eesti teenusmajanduse statistiline ülevaade

- Eurostati andmetele tuginedes moodustas teenusmajandus 2009. aastal Eestis 70,5% kogu majanduses loodud lisandväärtusest, millega paigutus Euroopa riikide seas keskmike sekka. Teenusmajanduse harudes oli 2009. aasta hõivatud ligikaudu 65 % kõigist töötajatest.
- Kitsama definitsiooni kohaselt, mille puhul ei arvata teenusmajanduse hulka teenindava iseloomuga harusid nagu kaubandus, veondus, majutus ja toitlustus, moodustas teenusmajandus 2009. aastal 49,3% kogumajanduse lisandväärtusest ning 40,3% hõivest. Eelpoolnimetatud tegevusalade (kaubandus, veondus, majutus ja toitlustus) osakaal on Eestis teiste riikidega võrreldes suhteliselt suur.
- Siseriiklikele andmetele tuginedes moodustas teenusmajandus 2010. aastal 64-68% kogumajanduse müügitulust. Teenusmajanduse harudes tegutses 2010. aastal 75% kõigist ettevõtetest, osakaal on püsinud perioodi 2005-2010 stabiilsena. Teenusmajanduses töötas 60% hõivatutest, osakaal on võrreldes 2005. aastaga (53%) kasvanud.
- Tööjõu tootlikkus on teenusmajanduses kasvanud aeglasemalt kui töötlevas tööstuses, samas paljudes teenusmajandusse kuuluvates valdkondades (eelkõige teenindavad tegevused) ongi keerulisem tootlikkust tõsta. Teenusettevõtete osakaal kogumajanduse ärikasumis väga muutlik, teenusettevõtted kaotasid majanduslanguse tingimustes kasumlikkuses enam kui tööstusettevõtted.
- Teenusmajanduse suurim allharu on hulgi- ja jaekaubandus, mis moodustas 2010. aastal ca 60% kogu teenusmajanduse müügitulust, 38% töötajate arvust ning 30% tegutsevate ettevõtete arvust. Teised suuremad valdkonnad müügitulult on veondus ja laondus ning info ja side. Enim on kasvanud on veonduse ja laonduse, info ja side osakaal. Teadmismahukad teenusmajanduse harud moodustasid 2010. aastal ligikaudu 17% teenusmajanduse ettevõtete müügitulust ning 27% lisandväärtusest.
- Teenusmajanduse ettevõtete ühiseks tunnusjooneks on väiksus - aastal 2010 oli keskmise teenusettevõtte suurus 5 inimest (võrdluseks töötlevas tööstuses 17) ning keskmine suurus on ajas langenud (aastal 2005 keskmiselt 7 töötajat). Ettevõtete mikrokoopilisus võib tekitada mitmeid probleeme, näiteks välisturgudele sisenemisel.
- Loodud lisandväärtus ühe töötaja kohta on teenusmajanduses tervikuna samas suurusjärgus töötleva tööstusega. Kõrgeim on lisandväärtus kinnisvaraalases tegevuses, info ja side valdkonnas

ning finants ja kindlustustegevuses, madalaim valdkondades nagu kunst, meelelahutus ja vaba aeg, majutus ja toitlustus.

- Teenusmajanduse keskmine müügitulu töötaja kohta oli 2010. aastal kõrgem kui töötlevas tööstuses ning majanduses tervikuna – seda mõjutab tugevalt kaubandusvaldkonna suur osakaal (enamasti omab müügitulu kaubandusest suhteliselt madalat lisandväärtust). Suurim töajõukulu töötaja kohta oli 2010. aastal info ja side valdkonnas, järgnesid kutse-, teadus ja tehnikaalane tegevus ning veondus ja laondus. Madalaim oli keskmine töajõukulu avaliku halduse ning muude teenindavate tegevuste valdkonnas.
- Aastal 2010 oli välisomanduses (väliskapitali osakaal üle 50%) 6,6% teenusmajanduse ettevõtetest ning välisomanduses teenusettevõtete müügitulu moodustas ligi kolmandiku kogu teenusmajanduse müügitulust. Välisomanduses ettevõtteid on suhteliselt rohkem kaubanduse valdkonnas. Enamik välisomanduses ettevõtteid on töötajate arvu poolest suured, neis töötab ligi 20% kõigist teenusmajanduses hõivatuid. Välisomanduses ettevõtetes töötajate osakaal on enim suurenenud info ja side valdkonnas.

Teenusmajanduse mõiste tajumine ettevõtjate poolt

- Suurema osa ettevõtete jaoks seostub mõiste „teenusmajandus“ teenuste osutamisega ning vastandina tootmisele. Teenusmajandust selgitati läbi märksõnade nagu oskusteave, teadmised, teabemahukas majandus, professionaalsed teostajad, kiirus ning läbi tegevusalade nagu õigusnõustamine, konsultatsioon, IT, finantsteenused, meditsiin jt.
- Ettevõtted hindavad oma teenusmajanduse alaseid teadmisi võrdlemisi tagasihoidlikult. Kõige paremaks peetakse teadmisi teenusmajanduse ettevõtete võrgustike ja liitude olemasolust ja tegevusest, kõige madalamalt hinnatakse teadmisi teiste riikide teenusmajanduse alase praktika osas.
- Intervjuudes toodi olulisena välja vajadust eristada lihtsat teenindust (nt. restorani laua koristamine) ja teadmismahukat teenust (nt. õigusabi). Neid kahte ei tohiks vastandada, kuid riik peaks senisest enam astuma samme just teadmismahukate teenuste arendamisel.

EMTAK klassifikaatori praktiline rakendatavus

- Kaks kolmandikku veebiküsitluses osalenud ettevõtetest leidsid, et praegune EMTAK klassifikaator võimaldab ettevõtte põhitegevusala täpselt määratleda. Klassifikaatoriga seonduvate probleemidena märgiti, et ettevõtte täpne tegevusala ei ole leitav, EMTAKil on vale detailsus ja struktuur - sageli järgneb väga detailsele loetelule "ja muud" mis enamasti kohaldubki. Samuti on probleemiks, et ettevõtte peamine tegevusvaldkond jaotub mitme koodi vahel.
- EMTAK klassifikaatorid ei ole ettevõtete jaoks väga olulised, sest konkurentide kohta saadakse info peamiselt majandusaasta aruannetest, meediast ja teiste ettevõtete juhtidega suhtlemisest.
- Ettevõtted ei usu, et Statistikaameti poolt kogutud andmed saaksid aidata neil teha ettevõtte jaoks olulisi otsuseid, pigem saadakse juhtimisotsusteks vajalik teave peamiste konkurentide majandusaasta aruannetest, meediast ja teiste ettevõtete juhtidega suhtlemisest.
- Ettevõtted ootavad, et valitsus, ministriumid ja riigiametid selgitaksid, milliste otsuste tegemiseks ettevõtetelt kogutud andmeid kasutatakse.

- Intervjueritud ettevõtted leidsid, et vaatamata mõningatele ebatäpsustele ei peaks riik muutma niivõrd EMTAKi kui koguma vajalikke andmeid näiteks majandusaasta aruannetes täiendavate kohustuslike lisade kaudu. Statistilise aruandluse mahu kasvu vältimine on ettevõtete juhtide arvates on võimalik läbi IT-lahenduste parema kasutamise.

Teenusmajanduse arendamise eesmärk ning riiklikud toetusmeetmed

- Teadusmahuka teenusmajanduse arendamise eesmärgiks peetakse eelkõige innovaatiliste ja kõrgtehnoloogiliste ettevõtete ligitõmbamist, samuti kõrge lisandväärtuse ja -palgaga töökohtade loomist. Intervjuudes lisati oluliste eesmärkidena ka Eesti teenusettevõtetes töötavate inimeste hea ettevalmistuste tagamist, „targema töö“ tegemist ning töö efektiivsuse suurendamist.
- Teenusmajanduse arengu eestvedaja rolli osas oli kahetisi arvamusi. Ühelt poolt leiti, et eestvedajaks peaks olema riigi tasand (valitsus, riigikogu ja majandusministeerium). Teisalt leiti, et praktikas saab areng toimuda siis, kui eestvedajateks on erialaliidud ning regionaalsed üksused nagu maakondlikud arenduskeskused.
- Ligikaudu viiendik ettevõtetest ei tunneta vajadust täiendavat (riigipoolse) toetuse järele. Peamiselt nähakse vajadust erinevate koolituste järele, samuti soovitakse bürokraatia vähendamist ning stabiilset seadusandlikku- ja majanduskeskkonda. Teistes riikides kasutusel olevatest toetusmeetmetest nähakse võimalust Eestis rakendada praktikatoetuse süsteemi, samuti laiemat regionaaltoetuste süsteemi ning suurendada alustavate ettevõtetega seotud toetusmeetmeid.
- Teadusmahuka teenusmajanduse esindajad leiavad, et riigi toetusskeemid peaksid üksikettevõtetest enam toetama erialaliite. Rahast enam soovivad ettevõtted, et riigi tippametnikud toetaksid sõnas ja tegudes ettevõtete visiooni teenusmajanduse edendamiseks. EASi toetusskeemid on muutumas ettevõtete jaoks liiga kalliks.
- Spetsiifilised ettepanekud oma valdkonna edendamiseks on finantssektori ettevõtetel.
- Olemasolevate toetusmeetmete kasutamist takistavate peamiste probleemidena märgiti, et toetatavaid valdkondi ja tegevusi on liiga vähe, puudub info- ja teadmised erinevate toetusvõimaluste ning toetuste taotlemise protsessi kohta ning taotlemise protsess on liiga bürokraatlik ja keeruline.

Innovatsioon ja uuendustegevus

- Teenuste arendus on pidev, aga enamikul ettevõtetel ei ole konkreetseid numbrilisi eesmärke uute toodetega turule jõudmiseks.
- Veebiküsitluses osalenud ettevõtetest 12% olid viimase aasta jooksul töötanud välja ettevõtte jaoks täiesti uue teenuse, 24% olid oluliselt uuendanud olemasolevaid teenuseid. Rahvusvahelise innovatsiooniuuringu (CIS) kohaselt on uuenduslike ettevõtete osakaal Eesti teenusmajanduses perioodil 2002-2008 oluliselt langenud. Suhteliselt innovaatilisemad on välisosalusega ettevõtted ning töötajate arvu poolest suuremad ettevõtted.
- Kõrge innovaatilisuse tasemega on teenusmajanduse harudest paistnud silma finantssektor ning telekommunikatsiooni sektor, väheminnovaatilisteks harudeks on hulgi- ja jaekaubandus ning transpordisektor.

- Investeeringuid teenuse arendusse on keeruline siduda kohese tuluga, mistõttu nende tasuvust hinnatakse pigem kõhutunde järgi.
- Teenuse arenduses ei saa paljudes sektorites tulla turule radikaalselt uute teenustega.
- IT-lahendustel on oluline roll teenusettevõtete muutumisel konkurentsivõimelisemaks.
- Lisaks tehnilistele võimalustele keskendumise on teenusettevõtte konkurentsivõime tõstmisel oluline lähtuda kõigis oma tegevustes kliendile antavast lubadusest.

Ekspordivõimekus ja arengu takistused

- Enamik intervjueeritud ettevõtteid soovib jätkata ekspordi osakaalu olulist suurendamist. Ekspordi mitmekordistamise võimalusi näevad nii regionaalsed kui globaalsed ettevõtted.
- Veebiküsitluses osalenud ettevõtetest 36% ekspordib teenuseid ehk ettevõttel on kliente välisriikides. Välisosaluslega ettevõtete hulgas on teenuste ekspordiga tegelevate osakaal oluliselt kõrgem.
- Peamiseks välisurgudele sisenemise meetodiks on olnud otsene eksport ehk eksport agentide, turustajate jt kaudu, suhteliselt levinud on ka allhanketöö teostamine. Olulisemaks tõukeks välisurgudele minekul on olnud olemasolevad kontaktid ning konkreetne tellimus välismaalt.
- Teadmushahukates teenusmajanduse valdkondades on tulenevalt ärimudelitest ja teenuste iseloomust peamiseks müügikanaliks isiklik müük ja tugev kontaktvõrgustik. Konservatiivsemate turgude ja teenusvaldkondade puhul on edukamaks sisenemisstrateegiaks osutunud kohaliku ettevõtte ostmine.
- Peamiseks konkurentsieeliseks on kas piirkonna ettevõtete vajaduste tundmine või spetsiifilised teadmised ning võimekas meeskond.
- Iga seitsmes veebiküsitluses osalenud ettevõtte plaanib siseneda uutele turgudele. Peamiste potentsiaalsete sihtturgudena nimetati naaberriike – Läti, Soome, Rootsi. Olulisemateks eksportimist takistavateks teguriteks pidasid vastajad finantsressursside nappust, ekspordipotentsiaaliga teenuste vähesust ning tugevat konkurentsi välisurgudel.

Koostöö

- Eesti ettevõtted üritavad iseseisvalt hakkama saada ja strateegilisi partnereid, kellega koostöös tekib sünergia, ei osata välja tuua.
- Koostöö ülikoolidega on peamiselt hariduse valdkonnas.
- Tugev koostöö erialaliitude raames tundub toimuvat vaid mõnes üksikus valdkonnas.
- Mõningates välisriikides on keeruline leida usaldusväärset partnerit.
- Koostöö tegemist takistavate peamiste probleemidega märgiti konkurentsi ning vähest usaldust potentsiaalsete koostööpartnerite suhtes.

Piirangud teenusmajandusest täpsema ülevaate loomisel

- Teenusmajandusest täpsema statistilise ülevaate loomist takistavad riikliku statistikaga seotud piirangud. Äriregister ei sisalda mitmeid teenusmajanduse mõistes olulisi subjekte - näiteks ei ole esindatud kommertspankade majandusnäitajaid. Äriregistri andmete puuduseks on ka asjaolu, et aastaaruandeid ei täideta tihti korrektselt, suur hulk majandussubjekte ei esita aastaaruandeid

(hinnanguliselt kuni 30%), samuti on majandusaasta aruannetes vigu ja lünki. Ettevõtjad ei oska esitada oma töötajate arvu.

- Teenusmajanduse kaasatuse probleemid Eesti Statistikaameti andmebaasis tulenevad paljuski teenusettevõtete väiksusest, juhuvaliku meetodil satub valimisse suhteliselt väike osakaal teenusettevõttest (tööstusettevõtete suhteline esindatus on oluliselt kõrgem), samuti on Statistikaameti andmebaasis teatud teenusmajanduse valdkondade statistika toodud väga üldiselt (põhjendatakse osaliselt andmekaitsereeglitega). Paljud loomemajanduse valdkonnad väikeste ettevõtete arvuga ja Statistikaamet ei väljasta üldse riiklikku statistikat, põhjendades seda andmekaitsereeglitega (näiteks ringhäälingu osas). Samas võiks andmete esitajate nõusolekul neid koondandmeid ikkagi esitada, sest valdkonnad ise seda soovivad ja paluvad ning ka riik vajaks ülevaadet.
- Eesti Statistikaamet kogub tervishoiu ja sotsiaalhooldekande sektori kohta ettevõtlusstatistika jaoks andmeid kõigist selle tegevusala ettevõttest, paraku jäävad sellisel juhul arvestusest välja sihtasutused, mis teostavad lõviosa haiglaravist (sh SA Tartu Ülikooli Kliinikum, SA Põhja-Eesti Regionaalhaigla jt).
- Disaini valdkonda puudutav statistika Statistikaametis ja Äriregistris on puudulik ning kohati eksitav. Klassifikaatorites puuduvad meelelahutuse IT kohta eraldi koodid. EMTAK ei kajasta eraldi muusika valdkonda. Muusikatööstuse, kontserdikorraldajate, kontsertide ja helisalvestiste kohta ei kogu andmeid ka Statistikaamet.
- Teenusmajandusest täpsema ülevaate saamist takistab ka praegune statistika kogumise kontseptsioon. Äriregistris on ettevõtted kodeeritud EMTAK koodi alusel, mis märgib ettevõtte põhitegevusala. EMTAK-is defineeritud tegevusala võib koosneda ühest lihtsast protsessist, kuid võib katta ka terve rea alamprotsesse, mis võivad kuuluda klassifikaatorsüsteemi erinevatesse kategooriatesse. Statistilise ülevaate koostamisel on ettevõtted liigitatud lähtudes Äriregistris märgitud põhitegevusalast, seejuures on majandusnäitajad võetud arvesse ettevõtte kogu tegevuse kohta. Teenusmajandusest täpsema ülevaate saamiseks oleks vajalik teada statistikat ettevõtete erinevate tegevusalade lõikes, sellist statistikat paraku hetkel ei koguta. Tihti oleks taoline eristamine ettevõtte jaoks äärmiselt keeruline ning käesolevas uuringus selgus, et ettevõtetel puudub selleks ka motivatsioon.
- Täiendavate teenusmajanduse näitajate kogumine eeldab praeguse aruandluskohustuse vähendamist.
- Tuleks üle vaadata EMTAKi viienda ehk rahvusliku tasandi struktuur ning kohandada see paremini vastavaks muutunud tegevusvaldkondadega. Klassifikaatori täiustamise protsessi tuleks kaasata ka ettevõtteid ja erialaliidud.

VIIDATUD ALLIKAD

1. Arhitektuur. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus. Eesti Konjunktuuriinstituut, 2009, 63. [http://www.eas.ee/images/doc/sihtasutusest/uuringud/ettevotlus/lm2009-2_arhitektuur.pdf]. 6.05.2012
2. Audiovisuaalvaldkond – film ja video. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus. Eesti Konjunktuuriinstituut, 2009, 29. [http://www.eas.ee/images/doc/sihtasutusest/uuringud/ettevotlus/lm2009-3_film_ja_video.pdf]. 6.05.2012
3. Audiovisuaalvaldkond – ringhääling. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus. Eesti Konjunktuuriinstituut, 2009, 27. [http://www.eas.ee/images/doc/sihtasutusest/uuringud/ettevotlus/lm2009-4_ringhling.pdf]. 6.05.2012
4. **Bettencourt, L. A., Ostrom, A. L., Brown, S. W. Roundtree, R. I.** Client Co-Production in Knowledge-Intensive Business Services. – California Management Review, 2002, Vol. 44, No. 4, pp. 100-128.
5. **Bowen, J.** Development of a Taxonomy of Services to Gain Strategic Marketing Insights. – Journal of the Academy of Marketing Science, 1990, Vol. 18, No. 1, pp. 43-49.
6. **Cho, S.-E., Park, K.** Empirical taxonomy of services and service products in electronic commerce. – Electronic Commerce Research and Applications, 2002, Vol. 1, No. 3-4, pp. 339-350.
7. **den Hertog, P.** Knowledge-Intensive Business Services as Co-Producers of Innovation. – International Journal of Innovation Management, 2000, Vol. 4, No. 4, pp. 491-528.
8. Disain. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus. Eesti Konjunktuuriinstituut, 2009, 63. [http://www.eas.ee/images/doc/sihtasutusest/uuringud/ettevotlus/lm2009-5_disain.pdf]. 6.05.2012
9. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus. Eesti Konjunktuuriinstituut, 2009, 63. [<http://www.eas.ee/images/doc/sihtasutusest/uuringud/ettevotlus/loomemajanduse-uuring-2009.pdf>]. 6.05.2012
10. Eesti loomemajanduse potentsiaal ja arenguks vajalikud riiklikud toetusmeetmed. Eesti Tuleviku-uuringute Instituut, Tallinna Ülikooli Eesti Humanitaarinstituut 2009, 169. [http://www.arengufond.ee/upload/Editor/teenused/Loome%20lugemine/ETI%20LM_uuring_loppraport%202009.pdf]. 7.05.2012
11. Eesti majanduse tegevusalad (EMTAK). Eesti.ee. [<https://www.eesti.ee/est/teenused/ettevotja/emtak/emtak.html>]. 26.04.2012.
12. Eesti Statistikaamet. [<http://www.stat.ee/>]. 9.04.2012.
13. EMTAK 2003 klassifikatsioon. [http://www.rik.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=32502/emtak_2003.pdf]. 29.11.2011.
14. EMTAK 2008 selgitavad märkused. [https://www.rik.ee/sites/www.rik.ee/files/elfinder/article_files/EMTAK_sisukorraga.pdf]. 26.04.2012.

15. **Erramilli, M. K.** Entry Mode Choice in Service Industries. – *International Marketing Review*, 1990. Vol. 7, No. 5, pp. 50-62.
16. Etenduskunstim. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus. Eesti Konjukturiinstituut, 2009, 44. [http://www.eas.ee/images/doc/sihtasutusest/uuringud/ettevotlus/lm2009-6_etenduskunstim.pdf]. 6.05.2012.
17. Ettevõtete jaotamata kasumi mittemaksustamise mõju investeeringutele ja majandusarengule. Tartu Ülikool, Poliitikauuringute Keskus Praxis, 2010, 155 lk.
18. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EÜ) nr. 1893/2006. – *Euroopa Liidu Teataja*, 20. detsember 2006. aastal. [<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:393:0001:0001:ET:PDF>]. 29.11.2011.
19. European Forum on Business Related Services. European Commission, Brussels, 2005, 28 p.
20. Finantsteenused 2018: Eesti ekspordivõimalused ja poliitikavalikud. Oxera Consulting Ltd, 2009, 103. [<http://www.arengufond.ee/upload/Editor/Publikatsioonid/Finantsteenused-2018-raport-ekspordivoimalused-poliitikavalikud.pdf>]. 7.05.2012
21. Glossary: Statistical classification of products by activity (CPA). – Eurostat, European Commission. [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:Statistical_classification_of_products_by_activity_%28CPA%29]. 15.03.2012.
22. **Glücker, J., Hammer, I.** A pragmatic service typology: capturing the distinctive dynamics of services in time and space. – *The Service Industries Journal*, 2011, Vol. 31, No. 6, pp. 941-957.
23. **Grimsby, G., Grünfeld, L. A.** To Certify Your Services: A study of the market for certification in Northern European service sectors. Nordic Innovation Centre, 2008, 102 p.
24. **Hoffmann, E., Chamie, M.** Standard statistical classifications: basic principles. – Statistical Commission, 1999, 32 p.
25. **Högselius, P.** (2005), "The Dynamics of Innovation in Eastern Europe. Lessons from Estonia", Cheltenham Northampton (Mass.): Edward Elgar.
26. Innovation in Services: Typology, case studies and policy implications. Econ-report No. 2006-025. Oslo, 2006, 30 p.
27. **Judd, R. C.** The Case of Redefining Services. – *Journal of Marketing*, 1964, Vol. 28, No 1. pp. 58-59.
28. Kirjastamine. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus. Eesti Konjukturiinstituut, 2009, 31. [http://www.eas.ee/images/doc/sihtasutusest/uuringud/ettevotlus/lm2009-7_kirjastamine.pdf]. 6.05.2012
29. KIT – Knowledge, Innovation, Territory. Applied Research 2013/1/13, Inception Report|Version 23/08/2010. ESPON, European Union, 2010, 69 p. [http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/AppliedResearch/KIT/KIT_Inception_Report.pdf]. 29.05.2012.

30. Kultuuripärand – käsitöö. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus. Eesti Konjunkturiinstituut, 2009, 35. [http://www.eas.ee/images/doc/sihtasutusest/uuringud/ettevotlus/lm2009-8_ksit.pdf]. 6.05.2012
31. Kultuuripärand – muuseumid. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus. Eesti Konjunkturiinstituut, 2009, 35. [http://www.eas.ee/images/doc/sihtasutusest/uuringud/ettevotlus/lm2009-9_muuseumid.pdf]. 6.05.2012
32. Kultuuripärand – raamatukogud. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus. Eesti Konjunkturiinstituut, 2009, 49. [http://www.eas.ee/images/doc/sihtasutusest/uuringud/ettevotlus/lm2009-10_raamatukogud.pdf]. 6.05.2012
33. Kunst. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus. Eesti Konjunkturiinstituut, 2009, 48. [http://www.eas.ee/images/doc/sihtasutusest/uuringud/ettevotlus/lm2009-11_kunst.pdf]. 6.05.2012
34. **Kutcher, R. E., Mark, J. A.** The service-producing sector: some common perceptions reviewed. – Monthly Labor Review Online, 1983, Vol. 106, No. 4, pp. 21-24.
35. **Lend, E., Eidast, A., Segercrantz, W., Uustalu, A.-M., Uriko, M.** Eesti transiit ja logistika (I, II osa, 2008), 41. [http://www.arengufond.ee/upload/Editor/teenused/Logistika%20lugemine/Eesti_transiit_ja_logistika_I_osa.pdf]. 7.05.2012
36. **Lovelock, C. H.** Classifying Services to Gain Strategic Marketing Insights. – Journal of Marketing, 1983, Vol. 47, pp. 9-20.
37. **Lovelock, C. H., Gummesson, E.** Whither Services Marketing? In Search of a New Paradigm and Fresh Perspectives. – Journal of Service Research, 2004, Vol. 7, No. 1, pp. 20-42.
38. **Masso, J., Ukrainski, K., Varblane, U., Kaarna, R., Jürgenson, A.** (2011). Innovaatiline tegevus ettevõtetes aastatel 2006–2008, EAS, 2011, 112 lk.
39. Meelelahutuse IT. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus. Eesti Konjunkturiinstituut, 2009, 26. [http://www.eas.ee/images/doc/sihtasutusest/uuringud/ettevotlus/lm2009-12_meelelahutuse_it.pdf]. 6.05.2012
40. **Miles, I., Kastrinos, N., Flanagan, K., Bilderbeek, R., den Hertog, P., Huntink, W., Bouman, M.** Knowledge-Intensive Business Services: Users, Carriers and Sources of Innovation. – A report to DG13 SPRINT-EIMS, 1995, 96 p.
41. **Miozzo, M., Soete, L.** Internationalization of Services: A Technological Perspective. – Technological Forecasting and Social Change, 2001, Vol. 67, No. 2-3, pp. 159-185.
42. **Muller, E., Doloreux, D.** The key dimensions of knowledge-intensive business services (KIBS) analysis: a decade of evolution. – Working Papers Firms and Region, No. U1/2007, Institute Systems and Innovation Research, 2007, 26 p.

43. Muusika. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus. Eesti Konjunkturiinstituut, 2009, 62. [http://www.eas.ee/images/doc/sihtasutusest/uuringud/ettevotlus/lm2009-13_muusika.pdf]. 6.05.2012
44. NACE Rev. 2: Statistical classification of economic activities in the European Community. – Methodologies and Working Papers, Eurostat, European Commission. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008, 363 p.
45. Näpunäiteid tegevusala määramiseks või kirjeldamiseks majandusaasta aruandes. – Registrate ja Infosüsteemide Keskus. [<http://www.rik.ee/33271>]. 15.03.2012.
46. OECD Glossary of Statistical Terms, <http://stats.oecd.org/glossary/>
47. **Pariag, P.** Classification of Services. Concept Paper, Regional Symposium on Services 15-17 July 2009 Grand Royal Antigua Beach Resort Antigua and Barbuda, 2009, 37 p.
48. **Raie, S** jt (2010). Eesti ettevõtete ekspordiprobleemide uuring. Konjunkturiinstituut. Tallinn, 550 lk.
49. **Rathmell, J. M.** Marketing in the Services Sector. Cambridge, MA: Winthrop Publishers, 1974, 232 p.
50. **Rathmell, J., M.** What Is Meant by Services? – Journal of Marketing, 1966, Vol. 30, pp. 32-36.
51. **Regan, W. J.** The Service Revolution. – Journal of Marketing, 1963, Vol. 27, No. 3, pp. 57-62.
52. Reklaam. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus. Eesti Konjunkturiinstituut, 2009, 23. [http://www.eas.ee/images/doc/sihtasutusest/uuringud/ettevotlus/lm2009-14_reklaam.pdf]. 6.05.2012
53. **Rozeik, H, Jürgenson, A.** Eesti info- ja kommunikatsioonitehnoloogia sektori ettevõtete uuring 2009, 69. [http://praxis.ee/fileadmin/tarmo/Toimetised/Toimetised_4_2009_01.pdf]. 7.05.2012
54. **Schiffman, L. G., Kaunk, L. L., Hansen, H.** Consumer Behaviour: A European Outlook. Harlow: Pearson Education Limited, 2008, 495 p.
55. **Schumpeter, J. A.** Capitalism, Socialism, and Democracy, Harper Perennial; 3rd edition, 1962, 431 p.
56. **Smith, A.** The Wealth of Nations: books I-III. London: Penguin Group, 1986, 537 p.
57. Statistics Denmark. [<http://www.dst.dk/en>]. 2.04.2012.
58. Tervishoiuteenused 2018: Eesti tervise- ja heaoluteenuste ekspordivõimalused. Praxis, 2010, 124. [<http://www.arengufond.ee/upload/Editor/Publikatsioonid/Finantsteenused-2018-raport-ekspordivoimalused-poliitikavalikud.pdf>]. 7.05.2012
59. **Toivonen, M.** Future prospects of knowledge-intensive business services (KIBS) and implications to regional economies. – ICAFI Journal of Knowledge Management, 2006, Vol. 4, No. 3.

60. **Varblane, U., Espenberg, K., Varblane, U., Roolaht, T.** Eesti masinatööstuse hetkeseis ja arengusuunad, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2011, 354 lk.
61. **Vargo, S. L., Lusch R. F.** The Four Service Marketing Myths. Remnants of a Goods-Based, Manufacturing Model. – Journal of Service Research, 2004, Vol. 6, No. 4, pp. 324-335.
62. Vastavustabelid. EMTAK 2003 – EMTAK 2008. Eesti Statistikaamet. [http://metaweb.stat.ee/classificator_correspondence_code_list.htm?publishedId=2364492&source=false]. 7.05.2012.
63. **Viitamo, E.** Productivity of Business Services – Towards A New Taxonomy. Lappeenranta, 2007, 61 p.
64. **Winsor, R. D., Sheth, J. N., Manolis, C.** Differentiating goods and services retailing using form and possession utilities. – Journal of Business Research, 2004, Vol. 57, pp. 249-255.
65. Üleminek tegevusalade klassifikaatorile EMTAK 2008. – Eesti Statistikaamet. [<http://www.stat.ee/30843>]. 15.03.2012.

LISAD

Lisa 1. Teenuste kategooriad Lovelock'i ja Gummesson'i käsitusel

Neli teenuste kategooriat:

- Kliendi kehale suunatud füüsiline tegevus (näiteks: reisijatevedu, tervishoid, ilusalongid, majutus, restoranid).
- Kliendi varale suunatud füüsiline tegevus (näiteks prügivedu, remonditööd, ladustamine, puhastusteenused, veterinaarhaiglad).
- Kliendi meelele suunatud mitte-füüsiline tegevus (näiteks meelelahutus, uudised, haridus, konsultatsioon, teater, muuseumid).
- Informatsiooni töötlemine (näiteks internetipangandus, kindlustus, raamatupidamine, uurimistöö, õigusteenused).

Lisa 2. IHIP karakteristikute rakendatavus

	Teenuse kategooria			
	Kliendi kehale suunatud füüsiline tegevus	Kliendi varale suunatud füüsiline tegevus	Kliendi meelele suunatud mitte-füüsiline tegevus	Informatsiooni töötlemine
Näited	Reisijatevedu Tervishoid Illusalongid Majutus Restoranid	Prügivedu Remonditööd Ladustamine Puhastusteenused Veterinaarhaiglad	Meelelahutus Uudised Haridus Konsultatsioon Teater Muuseumid	Internetipangandus Kindlustus Raamatupidamine Uurimistöö Õigusteenused
Karakteristikud				
Mitte-materiaalsus	Eksitav – tegevus on lühiajaline, kuid kogemus võib olla materiaalne ja tulemuseks võib olla füüsiline muutus	Eksitav – tegevus on lühiajaline, kuid võib füüsiliselt muuta omandit nähtaval viisil	Rakendatav	Rakendatav
Heterogeensus	Rakendatav – raske standardiseerida otsese teenindaja ja kliendi seotuse tõttu	Arvukad erandid – paljudel juhtudel võimalik standardiseerida	Arvukad erandid – paljudel juhtudel võimalik standardiseerida	Arvukad erandid – paljudel juhtudel võimalik standardiseerida
Simultaansus	Rakendatav	Ei ole rakendatav, üldjuhul ei ole nõutav kliendi juuresolek	Ainult siis, kui teenust pakutakse reaajas	Palju erandeid – ei ole nõutav kliendi juuresolek
Säilimatus	Rakendatav	Rakendatav	Arvukad erandid – võimalik elektrooniliselt salvestada	Arvukad erandid – võimalik elektrooniliselt salvestada

Allikas: Lovelock, Gummesson 2004: 31.

Lisa 3. Teenustesektori jagamise aluseks olevad EMTAK 2003 koodid

Abistavad teenused	Jaotavad teenused							Probleemi lahendajad			Vaba aja teenused
55500	40121	51351	51539	52241	60100	64240	74501	50200	74201	85130	55100
55510	40131	51360	51540	52251	60101	65100	74875	50403	74202	85141	55110
55520	40221	51362	51541	52252	60102	65120	74876	52700	74203	85142	55120
63100	40301	51370	51542	52260	60200	65121	74877	52710	74204	85145	55210
63111	41001	51371	51550	52271	60211	65200	80100	52720	74205	85146	55220
63112	50100	51381	51551	52272	60212	65211	80101	52730	74209	85149	55230
63113	50101	51382	51559	52279	60219	65220	80102	52740	74300	85200	55300
63120	50102	51389	51561	52300	60220	65221	80103	62300	74301	85300	55301
63121	50300	51390	51569	52310	60221	65229	80200	63222	74302	85311	55302
63122	50301	51391	51570	52320	60240	65231	80210	63223	74303	85312	55400
63124	50302	51400	51571	52330	60241	65238	80220	63229	74304	85313	60230
63125	50400	51419	51600	52410	60242	65239	80300	63402	74305	85319	62200
63200	50401	51420	51610	52420	60300	66000	80301	63403	74309	85323	63300
63211	50402	51421	51620	52431	61100	66010	80302	63404	74400	85324	63303
63212	50500	51422	51630	52432	61101	66011	80303	67120	74600	85325	63304
63213	51100	51431	51640	52441	61102	66020	80309	67121	74800	85326	63305
63219	51110	51432	51651	52442	61103	66030	80400	67122	74852	85327	74872
63221	51120	51433	51652	52443	61104	66031	80410	67200	74871	85328	74873
63230	51130	51434	51654	52449	61105	67100	80421	67201	74874	85338	85332
63231	51140	51441	51660	52451	61106	67110	80422	67202	74879	85340	85333
63232	51150	51442	51700	52452	61109	67111	80423	72100	75100	91100	92100
63239	51160	51444	51811	52453	61200	67130	80424	72200	75110	91110	92110
70321	51170	51450	51812	52460	62000	67131	80429	72210	75120	91120	92130
70322	51180	51451	51819	52461	62100	67132	85147	72211	75130	91200	92200
74500	51181	51460	51841	52462	62101	67134	92120	72220	75140	91300	92300
74502	51190	51461	51850	52463	63301	70111	92400	72221	75200	91310	92310
74700	51200	51462	51851	52464	63302	70112		72222	75210		92320
74820	51210	51470	51852	52469	63309	70120		72223	75220		92330
74851	51211	51471	51861	52471	63400	70200		72229	75240		92340
74860	51219	51472	51871	52472	63401	70201		72300	75250		92500
75230	51220	51473	51872	52481	63409	70202		72301	75300		92510
85321	51221	51474	51872	52482	64100	70300		72500	85100		92521

85322	51230	51475	51879	52483	64110	70310		72501	85111		92522
85331	51240	51476	51880	52484	64111	71100		72600	85112		92530
85334	51250	51477	51881	52485	64120	71200		72601	85113		92600
85335	51300	51479	51901	52486	64121	71210		73100	85114		92621
85336	51310	51500	52100	52487	64200	71220		73200	85115		92622
85337	51311	51510	52101	52489	64201	71230		74100	85116		92629
85339	51320	51512	52111	52500	64202	71300		74110	85117		92700
90000	51321	51519	52112	52501	64203	71310		74121	85118		92710
90010	51330	51520	52113	52502	64204	71320		74122	85121		92721
90020	51331	51521	52120	52509	64205	71330		74123	85122		92722
90030	51340	51530	52200	52600	64209	71340		74130	85123		92729
93010	51341	51531	52210	52610	64210	71400		74140	85124		93020
93030	51349	51532	52220	52620	64220	72400		74150	85125		93040
93050	51350	51533	52230	52630	64230	72401		74200	85126		

Allikas: Grimsby, Grünfeld 2008: 97.

Lisa 4. Euroopa Komisjoni foorumil toodud teenustesektori jaotamine neljaks grupiks

Neli teenuste kategooriat:

- Äriteenused (NACE Rev. 1.1 70-74): grupp on võimalik jagada kaheks:
 - teadmismahukad äriteenused, mis hõlmab professionaalseid teenuseid, nagu infotehnoloogia, juhtimise nõustamine, T&A teenused, reklaamindus ja professionaalne koolitus;
 - operatiivteenused, mis koosnevad teenustest, nagu puhastus-, turva- ja sekretäriteenused.
- Jaotav kaubandus (NACE 50-52) hõlmab teenuseid, mis tegelevad kaupade ja teenuste jaotamisega teistele majandussektoritele ja lõpptarbijatele.
- Võrguteenused (NACE 40-41, 60-64), mille hulka kuuluvad elektrienergia-, gaasi- ja veevarustus, transpordiga seotud teenused ja nende abiteenused ning postside- ja telekommunikatsioon.
- Finantsteenused (NACE 65-67) koosneb finantsvahendusest, nagu pangad ja kindlustust pakkuvad ettevõtted.

Lisa 5. Kaheksa teenuse liiki Viitamo käsitluses

Tekkinud kaheksat gruppi saab iseloomustada järgnevalt (Viitamo 2007):

- A. Esimesse kategooriasse kuuluvad töjõumahukad, füüsilisel töö põhinevad standardiseeritud protsessid. Esineb vähe mastaabiefekte ning sarnaselt lihttehnoloogia teenustele on kliendi osalemine tootmisprotsessis minimaalne ja süsteem on oma loomult suletud. Peamised teenused selles kategoorias on jaekaubandus, puhastus- ja turvateenused, parandus-, ehitus- ja remonditööd, hotellindus ning toitlustamine.
- B. Kategooria B moodustavad teenused, mis on samuti töjõumahukad, kuid tegemist on vastavalt kliendi vajadustele kohandatud teenustega, kus klient omab tootmisprotsessis suuremat osa. See on grupp, mille teenused vastavad klassikalise teenuse funktsioonidele, nagu juuksur, kohandatud kaubandus ning parandus- ja ehitustööd.
- C. Sii gruppi kuuluvad infomahukad standardiseeritud protsessid. Teenused on oma olemuselt nõu andvad ning neid iseloomustab mittetehnoloogiline informatsioon. Tänu standardiseerimisvõimalustele saab korraga teenindada mitut klienti, mistõttu on võimalik kasu saada mastaabiefektist. Sii alla kuuluvad üldised konsultatsiooni- ja koolitusettevõtted, raamatupidamine ja tervisekeskused (näiteks sanatooriumid).

- D. Selle grupi teenuseid iseloomustab kliendi vajaduste arvestamine, mis tähendab tihedat suhtlemist klientidega, ning keeruliste probleemide lahendamine. Näidetena võib tuua kliendile kohandatud juhtimis- ja õiguskonsultatsiooni teenused ning turunduse, lisaks ettevõtete ühinemisega seotud tegevused.
- E. Teenused, mis kuuluvad kategooriasse E, on kapitalimahukad ning tootmine põhineb võrgustikul. Võrgustike koordineerimine ja teenuste tootmine sõltub informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiatest, mis võimaldavad standardiseeritud teenuste puhul iseteenindust, kliendi osalus protsessis on üldiselt madal. Kapitalimahukad teenused on teenusesektorist kõige sarnasemad tööstussektoriga, mida iseloomustab pidev suletud protsess. Sellisteks teenusteks peetakse maantee-, õhu-, vee- ja raudteetransporti, gaasi ja elektrit pakkuvaid ettevõtteid, hulgimüüki ning ladustamist.
- F. Sii kuuluvad samuti kapitalimahukad teenused, kuid ei esine nii palju võimalusi standardiseerimiseks. See omakorda vähendab mastaabiefekti kasutamise võimalusi, ehkki protsessi pidevus selle võimaluse loob. Näideteks sobivad kliendi vajadustele vastavad transporditeenused, nagu takso teenus, lisaks masinapõhised parandus- ja puhastusteenused ning ehitusmaterjalide müük.
- G. Kapitalimahukad ja võrgustikel põhinevad teenused, milleks on finants- ja kindlustusteenused, telekommunikatsioon, poeketid, internetil põhinevad teenused ja suured tarkvara firmad, mis pakuvad standardiseeritud informatsioonitooteid.
- H. Teenused saab kokku võtta sõnadega: kohandatud tehnoloogiline probleemide lahendamine. Gruppi iseloomustab teadmispõhisus ja mittemateriaalne tehnoloogia. Näiteks kohandatud teadus- ja arendustegevus, inseneri- ja disainibürood, arhitektuurilised teenused ning kohandatud tarkvara tooted.

Lisa 6. Üleminekutabel klassifikaatorilt NACE Rev 1.1 klassifikaatorile NACE Rev. 2

NACE Rev. 1.1		NACE Rev. 2	
Section	Description	Section	Description
A	Agriculture, hunting and forestry	A	Agriculture, forestry and fishing
B	Fishing		
C	Mining and quarrying	B	Mining and quarrying
D	Manufacturing	C	Manufacturing
E	Electricity, gas and water supply	D	Electricity, gas, steam and air conditioning supply
		E	Water supply, sewerage, waste management and remediation activities
F	Construction	F	Construction
G	Wholesale and retail trade: repair of motor vehicles, motorcycles and personal and household goods	G	Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles
H	Hotels and restaurants	I	Accommodation and food service activities
I	Transport, storage and communications	H	Transportation and storage
		J	Information and communication
J	Financial intermediation	K	Financial and insurance activities
K	Real estate, renting and business activities	L	Real estate activities
		M	Professional, scientific and technical activities
		N	Administrative and support service activities
L	Public administration and defence; compulsory social security	O	Public administration and defence; compulsory social security
M	Education	P	Education
N	Health and social work	Q	Human health and social work activities
O	Other community, social and personal services activities	R	Arts, entertainment and recreation
		S	Other service activities
P	Activities of private households as employers and undifferentiated production activities of private households	T	Activities of households as employers; undifferentiated goods- and services-producing activities of households for own use
Q	Extraterritorial organisations and bodies	U	Activities of extraterritorial organisations and bodies

Allikas: NACE Rev. 2 ... 2008.

Lisa 7. Teenusmajanduse sisemine struktuur müügitulu osakaalu alusel 2005-2010

Müügitulu	2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister
Teenusmajandus kokku	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Hulgi- ja Jaekaubandus	66,3%	59,8%	67,4%	59,5%	66,5%	60,2%	65,6%	59,9%	61,4%	59,3%	62,2%	59,9%
Veondus ja laondus	15,9%	15,8%	14,9%	15,0%	14,6%	14,2%	14,4%	13,1%	15,9%	12,2%	16,7%	13,5%
Majutus ja toitlustus	1,8%	2,4%	1,8%	2,3%	1,8%	2,2%	1,9%	2,2%	2,0%	2,4%	1,9%	2,5%
Info ja side	4,7%	3,5%	4,3%	4,0%	4,5%	4,0%	4,8%	5,0%	5,9%	6,0%	5,4%	5,8%
Finants- ja kindlustustegevus	0,6%	0,8%	0,7%	0,8%	1,2%	1,3%	0,9%	1,0%	0,4%	0,7%	0,5%	0,7%
Kinnisvaraalne tegevus	2,6%	3,2%	2,6%	4,3%	2,7%	3,5%	2,8%	3,2%	3,4%	3,0%	3,0%	2,9%
Kutse-, teadus- ja tehnikaalne tegevus	3,3%	4,1%	3,2%	4,0%	3,5%	4,1%	3,7%	5,1%	4,5%	5,6%	3,9%	4,8%
Haldus- ja abitegevused	2,7%	4,5%	3,0%	4,8%	3,1%	4,9%	3,6%	5,3%	4,1%	5,8%	4,1%	5,2%
Avalik haldus ja riigikaitse	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Haridus	0,3%	1,1%	0,2%	1,1%	0,2%	1,1%	0,3%	1,4%	0,3%	1,8%	0,3%	1,7%
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	0,8%	1,4%	0,7%	1,3%	0,8%	1,4%	0,9%	1,8%	1,1%	1,5%	1,0%	1,3%
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	0,8%	2,5%	0,8%	2,1%	0,7%	2,3%	0,7%	0,9%	0,7%	0,9%	0,7%	0,9%
Muud teenindavad tegevused	0,3%	0,9%	0,3%	0,8%	0,3%	0,8%	0,3%	1,1%	0,4%	1,0%	0,4%	0,7%
Teadusmahukad teenused		17,7%		17,2%		17,6%		17,3%		17,6%		17,1%
Vähem teadusmahukad teenused		82,3%		82,8%		82,4%		82,7%		82,5%		82,9%

Allikas: Eesti Statistikaameti (ESA) ja Äriregistri andmed

Lisa 8. Teenusmajanduse sisemine struktuur tegutsevate ettevõtete osakaalu alusel 2005-2010

Tegutsevate ettevõtete arv	2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister
Teenusmajandus kokku	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Hulgi- ja Jaekaubandus	41,8%	33,3%	39,8%	31,6%	36,2%	34,4%	33,6%	33,3%	31,8%	27,7%	29,3%	31,2%
Veondus ja laondus	9,0%	10,2%	8,9%	10,2%	9,6%	9,4%	9,5%	9,1%	9,4%	7,6%	9,2%	8,6%
Majutus ja toitlustus	5,0%	4,9%	4,8%	4,5%	4,6%	4,2%	4,5%	4,1%	4,6%	3,6%	4,6%	4,2%
Info ja side	4,6%	4,9%	4,8%	5,0%	5,1%	4,7%	5,1%	4,9%	5,1%	4,5%	5,9%	5,5%
Finants- ja kindlustustegevus	2,0%	1,9%	2,2%	2,1%	2,4%	2,2%	2,4%	2,3%	2,4%	2,0%	2,4%	2,3%
Kinnisvaraalne tegevus	8,4%	9,1%	8,9%	9,8%	9,5%	8,5%	10,4%	8,1%	10,3%	6,9%	10,6%	7,4%
Kutse-, teadus- ja tehnikaalne tegevus	16,2%	13,5%	17,0%	14,2%	18,4%	14,2%	19,4%	14,8%	20,2%	12,9%	19,4%	15,2%
Haldus- ja abitegevused	5,4%	8,1%	5,9%	8,6%	6,2%	8,6%	6,4%	8,8%	6,8%	16,8%	8,5%	9,2%
Avalik haldus ja riigikaitse	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,0%	0,0%
Haridus	1,3%	7,0%	1,3%	6,9%	1,5%	6,9%	1,6%	7,2%	1,6%	6,9%	1,8%	7,7%
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	2,5%	2,6%	2,5%	2,5%	2,5%	2,4%	2,5%	2,4%	2,5%	2,5%	2,6%	2,6%
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	1,2%	1,6%	1,2%	1,6%	1,4%	1,6%	1,8%	1,9%	2,0%	3,1%	2,3%	2,4%
Muud teenindavad tegevused	2,5%	2,9%	2,5%	2,9%	2,6%	2,8%	2,9%	3,1%	3,3%	5,5%	3,4%	3,8%
Teadusmahukad teenused		33,0%		33,8%		33,4%		34,9%		33,2%		37,4%
Vähem teadusmahukad teenused		67,0%		66,2%		66,6%		65,1%		66,8%		62,6%

Allikas: Eesti Statistikaameti (ESA) ja Äreregistri andmed

Lisa 9. Teenusmajanduse sisemine struktuur lisandväärtuse osakaalu alusel 2005-2010

Lisandväärtus	2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister
Teenusmajandus kokku	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Hulgi- ja Jaekaubandus	36,9%	38,7%	38,1%	39,2%	38,7%	41,9%	34,5%	41,6%	28,4%	14,5%	29,3%	42,4%
Veondus ja laondus	19,2%	19,4%	19,3%	17,2%	15,9%	15,5%	17,3%	15,6%	20,2%	18,5%	21,0%	15,1%
Majutus ja toitlustus	3,8%	5,5%	3,6%	5,0%	3,6%	4,6%	3,7%	4,6%	3,2%	6,3%	3,3%	4,7%
Info ja side	11,3%	7,2%	10,2%	7,1%	10,9%	7,4%	12,1%	8,2%	13,5%	12,1%	12,8%	8,7%
Finants- ja kindlustustegevus	0,5%	0,6%	0,8%	0,8%	1,5%	1,2%	1,0%	0,8%	0,7%	1,4%	0,9%	0,8%
Kinnisvaraalaane tegevus	7,3%	5,0%	7,0%	6,3%	6,5%	4,6%	6,9%	4,0%	8,4%	6,5%	7,4%	3,7%
Kutse-, teadus- ja tehnikaalaane tegevus	8,3%	6,1%	8,1%	6,3%	9,0%	6,9%	9,5%	7,3%	10,8%	15,1%	8,8%	7,7%
Haldus- ja abitegevused	6,8%	7,2%	7,3%	8,0%	8,0%	8,0%	8,9%	8,2%	8,9%	12,3%	10,7%	8,6%
Avalik haldus ja riigikaitse	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Haridus	0,8%	2,0%	0,7%	2,1%	0,7%	1,8%	0,8%	2,0%	0,9%	3,9%	0,8%	2,5%
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	2,5%	3,9%	2,3%	3,6%	2,6%	4,0%	3,1%	5,2%	3,3%	6,2%	3,1%	3,5%
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	1,8%	3,1%	1,9%	2,8%	1,9%	2,8%	1,4%	1,0%	0,9%	1,0%	1,0%	0,8%
Muud teenindavad tegevused	0,8%	1,4%	0,6%	1,4%	0,7%	1,3%	0,9%	1,5%	0,8%	2,3%	0,8%	1,5%
Teadusmahukad teenused		27,0%		26,6%		27,3%		27,7%		43,4%		27,2%
Vähem teadusmahukad teenused		73,0%		73,4%		72,7%		72,3%		56,6%		72,8%

Allikas: Eesti Statistikaameti (ESA) ja Äreregistri andmed

Lisa 10. Teenusmajanduse sisemine struktuur töötajate arvu osakaalu alusel 2005-2010

Töötajate arv	2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister
Teenusmajandus kokku	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Hulgi- ja Jaekaubandus	40,2%	34,4%	39,0%	34,7%	38,0%	35,5%	37,1%	35,6%	35,9%	25,9%	34,5%	37,9%
Veondus ja laondus	16,7%	15,8%	16,0%	14,7%	16,0%	13,3%	15,3%	12,9%	15,2%	3,4%	15,5%	13,6%
Majutus ja toitlustus	7,2%	8,0%	7,3%	7,9%	7,7%	7,7%	8,0%	7,3%	7,4%	8,0%	7,6%	7,7%
Info ja side	5,4%	4,8%	5,4%	4,9%	5,9%	4,6%	6,1%	4,8%	6,7%	7,7%	7,0%	6,2%
Finants- ja kindlustustegevus	0,0%	1,7%	0,0%	1,7%	0,0%	3,1%	0,0%	1,7%	0,0%	0,2%	0,0%	0,8%
Kinnisvaraalaane tegevus	4,5%	2,8%	4,6%	2,7%	4,4%	2,6%	4,5%	2,8%	4,6%	6,7%	4,5%	2,2%
Kutse-, teadus- ja tehnikaalaane tegevus	7,9%	6,9%	8,4%	6,7%	8,7%	8,4%	9,2%	10,4%	9,7%	8,2%	9,5%	8,2%
Haldus- ja abitegevused	10,0%	11,8%	11,0%	13,8%	11,0%	12,3%	11,3%	12,4%	11,6%	9,9%	12,4%	12,8%
Avalik haldus ja riigikaitse	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Haridus	1,3%	2,2%	1,3%	2,0%	1,4%	2,7%	1,3%	2,7%	1,3%	1,0%	1,2%	2,7%
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	3,8%	6,1%	3,7%	5,6%	3,6%	5,2%	3,8%	5,7%	4,1%	8,6%	4,2%	4,2%
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	1,4%	3,0%	1,6%	2,9%	1,6%	2,7%	1,7%	1,6%	1,6%	13,4%	1,5%	1,3%
Muud teenindavad tegevused	1,6%	2,5%	1,7%	2,4%	1,7%	2,1%	1,8%	2,2%	2,0%	6,9%	2,0%	2,3%
Teadusmahukad teenused		30,7%		30,9%		32,2%		32,5%		40,4%		29,4%
Vähem teadusmahukad teenused		69,3%		69,1%		67,8%		67,5%		59,6%		70,6%

Allikas: Eesti Statistikaameti (ESA) ja Äreregistri andmed

Lisa 11. Teenusmajanduse sisemine struktuur põhivara osakaalu alusel 2005-2010

Põhivara	2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister
Teenusmajandus kokku	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Hulgi- ja Jaekaubandus	15,3%	11,4%	16,3%	10,1%	15,0%	12,7%	15,4%	14,4%	11,8%	17,6%	11,6%	19,8%
Veondus ja laondus	25,5%	22,0%	20,2%	20,1%	17,6%	17,0%	17,7%	14,8%	15,6%	10,6%	15,0%	11,5%
Majutus ja toitlustus	2,7%	2,8%	2,4%	2,3%	2,5%	2,0%	2,3%	2,2%	2,1%	2,7%	2,4%	3,2%
Info ja side	4,6%	2,5%	4,8%	2,6%	3,9%	1,8%	4,1%	2,8%	4,0%	4,7%	2,9%	3,4%
Finants- ja kindlustustegevus	10,2%	8,7%	13,8%	10,7%	17,5%	14,2%	11,2%	10,7%	7,4%	13,1%	5,0%	9,6%
Kinnisvaraalne tegevus	23,9%	22,5%	25,1%	24,3%	25,0%	23,0%	26,4%	24,4%	35,6%	27,1%	39,2%	27,9%
Kutse-, teadus- ja tehnikaalne tegevus	11,2%	17,1%	11,8%	15,9%	13,0%	14,2%	17,5%	15,9%	19,0%	7,4%	18,0%	9,2%
Haldus- ja abitegevused	3,7%	5,1%	2,5%	5,1%	2,9%	5,7%	3,1%	5,9%	2,5%	7,8%	3,7%	6,7%
Avalik haldus ja riigikaitse	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Haridus	0,3%	4,3%	0,4%	3,5%	0,4%	4,4%	0,1%	4,4%	0,2%	5,0%	0,2%	6,3%
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	1,2%	1,2%	1,2%	1,1%	0,9%	1,0%	0,9%	1,1%	0,7%	1,0%	0,7%	0,9%
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	1,1%	2,1%	1,3%	3,9%	1,1%	3,6%	1,0%	3,0%	0,8%	1,7%	1,0%	1,2%
Muud teenindavad tegevused	0,3%	0,4%	0,3%	0,4%	0,3%	0,4%	0,3%	0,4%	0,2%	1,3%	0,3%	0,4%
Teadusmahukad teenused		41,8%		44,2%		44,5%		38,4%		33,3%		31,0%
Vähem teadusmahukad teenused		58,2%		55,8%		55,5%		61,6%		66,7%		69,1%

Allikas: Eesti Statistikaameti (ESA) ja Äriregistri andmed

Lisa 12. Teenusmajanduse sisemine struktuur materiaalse põhivara osakaalu alusel 2005-2010

Materiaalne põhivara (jääkmaksumuses)	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	ESA	ESA	ESA	ESA	ESA	ESA
Teenusmajandus kokku	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Hulgi- ja Jaekaubandus	20,4%	23,1%	23,4%	21,8%	23,2%	19,8%
Veondus ja laondus	42,8%	40,3%	39,2%	38,0%	40,4%	39,7%
Majutus ja toitlustus	5,2%	4,9%	4,9%	5,5%	5,8%	6,6%
Info ja side	5,5%	5,8%	5,9%	5,7%	6,4%	5,9%
Finants- ja kindlustustegevus	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Kinnisvaraalaane tegevus	11,1%	11,9%	11,3%	13,5%	7,3%	9,6%
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	4,4%	4,5%	4,6%	5,0%	6,7%	5,5%
Haldus- ja abitegevused	5,8%	4,2%	5,7%	5,9%	5,5%	8,0%
Avalik haldus ja riigikaitse	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Haridus	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,5%	0,5%
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	2,2%	2,1%	2,1%	2,0%	2,0%	1,8%
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	2,0%	2,4%	1,9%	1,7%	1,7%	2,1%
Muud teenindavad tegevused	0,5%	0,6%	0,7%	0,6%	0,6%	0,6%

Allikas: Eesti Statistikaameti (ESA) andmed

Lisa 13. Teenusmajanduse sisemine struktuur ärikasumi osakaalu alusel 2005-2010

Ärikasum	2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister
Teenusmajandus kokku	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Hulgi- ja Jaekaubandus	36,7%	28,5%	34,6%	24,4%	35,8%	33,9%	42,5%	45,9%	19,2%	6,4%	23,2%	31,2%
Veondus ja laondus	15,1%	16,0%	14,1%	10,4%	6,4%	10,4%	11,0%	19,9%	33,4%	15,8%	22,6%	13,7%
Majutus ja toitlustus	2,8%	3,0%	2,1%	2,2%	1,5%	1,3%	-2,1%	-3,0%	-5,4%	-3,7%	-0,3%	0,0%
Info ja side	11,2%	4,9%	8,5%	4,8%	9,6%	6,3%	20,5%	21,9%	36,5%	39,6%	14,0%	12,8%
Finants- ja kindlustustegevus	2,7%	2,9%	3,8%	3,5%	5,7%	4,9%	-5,8%	-6,6%	1,2%	1,7%	1,2%	1,4%
Kinnisvaraalaane tegevus	16,9%	26,8%	23,4%	31,6%	26,1%	22,1%	13,3%	-8,8%	-15,8%	-4,6%	22,4%	18,8%
Kutse-, teadus- ja tehnikaalaane tegevus	7,3%	4,6%	7,1%	10,7%	7,5%	9,2%	9,0%	8,2%	20,1%	23,2%	5,1%	8,9%
Haldus- ja abitegevused	3,1%	5,5%	3,3%	5,6%	4,4%	6,4%	7,8%	10,8%	11,9%	12,3%	10,1%	7,2%
Avalik haldus ja riigikaitse	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	-0,3%	-0,4%	0,0%	0,0%
Haridus	0,3%	3,3%	0,3%	3,0%	0,3%	2,1%	0,5%	5,2%	0,8%	8,9%	0,5%	3,7%
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	1,3%	1,4%	0,8%	0,8%	1,0%	1,2%	2,5%	4,1%	2,8%	5,6%	1,2%	2,1%
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	1,9%	2,4%	1,7%	2,6%	1,6%	1,5%	0,3%	0,2%	-4,4%	-7,2%	-0,1%	-0,6%
Muud teenindavad tegevused	0,5%	0,8%	0,2%	0,4%	0,4%	0,7%	0,6%	2,1%	-0,2%	2,3%	0,1%	0,7%
Teadusmahukad teenused	0,0%	20,5%	0,0%	26,7%	0,0%	26,7%	0,0%	31,4%	0,0%	75,8%	0,0%	27,9%
Vähem teadusmahukad teenused	0,0%	79,5%	0,0%	73,3%	0,0%	73,3%	0,0%	68,6%	0,0%	24,2%	0,0%	72,1%

Allikas: Eesti Statistikaameti (ESA) ja Äriregistri andmed

Lisa 14. Teenusmajanduse sisemine struktuur makstud dividendide osakaalu alusel 2005-2010

Makstud dividendid	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	ESA	ESA	ESA	ESA	ESA	ESA
Teenusmajandus kokku	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Hulgi- ja Jaekaubandus	20,9%	24,2%	26,4%	32,1%	22,8%	19,0%
Veondus ja laondus	17,7%	13,0%	12,7%	5,1%	11,1%	12,8%
Majutus ja toitlustus	0,8%	0,8%	0,7%	0,7%	1,2%	1,2%
Info ja side	20,0%	21,3%	16,5%	15,6%	34,5%	17,5%
Finants- ja kindlustustegevus	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Kinnisvaraalaane tegevus	6,2%	7,5%	10,5%	12,9%	6,9%	10,0%
Kutse-, teadus- ja tehnikaalaane tegevus	30,4%	29,1%	28,5%	27,6%	15,9%	30,7%
Haldus- ja abitegevused	2,1%	1,9%	2,0%	3,2%	3,6%	4,8%
Avalik haldus ja riigikaitse	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Haridus	0,3%	0,4%	0,5%	0,5%	0,8%	0,8%
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	0,9%	0,9%	0,8%	1,2%	1,6%	1,5%
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	0,4%	0,9%	0,6%	0,9%	1,4%	1,5%
Muud teenindavad tegevused	0,2%	0,1%	0,9%	0,2%	0,2%	0,3%

Allikas: Eesti Statistikaameti (ESA) andmed

Lisa 15. Teenusmajanduse sisemine struktuur ekspordi alusel 2005-2010

Ekspord	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	ESA	ESA	ESA	ESA	ESA	ESA
Teenusmajandus kokku	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Hulgi- ja Jaekaubandus	56,1%	63,2%	61,1%	59,5%	54,8%	55,7%
Veondus ja laondus	33,6%	27,7%	29,2%	28,4%	29,4%	29,6%
Majutus ja toitlustus	1,1%	0,9%	0,6%	0,6%	0,7%	0,4%
Info ja side	2,3%	2,1%	2,8%	3,9%	4,4%	4,5%
Finants- ja kindlustustegevus	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,4%	0,0%
Kinnisvaraalne tegevus	0,3%	0,2%	0,3%	0,5%	0,4%	0,2%
Kutse-, teadus- ja tehnikaalne tegevus	2,9%	2,4%	2,3%	2,8%	3,1%	3,6%
Haldus- ja abitegevused	3,0%	3,0%	2,8%	3,5%	4,9%	5,4%
Avalik haldus ja riigikaitse	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%
Haridus	0,1%	0,0%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	0,4%	0,4%	0,3%	0,3%	0,3%	0,2%
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	0,1%	0,1%	0,2%	0,1%	0,2%	0,1%
Muud teenindavad tegevused	0,2%	0,1%	0,2%	0,2%	0,3%	0,2%

Allikas: Eesti Statistikaameti (ESA) andmed

Lisa 16. Välisomanduses ettevõtete osakaal tegutsevate ettevõtete arvust 2005-2010

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Teenusmajandus kokku	7,9%	8,0%	7,6%	7,4%	5,7%	6,6%
Hulgi- ja Jaekaubandus	9,5%	10,1%	9,5%	9,5%	8,5%	8,7%
Veondus ja laondus	6,0%	5,4%	5,2%	5,5%	5,1%	5,2%
Finants- ja kindlustustegevus	11,9%	11,4%	12,1%	10,4%	7,7%	6,7%
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	5,1%	4,8%	4,8%	4,7%	4,3%	3,9%
Majutus ja toitlustus	5,6%	4,8%	4,6%	4,3%	3,7%	3,5%
Info ja side	8,7%	9,1%	8,6%	8,0%	7,2%	7,4%
Kinnisvaraalane tegevus	8,4%	8,1%	8,2%	8,6%	7,3%	7,7%
Haldus- ja abitegevused	10,4%	10,0%	8,4%	7,9%	3,5%	7,9%
Avalik haldus ja riigikaitse	33,3%		25,0%	14,3%	1,7%	14,3%
Haridus	9,9%	10,7%	9,4%	9,4%	7,7%	7,7%
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	1,5%	1,6%	1,1%	1,0%	0,7%	0,9%
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	5,5%	5,3%	5,0%	4,2%	2,1%	3,1%
Muud teenindavad tegevused	2,6%	2,6%	3,0%	3,3%	1,3%	2,6%
Teadusmahukad teenused	7,7%	7,8%	7,2%	6,7%	5,6%	5,6%
Vähem teadusmahukad teenused	8,0%	8,0%	7,7%	7,8%	5,7%	7,1%
Töötlev tööstus	11,4%	11,2%	10,5%	10,0%	9,3%	8,9%
Kogumajandus	7,7%	7,6%	7,2%	7,1%	5,6%	6,3%

Allikas: Eesti Äriregistri andmed

Lisa 17. Välisomanduses ettevõtete osakaal töötajate arvust 2005-2010

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Teenusmajandus kokku	15,0%	16,1%	17,6%	18,2%	8,4%	18,9%
Hulgi- ja Jaekaubandus	19,6%	21,8%	21,7%	23,8%	9,5%	24,6%
Veondus ja laondus	9,7%	8,7%	8,0%	12,3%	3,7%	11,1%
Finants- ja kindlustustegevus	41,0%	44,7%	68,1%	20,8%	0,5%	15,1%
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	8,7%	9,3%	8,0%	9,2%	2,0%	13,5%
Majutus ja toitlustus	11,1%	10,8%	16,6%	16,5%	3,3%	11,8%
Info ja side	20,8%	22,7%	27,0%	28,5%	6,9%	34,2%
Kinnisvaraalane tegevus	4,5%	4,5%	4,1%	4,6%	0,4%	3,8%
Haldus- ja abitegevused	21,3%	21,2%	20,8%	22,7%	45,1%	23,4%
Avalik haldus ja riigikaitse	33,3%		0,0%	0,0%	1,0%	11,1%
Haridus	13,2%	13,0%	20,7%	25,8%	2,1%	12,8%
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	1,2%	0,8%	0,5%	0,8%	0,0%	1,3%
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	6,2%	9,0%	10,7%	18,6%	0,3%	10,1%
Muud teenindavad tegevused	10,4%	11,0%	9,2%	13,5%	0,7%	8,1%
Teadusmahukad teenused	13,3%	14,5%	18,1%	15,2%	1,8%	17,5%
Vähem teadusmahukad teenused	15,7%	16,8%	17,4%	19,6%	12,6%	19,5%
Töötlev tööstus	36,5%	35,5%	37,2%	52,3%	22,1%	35,4%
Kogumajandus	20,5%	20,3%	20,8%	27,1%	8,7%	21,7%

Allikas: Eesti Äriregistri andmed

Lisa 18. Välisomanduses ettevõtete osakaal müügitulust 2005-2010

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Teenusmajandus kokku	26,7%	27,4%	29,1%	32,0%	32,1%	31,8%
Hulgi- ja Jaekaubandus	33,3%	34,4%	35,8%	38,7%	40,1%	37,8%
Veondus ja laondus	15,3%	14,1%	13,8%	18,7%	13,5%	16,9%
Finants- ja kindlustustegevus	9,1%	12,2%	16,8%	17,4%	16,2%	20,6%
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	11,3%	13,7%	17,0%	15,6%	28,1%	20,1%
Majutus ja toitlustus	16,4%	14,5%	19,4%	21,7%	17,8%	20,5%
Info ja side	14,1%	15,9%	27,2%	27,6%	30,3%	40,2%
Kinnisvaraalane tegevus	7,6%	8,6%	9,0%	11,2%	13,4%	10,6%
Haldus- ja abitegevused	30,9%	31,7%	28,2%	28,1%	23,3%	27,7%
Avalik haldus ja riigikaitse	0,9%		1,3%	1,4%	0,7%	0,2%
Haridus	22,8%	20,1%	26,0%	27,5%	29,8%	32,1%
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	2,8%	2,0%	1,3%	1,4%	2,4%	1,4%
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	8,7%	8,1%	7,6%	18,0%	10,5%	5,9%
Muud teenindavad tegevused	17,0%	18,5%	18,1%	31,7%	43,4%	18,7%
Teadusmahukad teenused	12,0%	13,0%	17,5%	19,3%	25,5%	26,6%
Vähem teadusmahukad teenused	29,4%	29,9%	31,1%	34,2%	33,3%	32,8%
Töötlev tööstus	44,0%	43,3%	44,0%	42,2%	44,6%	47,0%
Kogumajandus	28,3%	28,7%	29,5%	32,2%	32,8%	32,7%

Allikas: Eesti Äriregistri andmed

Lisa 19. Välisomanduses ettevõtete osakaal lisandväärtusest 2005-2010

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Teenusmajandus kokku	20,1%	20,7%	22,0%	23,8%	9,4%	25,9%
Hulgi- ja Jaekaubandus	29,2%	28,5%	29,3%	32,4%	380,4%	34,8%
Veondus ja laondus	15,5%	14,0%	13,4%	14,0%	15,0%	15,7%
Finants- ja kindlustustegevus	9,6%	12,3%	9,6%	11,3%	27,4%	31,5%
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	11,7%	13,4%	14,9%	15,4%	32,6%	21,2%
Majutus ja toitlustus	21,2%	18,4%	25,8%	27,3%	20,5%	24,9%
Info ja side	14,6%	20,6%	23,9%	26,6%	37,7%	22,6%
Kinnisvaraalane tegevus	4,4%	8,0%	8,6%	11,1%	10,9%	10,3%
Haldus- ja abitegevused	25,3%	30,2%	28,5%	28,1%	30,8%	30,1%
Avalik haldus ja riigikaitse	33,0%		0,7%	0,5%	46,4%	0,2%
Haridus	13,9%	11,9%	13,6%	15,1%	23,6%	28,1%
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	1,6%	1,4%	1,1%	1,0%	2,4%	1,1%
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	2,6%	3,5%	3,2%	5,8%	6,4%	1,4%
Muud teenindavad tegevused	30,0%	26,6%	26,5%	22,7%	31,9%	25,1%
Teadusmahukad teenused	13,7%	15,2%	15,6%	17,2%	28,1%	18,6%
Vähem teadusmahukad teenused	22,6%	22,7%	24,4%	26,5%	-12,2%	28,7%
Töötlev tööstus	47,2%	44,9%	43,7%	38,3%	36,4%	45,0%
Kogumajandus	23,6%	23,7%	24,2%	25,2%	15,7%	26,9%

Allikas: Eesti Äriregistri andmed

Lisa 20. Lisandväärtus töötaja kohta teenusmajanduse harudes 2005-2010

Lisandväärtus töötaja kohta (tuh eur)	2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister	ESA	Äreregister
Teenusmajandus kokku	15,3	17,9	16,4	19,6	16,0	19,7	14,6	18,1	13,5	14,5	14,5	16,4
Hulgi- ja Jaekaubandus	14,1	17,8	16,0	19,8	16,2	20,6	13,6	18,7	10,7	13,9	12,3	16,7
Veondus ja laondus	17,6	19,5	19,8	20,8	16,0	21,2	16,6	20,5	17,9	17,0	19,6	19,0
Majutus ja toitlustus	8,1	9,0	8,0	10,2	7,4	11,4	6,8	10,3	5,9	7,8	6,4	9,8
Info ja side	32,1	22,4	30,7	22,6	29,6	22,8	29,0	21,4	27,3	16,9	26,6	19,2
Finants- ja kindlustustegevus	20,3	20,3	25,9	25,9	27,0	27,0	24,8	24,8	17,0	17,0	21,2	21,2
Kinnisvaraalaane tegevus	24,7	28,5	25,2	31,1	23,9	27,6	22,3	24,4	24,6	24,9	23,9	26,6
Kutse-, teadus- ja tehnikaalaane tegevus	16,2	18,6	15,8	19,9	16,6	19,5	15,2	18,1	14,9	14,4	13,5	15,1
Haldus- ja abitegevused	10,5	16,7	10,8	18,5	11,6	18,2	11,5	16,8	10,4	12,6	12,5	14,7
Avalik haldus ja riigikaitse	6,8	6,8	1,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	15,3	15,3	7,0	7,0
Haridus	9,3	22,6	8,7	24,6	8,2	20,7	9,4	19,4	8,9	17,9	9,7	18,8
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	10,0	13,4	10,2	14,9	11,4	15,2	11,9	14,9	10,8	15,2	10,8	15,8
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	18,7	18,5	19,6	17,6	19,4	17,5	12,4	15,0	7,9	11,3	9,5	11,4
Muud teenindavad tegevused	7,5	9,2	6,3	9,9	6,9	10,5	7,0	9,9	5,8	7,3	5,7	8,3
Teadusmahukad teenused		19,0		20,2		19,6		18,3		15,3		16,3
Vähem teadusmahukad teenused		17,5		19,4		19,7		18,0		14,1		16,4
Kogumajandus	14,7	16,8	16,0	18,1	15,9	18,4	14,6	17,4	13,7	14,1	15,3	16,3
Töötlev tööstus	12,1	13,9	13,2	15,5	14,2	16,2	13,9	15,8	12,6	11,9	15,5	15,4

Deflateeritud – baasaasta 2005

Allikas: Eesti Statistikaameti (ESA) ja Äriregistri andmed

Lisa 21. Müügitulu töötaja kohta teenusmajanduse harudes 2005-2010

Müügitulu töötaja kohta (tuh eur)	2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister	ESA	Äriregister
Teenusmajandus kokku	86,9	52,6	89,2	55,7	90,2	53,0	83,9	48,0	71,0	33,1	80,5	43,2
Hulgi- ja Jaekaubandus	143,3	81,3	154,3	87,2	157,8	79,7	148,4	70,1	121,4	53,1	145,0	63,8
Veondus ja laondus	84,1	51,6	84,3	53,6	84,1	54,5	80,5	54,6	76,2	46,2	88,2	54,4
Majutus ja toitlustus	21,8	17,2	21,6	19,6	20,4	21,2	19,9	20,1	19,0	15,9	19,9	19,8
Info ja side	75,7	37,5	71,2	37,9	69,5	35,6	65,8	36,1	62,8	27,0	62,2	31,4
Finants- ja kindlustustegevus	41,7	41,7	41,8	41,8	45,6	45,6	39,3	39,3	30,8	30,8	37,0	37,0
Kinnisvaraalaane tegevus	49,3	49,6	50,8	55,9	55,2	47,2	52,1	45,4	52,2	40,6	53,8	49,0
Kutse-, teadus- ja tehnikaalaane tegevus	36,2	30,7	33,9	32,6	36,6	31,4	34,6	29,7	32,9	23,7	33,5	26,0
Haldus- ja abitegevused	23,3	36,3	24,0	39,3	25,5	40,5	26,8	37,8	25,0	14,1	26,8	31,8
Avalik haldus ja riigikaitse	307,1	307,1	283,7	283,7	0,0	0,0	2,3	2,3	20,3	20,3	16,2	16,2
Haridus	18,9	33,8	16,5	36,9	15,4	32,1	17,0	30,4	17,1	25,3	18,9	29,9
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	17,4	18,7	17,7	20,9	19,0	20,9	19,5	20,2	18,0	18,5	18,7	21,3
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	49,9	32,1	45,1	33,4	43,8	30,8	35,3	29,7	31,8	12,8	35,5	23,4
Muud teenindavad tegevused	17,3	17,1	16,7	19,5	15,6	20,7	16,3	19,0	15,9	7,8	14,5	15,1
Teadusmahukad teenused		31,3		33,1		31,6		30,4		23,1		27,3
Vähem teadusmahukad teenused		61,3		65,3		62,0		55,9		37,8		51,4
Kogumajandus	72,1	49,1	74,7	51,1	75,9	49,3	73,2	45,6	64,1	33,0	74,5	42,6
Töötlev tööstus	48,4	38,9	51,7	42,5	53,6	42,8	54,6	40,5	49,7	29,4	64,2	38,8

Deflateeritud – baasaasta 2005

Allikas: Eesti Statistikaameti (ESA) ja Äriregistri andmed

Lisa 22. Tööjõukulu töötaja kohta teenusmajanduse harudes 2005-2010

Tööjõukulu töötaja kohta (tuh eur)	2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	ESA	Ärireister	ESA	Ärireister	ESA	Ärireister	ESA	Ärireister	ESA	Ärireister	ESA	Ärireister
Teenusmajandus kokku	7,6	5,6	8,1	6,1	8,6	6,5	9,0	6,7	8,5	5,9	8,3	5,7
Hulgi- ja Jaekaubandus	7,3	5,4	7,9	6,1	8,5	6,6	8,9	6,8	8,1	6,1	8,0	5,7
Veondus ja laondus	8,3	5,2	9,1	5,3	9,4	6,2	9,9	6,8	9,4	6,6	9,1	5,5
Majutus ja toitlustus	4,9	3,6	5,2	4,1	5,5	4,6	5,9	4,7	5,6	4,4	5,4	4,1
Info ja side	12,5	8,3	12,9	8,3	13,3	8,5	14,1	8,7	14,1	7,9	13,4	7,3
Finants- ja kindlustustegevus	8,2	8,2	7,9	7,9	9,0	9,0	9,3	9,3	7,5	7,5	6,4	6,4
Kinnisvaraalaane tegevus	5,3	4,9	5,9	5,3	5,8	5,4	5,7	5,3	5,5	6,2	5,0	6,3
Kutse-, teadus- ja tehnikaalaane tegevus	9,0	6,9	9,1	7,1	9,7	7,2	9,9	7,4	9,2	6,7	9,2	6,1
Haldus- ja abitegevused	6,8	5,5	7,4	5,9	7,7	6,1	8,3	6,0	7,6	4,0	7,5	4,7
Avalik haldus ja riigikaitse	39,9	39,9	17,6	17,6	0,0	0,0	1,1	1,1	3,8	3,8	2,2	2,2
Haridus	6,9	7,1	6,7	7,6	6,2	6,8	7,3	6,7	7,1	6,5	7,0	6,0
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	7,1	6,5	7,5	7,3	8,4	7,5	8,9	7,7	8,6	8,2	8,5	8,5
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	7,6	5,2	7,7	4,8	8,6	5,2	8,0	4,9	7,4	4,5	6,7	3,8
Muud teenindavad tegevused	4,3	3,5	4,3	4,1	4,5	4,3	5,3	4,4	5,0	5,1	4,7	3,5
Teadusmahukad teenused		7,1		7,4		7,4		7,5		6,8		6,4
Vähem teadusmahukad teenused		5,0		5,5		6,1		6,3		5,5		5,3
Kogumajandus	7,5	5,5	8,1	6,0	8,7	6,4	9,2	6,7	8,7	6,1	8,6	5,8
Töötlev tööstus	7,4	5,5	7,9	6,3	8,6	6,9	9,2	7,3	9,0	6,4	9,2	6,3

Deflateeritud – baasaasta 2005

Allikas: Eesti Statistikaameti (ESA) ja Ärireistri andmed

Lisa 23. Ettevõtete teenusmajanduse alased teadmised

Ettevõtete, -organisatsioonide, võrgustikud, liidud, ühendused				
	väga head	pigem head	pigem vähesed	vähesed
Kokku	4,8	26,9	39,9	28,4
Kuni 9 töötajat	4,3	26,3	39,2	30,1
10 ja enam töötajat	9,5	28,6	47,6	14,3
Ilma välisosaluseta	4,8	25,7	41,2	28,3
Välisosalusega	5,0	35,0	30,0	30,0
Finantsteenused	5,0	40,0	40,0	15,0
Loomemajandus	8,7	30,4	34,8	26,1
Meditšiiniteenused	0,0	36,4	27,3	36,4
Ettevõtete toetusvõimalused riigi ja/või kohalikul tasandil				
	väga head	pigem head	pigem vähesed	vähesed
Kokku	5,3	23,4	39,7	31,6
Kuni 9 töötajat	4,8	24,7	38,2	32,3
10 ja enam töötajat	4,5	13,6	54,5	27,4
Ilma välisosaluseta	4,8	23,4	40,4	31,4
Välisosalusega	5,0	25,0	35,0	35,0
Finantsteenused	9,5	28,6	42,9	19,0
Loomemajandus	4,3	13,0	47,8	34,9
Meditšiiniteenused	9,1	9,1	45,5	36,4
Ekspordivõimalused ja partnerid				
	väga head	pigem head	pigem vähesed	vähesed
Kokku	3,4	21,7	41,5	33,3
Kuni 9 töötajat	3,3	21,7	41,3	33,7
10 ja enam töötajat	4,5	22,7	40,9	31,8
Ilma välisosaluseta	3,8	19,4	43,0	33,9
Välisosalusega	0,0	45,0	25,0	30,0
Finantsteenused	0,0	31,8	40,9	27,3
Loomemajandus	8,7	26,1	52,2	13,0
Meditšiiniteenused	0,0	18,2	18,2	63,6
Eesti teenusmajanduse ettevõtete edulood				
	väga head	pigem head	pigem vähesed	vähesed
Kokku	0,5	19,4	40,8	39,3
Kuni 9 töötajat	0,5	20,3	39,0	40,1
10 ja enam töötajat	0,0	13,0	56,5	30,4
Ilma välisosaluseta	0,5	20,0	42,1	37,4
Välisosalusega	0,0	15,0	30,0	55,0
Finantsteenused	0,0	22,7	40,9	36,4
Loomemajandus	4,5	22,7	36,4	36,4
Meditšiiniteenused	0,0	9,1	27,3	63,6

Teiste riikide teenusmajandusalane praktika, sh edulood				
	väga head	pigem head	pigem vähesed	vähesed
Kokku	2,4	12,5	33,2	51,9
Kuni 9 töötajat	2,2	12,9	31,7	53,2
10 ja enam töötajat	4,8	9,5	42,9	42,9
Ilma välisosaluseta	2,1	12,2	34,0	51,6
Välisosalusega	5,3	15,8	21,1	57,9
Finantsteenused	4,5	22,7	27,3	45,5
Loomemajandus	8,7	17,4	21,7	52,2
Meditšiiniteenused	0,0	9,1	18,2	72,7

Lisa 24. Kasutatavad välisturgudele sisenemise meetodid

Otsene eksport (agendid, filiaalid sihtriigis)				
	kasutame suurel määral	kasutame mõõdukalt	kasutame vähe	ei kasuta
Kokku	25,7	13,5	20,3	40,5
Kuni 9 töötajat	29,0	11,3	17,7	41,9
10 ja enam töötajat	9,1	18,2	36,4	36,4
Ilma välisosaluseta	42,9	14,3	28,6	14,3
Välisosalusega	22,0	11,9	18,6	47,5
Finantsteenused	16,7	0,0	33,3	50,0
Loomemajandus	27,3	0,0	36,4	36,4
Meditsiiniteenused	0,0	0,0	0,0	100,0
Allhanketöö				
	kasutame suurel määral	kasutame mõõdukalt	kasutame vähe	ei kasuta
Kokku	13,5	13,5	17,6	55,4
Kuni 9 töötajat	14,5	11,3	17,7	56,5
10 ja enam töötajat	9,1	27,3	9,1	54,5
Ilma välisosaluseta	15,3	10,2	13,6	61,0
Välisosalusega	7,1	28,6	28,6	35,7
Finantsteenused	0,0	16,7	0,0	83,3
Loomemajandus	36,4	9,1	9,1	45,5
Meditsiiniteenused	0,0	0,0	0,0	100,0
Kaudne eksport (Eesti vahendajate abil)				
	kasutame suurel määral	kasutame mõõdukalt	kasutame vähe	ei kasuta
Kokku	10,8	12,2	17,6	59,5
Kuni 9 töötajat	8,1	11,3	19,4	61,3
10 ja enam töötajat	18,2	18,2	9,1	54,5
Ilma välisosaluseta	0,0	14,3	7,1	78,6
Välisosalusega	11,9	11,9	20,3	55,9
Finantsteenused	0,0	16,7	33,3	50,0
Loomemajandus	36,4	9,1	9,1	45,5
Meditsiiniteenused	0,0	0,0	0,0	100,0

Litsentsimine, frantsiis				
	kasutame suurel määral	kasutame mõõdukalt	kasutame vähe	ei kasuta
Kokku	6,8	0,0	4,1	89,2
Kuni 9 töötajat	6,5	0,0	4,8	88,7
10 ja enam töötajat	9,1	0,0	0,0	90,9
Ilma välisosaluseta	7,1	0,0	7,1	85,7
Välisosalusega	6,8	0,0	3,4	89,8
Finantsteenused	0,0	0,0	16,7	83,3
Loomemajandus	18,2	0,0	0,0	81,8
Meditsiiniteenused	0,0	0,0	0,0	100,0
Investeering				
	kasutame suurel määral	kasutame mõõdukalt	kasutame vähe	ei kasuta
Kokku	1,4	4,1	6,8	87,8
Kuni 9 töötajat	1,6	4,8	3,2	90,3
10 ja enam töötajat	0,0	0,0	18,2	81,8
Ilma välisosaluseta	0,0	7,1	7,1	85,7
Välisosalusega	1,7	3,4	5,1	89,8
Finantsteenused	0,0	16,7	0,0	83,3
Loomemajandus	0,0	0,0	18,2	81,8
Meditsiiniteenused	0,0	0,0	0,0	100,0